

1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ 1.

Η ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΑΙΣΚΑΚΗ

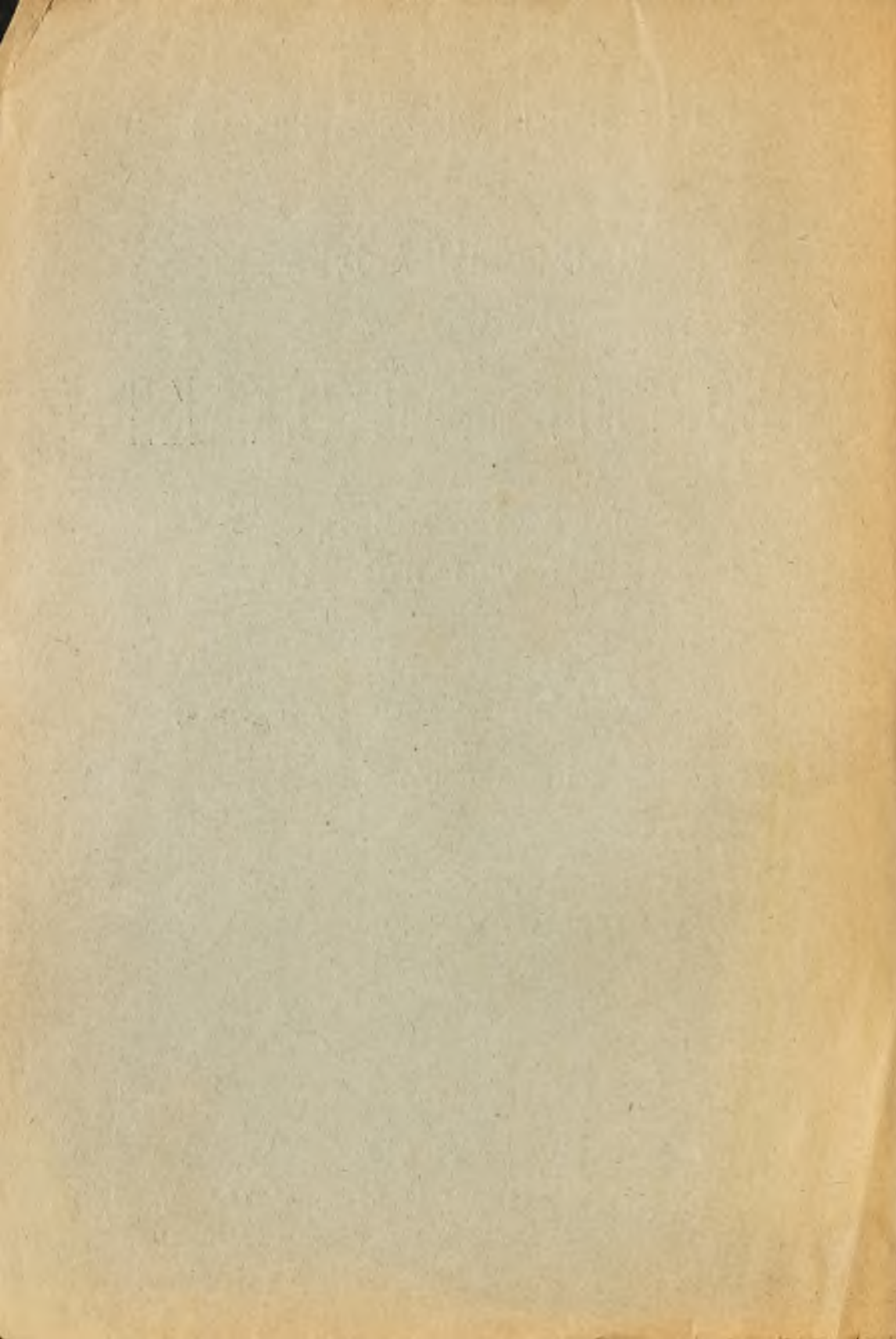
ΥΠΟ
ΤΟΥ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΟΥ
Δ. ΑΙΝΙΑΝΟΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ
(Μετὰ συλλογῆς ἀνεκδότων καὶ ἀποφθεγμάτων)

ΥΠΟ
Ι. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Γ. Σ. ΒΛΑΣΤΟΥ
20 ΟΔΟΣ ΝΙΚΗΣ — ΟΔΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ 2

1. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ 1.

Η ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ
ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

ΥΠΟ
ΤΟΥ ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΟΥ
Δ. ΑΙΝΙΑΝΟΣ

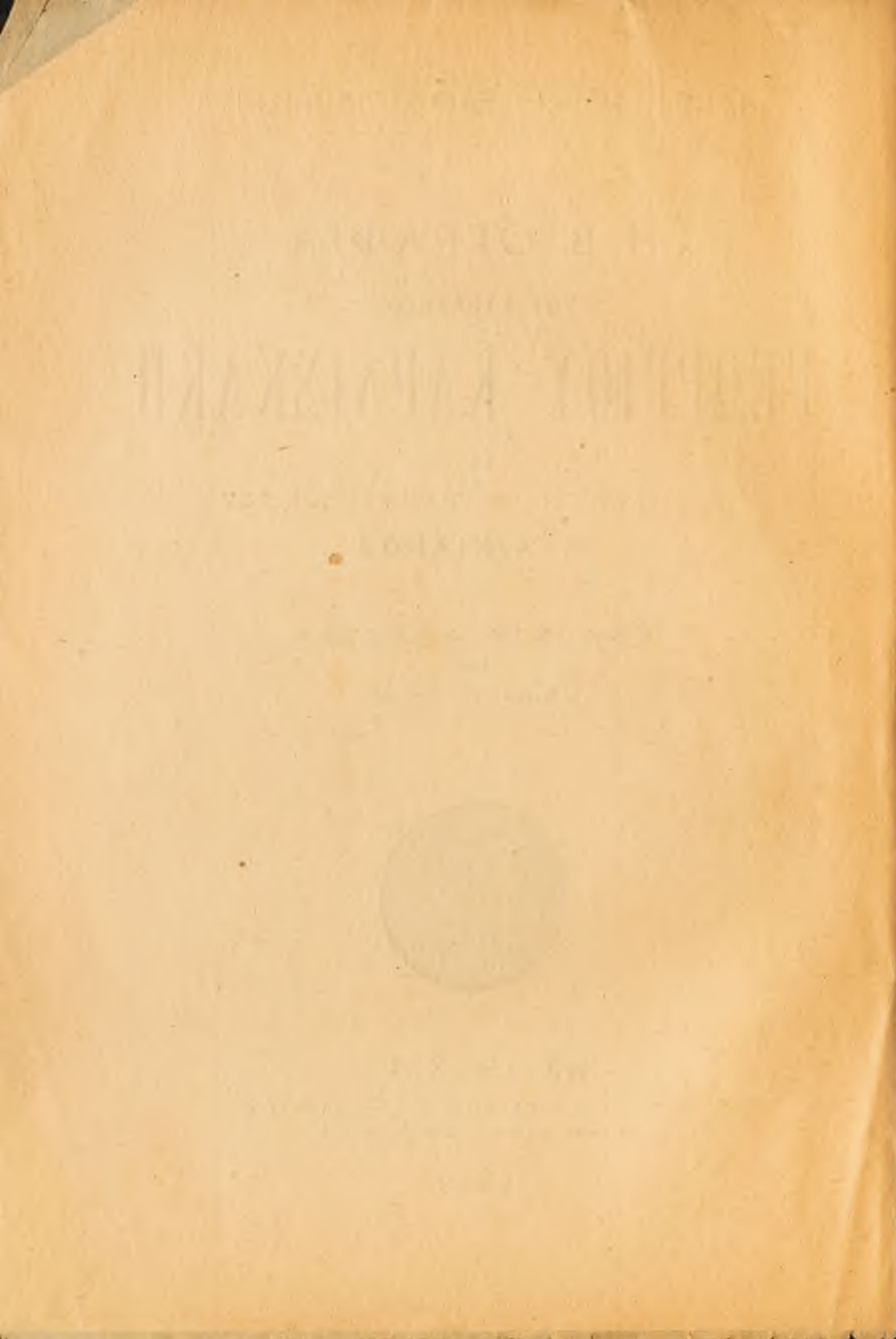
ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΥΠΟ
Ι. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Γ. Δ. ΒΛΑΣΤΟΥ
20 ΟΔΟΣ ΝΙΚΗΣ — ΟΔΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ 2

1903

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ σπουδαιότατη αὐτὴ βιογραφία τοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη, γραφεῖσα παρ' ἀνδρὸς ὅστις μετέσχε τῶν δύο τελευταίων μεγάλων ἐκστρατειῶν τοῦ ἡρωϊκοῦ στρατάρχου καὶ ὑπηρέτησεν ὑπ' αὐτὸν ὡς ἔμπιστός του γραμματεὺς καὶ συμμαχητής, εἶναι ἡ μόνη αὐθεντικὴ ἐκθεσις περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν ἔργων τοῦ βαθυγνωμόνος καὶ γενναιοκάρδου Ρουμελιώτου, ὅστις ὑπῆρξεν ἡ πρώτη στρατιωτικὴ μεγαλοφυΐα τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Τὸ ἔργον τοῦ Δημητρίου Αἰνιᾶνος ἐχρησίμευσεν ἄργότερα ὡς ἡ κυριώτερα πηγὴ εἰς τὴν γνωστὴν βιογραφικὴν μελέτην τοῦ ἱστορικοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου. Ὑπάρχει ὅμως καὶ παλαιότερα, πολὺ σύντομος, βιογραφία τοῦ Καραϊσκάκη γραφεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀγωνιστοῦ Γ. Γαζῆ⁽¹⁾, ἡ ὁποία περιέχει πληροφορίας τινὰς μὴ ὑπαρχούσας εἰς τὸ ἔργον τοῦ Αἰνιᾶνος. Ὁ Καραϊσκάκης λοιπόν, κατὰ τὸν Γαζῆν, ἐγεννήθη ἀπὸ γονεῖς καλοῦς. Ἡ μητέρα του ἦτον ἀδελφὴ τοῦ Κώστα Δημισκῆ καὶ πρώτη ἐξαδέλφη τοῦ καπετάν Γώγου Μπαχώλα. Ἀνετράφη εἰς τὴν Αὐλὴν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἐχρημάτισεν εἰς τὴν δούλευσίν του ἕως εἰς τὸν ἀποκλεισμόν του. Μὲ τὸν Κατσαντώνην ὅταν ἦτον, ἐφόνευσε μὲ τὸ χέρι του τὸν ἀδόμενον ντερβέναγα Βεληγκέκα. Ὅταν ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἐπῆγεν εἰς τὸ Βιδίνι κατὰ τοῦ Πασβάντογλου, ὁ Καραϊσκάκης ἄφησε τὸν Ἀλῆ πασᾶ καὶ ἐγύρισε μὲ τὸν Πασβάντογλου κλεισθεὶς εἰς τὸ Βιδίνι μῆνας τρεῖς. Καὶ διὰ τὴν μὴ γνωρισθῆ ὅτι ἦτον χριστιανός, μετωνομάσθη Καραλῆς. Ὅταν ὅμως ἐβγήκεν ἀπὸ τὸ κάστρον καὶ τὸν ἔβαλεν εἰς τὸ χέρι ὁ Ἀλῆ πασᾶς, τὸν ἔστρωσεν εἰς τὸν φάλαγγα καὶ τοῦ ἔδωκεν εἰς τὰ ποδάρια ξυλιαῖς χίλιας. Ἀλλήν μιάν φορὰν τὸν

(1) Ἴδου ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βιβλίου: «Βιογραφία τῶν ἡρώων Μάρκου Μπότσαρη καὶ Καραϊσκάκη συνοπτικῶς συγγραφείσα καὶ τύποις ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Γεωργίου Γαζῆ ἐτοῦ ἐκ Δελφινακίου τῆς Ἠπείρου, πρώην γραμματέως, μυστικοῦ συμβούλου καὶ χιλιάρχου τοῦ στρατηγοῦ Καραϊσκάκη, ἀφιερωθεῖσα δὲ παρὰ τοῦ ἰδίου τῷ σεβαστῷ Κυβερνήτῃ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Αἰγίνῃ, ἐν τῇ Ἑθνικῇ Τυπογραφίᾳ, διευθυνομένη παρὰ Γ. Ἀποστολίδου Κοσμητῇ. 1828».

ἔβαλεν εἰς τὴν φυλακὴν εἰς τὸν ἄλυσον καὶ εἰς τὸ κούτσουρον χρόνους δύο. Πολλάκις ὁμως τὸν ἐπεριποιήθη καὶ τὸν ἐδιόρισεν ἐπὶ κεφαλῆς σημαντικῶν στρατευμάτων καὶ ἐκδουλεύσεων, πολιτευόμενος αὐτὸν ἕως εἰς τὸν ἀποκλεισμόν του.

Περὶ τοῦ στρατιωτικοῦ χαρακτῆρος τοῦ Καραϊσκάκη ἰδοὺ τὴν γράφει ὁ Γαζής·

«Βάσιν εἶχε τὸ πῶς νὰ κερδαίνει τὴν ἀγάπην καὶ σέβας τῶν στρατευμάτων.

Τὸ νὰ γνωρίζῃ εἰς πόσον βαθμὸν φιλοτιμίας εὐρίσκεται ὁ καθεὶς. Ἀπὸ ποῖα πάθη κυριεύεται ὁ καθεὶς.

Ὅσους ἐγνώριζεν ἱκανοὺς τοῦ νὰ τὸν βλάψουν ἢ νὰ τὸν ὠφελήσουν, ἐπάσχιζε νὰ τοὺς κερδαίνει ἢ μὲ τὸ πουργὶ ἢ μὲ τὸ σπαθί.

Ἐβράβευε τοὺς ἀξίους καὶ ἀνδραγαθοῦντας μὲ ἄττια, μὲ ἄρματα, μὲ γρόσια, μὲ βαθμούς, γινώσκων ὅτι ὅπου ἄθλα ἀρετῆς πρόκειται, ἐκεῖ καὶ ἄνδρες ἀγαθοὶ γίνονται, κατὰ τὸ ρητόν.

Προικισμένος ὢν μὲ ὅλα τὰ φυσικὰ καὶ τυχηρὰ προτερήματα, ὅσους ἐγνώριζε φιλοτίμους καὶ φιλοδόξους, ἐρέθειζε τὴν φιλοτιμίαν τοὺς τόσον μὲ τοὺς ἐπαίνους καὶ κατηγορίας, ὥστε πολλοὶ ἠναγκάζοντο ἢ νὰ φανοῦν ἀξιοὶ τῶν ἐπαίνων του, ἢ, νὰ φύγουν ἀπ' αὐτόν, διὰ νὰ μὴν ἀκούουν τὰς κατηγορίας του· διότι οἱ ἐπαινοὶ του ἀνέβαινον ἕως τρίτου οὐρανοῦ καὶ αἱ κατηγορίαι του ἕως τὰ καταχθόνια, ἢ, τολμῶ εἰπεῖν, ἔξω τοῦ παντός. Ἡ εὐφράδειά του καὶ ἡ συναναστροφή του ἦτον ἐν θέατρον καὶ πολλάκις οἱ στρατιῶται χάσκοντες εἰς τὰς κομφότητας καὶ ἀστειολογίας του, ἀλησμονοῦσαν νὰ γευματίσουν. Ἦτον μεγαλόδωρος καὶ εὐεργετικός, μεταδοτικώτατος καὶ χαριστής· τὸ φλωρὶ τὸ ἐθεωροῦσεν ὡς ὀβολὸν εἰς τὰς χρείας του. Εἶχε νοῦν ἐφευρετικόν καὶ γεννητικόν καὶ φυσικὴν ρητορείαν. Πολλάκις ἐπλαττε ψεύματα τεχνικώτερα τῆς ἀληθείας καὶ ἐξουδένωνε τὴν ἀλήθειαν ὡς ἀνυπαρξίαν. Ἐλάττωμα μόνον εἶχε τὴν ὀξυθυμίαν· εἶχεν ὁμως πάντοτε εἰλικρινῆ καρδίαν. Ἡ Τουρκία ὅλη τὸν εἶχεν εἰς μεγάλον θαυμασμόν καὶ ὠνόμαζεν αὐτόν Ρούμελη καὶ Μώρα βαλεσί, ὃ ἐστὶν ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος. Οἱ Ἀλβανοὶ μάλιστα ὁμνύουν εἰς τὸ ὄνομά του. Περιηγούμενος πρὸ ὀκτῶ μηνῶν εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, ἤκουσα πολλάκις εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ὅταν πιάωνται εἰς

ἐμφύλιον πόλεμον ἀναμεταξύ των οἱ Ἀλβανοί, φοβερίζοντες ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, νὰ λέγουν· «Ντάλε! ντάλε! τιὲ σιότζι νιὲρ ντουφέκ Καραϊσχάκιτ», ἤγουν «στάσου, στάσου, νὰ ἰδῆς μιὰ φορὰ ντουφέκι τοῦ Καραϊσχάκη».

Ἴδου τὶ καὶ ὁ Σπυρ. Τρικούπης ἀναφέρει περὶ τοῦ Καραϊσχάκη εἰς τὸν λόγον, τὸν ὁποῖον ἀπήγγειλε τὴν 24 Ἀπριλίου 1827, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ στρατηγοῦ· «Ἄτρομος πάντοτε εἰς τοὺς πολέμους, ἀτρομώτερος πολὺ ἐφάνη καθ' ὃ διάστημα ἦτον ἀρχηγὸς τῶν κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα στρατευμάτων· τότε εἶχε ψωμί καὶ αὐτός, ὅταν εἶχαν καὶ οἱ ἀγαπητοί του Ἕλληνες· ἡ κλίνη του ἦτον κλίνη ἀπλοῦ στρατιώτου· πρωταγωνιστὴς ἐπενρουσιάζετο, καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἀγῶνος ὅλην τὴν ἀπέδιδεν εἰς ἄλλους· ἐνθουσιασμένος διὰ τὴν παληκαριάν, ὡς παληκάρι καὶ ὁ ἴδιος, τὴν ἐτιμοῦσεν ὅπου τὴν ἔβλεπε καὶ τὴν ἀντάμειβε πλουσιοπάροχα· τοὺς γνωστοὺς διὰ τὴν ἀνδρείαν τοὺς ἔκραζε κατ' ὄνομα, ὅταν ἐξεσπάθωνεν ἐν καιρῷ μάχης, διὰ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν· ἔβγανε τὰ πιστόλια του ἀπὸ τὴν μέσῃν του καὶ με αὐτὰ εἰς ἀνταμοιβὴν παληκαριᾶς ἐστόλιζε τοῦ παληκαριοῦ τὴν μέσῃν· ἔλυε τὴν ζώνην του καὶ ἔδιδεν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου καὶ τὸ ὕστερον νόμισμά του».

Ὁ δὲ Παναγιώτης Σοῦτσος εἰς τὸν πανηγυρικὸν τῆς 25 Μαρτίου 1846 ὡς ἐξῆς περιγράφει τὸν ἠθικὸν καὶ φυσικὸν χαρακτῆρα τοῦ μεγάλου Καραϊσκού· «...Ὁ ἀνὴρ αὐτὸς ἔχων νοῦν ἀκατέργαστον, ἀλλὰ γεννητικώτατον καὶ ὀξύτατον, ἄμοιρος ὦν παιδείας, ἀλλ' ἀγαπῶν καὶ τιμῶν τοὺς πεπαιδευμένους, φιλάσθενος, ἀλλὰ καρτερικώτατος εἰς τὰς σκληραγωγίας, δαπανῶν ἀφειδῶς τὴν ἰδίαν περιουσίαν εἰς τὰς δημοσίας ἀνάγκας, ἐκθέτων τοὺς περὶ αὐτὸν εἰς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος κινδύνους καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐκτιθέμενος, στρατηγηματικώτατος ἀπάντων καὶ τῶν πάντων τὰς στρατιωτικὰς γνώμας ἀκούων καὶ σταθμίζων, ἀκόρεστος δόξης καὶ ὀνόματος.... Ἀνάστημα μέτριον, σῶμα ἰσχνόν, χρῶμα ὑπομέλαν, μέτωπον πλάτῃ, εὐρεῖα ἐστία σκέψεως, ὀφρεῖς πυκναὶ καὶ πλήρεις μεριμνῶν, ἐλαιόμαυροι καὶ μικροὶ ὀφθαλμοί, ἀλλ' ἀστράπτοντες, αἰθέριον τι πνεῦμα ὑποφουσκῶνον τοὺς μυκτῆράς του καὶ διακεχυμένον εἰς ὅλον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ... κόμη ὡς χαίτη λέοντος...».

Ἡδίκηθη μέχρι σήμερον τὸ ὄνομα καὶ ἡ μνήμη τοῦ Καραϊσκάκη. Τὸ μέγα καὶ σημαντικὸν ἔργον αὐτοῦ δὲν κατέλαβεν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους τὴν ἀρμόζουσαν αὐτῷ θέσιν. Πρὸς τὸν σκοπὸν ἀκριβῶς τοῦτον παρέχομεν εἰς τὸ κοινὸν τὴν βιογραφίαν τοῦ μεγαλοφυοῦς «Γυιοῦ τῆς Καλόγριας», εὐχόμενοι νὰ καταστῇ αὕτη πανελλήνιον ἀνάγνωσμα καὶ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀφορμὴ θετικωτέρας ἐκδηλώσεως τῆς πρὸς τὸν Καραϊσκάκην ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης. Διότι τώρα, ὅτε αἱ Ἀθῆναι ἀπέκτησαν τὸν ἀνδριάντα τοῦ ἐτέρου τῶν μεγάλων τοῦ Ἀγῶνος στρατηλατῶν, τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπιβάλλεται νομίζομεν, εἰς τὴν Πρωτεύουσαν μάλιστα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἠγωνίσθη καὶ ἀπέθανεν ὁ Καραϊσκάκης, πᾶσα ἐνέργεια πρὸς ἵδρυσιν μνημείου ἀξίου τῆς δόξης αὐτοῦ, τὸ ὅποιον θὰ ζωντανεύῃ μὲν πρὸ τῶν ὀμμάτων ἡμῶν καὶ τῶν μεταγενεστέρων τὸ ἥρωϊκὸν παράστημα τοῦ Καραϊσκάκη, θὰ τιμᾷ δὲ τὴν πατρίδα ὡς διαφυλάττουσαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς ἱερὰν τὴν πρὸς τοὺς δημιουργοὺς τῆς ἐλευθερίας τῆς εὐγνωμοσύνην.

Ι. ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΙΝΙΑΝ

Ὁ Δημήτριος Αἰνιάν ἦτο υἱὸς τοῦ διδασκάλου Ζαχαρίου Αἰνιάνος, ἀδελφὸς δὲ τοῦ ἀγωνιστοῦ Γεωργίου Αἰνιάνος, χρηματίζαντος ἐπὶ Ἐπαναστάσεως Ὑπουργοῦ, μέλους τοῦ Ἀρείου Πάγου, γενικοῦ ἐφόρου τῶν στρατευμάτων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος κλπ.

Ὁ Δημήτριος Αἰνιάν ἐγεννήθη ἐν Μαυρίῳ τῆς Φθιώτιδος τὴν 21 Νοεμβρίου 1800. Ἐξεπαιδεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει, φοιτήσας εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Ξηροκρήνης, ἐν ἣ ἐδίδασκε καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Πολλὰς ὑπέστη καταδρομὰς καὶ φυλακίσεις ἢ τῶν Αἰνιάνων οἰκογένεια ἕνεκα τῆς ἀναμίξεως αὐτῆς εἰς τὰ πράγματα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Ἀρξαμένου τοῦ ἀγῶνος καὶ διασπαρείσης τῆς οἰκογενείας, ἧς καὶ ἡ μεγάλην περιουσία ἐδημεύθη, ὁ Δημ. Αἰνιάν κατέφυγεν εἰς Ρωσσίαν, ἐκεῖθεν δὲ κατήλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διαρκούσης τῆς Ἐπαναστάσεως ὁ Αἰνιάν μετέσχε διαφόρων ἐκστρατειῶν, ἠκολούθησε δὲ ἐξ ἐνθουσιασμοῦ τὸν Καραϊσκάκην τῷ 1826, πληγωθεὶς ἐν τῇ μάχῃ τῆς Δομπραΐνας. Καὶ μαχόμενος καὶ ἐκτελῶν τὰ τοῦ γραμματέως καθήκοντα παρὰ τῷ Καραϊσκάκῃ, ἐκράτει σημειώσεις, σκοπῶν ἐκτοτε νὰ συγγράψῃ βιβλίον ἱστορικὸν περὶ τοῦ Καραϊσκάκη. Μετὰ τὸ ἀτυχὲς πέρας τῆς ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν ἐκστρατείας ὁ Αἰνιάν μετέβη εἰς Πελοπόννησον, κατέλαβε δ' ἐπὶ Καποδίστρια διαφόρους διοικητικὰς καὶ δικαστικὰς θέσεις.

Ἀπὸ τοῦ 1833—43 ὁ Δ. Αἰνιάν ἰδιώτευσεν ἐν Λαμίᾳ. Τῷ 1847 ἀντιδρῶν κατὰ τῶν ἐκλογικῶν καταπιέσεων μετέσχε τῆς ἐν Λαμίᾳ ἀνταρσίας, ὅτε κατεστράφη ἡ οἰκία αὐτοῦ μετὰ τῆς πολυτίμου τῶν Αἰνιάνων βιβλιοθήκης. Ἐπανελθὼν ἐκ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ὁ Αἰνιάν μετὰ τὴν δοθεῖσαν ἀμνηστίαν, δὲν ἠδυνήθη νὰ διασκεδάσῃ τὴν βασιλικὴν δυσμένειαν, ἀκυρωθείσης δις τῆς ὥς βουλευτοῦ ἐκλογῆς του. Ἐκτοτε ὁ Αἰνιάν ἐδημοσιογράφει, ἐκδίδων καὶ τὴν «Βιβλιοθήκην τοῦ λαοῦ» καὶ συγγράφων διάφορα πρακτικῆς ὠφελείας συγγράμματα.

Βραδύτερον ὁ Αἰνιάν ἐχρημάτισε μέλος τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου κλπ. Τὸ 1864 ἐξελέγη πληρεξούσιος τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως. Ἀπέθανε δὲ τῇ 25 Σεπτεμβρίου τοῦ 1881 ἐν Ὑπάτῃ.

ΑΦΙΕΡΩΣΙΣ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Πρὸς τοὺς γενναίους συναγωνιστὰς τοῦ Καραϊσκάκη.

Εἰς σᾶς, ὦ γενναῖοι συναγωνισταὶ τοῦ αἰοιδίμου Καραϊσκάκη, ἀφιερώνω τὸ παρόν μου πόνημα· ἤθελα βέβαια σᾶς ἀδικήσῃ, ἐὰν τὴν βιογραφίαν τοῦ ἐνδόξου τούτου ἥρωος ἤθελα τὴν προσφέρει εἰς ἄλλους, παρὰ Σᾶς, οἱ ὅποιοι συναγωνίσθητε καὶ συνεκινδυνεύσατε μετ' αὐτοῦ, τὸν ὑπεστηρίξατε καὶ συνεργήσατε νὰ ἀναβῇ εἰς τὸν βαθμὸν τῆς δόξης, εἰς τὸν ὅποιον προώδευσεν.

Αἱ ἐλλείψεις, αἱ σκληραγωγίαι, οἱ ὑπεράνω τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως κόποι καὶ τελευταῖον οἱ τρομεροὶ καὶ συνεχεῖς κίνδυνοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξετέθητε καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς τελευταίας ἐκστρατείας τοῦ Καραϊσκάκη ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν, Σᾶς δίδουν ἀδιαφιλονείκητα δικαίωμα εἰς τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους. Τοιοῦτον ἰσχυρὸν δικαίωμα δὲν ἠδύνατο νὰ διαφύγῃ τὴν παρατήρησίν μου. Δεχθῆτε λοιπὸν τὴν προσφορὰν μου· ἐὰν δὲν ἐξέθεσα ἀξίως τὰς πράξεις σας, ἀποδώσατέ το εἰς τὴν ἀδυναμίαν μου· βεβαιωθῆτε ὅμως, ὅτι ἡ ἀφορμή, τὴν ὁποίαν δίδω εἰς τὸ κοινὸν διὰ τοῦ πονήματος τούτου, θέλει φέρει τὸ ἐπιθυμητὸν καὶ εἰς Σᾶς καὶ εἰς ἐμὲ ἀποτελέσμα, τὸ νὰ ἐκτιμηθῶσι κατ' ἀξίαν αἱ πράξεις σας, ὥστε ἐπομένως νὰ ἐκτεθῶσιν εἰς τὸ κοινὸν χωρὶς νὰ φοβῶνται πλέον τὴν ἐκ τῶν παθῶν παραμόρφωσιν.

Δ. ΑΙΝΙΑΝ

Ἐν τῇ πρώτῃ ἐκδόσει τὸ βιβλίον ἐπιγράφεται· «Ὁ Καραϊσκάκης, ἡ τοῦ Καραϊσκάκη βιογραφία καὶ λεπτομερὴς ἐκθεσις τῆς τελευταίας ἐκστρατείας αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν Χαλκίδι. Ἐκ τῆς Τυπογραφίας διευθυνομένης παρὰ Κωνσταντίνου Μ. Ἀρσενιάδου ἐκ Μαντινείας. 1834».

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ· «Πρὸς τοὺς ἀναγνώστας. Ἐπειδὴ ἡ παροῦσα βιογραφία τοῦ Καραϊσκάκη, τῆς ὁποίας ἀνεδέχθην τὴν ἐκδοσιν, ἐνδέχεται νὰ ἔχῃ ἐλλείψεις ἢ λάθη, ἀπὸ τὰ ὁποῖα νὰ προσδῶλλωνται ἄτομα ἀναφερόμενα εἰς αὐτήν, ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας ἤθελον ἀπαντήσῃ τοιαῦτα, παρακαλοῦνται χάριν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου νὰ πέμψωσιν εἰς ἐμὲ τὰς παρατηρήσεις των, συντροφευμένως μὲ τὰς ἀποδείξεις ἐπὶ τῶν ὁποίων αὗται στηρίζονται. Ὑπόσχομαι δὲ νὰ τὰ δημοσιεύσω ἢ εἰς χωριστὸν φυλλάδιον, ἢ μὲ ἄλλον τινὰ ἀρμόδιον τρόπον πρὸς ἱκανοποίησιν ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἠθέλην ἐγγίξεται ἀδίκως, ἢ κατὰ λάθος ἢ ὑπόληψιν. Ἐν Χαλκίδι, τὴν 16 Ὀκτωβρίου 1833. Ὁ Ἐκδότης Δ. Αἰνιάν».

Η ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ὁ Καραϊσκάκης ἐγεννήθη εἰς τὸ 1782 ἔτος· ἡ μήτηρ του ἦτον καλογραία γεννημένη εἰς τὸ χωρίον Σκωληκοκαρυὰ τῆς Ἐπαρχίας Ἀρτης (1). Μὴ ἀκολουθοῦσα αὐστηρῶς τοὺς κανόνας τοῦ βίου, εἰς τὸν ὅποιον εἶχεν ἀφιερωθῇ, συνέλαβε τὸν Καραϊσκάκην· δὲν ἔλαβεν ὅμως τὴν σκληρότητα καὶ ἀνοησίαν τοῦ νὰ ζητήσῃ νὰ κρύψῃ τὸ ἐν σφάλμα πίπτουσα εἰς ἄλλο μεγαλύτερον καὶ σκληρότερον. Ἐγέννησε τὸν Καραϊσκάκην· τὸν ἀνέθρεψεν ὅμως καθὼς ἦτον ἐπόμενον εἰς γυναῖκα, ἡ ὁποία περιήρχετο τὰς ἐπαρχίας διὰ νὰ πορίζεται τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν τολμηρότητά της καὶ διὰ τὴν γλῶσσάν της εἶχε γεῖνει γνωστὴ εἰς πολλὰς ἐπαρχίας, ὁ Καραϊσκάκης ἐγνωρίζετο πολλάκις μὲ τὴν ἐπωνυμίαν «ὁ υἱὸς τῆς Καλογραίας».

Μόλις ὁ Καραϊσκάκης ἔφθασεν εἰς ἡλικίαν νὰ φέρῃ ὅπλα καὶ ἀμέσως συγκατετάχθῃ εἰς ἐν σῶμα κλεπτῶν, σύνθηες καταφύγιον τῶν ἐχόντων ἐντονώτερον τῆς ἐλευθερίας τὸ ἐλατήριο καὶ τῶν ὅσοι, καταδυναστευθέντες παρὰ τῶν Τούρκων, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ εὔρουν δίκαιον. Ἰκανοὺς χρόνους ἠκολούθησεν εὐτυχῶς τὸ ἔργον τοῦτο, ἀλλὰ τελευταῖον ἡ τύχη τοῦ πολέμου τὸν ἔκαμε νὰ πέσῃ ζῶν εἰς τὰς χεῖρας ἐνὸς σώματος Ἀλβανῶν, διωρισμένου παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ πρὸς καταδίωξιν τῶν κλεπτῶν, κατὰ δὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν συνήθειαν ἐστάλῃ δέσμιος εἰς Ἰωάννινα. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς διὰ χάριν τῆς μητρὸς του, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζε, δὲν τοῦ ἀφαίρεσε τὴν ζωὴν καὶ οὕτως ὁ Καραϊσκάκης ἀπέφυγε τὴν συνήθη τύχην τῶν κλεπτῶν, ὅσοι ἤθελον εὐρεθῇ εἰς ὁμοίαν μὲ αὐτὸν περίστασιν (2). Ἐβάρθη ὅμως εἰς τὴν φυλακὴν. Ἰκανὸν διάστημα καιροῦ ὑπέφερε τῆς ἀθλίας ταύτης ζωῆς τὰς βασάνους,

(1) Κατὰ τὸν Ἀθηναῖον ἱστορικὸν Διον. Σουρμελῆν ὁ Καραϊσκάκης ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Μαυρομάτι τῶν Ἀγραύων (σημ. ἐκδότου).

(2) Οἱ συλλαμβανόμενοι κλέπται ἐφρονεύοντο μετὰ πολλὰς καὶ σκληρὰς τιμωρίας· τινῶν ἐσύντριβον τὰ γόνατα, ἄλλων ἀπέκοπτον τὰ μέλη, ἄλλους ἐπαλούκοναν καὶ ἄλλους ἐψήναν ζῶντας.

ἀλλὰ τελευταῖον ἐπέβλεψεν εὐμενῶς ἡ τύχη εἰς αὐτόν, καὶ ἔφυγε κρυφίως ἀπὸ τὴν φυλακὴν.

Μόλις ἡσθάνθη τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐλευθέρου ἀπὸ τὰ δεσμά, καὶ ἀμέσως ἔδραμεν εἰς Ἀγραφα μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἀναλάβῃ τὸν πρῶτον τρόπον τοῦ ζῆν διὰ νὰ ἐκδικηθῇ καὶ δι' ὅσα ὑπέφερε. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἤκμαζον οἱ Κατζαντωναῖοι, οἱ ὅποιοι ὅσον κατεδιώκοντο, τόσον ἐλαμπρύνοντο μὲ τὰ κατορθώματά των, καὶ ἠύξανον τὰς δυνάμεις των. Ὁ Καραϊσκάκης ὡς τολμηρὸς καὶ φιλότιμος δὲν ἄργησε νὰ γνωστοποιήσῃ διὰ τῶν πράξεων ⁽¹⁾ τὰ προτερήματά του καὶ νὰ νομίζεται ὡς εἰς τῆς πρώτης τάξεως (πρωτοπαλήκαρον).

Πολλοὺς κατὰ συνέχειαν χρόνους τὸ σῶμα τοῦτο ἀντέσχεν εἰς τοὺς διωγμοὺς τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ὁ ὅποιος, ἂν καὶ κατέστρεψε τὸν Κατσαντώνην, δὲν κατῴρθωσεν ἄλλο, εἰ μὴ νὰ καταστήσῃ λαμπρότερον καὶ ἐπιφοβώτερον τὸ σῶμά του, ὀδηγούμενον ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Λεπενιώτην. Ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ἂφ' οὗ διὰ τῆς δυνάμεως δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ καταστρέψῃ, μετεχειρίσθη τὸν δόλον, μέσον διὰ τοῦ ὁποίου κατὰ δυστυχίαν ἐπέτυχεν.

Ἀφ' οὗ ἐφονεύθη ὁ Λεπενιώτης διωρίσθη γενικὴ καταδρομὴ κατὰ τοῦ σώματός του διὰ νὰ μὴν τοῦ συγχωρηθῇ καιρὸς νὰ λάβῃ μέτρα ὑπερασπίσεως, ἢ νὰ καταστήσῃ τινὰ ἀρχηγόν του. Τὸ σῶμα τοῦτο ἐσύγκειτο τότε ἀπὸ περισσοτέρους τῶν τριακοσίων, καὶ μὴ δυνάμενον νὰ διαμένῃ ὅλον ὁμῶς, ἐχωρίσθη εἰς κόμματα, ἀλλὰ καὶ οὕτως οἱ Τοῦρκοι τὸ κατεδίωκον μὲ μεγάλην ἐπιμονήν. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν ἐσύντριψαν καὶ διέλυσαν, καὶ ἄλλα τὰ ἠνάγκασαν νὰ διαλυθῶσιν ἂφ' ἑαυτῶν.

Ὁ Καραϊσκάκης τότε εὐρέθη εἰς ἓν σῶμα τὸ πολυανθρωπότερον καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοτέρους συγκείμενον, τὸ ὁποῖον μὴ βλέπον ἄλλως τὴν σωτηρίαν του, ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ κατ' εὐθείαν νὰ προσκυνήσῃ εἰς τὸν ἴδιον Ἀλῆ πασᾶν. Ὁ τύραννος οὗτος, ὁ ὅποιος ἐγνώριζε τὴν ἀνδρίαν αὐτῶν, ἂφ' ἑνὸς μέρους ἐπιθυμῶν νὰ ὠφεληθῇ ἀπ' αὐτοὺς εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε τότε ἀνά χειρας πολέμους, καὶ ἂφ' ἑτέρου θέλων μὲ τὸ παράδειγμα τῆς καλῆς πρὸς αὐτοὺς ὑποδοχῆς νὰ ἐλκύσῃ καὶ τοὺς λοιποὺς ὁμοίους αὐτῶν καὶ νὰ ἐξαλείψῃ οὕτω τὸ σύστημα τῶν κλεπτῶν, τοὺς ἐδέχθη φιλοφρόνως, καὶ τὸν μὲν Τσιώγκαν, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ εἶχον παρουσιάσει ὡς ἀρχηγόν των, τὸν ἔκαμε καπιτάνον τῆς Βόνιτσας, τὸν δὲ Καραϊσκάκην ἐκράτησε πλησίον του, συγκατατάξας αὐτόν εἰς τὴν σειρὰν τῶν σωματοφυλάκων του (τσοχαδαραίων).

(1) Λέγουν ὅτι ἦτον εἰς τῶν τριῶν, οἱ ὅποιοι πρῶτον ἐτουφέκισαν τὸν Βελῆ Γκέχαν καὶ τὸν ἐφόνευσαν.

Με τὸ ἔργον τοῦτο ἔζησεν εἰς Ἰωάννινα ἕως εἰς τὰ πρῶτα κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κινήματα τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων· ἠγωνίσθη μὲ τόλμην καὶ ἀνδρίαν καὶ ἐνόσω ἦτον κλεισμένος μετὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ ὅταν μετέβη εἰς τὰ βασιλικά στρατεύματα. Δυσαρעστηθεὶς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς βασιλικούς, καθὼς καὶ πολλοὶ ἄλλοι τῶν καπιτάνων Ἑλλήνων, ἀνεχώρησε κρυφίως ἀπὸ Ἰωάννινα· ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐξέκλεψε τὴν σύζυγόν του καὶ ἡ τόλμη του εἰς τὸ ἐπιχειρήμα τοῦτο τοῦ ἐπέφερον ἱκανὴν ὑπόληψιν καὶ ἔδωκαν αἰτίαν νὰ τὸν θαυμάσωσιν ὅλοι.

Ἀρ' οὗ διεσώθη ἀπὸ Ἰωάννινα, τὴν μὲν σύζυγόν του τὴν ἔστειλεν εἰς Κάλαμον, αὐτὸς δὲ μετέβη εἰς Βόνιτσαν, ὅπου ἐπροσπάθησε νὰ κινήσῃ τοὺς κατοίκους εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐκρίθη εὐλογον ἀκόμη διὰ νὰ κινήθῃ εἰς τὰ ὅπλα ἡ ἐπαρχία αὕτη, ὁ Καραϊσκάκης μετέβη εἰς Τσομέρκα καὶ συνεννοηθεὶς μὲ τὸν Κοτυλίδαν, ἔκαμε πρῶτος ἐπανάστεως κίνημα κατὰ τῶν Τούρκων, καθ' ἣν ἐποχὴν καὶ ὁ Ὅδυσσεὺς ἐκτύπησεν εἰς Τατάρναν ταχυδρόμους τινὰς Τούρκους διευθυνομένους εἰς Ἰωάννινα. Διεδόθη τάχιστα καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας τὸ παράδειγμα, καὶ ἀμέσως μέρος μὲν Ἑλλήνων κατέλαβον τὴν θέσιν τοῦ Μακρυνόρου, μέρος δὲ ἐκτύπησαν τὸ Βραχῶρι καὶ ἄλλοι τὴν Βόνιτσαν. Ὁ Καραϊσκάκης διευθύνθη ἔπειτα εἰς Μακρυνόρος, ὅπου καὶ τοποθετηθεὶς συμμετέσχε τῶν ἐκεῖ γενομένων ἀγώνων, εἰς ἓνα ἐκ τῶν ὁποίων γενόμενον πλησίον εἰς Κομπότι, ἐπληρώθη εἰς τὰ αἰδοῖα, καταφρονήσας περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι ἔπρεπε τὸν κίνδυνον.

Ἐπειδὴ δὲ εἰς Ἀγγραφα οἱ ἀπὸ τῆς γενεᾶς τοῦ Βουκουβάλα καπιτανεύοντες δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ κατέχωσιν αὐτὴν τὴν ἐπαρχίαν καὶ διὰ τοῦτο ὑποκειμένην εἰς συχνὰς μεταβολάς, ὁ Καραϊσκάκης συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ κατασταθῇ αὐτὸς καπιτάνος διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως· ὠφελοῦμενος λοιπὸν ἀπὸ τὸν καιρὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἀστασίαν τῶν πραγμάτων, συνεκρότησεν ἓν σῶμα δυνατὸν ἀπὸ Βαλτινούς καὶ ἀπὸ ἄλλους πλησιοχώρους Ἑλλήνας καὶ συμβοηθούμενος ἀπὸ τὸν Γιαννάκην Ράγκον, μετέβη εἰς Ἀγγραφα, κατασταθεὶς αὐτοχειροτόνητος καπιτάνος εἰς ταύτην τὴν ἐπαρχίαν.

Ὡν δὲ τολμηρὸς καὶ δραστήριος δὲν ἄργησε νὰ ἀναγνωρισθῇ καὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι δὲν ἐτόλμων νὰ ἐναντιωθῶσι καὶ ἀπὸ τοὺς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πασάδες, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν συνέφερε νὰ τὸν καταδιώξωσι δι' ὅπλων, διότι εἶχον τὴν προσοχὴν τῶν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὸ Σοῦλι. Ὁ Καραϊσκάκης εὕρισκόμενος εἰς τὸ μεθόριον τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων καὶ βλέπων ὅτι προφανῶς δὲν ἠδύνατο νὰ κηρυχθῇ ἐναντίον οὔτε τοῦ ἐνὸς οὔτε τοῦ ἄλλου μέρους, οἰκονομοῦσεν ἀμφοτέρω. Κλίνων ὅμως

πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἔδωκεν αἰτίαν πολλάκις νὰ κινηθῶσιν ἐναντίον του οἱ Τούρκοι· ἀλλ' ἀντικρούσας πάντοτε τὰς δυνάμεις των διέμεινε καὶ ἀκόντων αὐτῶν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀγράφων.

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ μετὰ τῶν Τούρκων σύγχυσις αὐτοῦ δὲν συνέφερεν οὔτε εἰς τοὺς Χριστιανοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας ταύτης, διότι ἐξετίθεντο εἰς κίνδυνον λεηλασίας ἀπὸ μέρους τῶν Τούρκων, οὔτε εἰς τοὺς Τούρκους τοὺς κατοικοῦντας εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν τῶν Ἀγράφων, διότι ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ Καραϊσκάκη, οἱ μὲν κάτοικοι τῶν Ἀγράφων κατέπεισαν αὐτὸν νὰ προσποιηθῇ ὅτι εἶναι ὑποκείμενος εἰς τὰς διαταγὰς τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας, οἱ δὲ Τούρκοι παρεκάλεσαν τοὺς κατὰ καιρὸν πασάδες νὰ προσποιῶνται ὅτι πιστεύουσι τὴν φαινομένην ὑποταγὴν τοῦ Καραϊσκάκη. Οἱ κατὰ καιρὸν πασάδες ἀπεδέχθησαν τὸ ζήτημα τοῦτο, μὴ θέλοντες νὰ ἔχουν τόσον πλησίον τοιοῦτον ἐπίφοβον ἐχθρόν, ὅποιος ἦτον ὁ Καραϊσκάκης, ἐν ᾧ ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ διευθύνωσι τὰ στρατεύματά των εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὰς ἐνδοτέρας ἐπαρχίας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος.

Ὁ Καραϊσκάκης συνδέσας μὲ τοὺς εἰς Λάρισσαν ἐχθροὺς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀνακωχῆς, δὲν ἀμέλησε νὰ δείξῃ εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι τελεία ὑποταγή, ἀλλὰ μερικὴ μόνον πρὸς ἓν μέρος ἐχθρικὸν συνθήκη. Εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα γενομένας Ἑλληνικὰς ἐκστρατείας ἔστειλεν ἀνάλογον δύναμιν. Μάλιστα ὅταν, διαλυθείσης τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Ὁμέρ πασᾶς μὴ δυνάμενος νὰ διαβῇ τὸν Ἄσπρον (Ἀχελῷον) διευθύνθη νὰ περάσῃ διὰ τῶν Ἀγράφων εἰς Λάρισσαν, ὁ Καραϊσκάκης συνάξας ἕως χιλίους στρατιώτας προκατέλαβε τὴν διάβασιν αὐτῶν εἰς τὸν Ἅγιον Βλάσην. Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ ματαίως ἐζήτησαν διὰ λόγου νὰ τὸν πείσωσι νὰ τοὺς ἀφήσῃ ἐλευθέραν τὴν διάβασιν, ἐπεχείρησαν καὶ διὰ τῆς βίας. Συγκροτηθείσης λοιπὸν μάχης, ὑπερίσχυσαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς στρατιᾶς τοῦ Καραϊσκάκη· αὐτὸς ὅμως μὲ ἑκατὸν πεντήκοντα στρατιώτας περίπου ὀχυρωθεὶς εἰς τινὰ δυνατὴν θέσιν ἀντίστατο εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Τούρκοι δὲν ἠκολούθησαν ἐπὶ πολὺ τὴν καταδίωξιν τῶν τραπέντων εἰς φυγὴν, βλέποντες διαμέμον ἀκόμη ἀκέραιον περὶ τὸν Καραϊσκάκην ἓν μέρος τῆς στρατιᾶς του. Οἱ δὲ τραπέντες εἰς φυγὴν Ἕλληνες βλέποντες ὅτι δὲν ἦτον ὁ Καραϊσκάκης μαζὴ των εἰς τὴν φυγὴν, καὶ ἐννοήσαντες ὅτι ἐκλείσθη, ἐστράφησαν ὀπίσω μὲ σκοπὸν νὰ δώσωσι βοήθειαν εἰς αὐτὸν διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ φύγῃ. Ἀλλ' οἱ ἐχθροί, οἱ ὅποιοι πολεμοῦντες πολλὴν ὥραν εἶχον ἀποκάμει, βλέποντες ἐπιστρέφοντας τοὺς Ἕλληνας, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τότε ἐκπηδήσαντες καὶ οἱ περὶ τὸν Καραϊσκάκην ἐρρίφθησαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς κατεδίωξαν ἱκανὸν διάστημα,

φονεύσαντες ὑπὲρ τοὺς διακοσίους, ἐν οἷς οἱ πλείότεροι Ἀλβανοί. Ἐφρονεῦθη ὁμως εἰς ταύτην τὴν μάχην ὁ Βαχογιάννης, ὁ ὁποῖος συνετέλεσε πολὺ καὶ εἰς τὸ νὰ λάβῃ τὰ Ἄγραφα ὁ Καραϊσκάκης καὶ εἰς τὸ νὰ τὰ διαφυλάξῃ, καὶ τὸν ὁποῖον ἡγάπα καὶ ἐσέβετο ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὴν φρόνησιν καὶ γλυκολογίαν του.

Οἱ ἄρχηγοὶ τῆς νικηθείσης ταύτης στρατιᾶς ἐπαραπονέθησαν πολλὰ πρὸς τοὺς ἐν Λαρίσση Τούρκους διὰ τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Καραϊσκάκη· ἐπειδὴ ὁμως ἐκεῖνοι δὲν εἶχον τὴν ἀναγκαίαν δύναμιν διὰ νὰ καταπολεμήσωσι καὶ νὰ ἐκριζώσωσιν ἀπὸ τὰ Ἄγραφα τὸν Καραϊσκάκην, ἐξηκολούθουν νὰ προσποιῶνται ὅτι δὲν ἐπειράχθησαν ἀπὸ τὸ κίνημα τοῦτο, περιμένοντες ἄρμόδιον καιρὸν διὰ νὰ ρίψωσι τὸ προσωπεῖον· διότι ἐπιχειρισθέντες πολλάκις μὲ τὰς δυνάμεις τῶν ἐντοπίων, ἔχι μόνον δὲν ἔβλαψαν διόλου τὸν Καραϊσκάκην, ἀλλὰ μάλιστα ἔγειναν αἵτιοι νὰ λεηλατισθῶσι πολλὰ χωρία τουρκικά.

Ἡ πολιτικὴ αὕτη διήρκεσεν ἕως εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας, ὁ ὁποῖος ἐλθὼν εἰς Λάρισσαν ἐζήτησε τὸν Καραϊσκάκην νὰ ὑπάγῃ εἰς προσκύνησίν του αὐτοπροσώπως καὶ ὅχι ὡς ἄλλοτε, ὅτε ἔστειλεν ὡς συγγενεῖς του ἀνθρώπους μὴ ἔχοντας οὐδεμίαν συγγενικὴν σχέσιν μετ' αὐτοῦ. Ὁ Καραϊσκάκης, ὁ ὁποῖος ἀφ' ἐνὸς μέρους ἐπεθύμει νὰ διαμείνῃ εἰς Ἄγραφα, ἀφ' ἐτέρου δὲ δὲν ἐτόλμα νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ μέρος τῶν ἐχθρῶν, ὑποπτεύων καὶ ἐκδίκησιν διὰ τὰ παρελθόντα καὶ ἀπλῶς κίνδυνον διὰ τὰς συνεχεῖς πολιτικὰς μεταβολὰς τῶν τουρκικῶν πραγμάτων καὶ διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν Τούρκων, ἱκανὸν καιρὸν ἐταλαντεύετο. Τελευταῖον, ἐπειδὴ εἶχεν ὑπερισχύσει ἱκανῶς καὶ τὸ κυριεῦον αὐτὸν πάθος τοῦ στήθους, ἀπεφάσισε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὰ Ἄγραφα, διότι δὲν ἤθελε δυνηθῇ ν' ἀντικρούσῃ τὴν κατ' αὐτοῦ ἐτοιμασθεῖσαν ἐχθρικὴν δύναμιν. Μετέβη λοιπὸν εἰς Προυσὸν μὲ τριακοσίους περίπου στρατιώτας καὶ τοὺς μὲν στρατιώτας ἔστειλε νὰ συναγωνισθῶσι μὲ τὸν Μάρκον Μπότσαρην εἰς Καρπενήσιον, ὅπου καὶ παρευρέθησαν, αὐτὸς δὲ μετὰ τὴν μάχην ταύτην, ἐπειδὴ τὸ πάθος του ἐγίνετο ἐντονώτερον, μετέβη εἰς Ἰθάκην διὰ νὰ τὸν ἐπισκεφθῶσιν ἱατροὶ ἔμπειροι καὶ νὰ δώσῃ εἰς ἑαυτὸν τὴν ἀνήκουσαν περιποίησιν.

Μ' ὅλον ὅτι οἱ ἱατροί, ἀφ' οὗ ἐδοκίμασαν τὸ πάθος του, δὲν τὸν ἔδωκαν ἐλπίδας ζωῆς, αὐτὸς μὲν ὑποφέρων τὴν εἰς τὰς νήσους διατριβήν, καὶ ὦν φύσεως ἀνησύχου, ἐξῆλθε πάλιν εἰς Μεσολόγγιον καὶ ἐζήτηε νὰ διορισθῇ ἄρχηγὸς τῶν ὅπλων τῆς ἐπαρχίας Ἀγρᾶφων· ἀλλ' ἐκεῖ, ὠφεληθεὶς ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν αὐτοῦ, εἶχεν ἤδη στερεωθῇ ὁ Γιαννάκης Ράγκος, ὁ ὁποῖος ἐνῶ εἶχε βοηθήσει τὸν Καραϊσκάκην εἰς τὸ νὰ κατασταθῇ εἰς Ἄγραφα καὶ εἶχε συμ-

μεθέξει τῆς ἐξουσίας, ὕστερον εἶχεν ἀποβληθῆ. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, Διευθυντὴν τότε τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐζήτηε ἐπιμόνως νὰ διορισθῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀγρᾶφων, ἀλλὰ τὸ πρόβλημά του δὲν εἰσηκούσθη.

Δυσανεστηθεὶς διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸν Μαυροκορδάτον, καὶ φανερῶς ἐναντίον αὐτοῦ ἔλεγε καὶ κρυφίως ὠργάνιζε τοὺς διαφόρους ἀρχηγοὺς νὰ τοὺς ἐλκύσῃ εἰς βοήθειάν του, καὶ δὲν ἄργησε νὰ σύρῃ πρὸς τὸ μέρος του ἱκανοὺς, καθὼς τοὺς Τζαβέλας καὶ ἄλλους, καὶ νὰ γένη τρόπον τινὰ κέντρον ὅλων τῶν δυσανεστημένων ἀπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Μαυροκορδάτου Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι πολλοὶ παρέστησαν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον, ὅτι ἦτον ἀνάγκη νὰ θεραπευθῇ τὸ ζήτημα τοῦ Καραϊσκάκη, αὐτὸς ἐπέμεινε βιαζόμενος ἀπὸ τὸ ἄλλο κόμμα τὸ ὑπερασπιζόμενον τὸν Ῥάγκον.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐπιθυμῶν καθ' ὑπερβολὴν νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ζήτημά του, καὶ νομίζων ὅτι ἡδύνατο νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἐπικρατοῦσαν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν διαίρεσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔγραψε πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην, ὅτι ὅλοι σχεδὸν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἶναι σύμφωνοι μὲ τὸ πνεῦμά του καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ τὸν συνδράμωσιν, ἀλλ' ὅτι ἐμποδίζονται ἀπὸ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ ὀλίγους ἄλλους ὁμόφρονάς του. Ἐὰν λοιπὸν τοῦ σταλῇ ἓν σῶμα τριακοσίων μόνον στρατιωτῶν Πελοποννησίων, θέλει κατορθώσῃ νὰ διώξῃ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ ἐπομένως ὅτι θέλει ὑπάγῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ ὅλους τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Καὶ τοῦτο τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη δὲν ἔφερε κανένα καρπὸν, εἴτε διότι ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἐνόμισε πιθανὰ τὰ γραφόμενα, διὰ νὰ τὰ ἀποδεχθῇ, εἴτε διότι δὲν ἦτον εἰς κατὰστασιν νὰ τὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν (1).

Ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ Τζαβελαῖοι ἔχοντες ἱκανὴν δύναμιν στρατιωτικὴν εἰς Μεσολόγγιον καὶ Ἀνατολικὸν καὶ δυσανεστημένοι, ὡς εἴπομεν, οὔτε αὐτοὶ ἐφέροντο μὲ τὴν ἀνήκουσαν εὐταξίαν, ἀντεκδικούμενοι τρόπον τινὰ δι' ὅσα ἐνόμιζον ὅτι ἡδικήθησαν, οὔτε τοὺς στρατιώτας τῶν ἀτακτοῦντας συνέστελλον. Ἐνῷ λοιπὸν ὁ Καραϊσκάκης διέτριβεν εἰς Ἀνατολικόν, εἷς ἐκ τῶν πρώτων ἀξιοματικῶν του ἀτακτήσας εἰς Μεσολόγγιον ἐπιάσθη καὶ ἐρραβδίσθη παρὰ τῶν ἐντοπίων. Τοῦτο μαθὼν ὁ Καραϊσκάκης στέλλει καὶ συλλαμβάνει δύο τῶν προκρίτων Μεσολογγίου καὶ τοὺς μεταφέρει εἰς Ἀνα-

(1) Ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἔγραψε τοιαύτην ἐπιστολὴν καὶ ὅτι τοιοῦτο ἦτο τὸ περιεχόμενον αὐτῆς. Οὔτε ὁ Καραϊσκάκης ἦτο τόσο ἀνόητος νὰ βεβαιώσῃ, οὔτε ὁ Κολοκοτρώνης νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἄνθρωπος ἔχων ἀνάγκη τῆς βοήθειας τριακοσίων ἀνδρῶν, θὰ εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἐκπληρώσῃ κατόπιν τὰς μεγάλας αὐτοῦ ὑποσχέσεις (σημ. τοῦ ἐκδότου).

τολικὸν διὰ τὰ κάμη τὴν ἀντεκδίκησιν. Ἐταράχθησαν καθ' ὑπερβολὴν διὰ τὸ κίνημα τοῦτο τοῦ Καραϊσκάκη ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ Μεσολογγίου καὶ καθὼς συμβαίνει εἰς ἐξαγριούμενον λαόν, ἐλέγοντο πολλὰ περὶ ἐξώσεως τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ Σουλιωτῶν ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἄλλα ὅμοια, διὰ τὰ ὅποια μερικοὶ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην ἐπῆγαν αἰφνυδῶς καὶ ἐκυρίευσαν τὸ Βασιλάδι. Τοῦτο ἔτι μᾶλλον ἐτάραξε τοὺς Μεσολογγίτας· διότι ὑπώπτευσαν ὅτι δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα τῶν τρεχουσῶν τα-
ραχῶν, ἀλλ' ἐκ προμελέτης σχέδιον.

Ἐνῶ διὰ ταῦτα εἶχεν αὐξήσει ἄρκετὰ ὁ βρασμὸς μεταξὺ τῶν δύο ἀντι-
φερομένων μερῶν, προσετέθη καὶ νέον ὑποψία αἷτιον κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη. Ἐκοινοποιήθη ὅτι ἄποιος Κωνσταντῆς Βουλπιώτης ἐστάλη παρὰ τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὸν Ὁμὲρ πασᾶ Βρυόνην διὰ τὰ τοῦ ὑποσχεθῆ ἀπὸ μέρους του, ὅτι θέλει τοῦ παραδώσει τὸ Μεσολόγγιον καὶ Ἀνατολικόν (1). Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀπὸ μέρους τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὸν Ὁμὲρ Βρυόνην εἶχε γένει τῷ ὄντι (2) καὶ ἐπειδὴ ὁ Βουλπιώτης ἐξωμολογεῖτο τρόπον τινὰ τὸ σφάλμα του, ἔδωκεν αἰτίαν εἰς τὸ νὰ φανῇ τὸ πρᾶγμα πιστευτὸν εἰς πολλούς· ὠφε-
λούμενοι λοιπὸν ἀπὸ τὴν περίστασιν ταύτην οἱ ἐχθροὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐπέ-
κειντο τολμηρότερον κατ' αὐτοῦ· οἱ δὲ φίλοι του διὰ τὴν ὁποίαν καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔλαβον ὑποψίαν περὶ αὐτοῦ τοῦ πράγματος, ἀπέβησαν ἀτολμότεροι εἰς τὴν ὑπεράσπισιν αὐτοῦ, ὥστε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ Σουλιῶται μετεκάλεσαν τοὺς κυριεύσαντας τὸ Βασιλάδι, ὄντας ἐκ τῶν στρατιωτῶν των, καὶ τὸ ἄφη-
σαν πάλιν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Μεσολογγιτῶν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐξωμολόγησιν τοῦ Βουλπιώτου ἀνεκαλύπτετο προδοσία, διωρίσθη ἀπὸ τὸν Μαυροκορδάτον ἐπιτροπὴ διὰ τὰ ἐξετάσει τὴν κατηγορίαν ταύτην. Μετεφέρθησαν καὶ πολλὰ διοικητικὰ στρατεύματα διὰ τὰ διώξωσι διὰ τῆς βίας τὸν Καραϊσκάκην, ἂν ἐκουσίως δὲν ἤθελεν ἀναχω-
ρῆσαι με τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀπὸ Ἀνατολικόν. Ὁ Καραϊσκάκης ὅμως εἶχε προη-

(1) Ἐπιθανολόγησαν ἔτι μᾶλλον τὴν ὑπαρξιν τῆς προδοσίας ταύτης, διότι κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν ἐξῆλθεν ἀπὸ Ναύπακτον ἐν σώμα Τούρκων καὶ διευθύνετο πρὸς τὰ μέρη Μεσολογγίου, καὶ πλοῦτὰ τινὰ ἐχθρικά ἐπαρουσιάσθησαν ἔξωθεν τοῦ Βασιλαδίου.

(2) Ἡ ἐπιστολὴ εἶχε γίνῃ τῷ ὄντι, ὅχι ὅμως μετὰ τὸ πνεῦμα τῆς παραδόσεως τοῦ Μεσολογγίου καὶ Αἰτωλικοῦ. Ὀλίγον κατωτέρω βλέπει ὁ ἀναγνώστης τὴν ἀληθινὴν ἐξήγησιν τοῦ πράγματος. Ἡ διαφημισθεῖσα προδοσία ἦτο ψευδής, ἀναμφισβήτητος, γέννημα κομματικῶν ἐρίδων τῆς ἐποχῆς. Ὁ ἱστορικὸς Παπαρρηγόπουλος σαφέστατα λύει τὸ ζήτημα ὑπὲρ τοῦ ὑβριζομένου Καραϊσκάκη. Ἄλλως καὶ ἡ ἐξ ἀντιθέτων ἐπιτροπὴ, ἡ ὁποία τὸν ἐδίκασε καὶ τὸν ἐκήρυξεν ἔνοχον, δὲν ἐτόλμησε νὰ δημοσιεύσῃ καμμίαν ἐναντίον του ἐπίσημον καταδικαστικὴν ἀπόφασιν. Ἐφ' ἐτέρου ὁ Κ. Βουλπιώτης, ὁ δὴθεν συνέννοχος τῆς προδοσίας, ὅχι μόνον δὲν κατεδιώχθη, ἀλλ' ἀπέκτησε καὶ τὴν εὐνοίαν τοῦ Μαυροκορδάτου, ἀντὶ τιμωρίας (σημ. ἐκδ.).

γουμενώς μεταφέρει εἰς Ἀνατολικὸν καὶ τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ στρατιώτας του καὶ τοὺς τῶν συμβοηθῶν του καὶ εἶχεν ὀχυρωθῆ εἰς τὰς οἰκίας, ὥστε οἱ ἐναντίοι του δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπιφέρωσι βίαν εἰς αὐτόν, διότι ἐφοβοῦντο τὰ ἀποτελέσματα ἐνὸς πολέμου, ὅστις ἤθελε γένει ἐν τῷ μέσῳ γυναικῶν καὶ παιδίων καὶ πολλῶν ἀόπλων πολιτῶν, καὶ διότι ἐβλεπον τὸν ἀποφασιστικὸν τρόπον τοῦ Καραϊσκάκη. Ἐπρὸς πᾶσιν λοιπὸν μὲ διαφόρους τρόπους, ὥστε τρόπον τινὰ τὸν ἐπειθανάγκασαν νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸ Ἀνατολικὸν μὲ ὅλους τοὺς μετ' αὐτοῦ.

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ἡ παρ' αὐτοῦ διορισθεῖσα ἐπιτροπὴ ὁμοῦ μὲ ἄλλους τινὰς τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατιωτικοῦ διεκήρυξαν προδότην τὸν Καραϊσκάκην, τοῦ ἀφῆρσαν τὸν βαθμὸν καὶ τὸν διέταξαν νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἀφ' οὗ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διετέθησαν τὰ πράγματα, ὀλίγοι ἦσαν πλέον οἱ ἀμφιβάλλοντες διὰ τὴν προδοσίαν ταύτην. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Βουλπιώτης, ὅστις ὑπετίθετο ὡς ὄργανον αὐτῆς, ἔλαβεν ὑποδοχὴν ἀπὸ τὸν Μαυροκορδάτον ἀντὶ τῆς ἀνηκούσης εἰς τοιοῦτον ἀμάρτημα ποινῆς, ἔδωκεν αἰτίαν νὰ πιθανολογήσωσιν ὅτι ἀπέδωκεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην κατὰ ζήτησιν τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ σκοποῦς, τοὺς ὁποίους ἐκεῖνος δὲν εἶχε διόλου κατὰ νοῦν.

Ὅτι δὲ πολλοὶ φρόνιμοι καὶ ἀπαθεῖς παρατηρηταὶ ἐσυμπέραινον περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης εἶναι τὸ ἐξῆς : Ὁ Καραϊσκάκης ἐπεθύμει νὰ κατασταθῇ εἰς Ἀγγραφα· βλέπων δὲ ὅτι διὰ τῆς Διοικήσεως δὲν ἠδύνατο νὰ τὸ κατορθώσῃ, διότι πλησίον αὐτῆς ὑπερίσχυε τὸ κόμμα τῶν ἐναντίων του, ἐπρὸς πᾶσιν νὰ τὸ κατορθώσῃ δι' ὅπλων· ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ τότε ἀρχηγὸς τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀγρᾶφων Ῥάγκος ἦτον σύμφωνος μὲ τὸν Σούλτσην Κόρτσαν, Ὁθωμανὸν διοικητὴν τῶν Τρικκάλων, καὶ ἦτον βέβαιον ὅτι ἤθελε λάβει συνδρομὴν παρ' αὐτοῦ εἰς πᾶσαν ἀνάγκην, ὁ Καραϊσκάκης ἐσχεδίασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν Ὁμέρ Βρυόννην, ὄντα ἐχθρὸν τοῦ Σούλτση Κόρτσα, διὰ νὰ λάβῃ συνδρομὴν παρ' αὐτοῦ, ὥστε νὰ φέρῃ τὸν σκοπὸν του εἰς ἐκβασιν. Τοιαύτας ἀνταποκρίσεις καὶ μυστικὰς συνομιλίας μετὰ τῶν Ἀλβανῶν δὲν ἔκαμιν οὔτε μόνος οὔτε πρῶτος. Πολλοὶ ἐκ τῶν Ἀλβανῶν ὑπέθαλπον καὶ ἐκαλλιέργουν τοιαύτας διὰ νὰ ὠφελῶνται δι' αὐτῶν εἰς τὰς παρὰ τοῦ Σουλτάνου ἐπιφερομένας κατ' αὐτῶν ἐπιδρομὰς καὶ εἰς τὰς μεταξὺ των ἔριδας.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ Ἀνατολικόν, ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς Ἀγγραφα διὰ νὰ δοκιμάσῃ νὰ κατασταθῇ διὰ τῶν ἰδίων του ὅπλων εἰς τὴν ἐπαρχίαν ταύτην· ἀποκρύπτων ὅμως τὸν ἀληθῆ αὐτοῦ σκοπὸν, ἐκοινοποίησεν ὅτι πηγαίνει νὰ πολεμήσῃ ὅπου εὗρῃ Τούρκους διὰ νὰ ἀποδείξῃ ψευδῆ τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα. Οἱ λόγοι του δὲν ἐφάνησαν πιστευτοί, ἀλλὰ

καὶ κάνεις δὲν ἤμποροῦσε νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ κινήθῃ, διότι χειρο-
πιαστὴ αἰτία δὲν ὑπῆρχε καὶ διότι εἶχεν ὅχι εὐκαταφρόνητον στρατιωτικὴν
δύναμιν· μ' ὅλον ὅτι ἦτο κατατρεγμένος ἀπὸ τὴν Διοίκησιν καὶ ἀσθενὴς εἰς
τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε δὲν ἠδύνατο, ὅταν ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ Ἀνατολικόν, οὐδὲ
ἐφιππος νὰ σταθῇ. Ὁ Στορνάρας λοιπὸν κατὰ διαταγὴν τῆς Διοικήσεως
ἐμελλε νὰ παρατηρῇ τὰ κινήματά του, οἱ δὲ λοιποὶ στρατηγοὶ ἦσαν ἰδεα-
σμένοι νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτὸν ἀπὸ πᾶν κατὰ τῶν Ἀγράφων κίνημα, ὅταν
ἤθελον ἰδεῖ ὅτι ἐπεχειρίζετό τι τοιοῦτον.

Ὁ Καραϊσκάκης συνεννοούμενος καὶ μὲ τὸν Ἀνδρέαν Ἰσκον, ὁ ὁποῖος
τοῦ εὐκόλυνε τὴν διάβασιν, διέβη εἰς Ἀσπροπόταμον, ἐκεῖθεν ἔγραψεν εἰς
τὸν ἐπίτροπον τοῦ Σούλτση Κόρτζα Ἀλβανόν, ὅτι αὐτὸς καταδιωγμένος ἀπὸ
τοὺς Ἕλληνας ἔρχεται εἰς τὰ Ἀγραφα, ὅπου ἂν οἱ Τούρκοι συνεργήσωσι
νὰ κατασταθῇ, θέλει ἀποβῇ ὠφελιμώτατος εἰς αὐτούς. Οἱ Τούρκοι ὄντες
πολλὰ ἀδύνατοι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἔκλιναν εἰς τὸ νὰ τοῦ δώσωσι δια-
ταγὴν νὰ κατασταθῇ καπιτάνος εἰς Ἀγραφα· ὑπώπτευον μ' ὅλον τοῦτο ὅτι
ὁ καθ' αὐτὸ σκοπὸς τοῦ κινήματος τοῦ Καραϊσκάκη δὲν εἶναι ὁ προβαλλό-
μενος, ἀλλ' ὅτι ὑποκρύπτεται τι στρατήγημα, τὸ νὰ προσποιῆται αὐτὸς μὲν
ὅτι διώκεται, οἱ δὲ ἄλλοι, οἱ κατ' αὐτοῦ ἐρχόμενοι, ὅτι τὸν διώκουσι, διὰ νὰ
εἰσβάλωσιν ἐξαίφνης εἰς τὰ Ἀγραφα καὶ τὰ δύο κόμματα καὶ νὰ βλάβωσι
τοὺς Τούρκους εὐρίσκοντες αὐτοὺς ὀλίγους καὶ ἀνετοίμους.

Ὁ Ράγκος ἀφ' οὗ διὰ πολλῶν τρόπων ἐπροσπάθησε ν' ἀποδείξῃ εἰς τοὺς
Τούρκους, ὅτι ὁ Καραϊσκάκης εἶναι τῷ ὄντι κατατρεγμένος ἀπὸ τὴν Διοίκη-
σιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι τὰ κινήματά του ταῦτα εἶναι ἔργα ἀπελ-
πισίας, μόλις τελευταῖον τοὺς ἔπεισε νὰ μὴ δεχθῶσι τὸ πρόβλημα τοῦ Κα-
ραϊσκάκη, ἀλλ' ἐκ συμφώνου νὰ τὸν πολεμήσωσι καὶ νὰ τὸν καταστρέψωσιν.
Ἐνῷ λοιπὸν ὁ Καραϊσκάκης εἶχε τοποθετηθῇ εἰς τὸν Κόζιακα τοῦ Ἀσπροπο-
τάμου, ἐπῆγε κατ' αὐτοῦ ὁ Ν. Στορνάρας, ὁ Λιακατᾶς, ὁ Ράγκος καὶ ἄλλοι
τινὲς καὶ τὸν ἐπολέμησαν. Ἡ μάχη δὲν εἶχε σημαντικὰ ἀποτελέσματα οὔτε
διὰ τὸ ἐν μέρος οὔτε διὰ τὸ ἄλλο. Ἰδὼν ὅμως ὁ Καραϊσκάκης ὅτι ἐκεῖ ἤθε-
λεν ἀποκλεισθῇ, ἀνεχώρησε κρυφίως τὴν νύκτα· καὶ ἐπειδὴ εἶχε μάθει ὅτι ὁ
Σούλτσης Κόρτσας μὲ χιλίους περίπου Τούρκους εἶχε προκαταλάβει τὰς Πόρ-
τας, ὅπου ἦτον ἡ πιθανωτέρα διάβασις αὐτοῦ, κατέβη εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ
Μολαλῆκειου, ὅπου δὲν ἐπιθανολογοῦσαν ποτὲ οἱ Τούρκοι ὅτι ἦτο δυνατὸν νὰ
καταβῇ, καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῶν Ἀγράφων καταδιωκόμενος καὶ
ἀπὸ Τούρκους καὶ ἀπὸ Ἕλληνας.

Ἄλλ' ἐνῷ τὸν ἠκολούθουν τοσοῦτοι κατὰ πόδας, ὁ Ράγκος προλαβὼν
δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐβγήκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ὥστε ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη

καὶ αὐτῇς νὰ ἀκροβολισθῇ. Ἐπειτα μέρος μὲν τῶν κατ' αὐτοῦ στρατευμάτων ἔμεινεν ὀπίσω, μέρος δὲ τὸν ἠκολούθει καταδιώκον· ἐκινήθησαν ταυτοχρόνως κατ' αὐτοῦ καὶ οἱ εἰς Μαυρίλου εὐρισκόμενοι Τοῦρκοι, ὥστε περικυκλωθεὶς ἠναγκάσθη νὰ πολεμήσῃ καὶ τρίτον, κλεισθεὶς εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Βράχας· εἰς τὴν μάχην τυχὴν ἀπὸ μὲν τοὺς τοῦ Καραϊσκάκη ἐφονεύθησαν ὁ Ἀντώνιος Ζαραλῆς καὶ ἄλλοι τινές, ἀπὸ δὲ τοὺς πολιορκοῦντας Τοῦρκους καὶ Ἕλληνας ἐφονεύθησαν ἕως τεσσαράκοντα. Ἐφυγε δὲ καὶ ἐκεῖθεν τὴν νύκτα ὁ Καραϊσκάκης καὶ μετέβη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καρπενησίου, ὅπου ἔλαβεν ὑποδοχὴν ἀπὸ τοὺς Γιολδασαίους, ὄντας κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν φίλους του.

Ἀφ' οὗ ἡσύχασεν ὀλίγον εἰς Καρπενήσιον, ἔγραψεν εἰς τὸν Μαυροκορδάτον ἀπολογούμενος τρόπον τινὰ καὶ ζητῶν συγχώρησιν (1). Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο πλέον ἐπίφοβος καὶ ἐπειδὴ ἐπέμενον πολλὰ ὅλοι· οἱ ἐναντίοι του καὶ πρὸ πάντων ὁ Τσιώγκας καὶ Ράγκος, οἱ ὅποιοι δι' ἄλλεπαλλήλων γραμμάτων ἐβίαζον τὸν Μαυροκορδάτον ὅχι μόνον νὰ μὴν τοῦ δώσῃ τὴν συγχώρησιν, ἀλλὰ μάλιστα καὶ νὰ τὸν κατατρέξῃ ὅσον τὸ δυνατόν σκληρότερα, ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ τὴν συγχώρησιν. Βλέπων λοιπὸν ὅτι δὲν ἦτον δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ μεταξὺ τσαύτης ἐναντιότητος καὶ ἀπὸ μέρους τῶν στρατηγῶν (2) καὶ ἀπὸ τὴν ἰδίαν διοίκησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀπεφάσισε νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ αὐτὰ τὰ μέρη, μετέβη δὲ εἰς Ναύπλιον, ὅπου τότε ἡ Διοίκησις, καταβαλοῦσα τοὺς ἐναντιωθέντας εἰς τὴν στερέωσιν αὐτῆς Πελοποννησίους, εἶχε κατασταθῇ ἰσχυρά.

Εἰς Ναύπλιον εὗρε καὶ τὸν Ὀδυσσεά, καὶ ἐπειδὴ οὐδ' ἐκεῖνος δὲν ἔχαιρε τὴν ὑπόληψιν τοῦ κοινοῦ καὶ τῆς Κυβερνήσεως, συνενώθησαν στενῶς μεταξὺ των διὰ νὰ βοηθῶνται ἀμοιβαίως εἰς πᾶσαν περίστασιν. Συμφώνως λοιπὸν ἀμφότεροι ἐζήτησαν ἀπὸ τὸ Ἐκτελεστικὸν διαταγὰς νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ἔχοντες ἕκαστος ὑπ' αὐτὸν χιλίους μισθωτοὺς στρατιώτας, καὶ ὁ μὲν Ὀδυσσεὺς νὰ διορισθῇ ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἀρχηγὸς τῶν ὀπλῶν τῆς ἐπαρχίας Ἀγρᾶρων. Βοη-

(1) Περίεργος εἶναι ἡ περικοπὴ δι' ἧς ζητεῖ τὴν συγχώρησιν: «Ἐμένα (λέγει) ἡ κακὴ τύχη μου καὶ ἀρρώστια ὀπίσω· δὲν ἠξέυρω κιόλα ἀπὸ τὰ χρῆα τὰ πολλὰ ἦταν ἡ ἀπὸ τόσους ἀφορισμοὺς ὅπου μοῦ ἐκάμετε, καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ με συγχωρήσῃ ἡ Διοίκησις καὶ ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ καὶ νὰ μοῦ σταλθῇ καὶ μία εὐχὴ συγχωρητικὴ παρὰ τοῦ ἀρχιερέως». Ἀναφορὰ τοῦ Καραϊσκάκη πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον ἀπὸ Δομνίστα τῇ 27 Μαΐου 1823.

(2) Δὲν ἦτον μόνος ὁ Καραϊσκάκης κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν· ἦσαν σύμφωνοι μὲ αὐτὸν ὁ Ἀνδρέας Ἴσκου, οἱ Γιολδασαῖοι, ὁ Γιαννάκης Στάτικος κ.τ.λ., οἱ ὅποιοι μάλιστα εἶχον ὀνομάσει αὐτὸν καὶ ἀρχιστράτηγον· ἀλλ' οὗτοι· δὲν ἠδύναντο νὰ ἀντιστορεπῇσιν μὲ τὸ ἐναντίον κόμμα, ὡς συγκείμενον ἀπὸ περισσοτέρους καὶ ὡς βοηθούμενον ἀπὸ τὴν ἐκεῖ διοίκησιν.

θούμενοι ἀπὸ τὸν Κολέττην, τὸν ὅποιον εἶχον κατορθώσει νὰ πείσωσιν, εἶχον πολλὰς ἐλπίδας ὅτι θέλουν κατορθώσει τὰ ζητήματά των. Ἐνῶ ἐταλαντεύετο ὁ Κουντουριώτης, διότι ἀπὸ μὲν τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ ἐμάνθανεν ὅτι ὁ Καραϊσκάκης ἦτον προδότης, ἀπὸ δὲ τὸν Κολέττην ἐβεβαίωνετο ὅτι ἡ κατηγορία εἶχε τὴν πηγὴν τῆς ἀπὸ τὴν φατρίαν, ὁ Γεώργιος Αἰνιάν⁽¹⁾ νεωστὶ τότε ἐλθὼν ἀπὸ Μεσολογγίου, κατέπεισε τὸν Κουντουριώτην νὰ μὴν ἀποδεχθῇ τὰ ζητήματα αὐτῶν, κυρίως ὅμως τὸ τοῦ Καραϊσκάκη, λέγων ὅτι ὁ εἰς Ἀγραφα πηγαμιὸς αὐτοῦ ἤθελε ταραξεί μεγάλως τὰ πράγματα τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἤθελε καταστήσει ὅλως διόλου ἀνίσχυρον τὴν ἐκεῖ διοίκησιν, ἐὰν ἤθελον ἀκυρωθῇ τὰ παρ' αὐτῆς περὶ Καραϊσκάκη ἀποφασισθέντα καὶ πραχθέντα.

Ἀφ' οὗ μεταχειρισθέντες διαφόρους τρόπους δὲν κατώρθωσαν τίποτε, ἀνέχωρησαν δυσαρεστημένοι ἀπὸ Ναύπλιον. Ἐμειναν δὲ εἰς Ἀργος, ἐλπίζοντες ὅτι ἡ ὑπόψια τοῦ μήπως κατασταθῶσιν ἐπιβλαβεῖς εἰς τὸ ἔθνος, θέλει μεταπίσει τὴν Διοίκησιν νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὰ ζητήματά των· ἀλλὰ βλέποντες τὴν αὐτὴν ἐπιμονήν, ἐζήτησαν πλαγίως νὰ τοὺς δοθῶσι διαταγαὶ νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα μὲ τριακοσίους μισθωτοὺς στρατιώτας ἕκαστος. Ἡ Κυβέρνησις ἀπεδέχθη τὸ ζήτημά των καὶ ἐξέδωκε τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς· καὶ οὕτως αὐτοὶ ἀνέχωρησαν.

Μόλις ἔφθασαν εἰς Σάλωνα, ὅπου ἦσαν συγκεντρωμένα μερικὰ στρατεύματα, καὶ ἀναγγέλλεται εἰς τὴν Διοίκησιν ὅτι ὁ Ὀδυσσεὺς ἀνταποκρίνεται καὶ συνεννοεῖται μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐνομίσθη καὶ ὁ Καραϊσκάκης συμμέτοχος διὰ τὴν μετὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς φιλίαν· ἀλλὰ δὲν ἦτον ἀληθές. Ἡ Κυβέρνησις φοβουμένη τὰς τῆς ἀγανακτήσεως αὐτῶν ἐνδεχομένης συνεπειάς καὶ θέλουσα νὰ τὰς προλάβῃ, διώρισεν ἔφορον τῶν στρατευμάτων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τὸν Γεώργιον Αἰνιᾶνα, ὅστις εἶχεν ἱκανὰς σχέσεις μετὰ τῶν λοιπῶν στρατηγῶν καὶ ὀπλαρχηγῶν τῆς Ρούμελης. Ὅταν ὁ Αἰνιάν ἔφθασεν εἰς Σάλωνα, ὁ Ὀδυσσεὺς καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἔχοντες μεγαλειτέραν ἰσχὺν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ θέλοντες νὰ ἐκδικηθῶσι διὰ τὰ εἰς Ναύπλιον διατρέξαντα, διήγειραν καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐναντίον του, ὥστε ἀπεφάσισαν ὅλοι ὁμοῦ διὰ νὰ μὴ τὸν δεχθῶσιν. Ἀλλ' ἐνῶ ὁ Αἰνιάν εἰδοποιηθεὶς ἐτοιμάζετο νὰ ἀναχωρήσῃ, ὁ Καραϊσκάκης μετέβαλε γνώμην, μὴ θέλων νὰ ἐξαγριώσῃ ἐπὶ πλέον τὴν Διοίκησιν ἐναντίον του, καὶ πείθει καὶ τοὺς λοιποὺς νὰ μὴν ἐναντιωθῶσιν.

Ὁ Καραϊσκάκης μετὰ τινων ἡμερῶν παρέλευσιν διέλυσε τὴν μετὰ τοῦ Ὀδυσσεῶς φιλίαν· διότι, ἐνῶ ρητῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἀξιωμα-

(1) Ὁ μεγαλειτέρος ἀδελφὸς τοῦ συγγραφέως τῆς βιογραφίας ταύτης (σημ. ἐκδότου).

τικους τοῦ στρατοπέδου ἀπηγορεύθη αὐστηρῶς ἢ μετὰ τῶν Τούρκων ἀνταπόκρισις, ὁ Ὅδυσσεὺς ὄχι μόνον διὰ γραμμάτων συνεννοεῖτο μετ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ προσωπικῶς ἀνταμύθη. Τοῦτο ἐδυσαρέστητεν ὅλους ἐν γένει τοὺς στρατηγούς, πρὸ πάντων ὁμῶς τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὅποιος ἐπιθυμῶν ἐπιμόνως νὰ κατασταθῇ εἰς Ἀγγραφα, δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ παραμικρὰν αἰτίαν ὑποψίας ἢ δυσαρεσκείας εἰς τὴν Διοίκησιν, μάλιστα ἐφρόντιζε νὰ ἀθωωθῇ ἐντελῶς καὶ νὰ συγχωρηθῇ δι' ὅλα τὰ διατρέξαντα προλαβόντως.

Ἐπειδὴ δὲ εἶχον παραστήσει εἰς τὴν Διοίκησιν, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Ἀγράφων δὲν ἤθελον τὸν Καραϊσκάκην καὶ ὅτι ἂν ἤθελε διορισθῇ ἐκεῖ, ἤθελον προέλθῃ πολλὰ σκάνδαλα, ἐστοχάσθη αὐτὸς ὅτι διὰ νὰ ἀναίρεσῃ ταῦτα, ἦτον ἀνάγκη νὰ κατορθώσῃ τοὺς κατοίκους νὰ τὸν ζητήσωσι δι' ἀναφορὰς τῶν. Ἀπέστειλε λοιπὸν ἐκεῖ τινὰς τῶν οἰκείων του, καὶ οἱ κάτοικοι τῶν Ἀγράφων, ἡ τοῦλάχιστον ἐν μέρος ἱκανόν, εἴτε διὰ φόβον τοῦ Καραϊσκάκη, εἴτε ἀληθῶς δυσαρεστούμενοι ἀπὸ τὸν Ράγκον, συνελθόντες ἀπεφάσισαν νὰ τὸν ζητήσωσι παρὰ τῆς Διοικήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ ἀπέστειλαν ἐπὶ τούτῳ τέσσαρας ἀντιπροσώπους αὐτῶν. Ἡ Διοίκησις ἀφ' οὗ κατ' ἀρχὰς ἐναντιώθη, τελευταῖον μὴ θέλουσα νὰ παροξύνῃ ἐπὶ πλέον τὸν Καραϊσκάκην, φερόμενον καλῶς, καὶ διὰ νὰ συμβιβάσῃ ὅπωςοῦν τὸ πρᾶγμα, ὥστε νὰ μὴ ἔχῃ ἐπιβλαβεῖς συνεπειάς, εἰς μὲν τὸ ἥμισυ τῆς ἐπαρχίας κατέστησεν ἀρχηγὸν τὸν Καραϊσκάκην, εἰς δὲ τὸ ἄλλο ἥμισυ ἄφησεν ἀρχηγὸν τὸν Ράγκον. Ὁ Καραϊσκάκης, ἂν καὶ μὲ τοῦτο δὲν εὐχαριστήθη, ἐσιώπησεν ὁμῶς, ἐλπίζων ὅτι εἰς δευτέραν εὐκαιρίαν θέλει κατορθώσῃ ἐντελῶς τὸν σκοπὸν του.

Διὰ τὸν συμβάντα κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν δεύτερον ἀνταρτικὸν πόλεμον διετάχθη καὶ ὁ Καραϊσκάκης, καθὼς καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος στρατεύματα, νὰ μεταβῇ εἰς Πελοπόννησον. Συμμετέσχε τῶν κατὰ τοῦ Ζαΐμης ἀγώνων εἰς Κερπινὴν, καὶ ἀκολουθῶν τὸν Κολέττην, ὄντα ἀρχηγὸν τῆς κατὰ τῶν ἀνταρτῶν ἐκστρατείας, διέβη πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου ἕως εἰς Ἀρχαδίαν καὶ Μεσσηνίαν, ὅτε κατὰ πρῶτον ἔφθασε τὸ πρῶτον μέρος τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων.

Ὁ Κολέττης ἀνεκαλέσθη τότε καὶ ἐξεστράτευσεν κατὰ τοῦ Ἰμβραήμη ὁ Κουντουριώτης. Ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν αὐτοῦ διωρίσθη καὶ ὁ Καραϊσκάκης, καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ στρατεύματα, καὶ παρευρέθη εἰς τὴν ἐν Κρομμυδίῳ μάχην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνίκηθησαν καὶ ἐβλάβηθησαν σημαντικὰ οἱ Ἕλληνες. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀποτυχία αὕτη ἀπεδόθη εἰς τὴν ἀνικανότητα τοῦ Σκούρτη, τὸν ὅποιον εἶχε διορίσει ὁ Κουντουριώτης ἐπὶ κεφαλῇς ὅλων τῶν στρατευμάτων, ὁ Καραϊσκάκης, ὅστις δὲν εἶχε διόλου εἰς τὴν γλῶσσαν του χαλινόν, δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς περιφρονητικὰς ἐκφράσεις καὶ πικροὺς σαρκασμοὺς κατὰ

τοῦ Σκούρτη, ἐπροχώρησε καὶ εἰς κατηγορίας κατὰ τοῦ Κουντουριώτου διὰ τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν, ὥστε τὸν ἐδυσαρέστησε σημαντικά. Ἔτι μᾶλλον ἤ-
 ξησε τὴν δυσαρέσκειαν καὶ ἡ δυσπιστία τὴν ὁποίαν ἔλαβε πρὸς τὸν Κουν-
 τουριώτην διὰ τὴν πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον ἐμπιστοσύνην καὶ σχέσιν του.
 Ὁ Καραϊσκάκης ἔχων ἀδιάλλακτον ἐχθρὸν τὸν Μαυροκορδάτον, τοῦ ὁποίου
 τὰς ὁδηγίας ἐφαίνετο ὅτι ἠκολούθει ὁ Κουντουριώτης, δὲν ἤλπιζε νὰ περάσῃ
 καλῶς εἰς τὴν ὁποίαν εὗρίσκετο θέσιν. Συνέβη νὰ δυσανεστηθῶσι καὶ ἄλλοι
 πολλοὶ δι' ἄλλας αἰτίας, ὥστε ὁ Καραϊσκάκης γενόμενος κέντρον ὧν τῶν
 τοιούτων εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ εὗρέθη μὲ ἓν σῶμα δισχιλίων περίπου
 στρατιωτῶν συμφώνων μετ' αὐτοῦ (1).

Ἐνῶ τὰ πράγματα ἦσαν εἰς τοιαύτην στάσιν, ἀνηγγέλθη ὅτι ἱκανὰ
 τουρκικὰ στρατεύματα ἐπροχώρησαν εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Στερεᾶς Ἑλλά-
 δος· ὁ Καραϊσκάκης μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ὁμοφρονούντος μὲ αὐτὸν στρα-
 τεύματος, ἐπιθυμῶν καὶ προλαβόντως νὰ ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν, ἅμα ἦλθεν ἡ
 εἰδησις αὕτη, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν Κουντουριώτην, προβάλλων ὅτι
 οἱ στρατιῶται, ὡς ἔχοντες τὰς οἰκογενεῖας τῶν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ
 ὄντες ἀναγκασμένοι νὰ ὑπάγωσι νὰ τὰς ὑπερασπισθῶσιν, ἤθελον λειποτα-
 κτήσῃ, ἐὰν δὲν τοὺς ἐδίδετο ἡ ἄδεια νὰ ἐκστρατεύσωσιν εἰς τὰς πατρίδας
 τῶν. Ὁ Κουντουριώτης βλέπων ὅτι ἡ ἀναχώρησις ἐκείνου τοῦ σώματος ἤθελε
 δώσει ἀφορμὴν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα διὰ νὰ πράξωσι τὸ ἴδιον, δὲν συγκατέ-
 νευсен· ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης μὲ τοὺς σὺν αὐτῷ ἀνεχώρησε καὶ χωρὶς ἄδειαν,
 καὶ μετέβη εἰς Ναύπλιον. Ἀμὰ ἀνεχώρησεν ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Κουντουριώ-
 της ἔγραψε πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν ὅχι μόνον νὰ μὴν δεχθῇ τὸν Καραϊσκά-
 κην καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ ἀρχηγούς, ἀλλὰ μάλιστα νὰ καθαιρέσῃ τῶν ἀξιωμα-
 τῶν αὐτοὺς καὶ νὰ διαλύσῃ τὰ σώματά τῶν. Τὸ Ἐκτελεστικὸν ὅμως δὲν
 ἐστοχάσθη ἁρμόδιον νὰ μεταχειρισθῇ τοιοῦτον αὐστηρὸν μέτρον ἐναντίον ἑνὸς
 σώματος ἀπὸ δισχιλίου στρατιώτας, καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Ἰμβραήμης ἄρχισε
 νὰ προοδεύῃ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα
 ἐλεηλάτουν πολλὰς ἐπαρχίας· ὅθεν λαβὼν καὶ τὴν γνώμην τῆς Βουλῆς, ἐπε-
 ριποιήθη αὐτό, καὶ ἀφ' οὗ τὸ ἐφωδίασε μὲ χρήματα, τροφὰς καὶ πολεμοφό-
 δια, τὸ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ζήτησίν του.

Ὁ τρόπος τῆς ὑποδοχῆς ταύτης ἐφάνη παράδοξος εἰς πολλούς· διότι
 ἠλπίζετο νὰ βάλῃ τὸ Ἐκτελεστικὸν εἰς πρᾶξιν ἂν ὅχι ὅλα, μέρος καὶ τῶν
 ὅσα ἔγραψε κατ' αὐτῶν ὁ Κουντουριώτης, διὰ νὰ μὴ λάβωσιν αἰτίαν ἀπει-

(1) Ὁ Κώνστας Μπότσαρης καὶ Κῆτσος Τζαβέλας ἦσαν οἱ σημαντικώτεροι ἀρχηγοὶ τῶν
 δυσανεστηθέντων στρατιωτικῶν σωμάτων.

θείας καὶ τὰ λοιπὰ στρατεύματα, ἀπεδόθη δὲ εἰς τὸν Κολέττην, ὁ ὁποῖος εἶχε τότε ὅλην τὴν ἰσχὺν εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, καθὼς εἰς αὐτὸν ἀπεδόθη καὶ ἡ αἰτία τῆς ἀπὸ Νεόκαστρον ἀναχωρήσεως τοῦ Καραϊσκάκη, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, τὴν ὁποίαν ἤρπασε τρόπον τινὰ ἀπὸ τὰς χεῖρας του ἡ πρὸς αὐτὸν ἔχθρα καὶ ἀντίπραξις τοῦ Μαυροκορδάτου.

Ἀναχωρήσας ἀπὸ Ναύπλιον ὁ Καραϊσκάκης μετέβη εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα (1) καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ Γκούρας εἶχε λάβει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του καὶ ἐτοίμαζε νὰ πέμψῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὸν Ὀδυσσεά, ὁ ὁποῖος ὑποπτεύσας ἀπὸ μέρους τῶν Τούρκων κίνδυνον εἶχεν ἐπιστρέφει πάλιν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τὸ ἔργον τοῦ Γκούρα δὲν ἐφάνη ἀρεστὸν οὔτε εἰς τὸν Καραϊσκάκην, οὔτε εἰς τοὺς λοιποὺς ἀρχηγούς, διότι ἐφοβοῦντο τὸ παράδειγμα. Ὁ Γκούρας ὑποπτεύσας ὅτι ἠδύναντο καὶ διὰ τῆς βίας νὰ ἀποσπάσωσιν ἀπὸ τὰς χεῖρας του τὸν Ὀδυσσεά καὶ νὰ τὸν ἐλευθερώσωσι, τὸν διεύθυνε κρυφίως εἰς τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν.

Ὁ Καραϊσκάκης μὲ ὅλους τοὺς μετ' αὐτοῦ στρατηγούς διέβη εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως Σαλῶνων, ὅπου ἐστρατοπέδευσεν ὁ Κεχαγιᾶς τοῦ Κιουταχῆ. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἦτον τότε διωρισμένος γενικὸς ἀρχηγὸς ὁ Γκούρας, ὥστε ὅλα τὰ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατεύματα ἦσαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του. Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης, εἴτε διὰ τὴν φυλάκωσιν τοῦ Ὀδυσσεως, εἴτε νομίζων ἀνίκανον τὸν Γκούραν διὰ τοιαύτην ἀρχηγίαν, εἴτε τέλος διὰ τὸ ἀνῆσυχον καὶ φιλόδοξον πνεῦμά του διεφέρθη ἐντόνως μετ' αὐτοῦ, ὥστε ἡ Διοίκησις μὴ θέλουσα οὔτε ἀπὸ τὸν Γκούραν νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ἀρχηγίαν, διότι ὅχι μόνον δὲν ἦτον ὑπεύθυνος, ἀλλ' εἶχεν ἔτι καὶ ἱκανὰ σώματα ὑπακούοντα εἰς τὰς διαταγὰς του, οὔτε τὸν Καραϊσκάκην νὰ δυσαρεστήσῃ, ὑποστηριζόμενον ἀπὸ μέγα μέρος Σουλιωτῶν, εὔρε μέσον ἀρμόδιον πρὸς κατάπαυσιν τὸ νὰ μὴ μένωσι καὶ οἱ δύο εἰς τὸ αὐτὸ στρατόπεδον. Ὅθεν ἐπειδὴ τοῦ Μεσολογγίου ἡ πολιορκία ἀπέβαινεν ὀλοὴν στενωτέρα, ἡ Διοίκησις διώρισε τὸν Καραϊσκάκην (2) νὰ ὑπάγῃ νὰ τοποθετηθῇ εἰς κἀνὲν εὐθετον μέρος περὶ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, τὸ πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγιον, ὅπου βλάπτων τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὰ ὀπίσθια, νὰ ἀποσπᾷ πρὸς αὐτὸν τὰς δυνάμεις των καὶ νὰ ἐλαφρύνῃ ὅπως οὖν τοὺς πολιορκουμένους. Μεταβὰς λοιπὸν εἰς Λιδωρίκι καὶ ἐκεῖθεν συνεννοηθεὶς καὶ μὲ ἄλλους ὀπλαρχηγούς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἐπῆγε μὲ ὅλους εἰς Καρπενῆσι, ὅπου ἦτον ἐν μικρὸν σῶμα ἐχθρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους μέρος τῶν πλησιοχώρων κατοίκων εἶχεν ὑποταχθῇ.

(1) Περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου 1825.

(2) Περὶ τὰς ἀρχὰς Ἰουλίου 1825.

Ἐπιπεσὼν εἰς αὐτοὺς τοὺς ἠνάγκασε νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὰς οἰκίας· ἐπειδὴ ὁμως ἡ καταστροφή αὐτῶν ἦτον μακροτέρας πολιορκίας ἔργον, παρ' ὅσον αἱ ἀνάγκαι τοῦ Μεσολογγίου τὸν ἐσυγχώρουν νὰ διατρίβῃ μακρὰν αὐτοῦ, εὐχαριστήθη μόνον νὰ λάβῃ μερικὰς τροφὰς ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῶν πέριξ χωρίων καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Πλάτανον τῶν Κραβθάρων.

Δύο ἡμέρας μετὰ τὸ φθάσιμον τοῦ Καραϊσκάκη εἰς Πλάτανον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ στρατηγὸς Τζαβέλας μὲ ἄλλους τινὰς ἀξιωματικούς καὶ ἱκανὸν σῶμα στρατιωτῶν. Μετὰ ταῦτα συνελθόντες ὅλοι οἱ προἰστάμενοι ταύτης τῆς στρατιᾶς εἰς Ἀμπλαν, τόπον τῶν Κραβθάρων, καὶ συσκεφθέντες ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιπέσωσι διὰ νυκτὸς εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἀφ' οὗ προειδοποιήσωσιν ἐν καιρῷ καὶ τοὺς ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου, διὰ νὰ ἐξέλθωσι ταυτοχρόνως καὶ αὐτοὶ καὶ νὰ γένῃ μεγαλητέρα ἢ σύγχυσις καὶ ἡ φθορὰ τοῦ ἐχθροῦ. Κατ' αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν δ'ὡς χιλιάδες περίπου Ἕλληνες, χωρὶς νὰ φέρωσι μεθ' ἑαυτῶν ἀποσκευάς, ἀλλὰ ἔχοντες ἕκαστος εἰς τὸν ὁμὸν τοῦ τεσσάρων ἡμερῶν τροφάς, ἐκίνησαν πρὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον μὲ τὴν μεγαλητέραν δυνατὴν μυστικότητα, τὴν μὲν νύκτα περιπατοῦντες δι' ἀσυνειθίστων δρόμων καὶ ἀτραπῶν, τὴν δὲ ἡμέραν κρυπτόμενοι εἰς δάση καὶ τόπους, ὅπου δὲν ἐσύχναζον ἄνθρωποι, μόλις μετὰ τετραήμερον νυκτοπορεῖαν ἔφθασαν εἰς ἐν δάσος τοῦ Ζυγοῦ, δ'ὡς ὥρας περίπου ἀπέχον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ὅπου κρυφθέντες ἀπεφάσισαν νὰ διημερεύσωσιν, ἕως οὗ νὰ ἀναλάβωσιν ἐντελῶς τὰς δυνάμεις των, καὶ τὴν ἐπιούσαν νύκτα νὰ βάλωσιν εἰς πρᾶξιν τὸ σχέδιον.

Τινὲς ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, μ' ὅλον ὅτι προχωρήσαντες διὰ νὰ κόψωσι ξύλα ἐπλησίασαν πολὺ εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἦσαν οἱ Ἕλληνες, δὲν ἠμπόρεσαν μ' ὅλον τοῦτο νὰ τοὺς ἐννοήσωσι, τόσον ἐπιδεξίως εἶχον κρυφθῇ εἰς τοὺς θάμνους καὶ τὰ σύδενδρα μέρη καὶ τόσον μεγάλῃ σιωπῇ καὶ ἡσυχίᾳ διετήρησαν. Πρὸς τὸ ἑσπέρας δέ, ἐπειδὴ ἐφάνησαν πλησίον τῶν Ἑλλήνων τρεῖς χριστιανοὶ ἐκ τῶν ἀκολουθούντων ὡς ὑπηρεταὶ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὁ Καραϊσκάκης ἔστειλε τινὰς τῶν στρατιωτῶν διὰ νὰ τοὺς συλλάβωσιν, οἱ ὅποιοι καὶ ἐξετέλεσαν ἐπαξίως τὴν διαταγὴν. Ἀπὸ τοὺς χριστιανούς τούτους ἐπληροφορήθη ὁ Καραϊσκάκης τὴν κατάστασιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν ἔφοδον. Ἀφ' οὗ τὸ βαθὺ σκότος τῆς νυκτὸς διεδέχθη τὸ τόσον ὀχληρὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας φῶς τοῦ ἡλίου, ἐξεληθόντες ἀφόβως καὶ ἡσύχως ἀπὸ τὰ καταφύγια των συνήχθησαν ὅλοι ὁμοῦ καὶ προετοιμάσθησαν.

Περὶ τὴν δευτέραν ὥραν τῆς νυκτὸς ὁ Καραϊσκάκης διώρισε καὶ ἑκαμὴν τρεῖς φανούς εἰς μέρος, ὅπου οἱ μὲν ἐν Μεσολογγίῳ (πρὸς τοὺς ὁποίους εἶχε δοθῇ τοῦτο σύνθημα ἐπιθέσεως) νὰ τοὺς ἴδωσιν, εἰς δὲ τοὺς ἐχθροὺς νὰ μεί-

νωσιν ἄορατοι. Ἐπειτα διαιρέσας εἰς τρία σώματα τοὺς Ἕλληνας διὰ νὰ ἐπιπέσωσιν ἀπὸ διάφορα μέρη κατὰ τῶν ἐχθρῶν, αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῆς ἑνός, τὸ ὅποιον ἔμελλε νὰ προσβάλλῃ εἰς τὰς σκηνάς τοῦ Κιουταχῆ, ὥρμησε μὲ προθυμίαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐφθασαν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον κατὰ τὴν τετάρτην ὥραν τῆς νυκτός, ὅτε οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀνυπόπτως βυθισμένοι εἰς τὸ πρωτοῦπνιον, ὀδηγηθέντες ἀπὸ τόπους ἁρμοδίου· οὔτε ἀπὸ τὰς προφυλακὰς τῶν ἐχθρῶν ἐννοήθησαν, οὔτε ἀπὸ τοὺς εἰς τὸ στρατόπεδον, εἰμὴ ὅταν ἔφθασαν πλέον εἰς τὰς ἀκρινὰς σκηνάς· τότε δὲ ἐκκενώσαντες ὅλοι ταῦτοχρόνως τὰ πυροβόλα των ἐφώρμησαν εἰς τοὺς ἐχθρούς, οἱ ὅποιοι ἐκπλαγέντες διὰ τὸ ἀπροσδόκητον ἄφησαν ἐρήμους τὰς πλειοτέρας σκηνάς των καὶ ἔφευγον εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐστρατοπέδευεν ὁ Κιουταχῆς, τὸ ὅποιον ἦτο περιασφαλισμένον μὲ βαθείας τάφρους καὶ ὀχυρώματα. Ἐφώρμησαν καὶ ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ νὰ τοὺς ἀποτινάξωσι καὶ νὰ τοὺς σκορπίσωσιν, ἀλλ' ἀντικρουσθέντες καὶ ἐμποδιζόμενοι καὶ ἀπὸ τὸ βάθος τῶν τάφρων, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ προχωρήσωσι. Λαβόντες λοιπὸν καιρὸν οἱ ἐχθροὶ καὶ συνελθόντες ἀπὸ τὸν ἐξαφνικὸν φόβον ἐνεθαρρύνοντο καὶ ἐπεχείρουν νὰ ἐξέρχωνται κατὰ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι εἶχον στραφῇ τότε εἰς τὰ λάφυρα. Συγχρόνως καὶ τὸ ἵππικὸν τὸ περιπολεῖον κατὰ νύκτα τὸ στρατόπεδον, συγκεντρωθὲν ἐπέπιπτε κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Αὐτοὶ δὲ διὰ τὸ ἤδη ἀνατέλλον φῶς τῆς Σελήνης (τὸ ὅποιον ἦτον κατὰ πάντα ἐναντίον εἰς τὸ ἐπιχείρημά των), ὅχι ὀλιγώτερον δὲ καὶ διὰ τὴν εἰς τοὺς ἐχθρούς γνωστοποίησιν τοῦ συνθήματός των, ἠναγκάστησαν νὰ ἀναχωρήσωσιν ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Οἱ δὲ ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου, ἅμα εἶδον τοὺς φανούς, προετοιμάσθησαν καὶ ἀκούσαντες τῶν ἄλλων τὴν συμπλοκὴν, ὥρμησαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τοὺς ἐξέβαλον ἀπὸ τινὰς προμαχῶνας, ἔλαβον δι' ἱκανὴν ὥραν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν των τὰ ἐν αὐτοῖς κανόνια καὶ ἐπροχώρησαν ἱκανῶς πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἐπολέμουν οἱ μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλ' ἄφ' οὗ ἐκεῖνοι ἀνεχώρησαν, ἠναγκάστησαν καὶ αὐτοὶ νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ ἴδια.

Ἡ νυκτομαχία αὕτη διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ δύο ὥρας. Ἐφονεύθησαν ἀπὸ μὲν τοὺς μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη ὑπὲρ τοὺς ἐξήκοντα, ἐν οἷς μόνον εἰς ἀξιωματικὸς· τῶν δὲ ἐχθρῶν ἡ φθορὰ συμπεραίνεται μὲν νὰ ἔγεινε πολλὰ σημαντική, καθαρὰ ὅμως πληροφορία περὶ τῆς ἀληθοῦς ποσότητος δὲν ὑπάρχει, διότι, ὡς λέγουσιν, ὁ Κιουταχῆς, διὰ νὰ μὴ γνωστοποιηθῇ ἡ φθορὰ καὶ φέρῃ δειλίαν εἰς τὰ στρατεύματά του, διώρισε καὶ ἔθαψαν πολλὰ σώματα εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τάφον.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν νυκτομαχίαν ταύτην (30 Ἰουλίου) ὁ Καραϊσκάκης ὑπῆγε κατὰ τῶν εἰς Πετροχωρὶ στρατοπεδευμένων ἐχθρῶν, ἐπὶ κεφαλῆς

τῶν ὁποίων ἦτον ὁ Ἅγιος Μουχουρδάρης. Οἱ Ἕλληνες ἐπιπεσόντες ἀπὸ διάφορα μέρη, ἐκυρίευσαν πολλὰ ἀπὸ τὰ ποίμνια τῶν ἐχθρῶν βόσκοντα περὶ τὸ χωρίον. Οἱ Τοῦρκοι ἐξεληθέντες εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῶν, συνεπλάκησαν μὲ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἠκροβολίζοντο ὅλην σχεδὸν τὴν ἡμέραν· περὶ δὲ τὸ ἐσπέραις οἱ ἐχθροὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς σκηνάς των κατεδιώχθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας μὲ ὀλίγην βλάβην των.

Μετὰ τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης ἐστρατοπέδευσεν εἰς Δερβέκισταν, ἀνταποκριθεὶς δὲ μετὰ τῶν ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου καὶ πληροφορηθεὶς περὶ τῆς ἀνάγκης νέας στρατιωτικῆς βοήθειας, συνεκάλεσεν ὅλους τοὺς προκρίτους τῆς στρατιᾶς του καὶ τοὺς ἐπρόβαλε τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ ζήτημα τῶν ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τινα σκέψιν λοιπὸν ἀπεφασίσθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς Μεσολόγγι ὁ στρατηγὸς Κῆτσος Τζαβέλας μὲ ἄλλους τινὰς ἀξιωματικούς, ἔχοντες ὅλοι ὁμοῦ ἕως ἑξακοσίους στρατιώτας δοθέντας κατ' ἀναλογίαν ἀπὸ τὰ διάφορα σώματα, τὸ ὅποιον καὶ ἐγένετο περὶ τὰς ἀρχάς τοῦ Αὐγούστου.

Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐπιθυμῶν ν' ἀποδιώξῃ τὸν Ἅγιον Μουχουρδάρην ἀπὸ Πετροχωρίου καὶ μὴ ἔχων ἱκανὴν δύναμιν διὰ νὰ τὸ ἐκτελέσῃ διὰ τῶν ὄπλων, ἐπενόησε τὸ ἀκόλουθον στρατήγημα, τὸ ὅποιον καὶ ἐπέτυχε θαυμασιώτατα. Διῶρισε διάφορα μικρὰ σώματα νὰ περιφέρωνται εἰς τὰ περὶ τὸ Πετροχώρι δάση τουφεκίζοντα, ἀνάπτοντα φωτίας τὴν νύκτα καὶ κάμνοντα καπνοὺς τὴν ἡμέραν. Τοῦτο διέταξε νὰ κάμνωσι καὶ ὅλοι οἱ εἰς τὰ πέριξ χωρία θερίζοντες. Τὴν δὲ ἐβδόμην τοῦ Αὐγούστου διέταξε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς στρατιᾶς του νὰ διαβῇ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ ποταμοῦ, ὅθεν ἔπαιρνον οἱ ἐχθροὶ νερόν, καὶ νὰ τοποθετηθῇ ἐκεῖ πλησίον· αὐτὸς δὲ μὲ τὸ λοιπὸν στράτευμα διέβη εἰς χωρίον Μποτίνου. Τὴν νύκτα διῶρισε καὶ ἐτουφέκισεν κατὰ σύνθημα τριγύρω εἰς Πετροχώριον, ἔναψαν πολλὰς πυράς, ἔκαμαν θορύβους καὶ φανοὺς καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός, ὥστε μόλις ἄρχισε νὰ φαίνεται τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ οἱ ἐχθροὶ λαβόντες βιαίως ἐκ τῶν πραγμάτων των ὅσα ἦσαν εὐμετακόμιστα, ἔφευγον ἀφήσαντες ὅλας τὰς σκηνάς καὶ τὰς βαρυτέρας ἀποσκευάς· ἀπὸ δὲ τοὺς Ἕλληνας ἄλλοι ἐρρίφθησαν εἰς τὰ ἐν Πετροχωρίῳ λάφυρα καὶ ἄλλοι κατεδιώκον ἀκολουθοῦντες ἐξ ὀπίσω τοὺς ἐχθρούς. Διότι ἀπ' ἐμπροσθεν ἦτον αὐστηρῶς ἀπηγορευμένον νὰ τοὺς ἀντικρούσωσι. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον φεύγοντες καταδιωκόμενοι οἱ ἐχθροὶ, πολλὰ ὀλίγας ἀπὸ τὰς ἀποσκευὰς των διέσωσαν. Τελευταῖον μεπέδησαν εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ, ἀφήσαντες ἐλευθέραν τὴν ἐπαρχίαν Ἀποκούρου καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς.

Ἀφ' οὗ ἡσφαλίσθη τρόπον τινὰ τὸ Μεσολόγγιον καὶ ἀφ' οὗ οἱ Τοῦρκοι ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ Πετροχώριον, βλέπων ὅτι ἢ ἐπὶ πλέον εἰς τὰ μέρη ταῦτα

διατριβή του ἦτον περιττή, ἡ τοῦλάχιστον μικρᾶς ὠφελείας πρόξενος, ἀπεφάσισε νὰ περάσῃ εἰς Ξηρόμερον διὰ νὰ προξενῇ ἐμπόδια εἰς τὴν μετακόμισιν τῶν τροφῶν τοῦ Κιουταχῆ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὅλα τὰ διαβατὰ μέρη τοῦ Ἀχελώου ἐφυλάττοντο ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ διὰ τῶν Ἀγρᾶφων καὶ Βάλτου. Ἀναχωρήσας λοιπὸν περὶ τὰ μέσα τοῦ Αὐγούστου ἀπὸ Ἀπόκουρον καὶ διαβὰς διὰ Κραβάρων καὶ Καρπενησίου ἔφθασεν εἰς Ἀγραφα, ὅπου ἔμαθεν ὅτι ὁ Σταμούλης Γάτσος, διωρισμένος παρὰ τῶν Τούρκων καπιτάνιος αὐτῆς τῆς ἐπαρχίας, εὕρισκετο εἰς χωρίον Καροπούλαν μὲ περίπου τριακοσίους πεντήκοντα στρατιώτας. Διευθύνθη λοιπὸν ἐναντίον αὐτοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ μὲ μικρὰν προσβολὴν ἐκλείσθησαν οἱ περὶ τὸν Σταμούλην, ὁ Καραϊσκάκης μὴ ἔχων σκοπὸν νὰ ἀργοπορήσῃ εἰς πολιορκίαν καὶ νομίζων τὰ τοιαῦτα πάρεργα ὡς πρὸς τὸν ὅποιον εἶχε σκοπὸν, ἀνεχώρησε καὶ διέβη εἰς Βάλτον, συγχωρήσας εἰς τοὺς στρατιώτας του νὰ διαρπάσωσι τὰ καθ' ὁδὸν χωρία τῶν Ἀγρᾶφων.

Ὅταν ἔφθασεν εἰς Βάλτον, ἔμαθεν ὅτι ὁ Δημήτρης Γώγου ἀποκλείσας εἰς ἓν στενὸν πολλὰς οἰκογενείας Βαλτινῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἤθελον νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ἔλαβεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Κινηθεῖς λοιπὸν ἐναντίον αὐτοῦ, τὰς μὲν οἰκογενείας τὰς ἐλευθέρωσε, τοὺς δὲ περὶ τὸν Γῶγον ἐκυνήγησεν.

Ἀκολουθῶν τὴν ὁδοιπορίαν του, ἔπεσε τὴν νύκτα εἰς τοὺς εἰς Μαχαλᾶν φυλάττοντας Τούρκους, μὴ ἠξεύρων ὅτι ἡ θέσις αὕτη ἦτον πιασμένη ἀπ' αὐτούς. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχον πλησιάσει ἀρκετά, ὥστε δὲν ἦτο πλέον καιρὸς νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν, οὔτε ἀλλαχόθεν νὰ διαβῶσιν, ἐνθαρρύνας τοὺς στρατιώτας, ὥρμησεν ἐμπρός, καὶ διέβησαν ὅλοι πολεμοῦντες, βλάψαντες πολὺ περισσότερον τοὺς ἐχθροὺς, παρ' ὅσον αὐτοὶ ἐβλάβησαν ἀπὸ ἐκείνους. Ἐνῶ δὲ ἐπροπορεύετο τοιουτοτρόπως, μὴ διακρίνας διὰ τὸ βαθὺ τῆς νυκτὸς σκότος τὸ πλάτος τάφρου τινὸς προκειμένης καὶ ζητήσας νὰ πηδήσῃ, πίπτει εἰς αὐτὴν, χωρὶς νὰ ἐννοηθῇ ἀπὸ τοὺς ἀκολουθοῦντας, οἱ ὅποιοι διαβαίνοντες ἀλλεπαλλήλως καὶ πηδῶντες ἐπ' αὐτόν, δὲν τοῦ ἔδωκαν καιρὸν νὰ σηκωθῇ προτιτέρα παρ' ὅταν δὲν ἦτον πλέον ἄλλος νὰ διαβῇ.

Ὑστερον ἀπὸ πολυήμερον διάστημα κακοπαθείας καὶ νυκτοπορείας ἔφθασε τελευταῖον εἰς Δραγαμέστον, ὅπου ὀχυρωθεὶς ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς στρατιώτας του ν' ἀναπαυθῶσιν ὅπως οὖν καὶ νὰ ἀναλάβωσιν, αὐτὸς δὲ ἐμβῆκεν εἰς Μεσολόγγιον νὰ παρατηρήσῃ τὴν κατάστασιν τῶν πολιορκουμένων καὶ νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τροφῶν τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατεύματος μὲ τὴν ἐκεῖ Διευθυντικὴν ἐπιτροπὴν. Ἀφ' οὗ συνωμίλησε μετ' αὐτῆς καὶ ἔκαμε τὰς παρατηρήσεις του, ἐπαίνεσε μεγάλως τοὺς πολιορκουμένους διὰ τὴν γενναϊότητα

καὶ καρτερίαν τῶν πρὸς τὸν κίνδυνον, ὠνείδισεν ὅμως τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τὰς τροφὰς κατὰχρησιν καὶ ἐξῆλθεν ἀμέσως εἰς Δραγαμέστον, ὅπου ἀπερῆσινε νὰ στήσῃ τὸ γενικὸν τοῦ στρατοπέδου.

Ἀφ' οὗ ἱκανὰς ἡμέρας ἀνεπαύθη τὸ στράτευμα, ὁ Καραϊσκάκης ἐκρινεν εὐλογον νὰ γένῃ κίνημα πρὸς ἐμπόδισμα τῆς διαβάσεως τῶν τροφῶν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Λαβὼν λοιπὸν τὸ ἐκλεκτότερον μέρος τῆς στρατιάς του, ἐπῆγε καὶ ἐνῆδρευσε εἰς ἓνα τόπον ὀνομαζόμενον Μάνιανην, ὅπου εἶναι ἐν σύμφυτον δάσος. Οἱ διωρισμένοι εἰς τὰς σκοπιάς εἶδον μακρόθεν ἐν σῶμα μέγα ἐχθρῶν συνοδευόντων πλῆθος φορτηγῶν. Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων τὸ σῶμα τοῦτο πολλὰ μεγάλον ὡς πρὸς τὴν ἐδικήν του δύναμιν, δὲν ἐκρινεν εὐλογον νὰ τὸ κτυπήσῃ κατὰ πρόσωπον, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἄφησε καὶ διέβη τὸ πλειότερον μέρος, ἐπέπεσε εἰς τὴν ὀπισθοφυλακὴν, τὴν ὁποίαν τρέψας εἰς φυγὴν, ἔλαβε πολλὰ φορτηγὰ καὶ ἐφόνευσε καὶ τινὰς τῶν ἐχθρῶν.

Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ὁ Τσιώγκας καὶ Ράγκος εἶχον συγκεντρώσει μερικὰς δυνάμεις εἰς Ξηρόμερον, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἐνωθῶσι μὲ τὸν Καραϊσκάκην διὰ τὸ παλαιὸν μεταξὺ τῶν πάθος καὶ διὰ νὰ μὴν τὸν γνωρίσωσιν ἀρχηγόν των.

Αὐτὸς λοιπὸν μὴ δυνάμενος μὲ μόνας τὰς ἐδικὰς του δυνάμεις ν' ἀντικρούσῃ κατὰ πρόσωπον σημαντικὰ σώματα ἐχθρῶν, ἐξέκοπτε μόνον ἀποσπάσματα καὶ τὰ ἔστελλε διὰ νὰ βλάπτωσι τὴν διάβασιν τῶν τροφῶν τοῦ ἐχθροῦ. Ἦτον ὅμως εἰς τοιοῦτον τρόπον ἡ ὁδὸς ἀσφαλισμένη ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν, ὥστε δὲν ἦτον εὐκόλον νὰ γένῃ σημαντικὴ βλάβη εἰς τοὺς διαβαίνοντας. Εἰς ὅλον τὸ ἀπὸ Καρδασαρχῶν ἕως εἰς Μεσολόγγιον διάστημα ἦσαν τοποθετημένα ἐχθρικά σώματα, συνιστάμενα ἀπὸ ὀκτακοσίους ἕως χιλίους πολεμιστάς, καὶ ἀπέχοντα περὶ μίαν ἢ δύο ὥρας ἀλλήλων. Τὸ ἐν δὲ ἐχθρικὸν σῶμα ἦτον εἰς χρέος νὰ συνοδεύῃ τὰ φορτηγὰ ἕως εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἄλλου, ὥστε οἱ Ἕλληνες δὲν ἐλάμβανον εὐκαιρίαν διὰ νὰ τὰ βλάψωσι. Μ' ὅλον τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης λαβὼν τοὺς μισοὺς ἐκ τῶν μετ' αὐτοῦ Ἑλλήνων, ἐπέπεσε διὰ νυκτὸς κατὰ τῶν εἰς Καρδασαρχῶν τοποθετημένων ἐχθρῶν. Ὁ Καρδασαρχὴς ἦτον τὸ μέρος ὅπου ἀπεβιβάζοντο αἱ τροφαὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου διὰ νὰ μετακομίζωνται εἰς Μεσολόγγιον. Τὸ μέρος τοῦτο ἐνομίζετο ὀλιγώτερον ὑποκείμενον εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἑλλήνων, διὰ τοῦτο καὶ δὲν ἦτον ἱκανῶς ὠχυρωμένον ἀπὸ στρατιωτικὴν δύναμιν. ἦσαν μ' ὅλον τοῦτο εἰς τὰ ἐρεῖπια τοῦ παλαιοῦ φρουρίου, τὸ ὅποιον εἶχον ἐπισκευάσει ἐκ τοῦ προχείρου, καὶ εἰς τὰς παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἀποθήκας ἕως πεντακόσιοι πολεμισταί. Οἱ Ἕλληνες ἐπιπεσόντες ἐξαίφνης, τοὺς μὲν ἐν τῷ φρουρίῳ ἀπέκλεισαν, τοὺς δὲ εἰς τὸ παραθαλάσσιον ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσι μὲ ζή-

μίαν των εἰς τὰ εὐρεθέντα ἐκεῖσε πλοῖα. Ἐλαβον οἱ Ἕλληνες ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν καμήλους καὶ τινα ἐκ τῶν φορτηγῶν καὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὸ στρατόπεδόν των.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ἡμερῶν λαβὼν πάλιν ὁ Καραϊσκάκης ἕως ὀκτακοσίους τῶν ἐκλεκτοτέρων στρατιωτῶν ἐπῆγε νὰ πιάσῃ θέσιν τινὰ μεταξὺ Λάσπης καὶ Ρίβιου, ὅπου εἶναι στενωτέρα ἢ διάβασις, διὰ νὰ κτυπήσῃ τὴν συνοδίαν τὴν παραπέμπουσαν τὰς τροφὰς τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ὅταν αὐτὸς ἔφθασεν, ἡ συνοδία εἶχε διαβῆ. Ἐνῶ λοιπὸν ἦσαν εἰς ἀθυμίαν οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἀποτυχίαν, ἔξαφνα βλέπουν ἐρχόμενον ἀπὸ τὸ μέρος Μεσολογγίου ἐν μικρὸν ἐχθρικὸν σῶμα, ἐσύγκειτο δὲ ἀπὸ ἐξήκοντα πέντε ἵππεις πολυτελῶς ἐνδεδυμένους καὶ ἀπὸ τινας πεζοὺς σύροντας πολλὰ φορτηγὰ μὲ ἀποσκευάς. Ὁ Καραϊσκάκης διέταξε καὶ προκατέλαβον ἔμπροσθεν τὸν τόπον μερικοί, οἱ δὲ λοιποὶ διαμοιρασθέντες εἰς τὰ δύο πλάγια τῆς ὁδοῦ ἄφησαν τοὺς Τούρκους ἕως οὗ εἰσῆλθον εἰς τὴν ἐνέδραν· τότε δὲ ἀποκλείσαντες αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τὰ ὀπισθεν, τοὺς ἐκτύπησαν πανταχόθεν, ὥστε εἰς ὀλίγων στιγμῶν διάστημα τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους ἐκτὸς δύο μόνον διασωθέντων διὰ τῆς φυγῆς καὶ ἄλλων δύο ζωγρηθέντων. Μεταξὺ τῶν συγκροτούντων τὸ σῶμα τοῦτο ἦσαν ὁ Ἀγιάνης τῆς Σόφιας, ὁ Ντελήμπασης, ὁ Γιουρούκ μπαϊρακτάρης καὶ ὁ Τατάραγας τοῦ Κιουταχῆ, πηγαίνοντες νὰ κάμωσι νέαν στρατολογίαν. Ὅλης τῆς ἀποσκευῆς, ἡ ὁποία ἦτον πλουσιωτάτη, ἔγειναν κύριοι οἱ Ἕλληνες, ἀπὸ τοὺς ἵππους ὅμως ὀλίγους ἔλαβον ζῶντας, διότι ἐφονεύθησαν εἰς τὴν μάχην.

Μετὰ ταύτην τὴν ἐνέδραν κάμμια σημαντικὴ πράξις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δὲν ἔγεινε, μάλιστα τὰ στρατεύματα, μὴ ἔχοντα τροφὰς καὶ ἀναγκαζόμενα νὰ ἐξοδεύωσιν ἐξ ἰδίων, δὲν εἶχον προθυμίαν νὰ διχμείνωσιν ἐπὶ πλεόν εἰς Δραγαμέστον. Βλέπων καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἀφ' ἐνὸς μέρους τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ στρατεύματος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ μετακόμισιν τῶν τροφῶν, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ πάλιν πλησίον εἰς τὸ πολιορκοῦν τὸ Μεσολόγγι στρατόπεδον, ὅπου ἠμποροῦσε νὰ λαμβάνῃ τροφὰς ἀπὸ τὰς πέριξ ἐπαρχίας.

Μετέβη λοιπὸν περὶ τὰ μέσα Μαρτίου εἰς Κράβαρι καὶ ἐτοποθετήθη εἰς Πλάτανον, ἀλλὰ μόλις ἔφθασε καὶ ἀσθένησε βαρέως. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐξέλειπον ὀλοτελῶς αἱ τροφαὶ εἰς Μεσολόγγιον καὶ οἱ ἐν αὐτῷ εἶχον πλεόν ἀποφασίσει νὰ ἐξέλθωσι διὰ τῶν ὄπλων, ἀφ' οὗ ἀπέρριψαν τὰς παρὰ τοῦ Κιουταχῆ καὶ Ἰμβραήμη προβληθείσας συνθήκας ὡς ἀνοικεῖους εἰς ἄνδρας ἀγωνισθέντας μὲ τοσαύτην γενναιότητα καὶ ἐπιμονήν. Ἐζήτησαν λοιπὸν ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην νὰ καταβῇ εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ, πλησίον

εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μεσολογγίου, διὰ νὰ δεχθῇ τοὺς ἐξερχομένους καὶ νὰ ἀντικρούσῃ τὴν ὀρμὴν τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὅποιοι ἀναμφιβόλως ἤθελον ἀκολουθεῖ διώκοντες. Πολλοὶ ἤθελον διαφύγει τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὸν θάνατον, ἐὰν ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἤθελεν εἶναι ἀσθενής. Μ' ὅλον ὅτι ἐπροσπάθησε νὰ πέμψῃ εἰς βοήθειαν τῶν ἐξερχομένων τὰ ὑπ' αὐτὸν στρατιωτικὰ σώματα, δὲν ἠμπόρεσεν ὅμως νὰ πείσῃ εἰμὴ ἐν μέρος μόνον, καὶ ἐκ τούτων ὀλίγοι ἐπροχώρησαν ἕως εἰς τοὺς πρόποδας, οἱ δὲ λοιποὶ ἔμειναν καθ' ὁδὸν ἀποδειλιάσαντες νὰ προχωρήσωσιν. Ἀπεδέχθη ὁ Καραϊσκάκης καὶ ἐπεριποιήθη ὅσον ἐδύνατο τοὺς διασωθέντας ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον καὶ τοὺς παρέπεμψεν εἰς Σάλωνα διαμείνας αὐτὸς μερικὰς ἡμέρας, ἕως νὰ ἰδῇ τὰ κινήματα τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ ἀναλάβῃ.

Ἄφ' οὗ τὸ ἀθάνατον Μεσολόγγι ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ὅλοι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος οἱ κάτοικοι ἐκυριεύθησαν ἀπὸ ἡθικὴν τινα δειλίαν καὶ ταπείνωσιν, ἄφευκτον ἐπακολούθημα τοιούτων ἀποτυχιῶν. Ἡ ὑπερβολικὴ πείνα, ἡ ὁποία ἐπεκράτει εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας, ἠνάγκασεν ὅλον τὸ στρατιωτικὸν ὅμοῦ μὲ τοὺς διασωθέντας ἀπὸ τὸ Μεσολόγγιον νὰ ἀποσυρθῶσιν ὅπου εὗρισκον ἀφθονώτερα τὰ πρὸς ζωάρκειαν. Ὅλοι, ὅσοι δὲν κατεδέχοντο ἢ ἐφοβοῦντο νὰ ὑποβάλωσι πάλιν τὸν τράχηλόν των εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν ζυγόν, καὶ οἱ γυμνασμένοι περισσότερον εἰς τὴν στρατιωτικὴν κατέφυγον εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ λοιποὶ πολῖται, μείναντες ἀπροστάτευτοι ἀπὸ στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ μὴ ἔχοντες τρόπον διὰ νὰ μεταφέρωσιν ἄλλου τὰς οἰκογενεῖας των, ἐζήτησαν ἄσυλον εἰς τὰς ἀποτόμους κορυφὰς τῶν ὄρεων, εἰς τὰ δάση καὶ εἰς τὰ σπήλαια· ἀλλὰ καταδιωκόμενοι καὶ ἐκεῖ ἀπὸ τὸν ἀνίκητον ἐχθρόν, τὴν πείναν, καὶ βλέποντες ὅτι διὰ νὰ ἀποφύγωσιν ἐν εἶδος θανάτου, ἔμελλον νὰ ὑποπέσωσιν εἰς ἄλλο σκληρότερον, ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσιν εἰς ἓνα τρόπον σωτηρίας, τὸν ὅποιον μόνον τὰ ἀνίκητα ταῦτα αἰτία καταστήνουσιν ὀλιγώτερον ἐπονείδιστον.

Ἀπεδέχθησαν τὴν πολλὰκις παρὰ τῶν ἐχθρῶν προβληθεῖσαν ὑποταγὴν. Ὡστε εἰς διάστημα ἐνὸς μηνὸς μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου, ὅλαι αἱ ἐπαρχίαι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ὑπετάχθησαν χωρὶς πόλεμον εἰς τὸν Κιουταχῆν, αὐτὸς δὲ θέλων νὰ καθησυχάσῃ τὰ ἔτι ἐξηγριωμένα πνεύματα τῶν Ἑλλήνων, ἐφέρετο μὲ ἀπαρადειγμάτιστον ἡμερότητα καὶ συγκατένευσεν εὐκόλως εἰς ὅλα των τὰ ζητήματα. Διὰ νὰ καταστήσῃ δὲ στερεωτέραν τὴν ἡσυχίαν καὶ νὰ ἀφαιρέσῃ πᾶσαν αἰτίαν ἐπαναστάσεως, διέταξε νὰ φυλάττεται ἡ μεγαλειτέρα εὐταξία εἰς τὰ στρατεύματά του καὶ ἐπαίδευσεν αὐστηρῶς τοὺς καταφρονήσαντας τὰς παραγγελίας του.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀναλαβὼν ἀπὸ τὴν ἀσθένειάν του διευθύνθη εἰς Λάζον,

ὅπου εἶχον καταφύγει διάφορα στρατιωτικά σώματα· ἐνόμιζεν ὅτι δι' αὐτῶν ἤθελε δυνηθῆ νὰ βλάβῃ τίποτε ἀκόμη τοὺς ἐχθρούς· ἀλλὰ ταῦτα μὴ ἔχοντα πλέον τὸν αὐτὸν σκοπὸν, δὲν ἦτον ἐλπίς νὰ κατορθώσωσι τίποτε· μέρος ἐπραγματεύετο μετὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ μέρος ἔβλεπε τὸν Κάλαμον. Μόνος δὲ ὁ Καραϊσκάκης συνέλαβε τὴν ἰδέαν τοῦ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Διοίκησιν, νὰ ζητήσῃ νέας δυνάμεις καὶ ἐφόδια διὰ νὰ κινήθῃ εἰς νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Τούρκων εἰς Ρούμελην. Μὲ αὐτὴν τὴν ἀπόφασιν ἐκίνησεν ἀπὸ τὸν Λάζον, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὅλους, ὅσους εὔρε συμφώνους μὲ τὰ ἐδικά του φρονήματα, οἱ ὅποιοι ἐσυμποσοῦντο ἕως ὀκτακόσιοι. Διαβὰς δὲ ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸν τῆς Πελοποννήσου, ἔφθασεν εἰς Ναύπλιον τὴν δεκάτην ὀγδόην Ἰουλίου, καθ' ἣν ἐποχὴν εἶχεν ἀναλάβει τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων τὴν διεύθυνσιν ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ.

Πολλοί, καὶ μάλιστα οἱ σημαντικώτεροι τῶν κατοίκων τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, εὗρισκοντο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς Ναύπλιον. Ἄμα ἔφθασεν ὁ Καραϊσκάκης καὶ εἶδον ὅτι ὁ μόνος του σκοπὸς ἦτον τὸ νὰ κατορθώσῃ ἐκστρατείαν διὰ τὴν πατρίδα των, ὅλοι προθύμως ἀνεδέχθησαν νὰ φροντίσωσι διὰ πᾶν ἕτι ἦτον δυνατόν νὰ συντελέσῃ εἰς ἐπιτυχίαν αὐτῆς· ἀλλ' αἱ ἀπόπειραί των ἐματᾶιοναν τὰς ἐλπίδας των· ἐπειδὴ ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ, μ' ὅλον ὅτι ἔδειχνε μεγαλωτάτην προθυμίαν, δὲν ἐπραγματοποιούσε τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ χορηγήσῃ τὰς ἀναγκαίαις τροφὰς καὶ πολεμοφόδια· ἐκτὸς τούτου ἀνεφύη καὶ ἄλλο ἐμπόδιον· διὰ τὴν τρέχουσαν τότε διαφωνίαν μεταξὺ τοῦ στρατηγοῦ καὶ ἀντιστρατήγου Νοταρᾶ περὶ τῆς συνάξεως τῶν ἐν Κορίνθῳ ἐθνικῶν σταφίδων, πολλοὶ ἀπεσταλμένοι τῶν δύο τούτων ὀπλάρχων συνήθριζον στρατιώτας εἰς Ναύπλιον, ὑποσχόμενοι μισθοὺς καὶ προπληρόνοντες μάλιστα καὶ ἱκανά. Τοῦτο ἀδυνάτισε καὶ ὠλιγόστευσε τὸ στράτευμα τοῦ Καραϊσκάκη, ὥστε ἡ ἐκστρατεία αὕτη, ἂν καὶ ἐπιθυμεῖτο ἀπὸ τοὺς πλειοτέρους, δὲν ἤθελε λάβει ποτὲ ἐκβασιν, ἐὰν δὲν ἤθελον συντρέξει ἀφ' ἐνὸς μὲν μέρους ὁ κίνδυνος τῶν Ἀθηνῶν, ὅπου εἶχον ἤδη φθάσει αἱ προφυλακαὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ σταλεῖσαι ἀπὸ τὰς Φιλελληνικὰς ἐταιρίας τροφαὶ καὶ πολεμοφόδια. Εἰς τὰς συνεισφοράς ταύτας τῶν γενναίων Φιλελλήνων δικαίως πρέπει νὰ ἀποδώσῃ τις τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ὑποστήριξιν τῶν ἔργων τοῦ Καραϊσκάκη.

Ἵσπερον ἀπὸ μεγάλα ἐμπόδια καὶ ἐπιμόνους ἀντενεργείας, τὰς ὁποίας μόλις ἠμπόρεσε νὰ ὑπερνικήσῃ ὁ Καραϊσκάκης εἰς Ναύπλιον ⁽¹⁾, ἀπεφασίσθη

(1) Ἀπαντῶν δυσκολίας εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ ἀποδίδων τὴν αἰτίαν εἰς τὴν κακὴν θέλησιν τῶν τότε διοικούντων τὰ πράγματα, κατήντησε νὰ προσφέρῃ καὶ ὕβρεις καὶ ἀπειλὰς,

τέλος πάντων Γενικός ἀρχηγὸς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ διετάχθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων. Ἀνεχώρησεν ἀπὸ Ναύπλιον τὴν 19 Ἰουλίου, ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἔβγῃ ἐκεῖθεν ἂν ὄχι μὲ πλειοτέρους, τοῦλάχιστον μὲ ὅσους εἶχεν ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, μόλις εὑρέθη μὲ διακοσίους στρατιώτας καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μερικοὶ ἔφυγον καθ' ὁδόν, συρόμενοι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν μισθῶν, τοὺς ὁποίους ὑπέσχοντο οἱ πολεμοῦντες περὶ σταφίδων, ὥστε μὲ μόνον ἑκατὸν τριάκοντα στρατιώτας ἔφθασεν εἰς Σαλαμίνα. Μὲ αὐτοὺς ἐπεχειρίσθη τὸ μέγα τῆς νέας ἐπαναστάσεως τῆς Ρούμελης ἔργον. Καὶ εἶναι παράδοξον πῶς ἠμπόρεσε νὰ συγκροτήσῃ στερεὸν στρατόπεδον χωρὶς ἱκανὴν στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ χωρὶς χρήματα, ἐνῶ ὅλα τὰ στρατεύματα καὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ρούμελης συνέρρεον εἰς τὴν διανομὴν τῶν σταφίδων τῆς Κορίνθου. Ἀλλ' εἰς τὴν συγκρότησιν τοῦ στρατοπέδου τούτου κατὰ μέγα μέρος συνετέλεσαν καὶ οἱ στρατηγοὶ Ν. Κριζιώτης, Βάσος καὶ Λέκας, οἱ ὁποῖοι εἶχον τοποθετηθῇ εἰς Ἐλευσίνα διὰ νὰ προφυλάξωσι τὰ Δερεβονοχώρια· δὲν ἤθελον ὅμως διαμείνει ἐπὶ πολὺ μόνοι τῶν εἰς ταύτην τὴν θέσιν, ἐὰν δὲν ἐπεστηρίζοντο ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῆς ταχείας ἀφίξεως τοῦ Καραϊσκάκη. Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο τοῦ Καραϊσκάκη, καθ' ἣν ἐποχὴν μάλιστα τὰ λοιπὰ στρατεύματα ἐνησχολοῦντο εἰς τὸν σταφιδόπολεμον, συνετέλεσε πολλὰ εἰς τὸ νὰ στήσῃ τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς δόξης του, τὴν ὁποίαν ἐστερέωσεν ἀκολούθως διὰ τῶν λαμπρῶν ἔργων του.

Ἄμα ἔφθασεν εἰς Σαλαμίνα ὁ Καραϊσκάκης, ἀνταμώθη μὲ τοὺς στρατηγοὺς Βάσον καὶ Κριζιώτην, ἐλθόντας ἐκεῖ διὰ νὰ τὸν προῦπαντήσωσι. Μὴ θέλων νὰ χάσῃ καιρόν, τοὺς ἐσυμβουλεύθη εἰς ποῖον μέρος εἶναι ὠφελιμώτερον νὰ συγκροτήσῃ στρατόπεδον. Ἐπειδὴ δέ τις ἐπρόβαλε τὸν Πειραιᾶ, ὁ Καραϊσκάκης ὢν ἄπειρος τῶν τόπων, ἔκρινεν εὐλογον νὰ ὑπάγωσιν ὅλοι ὁμοῦ διὰ νὰ παρατηρήσωσι τὴν θέσιν ταύτην καὶ οὕτω νὰ ἐπιχειρήσωσι τὴν συγκρότησιν τοῦ στρατοπέδου. Τὴν ἐπομένην λοιπὸν ἡμέραν ἐμβῆκαν εἰς πλοιάρια ὅλοι οἱ ἀνωτέρω στρατηγοί, ἔχοντες μαζὺ τῶν ἑως εἴκοσι στρατιώτας, καὶ ἀπέβησαν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ἀλλ' ἐνῶ παρατηροῦτες τὴν θέσιν ἐπροόδευον πρὸς τὴν ξηράν, ἐμπίπτουσιν εἰς μίαν ἐνέδραν ἐχθρικὴν πολὺ ἀνωτέραν ἀπὸ αὐτοὺς κατὰ τὴν πληθὺν τῶν ἀνθρώπων. Βλέποντες λοιπὸν ὅτι δὲν ἦσαν ἱκανοὶ ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατ' αὐτῶν, τρέπονται εἰς φυγὴν καὶ διασώζονται εἰς τὰ πλοιάριά των· ἐφρονεύθη ὅμως εἰς ἀπὸ τοὺς μετ' αὐτῶν στρατιώτας καὶ ἐπιάσθησαν ζῶντες ἑξ.

ὥστε ἐπετάχονον τὴν ἐξοδὸν του, ὡς ἐλέγετο, μᾶλλον διὰ νὰ ἀπαλλαχθῶσιν ἀπὸ αὐτόν, παρὰ ἀπὸ ἀληθῆ ἐπιθυμίαν ἐκστρατείας.

Ὁ Καραϊσκάκης μὴ δυνηθεὶς νὰ παρατηρήσῃ καλῶς τὴν θέσιν τοῦ Πειραιῶς, ὑποπεύσας μάλιστα ὅτι ἐπροδόθη τὸ σχέδιον ⁽¹⁾, δὲν ἔκρινε πλέον ὠφέλιμον, καὶ ἴσως οὔτε δυνατόν, τὸ νὰ συγκεντρωθῇ εἰς τὸν Πειραιᾶ στρατόπεδον. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ τοποθετήσῃ τὸ στράτευμα εἰς Ἑλευσίνα μερικὸν καιρόν, ἕως οὗ δηλαδὴ νὰ λάβῃ τὴν ἀναγκαίαν αὔξησιν, καὶ ἔπειτα νὰ ὑπάγῃ διὰ ξηρᾶς νὰ τοποθετηθῇ πλησίον τοῦ Κιουταχῆ, διὰ νὰ ἐλαφρύνῃ τὸ βάρος τῶν πολιορκουμένων, ἀναγκάζων τὸν ἔχθρὸν νὰ διαμοιράζῃ τὰς δυνάμεις του. Ἀλλ' ὁ Κιουταχῆς ὑποπεύσας ταῦτα, ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ ἔφοδον εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ προλάβῃ τὴν κυρίευσίν της, πρὶν καταφθάσῃ ὁ Καραϊσκάκης νὰ συγκροτήσῃ τὸ μελετώμενον στρατόπεδον.

Τὸ πρῶτ' λοιπὸν τῆς τρίτης τοῦ Αὐγούστου ἔκαμιν ἔφοδον ἀπὸ τὸ μέρος τῆς πύλης τῶν Γύφτων ⁽²⁾ καὶ ἀπὸ τοὺς προμαχώνας τῶν Ἀγίων Θεοδώρων καὶ Ἀγίων Ἀναργύρων, μέρη τὰ ὁποῖα εἰκοσιτέσσαρας ὥρας ἀδιακόπως προεκανονοβόλησεν· ἀλλ' ἀπὸ μὲν τὴν πύλην τῶν Γύφτων ἀντεκρούσθησαν ἀνδρείως καὶ ὠπισθοδρόμησαν οἱ ἔχθροί, εἰσῆλθον ὅμως εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τὰ κρημνισθέντα μέρη τοῦ περιβόλου τοῦ μεταξὺ τῶν δύο ἀνωτέρω προμαχώνων.

Ἡ μεγάλη ἔκτασις τῆς πόλεως καὶ τοῦ περιβόλου τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἦτον δυνατόν νὰ φυλαχθῇ ὅχι ἀπὸ χιλίους πολεμιστάς, οἱ ὁποῖοι τὴν ὑπερασπίζοντο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ δεκαπλασίαν δύναμιν, ἐνῶ μάλιστα οἱ πολιορκοῦντες ἔχθροὶ ἐλέγετο νὰ εἶναι εἴκοσι περίπου χιλιάδες. Οἱ πολιορκούμενοι μ' ὅλον τοῦτο ἀντέστησαν μὲ μεγάλην ἀνδρίαν καὶ προθυμίαν, ἀλλὰ μὴ προφθάνοντες νὰ ἀνοικοδομῶσι τὰ ἀπὸ τοὺς ἔχθρικοὺς κανονοβολισμοὺς κρημνιζόμενα μέρη τοῦ περιβόλου, ἠναγκάζοντο νὰ ὀπισθοδρομῶσι πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν, πολεμοῦντες ὅμως μ' ἐπιμονὴν καὶ μὴ ἀφίνοντες τοὺς ἔχθρους νὰ κυριεύσωσιν ἀτιμωρητὶ οὐδὲ μικρὸν μέρος τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μάχην ταύτην πολλοὶ ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν καὶ ἐφονεύθησαν καὶ αἰχμαλωτίσθησαν. Οἱ Ἕλληνες ὅμως εἶχον τὴν ὑπεροχὴν τοῦ νὰ πολεμῶσιν ἀπὸ τὰς οἰκοδομάς καὶ τὰ τεῖχη καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔπαθον τόσῃ φθοράν, εἰς ὅσῃν κατὰ φυσικὸν λόγον πρέπει νὰ ὑπέπεσον οἱ ἔχθροί. Καθ' ὅσον ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ πιθανολογήσῃ τις τὰς ζημίας ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀπὸ μὲν τοὺς Ἕλληνας ἐφονεύθησαν ἕως εἴκοσιν, ἐπληγώθησαν ἕως ἐβδομήκοντα καὶ ἐπιάσθησαν ζῶντες ἕως πεντήκοντα, ἐκ τῶν ὁποίων δέκα μὲν ἦσαν ἄνδρες,

(1) Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὁ Κιουταχῆς ἔστειλε στρατεύματα καὶ ἐπίασε τὰς περὶ τὸν Πειραιᾶ θέσεις· πρὸ πάντων ὠχύρωσε τὸ μετόχιον τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος.

(2) Ἡ Γύφτικη λεγομένη πύρτα ἔκειτο πρὸς τὰ ΒΔ. τῆς πόλεως. Προμαχῶνες εἶναι τὰ λεγόμενα τότε **μπούρτζια** τοῦ τεῖχους τῆς πόλεως.

αἱ δὲ λοιπαὶ γυναῖκες καὶ παιδίᾳ ἀπὸ δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἐζωγρήθησαν μὲν ὀλίγοι, ἐν οἷς ὅμως ὁ πρῶτος τῶν πυροβολιστῶν τοῦ Κιουταχῆ, ἐφονεύθησαν δὲ ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους καὶ ἐπληγώθησαν πολὺ περισσότεροι. Οἱ πολιορκούμενοι δὲν παρεχώρησαν εἰς τὸν ἐχθρὸν ἐξ ὀλοκλήρου ὅλην τὴν πόλιν, ἀλλ' ὀχυρωθέντες εἰς τὰς πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως οἰκοδομὰς ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Καρασογιοῦ ἕως τῆς πύλης τῶν Ἀλβανῶν ⁽¹⁾ ἀντέστησαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπέκρουσαν τὴν ὁρμὴν των ἱκανὰς ἡμέρας.

Ἡ πτώσις τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἠνάγκασε τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐπιταχύνῃ τὰ κατὰ τῶν ἐχθρῶν κινήματα. Ἐξέδωκε λοιπὸν προσκλήσεις διὰ νὰ συνέλθωσιν ὅλα τὰ στρατεύματα εἰς Ἐλευσίνα, ὅπου ἔμελλε νὰ συγκροτηθῇ τὸ γενικὸν στρατόπεδον. Ἐφθασε κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας καὶ τὸ τακτικὸν ὑπὸ τὸν Φαβιέρων, συγκείμενον ἀπὸ χιλίους διακοσίους περίπου, καὶ ἐν σῶμα ὑπὸ τὸν Γεώργιον Χελιώτην, σταλμένον εἰς βοήθειαν τοῦ Καραϊσκάκη ἀπὸ τὸν στρατηγὸν Νοταρᾶν. Ἐγένοντο λοιπὸν ὅλοι οἱ ἐτοιμασθέντες διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην περίπου τέσσαρες χιλιάδες ἑξακόσιοι.

Τὴν πέμπτην τοῦ Αὐγούστου περὶ τὸ ἑσπέρας ἐκίνησαν ἀπὸ Ἐλευσίνα ὅλα τὰ ἀνωτέρω στρατεύματα καὶ περὶ τὰ μεσάνυκτα ἔφθασαν εἰς Χαϊδάρι, ὅπου ἐπυροβόλησαν μονόφορα διὰ νὰ κάμωσι γνωστὸν τὸν ἐρχομὸν των εἰς τοὺς πολιορκουμένους καὶ νὰ τοὺς προδιαθέσωσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅστις ἔμελλε νὰ συμβῇ τὴν ἐρχομένην ἡμέραν. Ἀπὸ τὸν τουφεκισμὸν τοῦτον ἐνόησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι τὸν ἐρχομὸν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, καὶ ὁ Κιουταχῆς διπλασιάσας ἀμέσως τὰς νυκτερινὰς φυλακὰς προετοιμάζετο ὅλην τὴν νύκτα διὰ νὰ συγκροτήσῃ μάχην τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν.

Ὁ Καραϊσκάκης γνωρίζων ὅτι αἱ δυνάμεις του δὲν ἦσαν ἱκαναὶ διὰ νὰ ἐφορμήσῃ αὐτὸς πρῶτος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὦν βέβαιος ὅτι οἱ Τοῦρκοι, ἀφ' οὗ αὐτὸς ἤθελεν ὀχυρωθῇ εἰς ταύτην τὴν θέσιν, ἔπρεπε νὰ κινηθῶσι κατ' αὐτοῦ (διότι δὲν ἠδύναντο νὰ μένωσιν ἡσυχοί, ἔχοντες εἰς τὰ ὀπίσθια των τοιοῦτον σῶμα), ἀπεφάσισε νὰ κατασκευάσῃ ὀχυρώματα, εἰς τὰ ὅποια νὰ τοποθετήσῃ μέρος τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων διὰ ν' ἀπαντήσωσι πρῶτα τὴν ἐχθρικὴν ὁρμὴν. Ὅλον δὲ τὸ τακτικὸν ἐκρίθη εὐλογον νὰ τοποθετηθῇ εἰς μίαν κοιλάδα, ὅπισθεν δὲ καὶ ἐκ πλαγίων αὐτοῦ νὰ τοποθετηθῇ τὸ ἄτακτον περιπλέον τὸ ὑπὸ τὸν Κριζιώτην καὶ Βάσον σῶμα διωρίσθῃ νὰ ἐφορᾷ τὰ κινήματα τοῦ στρατεύματος καὶ ὅπου ἤθελεν ἴδῃ ἀνάγκην, νὰ τρέχῃ εἰς βοήθειαν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον παραταχθέντες ὀλίγον πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ

(1) Καρασόι εἶναι ὁ βράχος τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἡ Ἀρβανίτικη πόρτα ἔκειτο παρὰ τὸ Στρατιωτικὸν Νοσοκομεῖον.

ἡλίου ἐπερίμενον τοὺς ἐχθροὺς. Αὐτοὶ δὲ ἀντιταχθέντες, ἀφ' οὗ ἐκανονοβόλησαν ἱκανῶς μὲ δύο κανόνια, τὰ ὅποια διὰ νυκτὸς ἔστησαν ἀντικρὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος, ὥρμησαν μὲ προθυμίαν ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Διηρημένοι δὲ εἰς ὅσα σώματα ἔδλεπον παρατεταγμένους καὶ τοὺς Ἑλληνας, προσέβαλεν ἕκαστον εἰς τοὺς ἀντιτεταγμένους· ἀλλὰ δύο, τὰ πολυπληθέστερα καὶ δυνατώτερα, ἐπέπεσον τὸ μὲν πρὸς τοὺς κλεισμένους εἰς τὰ ὀχυρώματα, οἱ ὅποιοι ἦσαν τὸ Θετταλομακεδονοθρακικὸν σῶμα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Περραιβοῦ καὶ Στέφου, τὸ δὲ πρὸς τὸ τακτικόν. Ἀντεκρούσθησαν ὅμως μὲ ἀνδρείαν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἡμπόρεσαν οὔτε τὸ ἓν οὔτε τὸ ἄλλο σῶμα νὰ μετακινήσωσιν ἀπὸ τὸν τόπον του, ἐκρύφθησαν ὀπισθεν εἰς τὰς ἐξοχὰς τῆς γῆς καὶ μέσα εἰς τὰ κοιλώματα, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἀλβανῶν· ἀλλὰ πρὶν λάβωσι καιρὸν νὰ ὀχυρωθῶσι τόσον πλησίον, ἐφώρμησαν πανταγόθεν οἱ Ἕλληνες, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ τοὺς κατεδίωξαν ἕως εἰς τὰς θέσεις των, ὅτε ὀλίγον ἔλειψε νὰ κυριεύσωσι καὶ τὰ κανόνιά των.

Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Φαβιέρος ἔδωκε γνώμην νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν καταδίωξιν ἕως νὰ ἔμβωσιν εἰς τὴν πόλιν, προβάλλων ὅτι ἡ ἐπιτυχία αὕτη τῶν Ἑλλήνων θέλει προξενήσῃ τὴν δειλίαν εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ὥστε νὰ μὴ ἀντιπαραταχθῶσι πλέον καὶ ν' ἀφήσωσι τὴν πόλιν χωρὶς πόλεμον. Ὁ Καραϊσκάκης ὁμοίως δὲν ἔκρινεν ὠφέλιμον τὴν ἐπὶ πλέον καταδίωξιν· διότι ἐφοβεῖτο τὸν σκορπισμὸν καὶ ἐξάπλωσιν τῶν Ἑλλήνων εἰς τόπον ἐπίπεδον, ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἦτον ἐπικρατέστερος διὰ τὸ ἱππικόν, καὶ διότι ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἀκόμη ἀρκετὸν ἀριθμὸν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον λάβει μέρος εἰς ταύτην τὴν μάχην. Διὰ ταῦτα ἀνεκάλεσε τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν καταδίωξιν καὶ τὰ διέταξε νὰ πιάσωσι τὰς ὁποίας εἶχον ἐξ ἀρχῆς θέσεις. Ὁ Φαβιέρος ἐλυπήθη καὶ ἐδυσαρעστήθη καθ' ὑπερβολήν, διότι δὲν εἰσηκούσθη τὸ πρόβλημά του, καὶ τὴν δυσαρέσκειάν του τὴν ἔκαμε γνωστὴν εἰς τὸν Καραϊσκάκην.

Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἀπὸ μὲν τοὺς Ἑλληνας ἐφονεύθησαν ὀκτὼ καὶ ἐπληγώθησαν εἴκοσι δύο, ἀπὸ δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἐλέγετο νὰ ἐφονεύθησαν περισσότεροι τῶν τετρακοσίων καὶ νὰ ἐπληγώθησαν διπλάσιοι. Ὅλοι οἱ παρευρεθέντες εἰς ταύτην τὴν μάχην Ἕλληνες ἠγωνίσθησαν μὲ ἀνδρείαν· ἡ μεγαλύτερα ὅμως φθορὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐγένεεν ἀπὸ τὸν λόχον τῶν ἀνδρείων Φιλελλήνων, ἀπὸ τὸ τακτικόν καὶ ἀπὸ τὸ ὀχύρωμα τῶν ὑπὸ τὸν Περραιβόν. Τὰ εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν σώματα ἐπὶ μὲν τῆς ἐφόδου τῶν ἐχθρῶν ἠκροβολίζοντο μόνον, διότι δὲν ἤλθε κατ' αὐτῶν σημαντικὸν σῶμα, συνετέλεσαν ὅμως εἰς τὴν τροπὴν τῶν Τούρκων, ἡ ὁποία ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς πρῶτον ἀπὸ τὸ μέρος των.

Εἰς τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας ταύτης διάστημα, καθὼς καὶ εἰς ὅλην τὴν ἐρχομένην, δὲν ἔγεινεν οὔτε ἀπὸ τὸ ἐν μέρος, οὔτε ἀπὸ τὸ ἄλλο κἀνὲν πολεμικὸν κίνημα. Καθεὶς ὠχυρώνετο εἰς τὴν θέσιν του καὶ ἐτοιμάζετο εἰς μέλλουσαν συμπλοκὴν. Ὁ Κιουταχῆς μὴ νομίζων ἱκανὴν τὴν ὁποίαν εἶχε δύναμιν, ἐπροσκάλεσε καὶ τὸν Ὁμὲρ πασὰν Καρυστινὸν καὶ ἄλλα σώματα, τὰ ὅποια εἶχε τοποθετήσῃ προηγουμένως ἀλλαχοῦ, ὥστε ὅλοι οἱ εἰς μάχην ἐτοιμασθέντες συνίσταντο εἰς ἑξ̄ χιλιάδας πεζοὺς καὶ δισχιλίους ἵππεῖς. Οἱ δὲ Ἕλληνες ἐπεσκεύασαν τὰ ὀχυρώματά των καὶ ἔστησαν καὶ τέσσαρα μικρὰ κανόνια.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν πρὶν τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἀντιπαρετάχθησαν ἀμφοτέρω τὰ μέρη εἰς μάχην. Οἱ Ἕλληνες ἐφύλαξαν τὴν ἰδίαν τάξιν, τὴν ὁποίαν εἶχον καὶ εἰς τὴν προλαβοῦσαν συμπλοκὴν, ἐκτὸς τοῦ Φαβιέρου ⁽¹⁾ ὅστις ἀποχωρήσας ἀπὸ τὸ ὅλον τοῦ τακτικοῦ διακοσίου στρατιώτας τοὺς ἐτοποθέτησε τεσσαράκοντα βήματα μακρὰν τοῦ περιβολίου τὸ ὅποιον κατεῖχον οἱ λοιποὶ τακτικοὶ καὶ μέρος ἀτάκτων. Ἐδόθη εἰς τοὺς Τούρκους τὸ σημεῖον τῆς ἐπιθέσεως, καὶ ἀμέσως ἐφώρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἕκαστον σῶμα πρὸς οὓς ἦτον διωρισμένον, τὸ δὲ ἵππικὸν ὅλον σχεδὸν ὥρμησε κατὰ τῶν προτεταγμένων τακτικῶν αὐτοὶ ἐδέχθησαν τοὺς ἵππεῖς μὲ μεγάλην ἀνδρίαν καί, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχον διαταγὴν, οἱ εἰς τὴν πρώτην σειρὰν τεταγμένοι πυροβολήσαντες μετέβησαν ὀπισθεν, τὸ ἴδιον ἔπραξαν καὶ οἱ εἰς τὴν δευτέραν. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐχθροὶ ἂν καὶ ἐφονεύοντο ἱκανοί, ὥς μὴ ἀπέχοντες οὐδ' εἴκοσι βήματα τῶν Ἑλλήνων, ἐπροχώρου μ' ὅλον τοῦτο πάντοτε καὶ κατὰ πρόσωπον καὶ ἐκ πλαγίων μὲ σκοπὸν νὰ περικυκλώσωσι τὸ σῶμα τοῦτο τῶν τακτικῶν, οἱ τῆς τρίτης σειρᾶς δὲν ἐπρόφθασαν νὰ πυροβολήσωσιν, ἀλλὰ διαλυθείσης τῆς τάξεως αὐτῶν ἀπὸ τοὺς ἵππεῖς, ἠναγκάσθησαν νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν. Ἴππεῖς καὶ τακτικοὶ ἐπεριπλέχθησαν, ὥστε καὶ οἱ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ περιβολίου Ἕλληνες δὲν ἐδύναντο νὰ πυροβολήσωσι διὰ τὸν φόβον τοῦ νὰ βλάψωσι καὶ τοὺς οἰκείους των· εἰς ὀλίγων στιγμῶν διάστημα ὅσοι ἐκ τῶν τακτικῶν ἐπρόλαβον, κατέφυγον εἰς τοὺς οἰκείους των· οἱ δὲ περικυκλωθέντες, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἕως τεσσαράκοντα, κατεκόπησαν καὶ αἰχμαλωτίσθησαν.

Ἀφ' οὗ διεχωρίσθησαν οἱ τακτικοὶ ἀπὸ τὸ ἵππικόν, ἄρχισεν ὁ πυροβολισμὸς πανταχόθεν, καὶ οἱ μὲν ἵππεῖς κτυπώμενοι ἀπὸ τοὺς εἰς τὸ περιβόλιον Ἕλληνας, τοὺς ὁποίους δὲν ἠμπόρεσαν νὰ μετακινήσωσιν, ἠναγκάσθησαν νὰ

(1) Λέγουσι ὅτι ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἦτον σύμφωνος εἰς τὴν καινοτομίαν ταύτην τοῦ Φαβιέρου καὶ ὅτι προεῖπε μὲ αἶσθημα λύπης τὸν ὄλεθρον τῶν προτεταγμένων τακτικῶν.

ἐπισθοδρομήσωσιν· οἱ δὲ εἰς τὰ ἄλλα Ἑλληνικά σώματα προσβαλόντες, μὴ δυνήθέντες νὰ τρέψωσιν αὐτὰ εἰς φυγὴν μὲ τὴν πρώτην ἔφοδον, ἐτοποθετήθησαν πλησίον καὶ ὑποκρυφθέντες ὀπισθεν τῶν ἐξοχῶν τῆς γῆς καὶ ἐντὸς τῶν κοιλωμάτων τῶν ρυάκων, ἀντεμάχοντο μὲ τοὺς Ἑλληνας, τῶν ὁποίων ὁ τουφεκισμὸς ἦτον ἀδιάκοπος· ἀφ' οὗ δὲ ἐκ διαλειμμάτων ἔκαμαν καὶ ἱκανὰς ἐφόδους κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν προμαχόνων καὶ ἀπεκρούσθησαν, τελευταῖον ἐδόθησαν εἰς συνεχῇ κανονοβολισμόν. Αὐτὸ τοῦτο ἔκαμον καὶ οἱ Ἕλληνες, ἀλλ' ἢ ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν κανονίων βλάβη ἦτον πολλὰ μικρά, ὡς πρὸς ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐπροξενούσαν τὰ τῶν ἐχθρῶν, διότι τὰ Ἑλληνικά κανόνια ἦσαν ἀσυγκρίτως μικρότερα τῶν τουρκικῶν καὶ διότι δύο ἐξ αὐτῶν ἀποκατέστησαν ἀνίκανα ὡς συντριβέντων τῶν τροχῶν των.

Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ πολεμεῖν διήρκεσεν ἕως τὸ ἑσπέρας. Ἐπειδὴ δὲ ἱκανὸς ἀριθμὸς Ἑλλήνων ἐπληρώθησαν, τοὺς ὁποίους δὲν εἶχον εὐκολίαν δι' ἔλλειψιν φορτηγῶν νὰ τοὺς μεταφέρωσιν εἰς Ἑλευσίνα ἢ ἄλλον τόπον ἀσφαλείας, ἐπειδὴ τὸ νερὸν δὲν ἦτον ἱκανὸν εἰς ὅλον τὸ στρατόπεδον, ἐπειδὴ ἐξέλιπον καὶ αἱ τροφαί, ὅσας εἶχον λάβει μαζὺ των οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ ὅλα ταῦτα, λέγω, παρατηρούμενα ἀπὸ τοὺς στρατιώτας, ἐπροξένουν ζώηράν ἀθυμίαν καὶ ψιθυρισμόν, ὁ Καραϊσκάκης φοβούμενος μήπως τὴν ἐρχομένην νύκτα λειποτακτῇσωσι τινὲς καὶ τὸ παράδειγμά των δώσῃ αἰτίαν νὰ διαλυθῇ αἰσchrῶς τὸ στρατόπεδον καὶ ἴσως νὰ πάθῃ καὶ κάμμίαν ἀδιόρθωτον ζημίαν, διώρισε νὰ ἐτοιμασθῶσιν ὅλοι διὰ νὰ ἀναχωρήσωσι πλησιαζούσης τῆς νυκτός.

Ὀλίγον λοιπὸν πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἐκίνησαν συγχρόνως οἱ Ἕλληνες πρὸς Ἑλευσίνα. Ἀλλ' οἱ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας δὲν εἶχον προξενήσει σημαντικὴν φθοράν εἰς τοὺς Ἑλληνας, ὥστε νὰ ὑποπτεύσωσι φυγὴν, ἰδόντες αὐτοὺς περιστρεφομένους εἰς τὰς θέσεις των, ὑπέθεσαν ὅτι ἔμελλον νὰ κάμωσι γενικὴν ἔφοδον· συγκεντρωθέντες λοιπὸν ἐνεδυναμώνοντο εἰς αὐτὰς μὲ σκοπὸν νὰ ἀντικρούσωσι τὴν ὁρμὴν των. Ὅταν δὲ εἶδον ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔφευγον, δὲν ἦτον καιρὸς πλέον νὰ τοὺς καταδιώξωσι, διότι εἶχον ἀρκετὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπ' αὐτούς.

Εἰς τὴν φυγὴν των οἱ Ἕλληνες δὲν ἔπαθον καμμίαν ζημίαν, ἀποπλανηθέντες ὅμως διὰ τὸ σκότος τῆς ἐπελθούσης νυκτός, ἄλλοι μὲν τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἔφθασαν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἄλλοι δὲ μόλις τὴν δευτέραν καὶ τρίτην. Τὰ δὲ κανόνια, μὴ δυνάμενοι νὰ τὰ μετακομίσωσιν οἱ παραλαβόντες ταῦτα χωρικοί, τὰ ἔκρυψαν εἰς μέρος ἀπόκρυφον· ἀλλὰ προδοθέντα ἐκυριεύθησαν μετὰ ταῦτα ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Εἰς τὴν τελευταίαν μάχην ἐφονεύθησαν καὶ αἰχμαλωτίσθησαν Ἕλληνες ὑπὲρ τοὺς ἐβδομήκοντα, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ

περισσότεροι τακτικοί· ἀπὸ δὲ τοὺς ἐχθροὺς, ὡς ἐλέγετο μετὰ ταῦτα ἀπὸ Ἀλβανούς, ἐφονεύθησαν ὑπὲρ τοὺς πεντακοσίους, ἐπληρώθησαν δὲ πολὺ περισσότεροι, ἐκ τῶν ὁποίων ὀλίγοι διέφυγον τὸν θάνατον μὴ ἔχοντες, ἐν καιρῷ θέρους μάλιστα, τὴν ἀνήκουσαν περιποίησιν.

Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ΔερβENOχωρίτας, Αἰγινήτας καὶ Σαλαμινίους, καθὼς καὶ ἀπὸ τοὺς Στερεοελλαδίτας, ὅσοι δὲν ἐπαγγέλλοντο τὸν στρατιώτην, ἀλλ' ἤλθον διὰ νὰ λάβωσι μέρος εἰς ταύτην τὴν μάχην. Τὸ δὲ τακτικὸν χωρὶς τὴν γνώμην καὶ συγκατάθεσιν τοῦ Καραϊσκάκη μετεβιβάσθη ἀπὸ τὸν Φαβιέρον εἰς Ἀμπελάκι, χωρίον τῆς Σαλαμίνας, ἐπὶ λόγῳ τοῦ νὰ ἀναλάβῃ εἰς μερικὰς ἡμέρας ἀπὸ τοὺς κόπους τῆς ἐκστρατείας. Ὁ Καραϊσκάκης ἐδυσχερестήθη καθ' ὑπερβολὴν καὶ δὲν εἶχε πλέον διόλου συστολὴν εἰς τὴν φύσει ἀχαλίνωτον γλῶσσάν του· δὲν ἔμεινεν ὅμως οὔτε ὁ Φαβιέρος ἀδιάφορος εἰς τὰ κατ' αὐτοῦ λεγόμενα· ἐλπίζων μάλιστα νὰ ὠφελήθῃ ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην, τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἀπέδιδεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην, καὶ ὑποθαλπόμενος ἀπὸ τοὺς ἐν Ναυπλίῳ ἐχθροὺς τοῦ Καραϊσκάκη, ἀνέφερεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγηθῇ καλῶς τακτικὸν στράτευμα ἀπὸ ἄνθρωπον ἀνίδεον διόλου τῆς τακτικῆς. Ἐπεθύμει καὶ ἤλπιζε νὰ κατασταθῇ γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἢ ἂν τοῦτο δὲν ἐκατορθώνετο, τοῦλάχιστον νὰ ἐπιτύχῃ ὥστε τὸ τακτικὸν νὰ μὴν ὑπόκειται διόλου εἰς τὸν Καραϊσκάκην.

Ἡ Διοίκησις, γνωρίζουσα ἀφ' ἐνὸς μέρους πόσον ἀναγκαῖος ἦτον ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην διὰ τὰ προσωπικά του προτερήματα καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ἔχαιρεν ὑπόληψιν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, μὴ θέλουσα δὲ ἀφ' ἑτέρου νὰ δυσχερестήσῃ καὶ τὸν Φαβιέρον, τὸν ὅποιον ὁμοίως ἐνόμιζεν ὠφελιμον διὰ τὰ πράγματα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἐπροσπάθησε νὰ συμβιβάσῃ τὴν μεταξὺ τῶν διαφορὰν· καὶ διὰ νὰ οἰκονομήσῃ τὴν αἵτησιν τοῦ Φαβιέρου, χωρὶς νὰ πειράξῃ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Καραϊσκάκη, ἔγραψε πρὸς τὸν δευτέρον νὰ συμβουλευέται τὸν Φαβιέρον εἰς τὰ πολεμικά του σχέδια, ὡς ἄνθρωπον ἔμπειρον εἰς τὰ πολεμικά καὶ φίλον τῆς πατρίδος. Ἀλλὰ τόσον τοῦτο τὸ μέσον καθὼς καὶ ὅσα ἄλλα μετεχειρίσθησαν ἄλλοι πρὸς συμβιβασμὸν ἀπέβησαν μάταια. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπιμένων διέταξε τὸν Φαβιέρον νὰ μεταφέρῃ τὸ τακτικὸν εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Ἐλευσίνας, ὅπου ἦτον ὑποψία νὰ γένη κίνημα παρὰ τῶν ἐχθρῶν· ὁ Φαβιέρος ὅμως δὲν ὑπήκουσεν, ἐπρόβαλε δὲ ὡς δικαιολόγημα ὅτι οἱ τακτικοὶ συναναστροφόμενοι μετὰ τῶν ἀτάκτων διαφθείρουσι τὰ ἥθη των. Τοῦτο παρώξυνε μεγάλως τὸν Καραϊσκάκην, ὥστε δὲν ἄφινε νὰ τοῦ διαφύγῃ καμμία περίστασις, εἰς τὴν ὁποίαν ἡδύνατο νὰ κατακρίνῃ καὶ νὰ ὑβρίσῃ σκληρῶς τὸν Φαβιέρον.

Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Καραϊσκάκη, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς εὐρίσκοντο καὶ εἰς τὸ ἴδιον στρατόπεδόν του, ἐπιθυμοῦντες ν' ἀφαιρέσωσι ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἀρχηγίαν καὶ ἀποτυχόντες τοῦ νὰ τὸ κατορθώσωσι διὰ τῆς Κυβερνήσεως, ἔδωκαν πρὸ ὀφθαλῶν νὰ διαλύσωσι τὸ στρατόπεδον, διὸ καὶ ἐζήτουν ἀφορμὴν, ἥτις κατὰ δυστυχίαν δὲν ἄργησε νὰ παρουσιασθῇ. Ὁ Κιουταχῆς ἔγραψε διαταγὰς πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων τῆς Ἀττικῆς (οἱ ὅποιοι ἦσαν μὲν ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς Τούρκους, συνεννοοῦτο ὅμως τινὲς ἐξ αὐτῶν καὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας) ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐκστρατεύει εἰς Ἐλευσίνα διὰ νὰ καταστρέψῃ τοὺς ἐκεῖ ἐμφωλεύοντας Ἕλληνας, γνωστοποιεῖ δὲ τοῦτο εἰς τοὺς κατοίκους διὰ νὰ μὴ δειλιάσωσιν ἀπὸ τὸ κίνημα, ἀλλὰ νὰ μένωσιν ἡσυχοὶ εἰς τὰ χωρία των. Τὰ γράμματα ταῦτα ἐφέρθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Καραϊσκάκη. Συνέβη δὲ ταῦτοχρόνως νὰ ἔλθῃ καὶ ἑτέρα εἰδησις περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἀπὸ τὸ ἴδιον στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ. Ὡστε οἱ ἐχθροὶ τοῦ Καραϊσκάκη, οἱ ὅποιοι ἐπεθύμουν τοῦ στρατοπέδου τὴν διάλυσιν, ἐπαρυσίαζον εἰς τοὺς στρατιώτας μέγιστον τὸν κίνδυνον, ἐὰν δὲν προλάβωσι νὰ φύγωσιν ἀπὸ Ἐλευσίνα, καὶ τὸν ὀλεθρον ἄφευκτον, ἂν πολιορκηθῶσιν. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπροσπάθησε νὰ ἐμπνεύσῃ θάρρος εἰς τοὺς στρατιώτας· βλέπων ὅμως ὅτι ὁ θόρυβος ἐγίνετο ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν μεγαλήτερος, ἐκάλεσεν ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου καὶ τοὺς παρεκίνησεν, ἐὰν δὲν θέλωσι νὰ μείνωσιν εἰς τὴν θέσιν των διὰ νὰ πολεμήσωσι τὸν ἐχθρόν, τοῦλάχιστον ἂς ὑπομείνωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον, ἕως οὗ νὰ ἰδῶσιν ἐρχόμενον τὸν ἐχθρόν, καὶ τότε δύνανται χωρὶς ἐντροπὴν νὰ μεταβῶσιν εἰς ἄλλο ὀχυρώτερον μέρος. Ἐνῶ ἐγίνοντο αἱ συνομιλίαι αὗται, ἤρχοντο ἀγγελίαι ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν ὅτι οἱ στρατιῶται λειποτακτοῦσιν ἀδιακόπως ἀπὸ τὸ στρατόπεδον· οἱ ἐπιθυμοῦντες μάλιστα τὴν διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου ἐπαρυσίαζαν τὴν λειποταξίαν μεγαλητέραν καὶ τὸν κίνδυνον σημαντικώτερον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐπιμένων δὲν ἔδιδε γνώμην νὰ φύγωσι, τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν προσκαλοῦντες καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν φυγὴν ἐνώπιον τοῦ Καραϊσκάκη, εἶπον ὅτι δὲν κάθονται νὰ γένωσι θύματα τῆς φιλοδοξίας τοῦ Καραϊσκάκη, τότε ὁ Καραϊσκάκης ἀπεκρίθη μὲ ἀγανάκτησιν. «Πηγαίνετε ὅπου ἀγαπᾶτε. Ὁ Καραϊσκάκης θέλει ἐπιμείνει εἰς τὴν θέσιν του, καὶ ἂς χαθῇ. Ὅταν ὅμως σᾶς ἐρωτήσωσιν οἱ ἄνθρωποι τι ἐκάμετε τὸν ἀρχηγόν σας, εἰπέτε ὅτι τὸν παρέδωκαμεν εἰς τοὺς ἐχθρούς, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ γένη ἀρχηγὸς τῆς λειποταξίας». Ὁ λόγος οὗτος ἐκφωνηθεὶς μὲ τόνον καὶ πάθος, ὁποῖον ἀπαιτοῦσεν ἡ περίστασις, ἔκαμε ζωηρὰν ἐντύπωσιν εἰς ὅλους τοὺς παρευρεθέντας ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτας, δὲν ἠμπόρεσεν ὅμως νὰ ἐμποδίσῃ καὶ τοὺς ἐνεργοῦντας τὴν διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου. Αὐτοὶ παρασύραντες καὶ τοὺς στρατιώτας

ἀνεχώρησαν ἀπὸ Ἑλευσίνα περὶ τὰ μεσάνυχτα καὶ μετέβησαν εἰς Σαλαμίνα (1).

Ὁ Καραϊσκάκης συντροφευμένος ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους ἀξιωματικούς ἐπῆγεν εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἐσυνείθιζον νὰ θέτωσι τὴν νυκτερινὴν ἐμπροσθοφυλακὴν, καὶ ἀνάψαντες φωτίαις διενυκτέρευσαν ἐκεῖ διὰ νὰ δώσωσι τρόπον τινὰ θάρρος εἰς τοὺς δειλιάσαντας στρατιώτας. Μ' ὅλα ὅμως τὰ μέτρα ταῦτα, μόλις ἔμειναν εἰς τὸ στρατόπεδον οἱ σημαντικώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ ἕως τριακόσιοι στρατιῶται, καὶ οὗτοι δὲ ἀφοῦ τοὺς παρεκάλεσε θερμῶς ὁ Καραϊσκάκης νὰ διαμείνωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τὴν νύκτα ἐκείνην διὰ νὰ μὴ φύγωσιν μὲ καταισχύνῃν, καὶ τοὺς ὑπεσχέθη ὅτι συγκατατίθεται ν' ἀναχωρήσωσι τὴν ἐπομένῃν ἡμέραν. Μ' ὅλα ταῦτα ὁ Καραϊσκάκης μὴ ἔχων ἀπόφασιν ν' ἀναχωρήσῃ, ἐκτὸς ἐὰν ἔβλεπε σημαντικὴν ἐχθρικὴν δύναμιν, ἐπροσπαθοῦσε νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς μείναντας ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτας, καὶ οἱ λόγοι του (ἀφ' οὗ προοιούσης τῆς ἡμέρας ἄρχισε νὰ διαλύεται κατ' ὀλίγον ὁ φόβος, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀποκαταστήσει μεγαλήτερον τὸ βαθὺ τῆς νυκτὸς σκότος) ἔκαμαν τοιαύτην προσβολήν, ὥστε μ' ὅλον ὅτι ἐφάνησαν ἐρχόμενοι οἱ ἐχθροί, αὐτοὶ δὲν ἐσυλλογίζοντο πλέον διὰ φυγὴν, ἀλλ' ἐτοιμάζοντο δι' ἀντίκρουσιν. Οἱ ἐχθροὶ ἐπλησίασαν ἕως βολῆς τουφεκίου εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον, καὶ ἀφ' οὗ ἔκαμάν τινας ἀποπείρας καὶ εἶδον ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν φεύγουσιν, ἀνεχώρησαν ὀπίσω εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὅλοι ἀπέδωκαν εἰς μόνον τὸν Καραϊσκάκην τὴν διατήρησιν τοῦ στρατοπέδου, καὶ οἱ διαμείναντες ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται εὐχαριστήθησαν πολλὰ διότι ἐπέισθησαν εἰς τὴν γνώμην αὐτοῦ καὶ δὲν ἀνεχώρησαν. Ὁ Καραϊσκάκης ἔγραψεν ἀμέσως ἀναφορὰν εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἐναντίον τῶν πρωταιτίων τῆς λειποταξίας. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτοὶ μετανόησαντες ἐζήτησαν τὴν συγχώρησιν, δὲν ἐνέκρινε νὰ ἐπιμείνῃ, καὶ οὕτως εἰς ὀλίγας ἡμέρας συνῆλθον πάλιν ὅλοι εἰς τὸ στρατόπεδον.

Οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ ἰδῶσι τὴν πολιορκίαν διακλυομένην ὀγλίγωρα, ἔλαβον ὑποψίαν ὅτι ἡ σταθερότης καὶ ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κιουταχῆ θέλει ἀποκλείσει τὸ φρούριον ὥς καὶ τὸ Μεσολόγγιον. Καὶ καθὼς φυσικὰ συμβαίνει εἰς τοὺς ἀποκλεισμένους, αἰσθανόμενοι ὥς καὶ τῶν μικροτάτων πραγμάτων τὴν ἑλλειψιν καὶ δυσαρεστούμενοι, κατέφυγον εἰς τὴν ζήτησιν τῶν μισθῶν των, πρόφασιν εἰς τὴν ὁποίαν καταφεύγουσιν, ὅταν πλησιάζῃ ὁ κίνδυνος, ὅλοι ὅσοι δὲν κινοῦνται ἀπὸ τὸ αἶσθημα τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῆς φιλοτιμίας (2). Ὁ δὲ φρούραρχος, μὴ δυνάμενος ν' ἀναβάλῃ τὴν ἐπίμονον

(1) Πολλοὶ τῶν ἀξιωματικῶν ὑπέπεσον εἰς τὴν λειποταξίαν ἔτι ἀγνοίαν τῶν γενομένων καὶ διότι ἐκοινολογήθη ὅτι ἡ φυγὴ ἦτον γενική.

(2) Μεταξὺ τῶν πολιορκουμένων ἦσαν πολλοὶ μὲ αἰσθήματα πατριωτισμοῦ καὶ φιλοτιμίας, καὶ εἶναι δίκαιον νὰ μὴ συμπεριληφθῶσιν εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην.

αἵτησίν των, ἠναγκάσθη καὶ τὴν ἐθεράπευσε πραγματικῶς μὲ δόσιν μέρους τοῦ μισθοῦ των, διότι μ' ἐλπίδας μόνον καὶ ὑποσχέσεις δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ τοὺς ἀναπαύσῃ. Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι ἔγεινεν ἡ οἰκονομία αὕτη, πολλοὶ ἔφευγον κρυφίως ἀπὸ τὸ φρούριον. Ὁ Γκούρας βλέπων τοῦτο καὶ ἀκούων πολλοὺς μὴ εὐχαριστομένους νὰ διαμείνωσιν εἰς τὴν πολιορκίαν, ἐστοχάσθη ὡς ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον ν' αὐξήσῃ τὴν ἐν τῷ φρουρίῳ δύναμιν, ὥστε καὶ ἂν ποτε μέρος τῆς φρουρᾶς ἤθελεν ἀποφασίσει ν' ἀναχωρήσῃ, ἡ φυγὴ του νὰ μὴν γείνῃ ἐπαισθητὴ εἰς τοὺς ὅσοι ἤθελον μένειν. Ἀπέστειλε λοιπὸν τὸν ἐξάδελφόν του Ἰωάννην Μαμούρην εἰς τὸν Καραῖσκάκην διὰ νὰ ζητήσῃ στρατιωτικὴν δύναμιν, τὸν διέταξε δέ, ἂν δὲν δυνηθῇ νὰ κατορθώσῃ διὰ τοῦ Καραῖσκάκη τίποτε, νὰ στρατολογήσῃ αὐτὸς ἀριθμὸν τινα στρατιωτῶν καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ ὁ ἴδιος εἰς τὸ φρούριον· τοῦ ἔδωκε δὲ καὶ τ' ἀναγκαῖα διὰ τὴν στρατοlogίαν ταύτην χρήματα.

Ἄν καὶ ἡ ἀποτυχία τῆς εἰς Χαϊδάρι ἐκστρατείας ἠνάγκασε τὴν Κυβέρνησιν νὰ λάβῃ μέτρα διὰ νὰ δυναμώσῃ περισσότερον τὸ στρατόπεδον τοῦ Καραῖσκάκη, ἡ βραδύτης ὅμως, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνεργούσε διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν μέσων, ἐβίασε τὸν Καραῖσκάκην νὰ φροντίσῃ περὶ ἐσωτερικῆς ἐνδυναμώσεως τῆς Ἀκροπόλεως Ἀθηνῶν· ἀλλὰ μὴ ἔχων χρήματα δὲν ἐδυνήθη νὰ πείσῃ κἀνὲν σῶμα διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον. Ὅταν λοιπὸν ἤλθεν ὁ Μαμούρης καὶ τοῦ ἐξήγησε τὴν ἀνάγκην τοῦ φρουρίου, ἀπεφάσισε νὰ ἐμψυχώσῃ τὸ σῶμα τῶν Ἑπτανησίων διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον, καθὼς ἦτον πρὸ πολλοῦ σχεδιασμένον. Τὸ σῶμα τοῦτο συνίστατο ἀπὸ διακοσίου περίπου στρατιώτας καὶ ἐφοδιασθὲν μὲ τὰ διὰ συνεισφορᾶς συναχθέντα ὑπὲρ αὐτοῦ χρήματα, ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον, ὀδηγούμενον ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Μαμούρην, ὅστις εἶχε τὴν ἀνήκουσαν ἐμπειρίαν τῶν ὁδῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἀφυλάκτων διαβάσεων. Προσετέθησαν εἰς τοὺτους καὶ πεντήκοντα περίπου στρατιῶται, τοὺς ὁποίους μισθώσας ἔλαβε μαζὺ τοῦ ὁ Μαμούρης.

Συνελθόντες λοιπὸν ὅλοι οὗτοι εἰς Ἀμπελάκι τῆς Σαλαμίνης καὶ γενόμενοι κατὰ πάντα ἔτοιμοι, ἐβόηκαν εἰς τὰ πλοῖα τὴν δωδεκάτην τοῦ Σεπτεμβρίου καὶ ἀπέβησαν εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς. Προχωρήσαντες πρὸς τὸ φρούριον ἀπὸ δρόμους μὴ φυλαττομένους ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, ἐπλησίασαν ἱκανῶς, ἀλλὰ μετὰ ἑπτὰ ὥρων συνεχῇ ὁδοιπορίαν ἀποκαμώντες οἱ προπορευόμενοι, ἐστάθησαν ὀλίγον διὰ νὰ περιμείνωσι τοὺς ἀκολουθοῦντας· αὐτοὶ ὅμως δὲν ἐφάνησαν, διότι ταραχθέντες ὡς ἀπὸ πανικόν τινα φόβον εἶχον ἀποκοπῇ ἀπὸ τοὺς προπορευομένους καὶ εἶχον ἐπιστρέφει ὀπίσω εἰς τὰ παράλια, ὅπου ἦσαν τὰ πλοῖα περιμένοντα νὰ ἴδωσι τὴν ἐκβασιν τοῦ ἐπιχει-

ρήματος. Ὁ Μαμούρης ἀφ' ἐνὸς μέρους διὰ τὴν βραδύτητα τῶν λοιπῶν στρατιωτῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ βλέπων ὅτι τὸ φῶς τῆς Σελήνης, ἣ ὅποια εἶχεν ἤδη προχωρήσει εἰς τὸν ὀρίζοντα, ἤθελεν εἶναι ἐπιβλαβὲς δι' αὐτούς, διότι ἔμελλον νὰ διαβῶσι μεταξὺ τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων, συσχεφθεῖς καὶ μὲ τοὺς λοιποὺς στρατιώτας, ἀπεφάσισε μὲ κοινὴν γνώμην νὰ μὴν ἐπιχειρήσωσιν ἐκείνην τὴν νύκτα διὰ νὰ ἔμβωσιν εἰς τὸ φρούριον, ἀλλὰ κρυφθέντες εἰς κανὲν μέρος νὰ ἐπιχειρήσωσι τοῦτο τὴν ἐρχομένην νύκτα. Μετέβησαν λοιπὸν εἰς Καρέαν, εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ὅπου παρέμειναν τὸ λοιπὸν τῆς νυκτὸς διάστημα καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν· ἀλλ' ἐπειδὴ παρτήρησαν νέους προμαχώνας εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἔμελλον νὰ εἰσέλθωσι, καὶ ἐπειδὴ ὑπώπτευσαν ὅτι ἐγνώσθησαν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, διότι τινὲς ἐξ αὐτῶν κατὰ τύχην περιπατοῦντες εἶχον πλησιάσει ἀρκετὰ εἰς τὸ μοναστήριον, ἀκούσαντες καὶ τὴν νύκτα μέγαν πυροβολισμὸν τῶν ἐχθρῶν, δὲν ἔκριναν συμφέρον νὰ δοκιμάσωσι τὴν εἴσοδον, φοβούμενοι τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἀποτυχίας δεινὰ. Ὅθεν ἐπέστρεψαν τὴν νύκτα εἰς τὸ μέρος ὅπου εἶχον ἀποβῆ καὶ ἐμβάντες εἰς τὰ πλοῖα ὁμοῦ μὲ τοὺς ὀπισθοδρομήσαντας πρότερον ἐπέστρεψαν εἰς Σαλαμίνα.

Διὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην ἐλυπήθη μεγάλως ὁ Καραϊσκάκης, βλέπων δὲ ὅσον δυσκολοτέραν, τόσον ἀναγκαιοτέραν τὴν εἰς τὸ φρούριον εἴσοδον νέας δυνάμεις, ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς λοιποὺς ἐν Ἐλευσίνι στρατηγοὺς νὰ μισθώσωσιν ἑκατὸν εἴκοσι στρατιώτας, νὰ τοὺς ἐνώσωσι μὲ τὸ Ἐπτανήσιον σῶμα, τὸ ὅποιον δὲν εἶχεν ἀπελπισθῇ τοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον μ' ὅλην τὴν ἀποτυχίαν, καὶ νὰ τοὺς ἀποστείλωσιν εἰς τὸ φρούριον μὲ τὰς ἀναγκαῖας προφυλάξεις. Ἐγένετο δεκτὸν τὸ πρόβλημά του· καὶ ἀφ' οὗ ἔγενεν ἡ ἀναγκαία ἐτοιμασία, ἐπεφορτίσθη ὁ Κριζιώτης νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ ἕως εἰς τὸν τόπον τῆς ἀποβάσεως. Ἐμβάντες λοιπὸν εἰς τὰ πλοῖα τὴν εἰκοστὴν ἐβδόμην τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀπέβησαν πλησίον τῶν Τριῶν Πύργων καὶ μετὰ δύο σχεδὸν ὥρων συνεχῇ ὁδοιπορίαν ἔφθασαν πλησίον εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ συναπαντήθησαν κατὰ τύχην ἀπὸ ἑν σῶμα ἱππικοῦ τῶν ἐχθρῶν, νομίσαντες ὅτι ἐπροδόθη τὸ σχέδιόν των ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ ἐχθροί, μ' ὅλον ὅτι ἤκουσαν τὸν θόρυβον τῶν φευγόντων, δὲν ἐκινήθησαν ἀμέσως εἰς καταδίωξιν εἴτε διὰ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς, εἴτε διότι ἐνόμισαν ἑαυτοὺς ὀλίγους, καὶ τοῦτο ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ διασωθῶσι. Φεύγοντες μ' ὅλον τοῦτο διεκόπησαν εἰς διάφορα κόμματα· μέρος μὲν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ σώματος τῶν Ἐπτανησίων (1), ἔφυγον πρὸς τὰ βουνὰ καὶ ἐκεῖ-

(1) Ἀρχηγὸς τοῦ σώματος τῶν Ἐπτανησίων ἦτο ὁ Διονύσιος Εὐμορφόπουλος, πολιорг-

θεν τὴν ἐρχομένην ἡμέραν μετέβησαν εἰς τὸ ἐν Ἐλευσίνι στρατόπεδον. Ἐκ δὲ τῶν πρὸς τὴν θάλασσαν φυγόντων ἐν σῶμα κατεδιώχθη ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὸν τόπον τῆς ἀποβάσεως, ἀλλὰ πολεμήσαν γενναίως καὶ βοηθούμενον ἀπὸ τὰ πλοῖα διεσώθη ἀβλαβές, ἐξ δὲ καταφυγόντες εἰς μίαν ἐκκλησίαν κειμένην πλησίον τῶν Τριῶν Πύργων ὕστερον ἀπὸ ἰκανὴν ἀντίστασιν ἐφονεύθησαν ἐκτὸς ἑνός, ὅστις διεσώθη κολυμβῶν, ἐν μέρος δέ, συνιστάμενον ἀπὸ εἰκοσιπέντε σχεδὸν ἐκ τοῦ σώματος τῶν Ἐπτανησίων, κατέφυγεν εἰς ἐν νησίδιον πλησίον τῆς ξηρᾶς, ὅπου ὀχυρωθὲν ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἀντιπολεμήσαν γενναίως πρὸς πλῆθος πεζῶν καὶ ἱππέων ἐχθρῶν καὶ ὑπομείναν ἀφόβως τὸν συνεχῆ καὶ ἀλλεπάλληλον κανονοβολισμόν ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἀκόλουθον νύκτα, διεσώθη τελευταῖον ἀβλαβές ἀπὸ τὸν Κριζιώτην, ὅστις ἐπῆγεν εἰς βοήθειάν του μὲ δύω πλοίαρια, μὲ τὰ ὅποια καὶ τοὺς μετέφερεν εἰς τὰ μεγάλα πλοῖα, τὰ ὅποια δὲν ἤμποροῦσαν νὰ πλησιάσωσιν ἐκεῖ διὰ τὴν ρηχότητα τῶν νερῶν.

Ἡ δευτέρα αὕτη ἀποτυχία κατελύπησε τὸν Καραϊσκάκη καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτὸν ὅλους τοὺς εὐαίσθητους πατριώτας, ἀλλὰ τὴν λύπην του τὴν ἐκορύφωσεν ἡ εἰδησις τοῦ θανάτου τοῦ Γκούρα⁽¹⁾, τὴν ὁποίαν ἐπίτηδες ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τὸ φρούριον ἔφερον εἰς τὸ στρατόπεδον. Δὲν ἦτον πλέον καιρὸς μακρῶν καὶ βραδέων σκέψεων· διότι ἐκτὸς τῆς ἀθυμίας, τὴν ὁποίαν φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐπροξένησεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους, τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἦτον ὑποψία διαιρέσεων καὶ διχονοιῶν, τὸ ὅποιον ἤμποροῦσε νὰ αὐξήσῃ τὰ δεινὰ τῶν πολιορκουμένων. Συνεκάλεσε λοιπὸν ὅλους τοὺς στρατηγούς καὶ ἀξιωματικούς τοὺς συγκροτοῦντας τὸ ἐν Ἐλευσίνι στρατόπεδον καὶ ὠμίλησεν οὕτω· «Τὸ φρούριον τῶν Ἀθηνῶν κινδυνεύει καὶ ἡ πτώσις του θέλει εἶναι πτώσις ὅλης τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος· δὲν ἔχει εἰς ἄλλους τὰς ἐλπίδας του, παρὰ εἰς ἡμᾶς· δὲν εἶναι ἐντροπὴ μας νὰ τὸ ἀφήσωμεν ἀπροστάτευτον;» «Ὅλοι ὁμοφώνως ἀπεκρίθησαν ὅτι προσφέρουσι καὶ τὴν ἰδίαν των ὑπαρξιν διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ φρουρίου. «Λοιπόν, ἐπανελάθεν ὁ Καραϊσκάκης, ἐγὼ δὲν βλέπω ἄλλον τρόπον ἀρμοδιώτερον καὶ προχειρότερον, εἰμὴ νὰ δεχθῇ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ φρούριον ἐπὶ κεφαλῇ τῆς ἀποσταλησομένης εἰς αὐτὸ βοηθείας εἰς ἀπὸ ἡμᾶς, ὅστις ἤθελεν ἔχει ἰδιαίτερον στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ

κούμενος ἤδη ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἐπίτροπος δ' αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ σώματος ἦτο ὁ Γεράσιμος Φωκάς (σημ. ἐκδότου).

(1) Συνέβη τὴν νύκτα τῆς 30 Σεπτεμβρίου ἀπὸ βόλι ἐχθρικοῦ διευθυνθὲν εἰς τὴν κεφαλὴν, ἐν ᾗ ἐκάρητο πλησίον ἑνὸς παραθυρίου μετὰ τὸ δεῖπνον. (Ὁ Γκούρας ἐφονεύθη τὴν νύκτα ἀγρυπνῶν ἔξω τῆς Ἀκροπόλεως ἐπὶ τῶν δυτικῶν ὀχυρωμάτων καὶ πυροβολῶν κατὰ τῶν πλησίον ἐχθρικοῶν. Σημ. ἐκδότου).

ὅποιον νὰ τὸν ἀγαπᾷ ἐνταύτῳ καὶ νὰ τὸν σέβεται· διὰ νὰ μὴν ἀποτύχωμεν δὲ καὶ ταύτην τὴν φορὰν, τὸ ὅποιον θέλει εἶναι ὀλεθριώτατον, δὴ βλέπω ἀρμοδιωτέρους, τὸν ἑαυτὸν μου καὶ τὸν στρατηγὸν Κριζιώτην». Ἐπειδὴ δὲ εἶπον μερικοὶ ὅτι δὲν συμφέρει ὁ Γενικὸς ἀρχηγὸς νὰ κλεισθῇ μέσα εἰς τὸ φρούριον, ἀλλὰ νὰ μείνῃ ἔξω καὶ νὰ προσπαθῇ περὶ διαλύσεως τῆς πολιορκίας·—«Ἐκτὸς τούτου, ἐπρόσθεσεν ὁ Καραϊσκάκης, ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ νὰ χρησιμεύσω εἰς τὸ φρούριον, ὅσον ὁ ἀδελφός μας Κριζιώτης· διότι πρῶτην φορὰν πατῶ ταῦτα τὰ χῶματα· ὁ δὲ Κριζιώτης ὡς διατρίψας πολὺν καιρὸν εἰς τὰ ἐδῶ γνωρίζει καὶ τὰς θέσεις καὶ τοὺς κατοίκους καὶ πρὸ πάντων, διὰ τὰς ὁποίας ἔχει σχέσεις μετὰ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ πολεμικῶν, θέλει κατασταθῇ σεβαστὸς εἰς τοὺς πολιορκουμένους καὶ θέλει διαθέσει ἄριστα τὰ πράγματα τοῦ φρουρίου». Ὅλοι ὁμοφώνως ἐπαίνεσαν τὴν γνώμην τοῦ Καραϊσκάκη καὶ παρεκίνησαν τὸν Κριζιώτην διὰ νὰ δεχθῇ τὸ πρᾶγμα. Ὁ δὲ Κριζιώτης κινούμενος ἀπὸ φιλοτιμίαν ἀπεδέχθη χωρὶς δυσκολίαν τὸ πρόβλημα.

Ἄλλ' ἅμα ἐκοινοποιήθη τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς στρατιώτας αὐτοῦ, συνήχθησαν ἀμέσως περὶ αὐτὸν καὶ μ' ὅλον ὅτι τὸν ἀγαποῦσαν καὶ τὸν ἐσέβοντο εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμόν, μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἔλειψαν νὰ τοῦ προξενήσωσιν ἱκανὰς δυσκολίας· τοῦ ἐπαρρησίασαν κατ' ἀρχὰς τὸν κίνδυνον, μὲ σκοπὸν διὰ νὰ τὸν ἀποτρέψωσιν ἀπὸ τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα. Ἄλλ' ἔπειδὴ αὐτὸς ἐπρόβαλεν, ὅτι εἶναι ἕτοιμος νὰ καταφρονήσῃ πάντα κίνδυνον, διὰ νὰ μὴν παραβῇ τὴν ὑπόσχεσίν του, ἐστράφησαν εἰς τὴν ἀληθῆ αἰτίαν, ὅτι χωρὶς ἱκανὰ χρήματα δὲν πρέπει νὰ ἐπιχειρισθῇ τοσοῦτον ἐπικίνδυνον ἔργον.

Τὸ κεφάλαιον τῶν χρημάτων τὸ ἐστοχάσθη ἀπ' ἀρχῆς ὁ Καραϊσκάκης, ἀλλὰ μὴ βλέπων τινὰ πόρον ἐσχεδίασε νὰ ὑποχρέωσῃ τοὺς στρατηγούς νὰ καταθέσωσι μέρος καὶ τὰ λοιπὰ νὰ βιάσῃ τοὺς πλουσιωτέρους ἐκ τῶν πλησιεστέρων χωρίων διὰ νὰ τὰ δώσωσι. Πολλὰ σύντομα συνήχθησαν τὰ χρήματα καὶ ἔγεινεν ἡ ἐτοιμασία. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴν ἀποτύχῃ καὶ ταύτην τὴν φορὰν τὸ ἐπιχείρημα τῆς εἰς τὸ φρούριον εἰσόδου, ἐκρίθη ἀρμόδιον ὥστε ὅλον τὸ ἐν Ἐλευσίνι στράτευμα καὶ τὰ ἐν Μεγάρῳ τότε νεωστὶ ἐλθόντα ἀπὸ Κόρινθον νὰ ὑπάγωσι νὰ τοποθετηθῶσι πλησίον τοῦ εἰς Πατήσια στρατοπέδου τοῦ Κιουταχῆ καὶ τὴν νύκτα, καθ' ἣν ἦτον συμφωνημένον νὰ εἰσέλθῃ ὁ Κριζιώτης εἰς τὸ φρούριον, νὰ ἐπιπέσωσιν, ἢ τοῦλάχιστον νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, διὰ νὰ μὴ δυνηθῶσιν οἱ ἐχθροὶ νὰ ὑπάγωσιν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν τῇ πόλει, ὅταν ὁ Κριζιώτης ἤθελε δοκιμάσει τὴν εἴσοδον.

Τὴν νύκτα τῆς ἐνδεκάτης τοῦ Ὀκτωβρίου ἦτον προσδιωρισμένον νὰ δοκιμάσῃ ὁ Κριζιώτης τὴν εἴσοδον· ἐμελλε δὲ προηγουμένως νὰ ὑπάγῃ νὰ ἐτοι-

μασθῇ εἰς Ἀμπελάκι, νὰ παραλάβῃ ἐκεῖθεν καὶ τὸ σῶμα τῶν Ἑπτανησίων καὶ διὰ τῶν πλοίων νὰ μεταβῇ εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς. Τὴν ἐνδεκάτην λοιπὸν περὶ τὸ γεῦμα εἰδοποιήσας ὁ Καραϊσκάκης καὶ τοὺς εἰς Μέγαρον εὐρισκομένους, ἐκίνησε μ' ὅλον τὸ στράτευμα πρὸς τὰς Ἀθήνας διὰ τοῦ Μενιδίου. ἦσαν δὲ ὅλοι ὁμοῦ ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας.

Ἀμα εἶδον οἱ ἐν Μενιδίῳ Τούρκοι τοὺς Ἕλληνας, εἰδοποίησαν ὅλους τοὺς κατοίκους, ὄντας ἐξαπλωμένους καὶ ἐργαζομένους εἰς τὴν προκειμένην πεδιάδα, νὰ συνέλθωσιν εἰς τὸ χωρίον διὰ νὰ προφυλαχθῶσιν· ἡ ἀπὸ ἰππεῖς ὅμως συγκεϊμένη ἐμπροσθοφυλακὴ τῶν Ἑλλήνων προλαβοῦσα αἰχμαλώτισεν ἓνα Ὄθωμανόν καὶ δύο ἐκ τῶν κατοίκων· ἀκροβολίσθη δὲ ὀλίγον καὶ μετὰ τοὺς ἐχθροὺς ἐμπροσθεν τοῦ χωρίου. Διαβάντες ἐκεῖθεν οἱ Ἕλληνες ἔφθασαν περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου εἰς Ζευγολατεῖον, χωρίον μικρὸν ἔρημον, μίαν ὥραν σχεδὸν ἀπέχον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Ἀμα ἐνύκτωσεν ὅπως οὖν καὶ συνῆλθον ὅλοι οἱ στρατιῶται, διώρισεν ὁ Καραϊσκάκης ν' ἀνάψωσι φωτίαις ὕσας πλειότερας δυνηθῶσι, διὰ νὰ φανερώσωσι τὸν ἐρχομὸν τῶν εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ τοὺς παρουσιάσωσι τὴν δυνάμιν τῶν μεγαλειτέραν ἀπ' ὅ,τι πραγματικῶς ἦτον. Οἱ ἐχθροὶ ὅμως εἶχον ἤδη πληροφορηθῇ περὶ τούτων ἀπὸ δύο ἰππεῖς προαποσταλέντας ἐπίτηδες ἀπὸ τοὺς εἰς Μενίδι εὐρισκομένους Τούρκους.

Τὴν πέμπτην ὥραν τῆς νυκτὸς ἦτον συμφωνημένον νὰ πλησιάσῃ ὁ Κριζιώτης εἰς τὸ φρούριον, καὶ τὴν ὥραν ταύτην ἔπρεπε καὶ τὰ ἔξω στρατεύματα νὰ προσβάλωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Καραϊσκάκης λοιπὸν συγκαλέσας ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατεύματος ἐπρόβαλε νὰ γένῃ ἔφοδος γενικὴ εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ ἐναντιώθησαν, λέγοντες ὅτι δὲν ἦτον φρονήσεως ἔργον νὰ ἐπιπέσωσιν εἰς ὠχυρωμένον στρατόπεδον, ἀντεπρόβαλε νὰ ἐκλεχθῶσιν οἱ ἀνδρειότεροι καὶ τολμηρότεροι, διὰ νὰ πλησιάσωσι καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ ἐχθροῦ, νὰ τουφεκίσωσιν ἀπὸ πλησίον καὶ νὰ κάμωσι καί ποιον ἀντιπερισπασμόν, οἱ δὲ λοιποὶ νὰ σταθῶσιν ὀπίσω διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι τοὺς πρώτους, ἂν συμβῇ νὰ κινδυνεύωσιν. Ἐπειδὴ ὅμως οὐδὲ τοῦτο τὸ σχέδιον δὲν ἔγεινεν ἀπ' ὅλους δεκτόν, καὶ ἀπὸ φιλονεικίαν εἰς φιλονεικίαν μεταβαίνοντες δὲν κατῴρθωνον τίποτε, ὁ Καραϊσκάκης ὑποπτεύσας ὅτι ἐγένετο ὀργανισμὸς διὰ νὰ ματαιωθῇ ὁλοτελῶς τοῦτο τὸ κίνημα καὶ ὦν ἀνήσυχος διὰ τὸν κίνδυνον τῶν περὶ Κριζιώτην καὶ ἐπομένως τοῦ φρουρίου, εἶπε πρὸς τοὺς παρεστώτας ἀποφασιστικά· «Ἡ ὥρα ἦλθε καὶ ὅποιος ἀγαπᾷ τὴν πατρίδα ἅς ἔλθῃ κατόπι διὰ νὰ σώσωμεν τὸ φρούριον». Ἐκίνησε δὲ ἀμέσως πρῶτος πρὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, καὶ τὸ παράδειγμά του ἐνέπνευσε θάρρος εἰς ὅλους,

ὥστε ἐκίνησαν προθύμως κατόπι του καὶ ἤθελον ἴσως πλησιάσει ὅλοι εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἐὰν εἰς ἀπὸ τοὺς σημαντικούς Σουλιώτας ἀρχηγούς δὲν ἤθελεν ἐπισθοδρομήσει, λέγων· «Δὲν πηγαίνω νὰ θυσιάσω ὅσους στρατιώτας διέσωσα ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι». Τὸ παράδειγμα τούτου ἔγεινεν αἰτία νὰ μὴν ἀκολουθήσωσι καὶ οἱ λοιποί, ἄλλοι μὴν ἐννοοῦντες τὸ πρᾶγμα, οἱ περισσότεροι ὅμως χωρὶς νὰ ἡξεύρωσι τίποτε, ἀλλ' ὑποθέτοντες ὅτι ἔγεινε κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐπροχωροῦσε πρὸς τοὺς ἐχθρούς, χωρὶς νὰ ἡξεύρῃ ὅτι δὲν ἀκολουθοῦν οἱ λοιποί. Τελευταῖον ὅταν ἐπλησίαζον ἀρκετὰ εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὥστε διέκρινόν τοὺς περὶ τὰς φωτίας στρατιώτας, τοῦ ἀναγγέλλουν οἱ περὶ αὐτὸν ὅτι οἱ λοιποὶ δὲν ἔρχονται καὶ ὅτι εἶναι κίνδυνος μόνον των, ἐνῶ εἶναι τόσον ὀλίγοι, νὰ παρουσιασθῶσι πλησίον εἰς τὸν ἐχθρόν· αὐτὸς μ' ὅλον τοῦτο ἐπέμενεν εἰς τὸ νὰ προχωρῇ καὶ μόλις ἐπέισθη ἀπὸ τὰς παρακινήσεις τῶν φίλων του νὰ σταθῇ ὀλίγον μακρὰν ἀπὸ τὰς προφυλακὰς τοῦ ἐχθροῦ, ἐπὶ λόγῳ τοῦ νὰ συσσωματωθῶσιν ὅλοι ὁμοῦ πρὶν ἐννοηθῶσιν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Σταθεὶς δὲ ὀλίγον καὶ ἰδὼν ὅτι δὲν ἀκολουθοῦσαν ἄλλοι, ἔβαλεν εἰς γραμμὴν τοὺς συνακολουθήσαντας, ὄντας ἕως ἑκατὸν πεντήκοντα, καὶ διέταξε νὰ πυροβολήσωσι πρὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον. Ὁ σκοπὸς τοῦ τουφεκισμοῦ δὲν ἦτον πλέον διὰ βλάβην τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς εἰδοποιήσῃ μόνον περὶ τῆς πλησιάσεως καὶ νὰ μὴν τὸν ἀφήσῃ νὰ κινηθῇ πρὸς τὸ μέρος, ὅθεν ἔμελλε νὰ εἰσέλθῃ ὁ Κριζιώτης εἰς τὸ φρούριον (ἐὰν ἤθελε γένει γνωστὸν τὸ ἐπιχειρήμα). Συγχρόνως μὲ τοὺς προχωρήσαντας ἐπυροβόλησαν καὶ οἱ μείναντες εἰς τὸ Ζευγολατεῖον ταχέντες εἰς γραμμάς, καὶ ἀφ' οὗ ἐτριπλασίασαν ἀμφότερα τὰ μέρη τὸν πυροβολισμὸν των, οἱ προχωρήσαντες ἐπέστρεψαν ὅπου καὶ οἱ λοιποί, καὶ ἐνωθέντες ὅλοι ὁμοῦ ἐπανῆλθον τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς τὸ στρατόπεδον.

Ἦτον σύνθημα τῆς εἰς τὸ φρούριον εἰσόδου τοῦ Κριζιώτου τὸ νὰ ριφθῶσιν ἐννέα κανόνια. Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι ἐπροχώρει ἡ νύκτα, ἦτον εἰς μεγάλην ἀγωνίαν περὶ τοῦ ἐπιχειρήματος· διότι δὲν ἠκούετο σύνθημα· ἀλλὰ τελευταῖον περὶ τὴν δεκάτην ὥραν τῆς νυκτὸς ἠκούσθη ὁ κρότος τῶν κανονίων τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ ὁ Καραϊσκάκης, ὅλος χαρά, δὲν εἶχε πλέον ὀρεξιν ὕπνου, ἂν καὶ ἀγρύπνησε καὶ ἐκακοπάθησεν ἱκανῶς ὅλην ἐκείνην τὴν νύκτα. Τὸ αἷτιον τοῦ νὰ μὴ προφθάσῃ ὁ Κριζιώτης εἰς τὸ φρούριον κατὰ τὴν διωρισμένην ὥραν ὑπῆρξεν ἡ ἐναντιότης τῶν ἀνέμων· κἀνὲν ἄλλο ἐναντίον συνάντημα δὲν συνέβη εἰς αὐτόν. Ἀποβάς περὶ τὸ μεσονύκτιον εἰς τὸ μεταξὺ τοῦ Πειραιῶς καὶ Μουνηχίας παράλιον καὶ ἀναπαυθεὶς ὀλίγον, ἐκίνησε πρὸς τὸ φρούριον ἐνθαυρνῶν καὶ παρακινῶν τοὺς στρατιώτας· διαβὰς δὲ ἐν τῷ μέσῳ

τῶν ἐχθρῶν, πρὶν τοὺς δῶσθαι καιρὸν νὰ τὸν ἐννοήσωσι καὶ νὰ τὸν κυπήσωσιν, εἰσῆλθεν ἀσφαλῶς εἰς τὸ φρούριον (1).

Πρὸ καιροῦ ὁ Καραϊσκάκης εἶχε γνωρίσει ὅτι κατὰ πρόσωπον πολεμῶν τὸν ἐχθρόν, δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ διαλύσῃ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Ἐνόμιζε λοιπὸν ὠφέλιμον πρὸς διάλυσιν τῆς πολιορκίας ταύτης τὸ νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὰς ἔμπροσθεν ἐπαρχίας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅπου ὅσον ἤθελε προχωρεῖ, τόσον ἤθελεν αὐξάνει τὰς ἐδικὰς του δυνάμεις μὲ τὴν προσθήκην τῶν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ὑποδουλωμένων Ἑλλήνων καὶ ἤθελε βλάπτει τὰς τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὸ ἐμπόδισμα τῶν τροφῶν καὶ τῆς διαβάσεως νέων στρατευμάτων. Ἀλλὰ διὰ νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τοιοῦτον σχέδιον ἔπρεπε νὰ ἔχῃ πολὺ περισσοτέρας δυνάμεις ἀπ' ὅσας εἶχεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του. Ἐπ' αὐτῷ τῷ σκοπῷ εἶχε γράψῃ πρὸ καιροῦ εἰς τὴν Διοίκησιν διὰ νὰ τὸν ἐνδυναμώσῃ καὶ μὲ ἄλλα στρατεύματα. Ἐπειδὴ δὲ εἶχεν ἤδη τελειώσει ἡ σύνταξις τῶν σταφίδων τῆς Κορίνθου καὶ τὰ ἐκεῖ συνελθόντα στρατεύματα ἦσαν πλέον περιττά, ἡ Διοίκησις τὰ διέταξε νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὸ ἐν Ἐλευσίνι στρατόπεδον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Καραϊσκάκη διὰ νὰ συμπράξωσιν εἰς τὰ ὑπὲρ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος πολεμικὰ ἐπιχειρήματά του.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ τὸ φρούριον κατέστη εἰς τὴν ἀνήκουσαν ἀσφάλειαν, βλέπων ὅτι ἦτον ἀρμόδιος καιρὸς νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τὸ προμελετηθὲν σχέδιον, προσκληθεὶς καὶ ἀπὸ τὸν Γ. Δουβουνιώτην καὶ Ι. Ρούκην, ὄντας τότε ὑποτεταγμένους εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ἀπεφάσισε νὰ κινηθῇ· ἔκρινεν ὅμως ἀναγκαῖον νὰ κοινοποιήσῃ προηγουμένως τὸ σχέδιον τοῦτο καὶ εἰς τοὺς εἰς Μέγαρον στρατοπεδευμένους Σουλιώτας ἀρχηγούς, διὰ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ συνεκστρατεύσωσι προθύμως καὶ αὐτοί· καὶ τοῦτο διότι ὑπόπτειν ὅτι, ἔχοντες πρὸς αὐτὸν ἀντιζηλίαν, ἐμποροῦσαν νὰ μὴν ἀκολουθήσωσιν εἰς τὴν ἐκστρατείαν, προφασιζόμενοι ὅτι δὲν τοὺς ἐσυμβουλεύθη. Ἐπροσκάλεσε λοιπὸν ὅλους τοὺς ἀρχηγούς καὶ πρώτους ἀξιωματικούς αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ τοὺς ἐκοινοποίησε τὸ σχέδιον. Αὐτοὶ ἀπεκρίθησαν ὅτι τὸ ἐγκρίνουν καὶ τὸ ἀποδέχονται, ἀλλ' ὅτι ὡς ὑπηρετήσαντες καὶ αὐτοὶ σημαντικὰ τὴν πατρίδα, ἐνόμιζον ἀνάξιον τοῦ χαρακτῆρος των νὰ μὴν ἔχωσιν ἰδιαίτερον ἀρχηγόν. Ὁ Καραϊσκάκης, εἴτε ἀπὸ μετριοφροσύνης, εἴτε ἀπὸ πολιτικῆν, ἀπεδέχθη τὴν πρόβλημά των καὶ ἀπεφάσισαν ἐκ συμφώνου νὰ διαιρεθῇ ἡ γενικὴ ἀρχηγία εἰς τριμελῆ ἐπιτροπὴν, νὰ ᾗναι μέλη αὐτῆς ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Νικήτας καὶ ὅποιος ἐμελλε νὰ ἐκλεχθῇ ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας.

(1) Ἐννοήσαν οἱ εἰσελθόντες ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐπυροβολήσαν· ἐπληρώθησαν δύο καὶ τινες ἐπέταξαν τὰς καπότας των (σημ. ἐκδότου).

"Όταν ἐγένετο ἡ συνομιλία αὕτη, ὁ Καραϊσκάκης δὲν εἶχε μαζὺ του κα-
νένα σχεδὸν ἀπὸ τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατηγούς καὶ ἀξιωματικούς. Ἐκρινε λοι-
πὸν ἀναγκαῖον νὰ τοὺς προσκαλέσῃ καὶ νὰ τοὺς κοινοποιήσῃ τὰ γενόμενα.
Ἡ ὁμιλία αὕτη εἶχεν ἤδη διαδοθῇ εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ ἐγένετο πολὺς
ψιθυρισμός· εἶχε δὲ οὗτος τὴν ἀρχὴν του ἀπὸ τὴν μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ
λοιπῶν Στερεοελλαδιτῶν ὑπάρχουσιν διαίρεσιν (1), ἡ ὁποία τόσον εἶχεν ἐξά-
ψει τὰ πνεύματα ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ὥστε οὐδ' εἰς τὸ παραμικρὸν δὲν
παρεχῶρει παντελῶς τὸ ἓν εἰς τὸ ἄλλο. "Όταν ὁ Καραϊσκάκης ἐκοινοποίησε
τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς συνελθόντας ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου, ὅλοι ἀντέ-
τειναν μὲ ἀγανάκτησιν (2). Ἐπροσπάθησεν ὁ Καραϊσκάκης νὰ τοὺς κατα-
πραύνη, λέγων ὅτι τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἂν ἦναι πειρακτικόν, εἶναι διὰ τὴν
ἐδικήν του φιλοτιμίαν· αὐτὸς ὅμως παραχωρεῖ διὰ τὸ συμφέρον τῆς πατρί-
δος· ἀλλ' αὐτοὶ ἐπιμένοντες κατήντησαν νὰ τοῦ εἰπῶσιν, ὅτι ὑπ' αὐτὸν μό-
νον ἀρχηγὸν εἶν' ἑτοιμοὶ νὰ θυσιάσωσι καὶ τὴν ἰδίαν των ζωὴν, δὲν ἀνέχον-
ται ὅμως νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν εἰς ἐκστρατείαν, καθ' ἣν θέλει ἔχει καὶ ἄλ-
λους συναρχηγούς. Ἄν δὲ αὐτὸς ἔχει σταθερὰν ἀπόφασιν νὰ κάμῃ κατὰ τὴν
γνώμην τῶν Σουλιωτῶν, ἅς μὴ λογαριάσῃ πλέον αὐτοὺς διὰ συντρόφους του.
Ἐπρόσθεσαν δὲ ὅτι τότε μόνον ἠδύναντο ν' ἀποδεχθῶσι τῆς ἀρχηγίας τὴν
διαίρεσιν, ὅταν ἤθελε τὸ διορίσει ἡ Κυβέρνησις (3).

Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων τὸ ἀμετάπειστον τῆς γνώμης των, εἰδοποίησε
τοὺς Σουλιώτας διὰ γράμματος, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπεγράφησαν καὶ ὅλοι οἱ
ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοπέδου, τοὺς ἐπρόβαλε δέ, ἂν θέλουν, νὰ συνακολου-
θήσωσιν εἰς τὴν ὑπὲρ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, μενόντων τῶν
πραγμάτων εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν κατὰστασιν. Οἱ Σουλιῶται ἠρνήθησαν ἀπο-
φασιστικὰ τὸ νὰ λάβωσι μέρος εἰς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν. Ἄλλ' ἐν συμ-
βεβηκόσ, τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ νὰ νομισθῇ ὡς εὐτύχημα διὰ τὸν Καραϊσκάκην

(1) Τὰ ἀπὸ Μεσολόγγι εἰς Ναύπλιον ἐλθόντα στρατεύματα διαιρέθησαν μεταξὺ των καὶ
διεφέροντο οἱ Σουλιῶται καὶ Ἠπειρώται μὲ τοὺς Στερεοελλαδίτας, ἥτοι τοὺς κατοίκους τῆς
Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἑλλάδος· πολλοὶ ἔπεσον καὶ εἰς προσωπικὰς ὕβρεις. Ὁ Θ. Γρί-
βας καὶ ἄλλοι σημαντικοὶ ἀξιωματικοὶ ἔλαβον εἰς τὴν ἐξουσίαν των τὸ Παλαμήδιον ἐξώσαν-
τες τὸν Φωτομάραν. Ἐν σῶμα τῆς φρουρᾶς ταύτης ὑπὸ τὸν Γιαννάκην Σουλτάνην εἶχεν
ἔλθει εἰς βοήθειαν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοῦτο πρὸ πάντων ἐδίαζε τὸν Καραϊσκάκην νὰ μὴ
δεχθῇ τῆς ἀρχηγείας τὴν διαίρεσιν.

(2) Δὲν εἰξεύρω ἂν ὁ Καραϊσκάκης προδιωργάνισε νὰ τὸν ὀμιλήσωσι κατ' αὐτὸν τὸν
τρόπον· ὅμως τὰ φαινόμενα ἦσαν τοιαῦτα.

(3) Ἡ ἔξυρρον, φαίνεται, ὅτι οἱ Σουλιῶται εἶχον ζητήσει τοῦτο ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν καὶ
δὲν εἶχον εἰσ ακουσθῇ.

καὶ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐκστρατείας καὶ ἐμψύχωσε τοὺς περὶ τὸν Καραϊσκάκην.

Μέγα μέρος τῶν ἐν Κορίνθῳ ὑπὸ διαφόρους ὀπλαρχηγούς συνελθόντων στρατευμάτων νομίζον ὅτι ἀδικεῖτο εἰς τοὺς μισθοὺς τοῦ ἀπὸ τοὺς πρωτίστους Σουλιάτας ἀρχηγούς, ἀπεχωρίσθη ἀπὸ αὐτοῦ· συσσωματωθὲν δὲ καὶ συνδεθὲν μὲ ὄρκους καὶ ἄλλους δεσμοὺς ὠνομάσθη Ἡπειρωτοσουλιωτικὸν σῶμα καὶ ἀπεφάσισε ν' ἀκολουθήσῃ τὸν Καραϊσκάκην, τῆς βοηθείας τοῦ ὁποῦ ἐνόμισεν ὅτι εἶχεν ἀνάγκην. Οἱ συγχροτοῦντες τοῦτο τὸ σῶμα ἤρπασαν ἱκανὸν μέρος σταφίδων ἀνῆκον εἰς ἰδιώτας Κορινθίους διὰ νὰ πληρωθῶσι μισθοί, χρεωστούμενους εἰς αὐτοὺς παρὰ τῆς Διοικήσεως ἢ παρὰ τῶν ἀρχηγῶν των. Ὑποπετεύοντες δέ τινα καταδρομὴν ἐπρόβαλον εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ τὸν συνακολουθήσωσιν ἐπὶ ὑποσχέσει τοῦ νὰ ὑπερασπισθῇ τὰ ὁποῖα ἐνόμιζον ὅτι εἶχον δίκαια. Ὁ Καραϊσκάκης νομίζων ὅτι δὲν ἦτον ὅλον τὸ ἄδικον ἀπὸ μέρος των καὶ ἐπειδὴ μὲ τὴν συνδρομὴν αὐτῶν ἡδύνατο νὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν τὴν ὑπὲρ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκστρατείαν, ἐδέχθη εὐχαρίστως τὸ πρόβλημά των, ὑποσχεθεὶς νὰ διορθώσῃ τὸ πρᾶγμα ἀπὸ μέρους τῆς Κυβερνήσεως.

Ἐνῷ δὲ ἐγίνοντο ταῦτα, ὁ Φαβιέρος μείνας ἀρκετὸν καιρὸν εἰς Ἀμπελάκι ἄπρακτος, διὰ νὰ παύσῃ τὴν κατακραυγὴν τῶν ἀνθρώπων ὅτι δὲν λαμβάνει μέρος εἰς τὸν πόλεμον, ἀπεφάσισε νὰ κινηθῇ εἰς κἀνὲν ἐπιχείρημα. Ἐλθὼν λοιπὸν εἰς Ἐλευσίνα ἐπρόβαλεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην ὅτι ἐσχεδίασε νὰ ἐπιπέσῃ εἰς τοὺς εἰς Θήβας στρατοπεδευμένους ἐχθροὺς καὶ ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ λάβῃ συμβοητοὺς εἰς τὸ ἐπιχείρημά του ἕως τριακοσίους ἀτάκτους στρατιώτας. Ὁ Καραϊσκάκης μαθὼν ὅτι ἡ διάβασις τοῦ στρατεύματος ἔμελλε νὰ γένῃ ἀπὸ τόπον πεδινὸν καὶ γνωρίζων τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν συνήθειαν τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, παρέστησεν εἰς τὸν Φαβιέρον τὸ δυσκατόρθωτον τῆς ἐπιχειρήσεως, τοῦ ἐπρόσθεσε δὲ « Ἄν κατορθώσῃς νὰ διώξῃς τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Θηβῶν καὶ νὰ τὴν κυριεύσῃς, δυσκόλως μὲν, ὥσως ὅμως δυνηθῇς νὰ τὴν διαφυλάξῃς εἰς δευτέραν ἐχθρικὴν συμπλοκὴν· ἐὰν ὅμως ἀποτύχῃς, ὀλίγους τῶν τακτικῶν θέλεις διασώσῃς διωκομένους εἰς τὴν πεδιάδα ἀπὸ τὸ ἱππικὸν τῶν ἐχθρῶν». Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Φαβιέρος ἐπέμενε, ὁ Καραϊσκάκης, διὰ νὰ μὴ λέγεται ὅτι ἐμπόδισε τὸ πρᾶγμα ἀπὸ κακοβουλίας του, παρεχώρησε καὶ διέταξε τὸν Δ. Καλλέργην καὶ Στέφον Σέρβον (τοὺς ὁποίους ὀνομαστὶ ἐζήτησεν ὁ Φαβιέρος) νὰ παραλάβωσι τοὺς στρατιώτας των, ὄντας ἕως τριακοσίους, καὶ νὰ ἀκολουθήσωσι τὸν Φαβιέρον εἰς τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα.

Τὴν ἐνάτην λοιπὸν τοῦ Ὀκτωβρίου οἱ δύο οὗτοι ἀξιωματικοὶ κινήσαντες ἀπὸ Ἐλευσίνα καὶ ἐνωθέντες εἰς Κούντουρα μὲ τοὺς τακτικούς, ἐπρο-

χώρησαν εκείνην τὴν νύκτα ἕως εἰς τὸν Ἀσωπὸν, ὅπου ἔμειναν ν' ἀναπαυθῶσιν ὀλίγον. Ἰδόντες δὲ οἱ Ἕλληνες καὶ πρὸ πάντων οἱ ἄτακτοι, ὅτι ὁ δρόμος ἦτον διὰ τῆς πεδιάδος, καὶ φοβηθέντες μὴ ἀπαντηθῶσιν ἀπὸ ἐχθρικὸν ἱππικόν, ἢ ἀποτυχόντες τοῦ ἐπιχειρήματος καταδιωχθῶσι, δὲν ἠθέλησαν νὰ προχωρήσωσι· καὶ μέρος μὲν ἐκ τῶν ἀτάκτων ἀντέτεινε φανερά, μέρος δὲ ἐκρύπτετο καθ' ὁδόν, ὥστε ὁ Φαβιέρος, ἀφ' οὗ ἐπροχώρησεν ὀλίγον καὶ εἶδεν ὅτι ὅσον προώδευε τὸ στράτευμα, τόσον ὀλιγόστευε, ἀπελπισθεὶς τοῦ νὰ δυνηθῇ νὰ φέρῃ τὸν σκοπὸν τοῦ εἰς ἔκβασιν, διώρισε τοὺς Ἕλληνας νὰ ὀπισθοδρομήσωσι, καὶ οὕτως οἱ μὲν μετὰ τοῦ Καλλέργη καὶ Στέφου ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς Ἑλευσίνα, τὸ δὲ τακτικὸν μετὰ τοῦ Φαβιέρου μετέβη καὶ ἐστάθη εἰς Μέγαρα.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐπιθυμῶν νὰ κάμῃ βασιμωτέραν τὴν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐκστρατείαν του, ὥστε νὰ ἐλπίζῃ πιθανώτερον περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς, ἐπρόβαλεν εἰς τὸν Φαβιέρον νὰ συνακολουθήσῃ μετὰ τοῦ τακτικοῦ. Ἄλλ' αὐτός, ἐνῶ ὑπεσχέθη κατ' ἀρχάς, ὕστερον ἠρνήθη εἶτε διὰ τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Καραϊσκάκη δυσἀρέσκειαν, εἶτε πεισθεὶς εἰς τοὺς Σουλιώτας ἀρχηγούς, ἢ τελευταῖον διότι ἐνόμιζε δύσκολον τὴν διατήρησιν τῶν τακτικῶν εἰς ἐπαρχίας ἐν μέρει μὲν ἐρήμους, ἐν μέρει δὲ συμπραττούσας μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Καραϊσκάκης ἐλυπήθη διὰ τὴν ἄρνησιν· μ' ὅλον τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸ περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης σχέδιον καὶ χωρὶς τὴν σύμπραξιν τοῦ τακτικοῦ.

Ἀφ' οὗ ὅλα τὰ τῆς ἐκστρατείας ἔγειναν ἑτοίμα, ὁ Καραϊσκάκης συνεκάλεσεν ὅλους τοὺς συγκροτοῦντας τὸ στρατόπεδον στρατηγούς καὶ ἀξιωματικούς, καὶ ἀφ' οὗ μὲ τὴν συγκατάθεσιν αὐτῶν διώρισε τὸν Βάσον ἀρχηγὸν τοῦ ἐν Ἑλευσίνι στρατοπέδου, ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς λοιπούς, ὅσοι ἔμελλον νὰ συνακολουθήσωσιν, ὅτι διὰ νὰ ἐπιτύχωσιν εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον νὰ ἔχωσι τοὺς στρατιώτας των εἰς τὴν πλέον αὐστηρὰν εὐταξίαν καὶ ὑποταγὴν· νὰ μὴ συγχωρήσωσι δὲ ἢ παραβλέψωσι κἀνὲν εἶδος καταχρήσεως· διότι ἢ εἰς τοὺς ἐχθροὺς ὑποταγὴ τῆς Ρούμελης κατὰ μέγα μέρος ἐπήγαγεν ἀπὸ αὐτὰς τὰς καταχρήσεις. «Ἐπειτα (εἶπε) πῶς θέλουν ἔλθῃ μὲ ἡμᾶς οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν, εἰς τὰς ὁποίας μέλλομεν νὰ ὑπάγωμεν, ἐὰν ἡμεῖς φερώμεθα πρὸς αὐτοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδίους Τούρκους χειρότερα ; » Ἀπεδέχθησαν ὅλοι μὲ προθυμίαν τὰ λεγόμενα. Ἄλλ' ὁ Καραϊσκάκης διὰ πλειοτέραν ἀσφάλειαν διέταξε νὰ γενῇ ἔγγραφον ὑποσχετικὸν περὶ τῆς εὐταξίας ταύτης, τὸ ὁποῖον ὑπογραφὲν ἀπ' ὅλους τοὺς στρατηγούς καὶ ἀξιωματικούς, παρεδόθη εἰς χεῖράς του. Περιείχετο δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις εἰς τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὅτι ὁ ἀτακτῆσας θέλει παιδεύεται αὐστηρῶς ἀπὸ τὸν ἀρχηγόν,

χωρίς νὰ δύναται κανεὶς ἀπὸ τοὺς συμφωνήσαντας νὰ τὸν ἐξαιρέσῃ τῆς εὐθύνης, καὶ ἂν ᾔθελεν ἀνήκει ἰδίως εἰς αὐτόν. Ὅλον τὸ σῶμα τὸ ὁποῖον ἀπεφασίσθη διὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐσυμποσοῦτο ἀπὸ δύο χιλιάδας πεντακοσίους πολεμιστάς. Μὲ τούτους ἐπεχείρησεν ὁ Καραϊσκάκης τὸ μέγα ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Ρούμελης.

Τὴν εἰκοστὴν πέμπτην τοῦ Ὀκτωβρίου περὶ τὸ μεσημέρι ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Ἐλευσίνα τὸ στράτευμα· ἔμεινε δὲ τὴν νύκτα εἰς τὰ Κουντουριώτικα Καλύβια καὶ τὴν ἐρχομένην ἡμέραν μετέβη εἰς Κάζαν, ὅπου διέμεινε καὶ τὴν ἐπιούσαν νύκτα. Ὁ Καραϊσκάκης διὰ νὰ πληροφορηθῇ ἀκριβῶς ἂν δὲν ὑπάρχωσιν εἰς κἀνὲν μέρος τῆς διαβάσεως ἐχθροί, διὰ νὰ προλάβῃ ἀφυλάκτους τοὺς εἰς Δομπραΐναν καὶ νὰ προξενήσῃ κἀμμίαν βλάβην εἰς αὐτοὺς διὰ τὸ αἰφνίδιον, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ στείλῃ μίαν ἐμπροσθοφυλακὴν. Διώρισε λοιπὸν εἰς τοῦτο τὸν Ἀλέξην Γαρδικιώτην Γρίβαν, ὅστις λαβὼν τριακοσίους περίπου στρατιώτας ἐκίνησεν ὀλίγον μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου πρὸς τὴν Δομπραΐναν. Μόλις ὅμως ἐμβῆκεν εἰς τὸν δρόμον καὶ ἤρχισε ραγδαιότατη βροχή, ἣ ὁποία δὲν ἄφησε νὰ τελεσφορήσῃ τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα. Οἱ στρατιῶται διὰ τὸ βαθὺ τῆς νυκτὸς σκότος καὶ διὰ τὴν βροχὴν ἀπεπλανήθησαν καὶ διεσκορπίσθησαν, καὶ μόλις ἐν σῶμα ἀπὸ τριάκοντα μόνον ἔφθασε πλησίον εἰς τὴν Δομπραΐναν καὶ τοποθετηθὲν εἰς ἓνα ἀντικρὺ αὐτῆς λόφον ἐπαρτηροῦσε τὰ κινήματα τῶν ἐχθρῶν· ἀλλὰ χωρικοὶ τινες ἐργαζόμενοι εἰς τὴν παρακειμένην πεδιάδα, ἰδόντες αὐτοὺς καὶ νομίσαντες ὅτι ἦλθον νὰ λαφυραγωγήσωσιν, ὥς καὶ ἄλλοτε συνέβαινε, ἀνήγγειλαν τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς ἐχθρούς. Αὐτοὶ δὲ ἔπεμψαν ἀμέσως τριάκοντα ἱππεῖς διὰ νὰ προφυλάξωσι τὰ ζῶα τῶν καὶ τὰ τῶν κατοίκων καὶ νὰ καταδιώξωσι τοὺς Ἕλληνας. Ἐνῶ ἐπροχώρουν οἱ ἱππεῖς οὗτοι πρὸς τὸν λόφον, ἀπαντῶσιν ἓνα στρατιώτην Βούλγαρον ἀπὸ τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος, ὁ ὁποῖος ἐπροχώρει μόνος πρὸς τὴν Δομπραΐναν, νομίζων ὅτι οἱ φαινόμενοι ἱππεῖς ἦσαν Ἕλληνες. Οἱ ἐχθροὶ συλλαβόντες αὐτὸν ζῶντα ἔμαθον ὅτι ἤρχετο κατ' αὐτῶν ὁ Καραϊσκάκης, καὶ ἀμέσως ἐπιστρέψαντες ὠχυρώνοντο εἰς τοὺς πύργους καὶ εἰς τὰς δυνατωτέρας οἰκίας τοῦ χωρίου.

Ὁλίγον πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἔφθασεν ὁ Καραϊσκάκης εἰς Δομπραΐναν καὶ ἀμέσως προσέβαλεν εἰς τὸ χωρίον μὲ ὅσους ἔτυχε νὰ φθάσωσι συγχρόνως μὲ αὐτόν· οἱ δὲ λοιποὶ Ἕλληνες, φθάνοντες ἀνὰ σώματα (ἐπεὶδὴ ἀπὸ τὰς βροχὰς καὶ τὸ μάκρος τῆς ὁδοιπορίας εἶχον διακοπὴν καθ' ὁδόν) ἐρρίπτοντο ἀμέσως κατὰ τῶν ἐχθρῶν· τέλος περικυκλώσαντες πανταχόθεν τὸ χωρίον καὶ ἐφορμήσαντες τὸ ἐκυρίευσαν, ἐκτὸς τῶν τριῶν πύργων καὶ τῶν περὶ τὸ μέσον τοῦ χωρίου τεσσάρων ἢ πέντε οἰκιῶν, ὅπου κατέφυγον οἱ

ἐχθροὶ καὶ τινες τῶν οἰκογενειῶν, ὅσαι ἢ ἐπρόκριναν νὰ μείνωσι μετὰ τῶν ἐχθρῶν, ἢ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ φύγωσιν, ὅταν ἔφυγον καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικοι τοῦ χωρίου. Ἐκυρίευσαν οἱ Ἕλληνες ἕως τριάκοντα ἵππους πολεμιστηρίους καὶ τινὰ φορτηγά, τὰ ὅποια μετεκόμιζον τὰ ἐφόδια τῶν ἐχθρῶν.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐπροσπάθει νὰ πείσῃ τοὺς Ἕλληνας νὰ μείνωσιν εἰς Δομπραΐναν διὰ νὰ φυλάξωσι πολιορκημένους τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλ' αὐτοί, μὴ ὄντες εἰς κατὰστασιν ν' ἀγρυπνήσωσι διὰ τὴν ἐκ τῆς μακρᾶς ὁδοιπορίας κακοπάθειαν, δὲν ἐπέισθησαν, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐλαφυραγώγησαν τὸ χωρίον, μετέβησαν τὴν νύκτα εἰς Κακόσι. Οἱ ἐχθροὶ λοιπὸν μέιναντες τὴν νύκτα ἐκεῖνην ἀφύλακτοι ὠχυρώθησαν καλῆτερον καὶ ἔστειλαν εἰς τὰ πλησιέστερα ἐχθρικά στρατόπεδα διὰ νὰ πέμψωσι βοηθείας ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον. Εἰς τὴν συμπλοκὴν ταύτην ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἐφονεύθη εἰς καὶ ἐπληγώθησαν πέντε ἀσήμεντος πρέπει νὰ ἐστάθῃ καὶ ἡ ζημία τῶν ἐχθρῶν διότι ἐπολεμοῦσαν ἀπὸ τὰς οἰκίας.

Τὴν ἐρχομένην ἡμέραν εἰσῆλθον πάλιν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰς οἰκίας τῆς Δομπραΐνας καὶ ἐπολέμουν τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλ' αὐτοὶ ὀχυρωθέντες τὴν νύκτα καὶ ἐπελπιζόντες εἰς τὰς ὁποίας ἐπεκαλέσθησαν βοηθείας, ἐπέμενον μὲ τολμηρότητα. Ὁ Καραϊσκάκης ὑποπτεύων ὅτι ἔμελλον νὰ φθάσωσιν ὀγλήγορα ἐχθρικά βοηθίαι, ἔβαλε σκοπιάς εἰς ὅλους τοὺς δρόμους τοὺς φέροντας πρὸς τὴν Δομπραΐναν καὶ ἀμέσως τοῦ ἀνήγγειλαν ὅτι ἕκατὸν περίπου ἵππεις ἤρχοντο ἀπὸ τὸ ἐν Θήβαις στρατόπεδον. Τρέχει αὐτοπροσώπως ὁ ἴδιος μετὰ τινων πεζῶν καὶ ὀλίγων ἐφίππων καὶ προκαταλαβὼν ἐν μέρος ὅπου ἐστὲν ευεν ἄρκετὰ ὁ δρόμος, ἐκτύπησεν, ὠπισθοδρόμησε καὶ ἐδίωξεν εἰς τὰ ὀπίσω τοὺς ἐχθροὺς, ἀφ' οὗ τοὺς ἐπροξένησεν ἱκανὴν ζημίαν.

Ἐπιθυμῶν δὲ ὁ Καραϊσκάκης νὰ ἐξώσῃ τοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὴν Δομπραΐναν ὅσον τὸ δυνατόν συντομώτερον, διὰ νὰ μὴ καταφθάσωσι νέαι βοηθίαι καὶ τοὺς ἐνδυναμώσωσι περισσότερον, διέταξε καὶ μετεκόμισαν ἐν κανόνιον ἀπὸ τὴν εἰς τὸν λιμένα Δομπραΐνης εὐρισκομένην Ἑλληνικὴν γολέτταν (1), ἀλλ' ἡ βλάβη τὴν ὁποίαν καὶ δι' αὐτοῦ ἐπροξενούσεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἦτον ἀσήμεντος, διότι οἱ πύργοι, πρὸς τοὺς ὁποίους διευθύνετο, ἦσαν δυνατῆς κατασκευῆς καὶ ἐχρειάζοντο πολλὰ καὶ ἄλλεπάλληλοι βολαὶ διὰ νὰ ἐξασθενήσῃ ἢ νὰ κατεδαφισθῇ μέρος αὐτῶν. Ὁ Καραϊσκάκης μ' ὅλον τοῦτο εἶχε δώσει διαταγὴν νὰ κανονοβολῶσι κατ' ἡμέραν μεταφέροντες τὸ κανόνιον πλησίον εἰς τὸ χωρίον, διὰ νὰ ἔχωσιν ἐνασχόλησιν τρόπον τινὰ καὶ ἐμψύχοι-

(1) Τὴν γολέτταν ταύτην, ἣτις ἦτον Τουρκικὴ, τὴν ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τριάκοντα Ἕλληνες ἐπιπεσόντες εἰς αὐτὴν μὲ ἐν πλοιάριον.

σιν οἱ στρατιῶται καὶ διότι ἡ εἰδήσις, τοῦ ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον εἶναι προμηθευμένον καὶ μὲ κανόνια, ἡδύνατο νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ὑπὸ τὸν ἐχθρὸν Ἑλληνας, ἐπειδὴ ἐβεβαίωνοντο τρόπον τινὰ ὅτι οἱ περὶ τὸν Καραϊσκάκην δὲν ἦλθον διὰ νὰ λαφυραγωγήσωσι καὶ νὰ φύγωσιν.

Ἐνῶ δὲ μίαν ἡμέραν ἐτοποθέτησαν τὸ κανόνιον εἰς τινα θέσιν μόλις ἀπέχουσαν ὡς βολὴν τουφεκίου ἀπὸ τὸν εἰς τὸ κέντρον τοῦ χωρίου πύργον καὶ πλῆθος στρατιωτῶν συνέρρευσεν εἰς τὴν θέσιν ταύτην καὶ εἰς τὰς ἀκρινὰς τοῦ χωρίου οἰκίας, συμβαίνει μία ραγδαιοτάτη βροχὴ συντροφευμένη μὲ σφοδρότατον ἄνεμον, τὸ ὁποῖον ἔκαμε τοὺς στρατιώτας νὰ μεταβῶσι κατ' ὀλίγους εἰς τὰς κατοικίας των. Ὁ Καραϊσκάκης, ἂν καὶ δὲν ἦτον εἰς τὸ μέρος ὅπου ἐγίνετο ἡ συμπλοκή, ὑπώπτευσε ὅμως ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καὶ τῷ ὄντι εἶχε συμβῆ καὶ ἔδραμε διὰ νὰ φροντίσῃ νὰ μετακομισθῇ τὸ κανόνιον εἰς τόπον ἀσφαλῆ. Ἔως νὰ φθάσῃ εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἦτον τὸ κανόνιον, ὀλίγοι στρατιῶται διέμειναν, οἱ λοιποὶ εἶχον ἤδη φθάσει εἰς Κακόσι, ἀπ' ὅσους δὲ ἀπαντοῦσε καθ' ὁδὸν ἐκεῖνοι μόνον ἐπέστρεφον, ὅσοι τὸν ἐντρέποντο καὶ εἶχον φιλοτιμίαν. Ἐπιασε καὶ μόνος του τὸ σχοινίον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐσύρετο τὸ κανόνιον, ἔφθασε καὶ ὁ Νικήτας καὶ ἄλλοι τινὲς ἀξιωματικοὶ καὶ οὕτω τὸ μετεκόμιζον εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐνῶ ἐγίνοντο ταῦτα, ἀναγγέλλουσιν εἰς τὸν Καραϊσκάκην ὅτι ἐν σώμα Ἑλλήνων, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπάρχει εἰς τὰ ἀμπέλια τῆς Δομπραίνας, ἐπερικυκλώθη ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἶναι εἰς μέγιστον κίνδυνον. Ἀφιερώνει ἀμέσως εἰς τὸν Νικήταν καὶ τοὺς λοιποὺς ἀξιωματικούς τὴν φροντίδα τῆς μετακομίσεως τοῦ κανονίου καὶ αὐτὸς διευθύνεται πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦσαν οἱ κινδυνεύοντες μὲ μόνον ἓνα ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας του καὶ ἓνα ἐθελοντήν, ἀφ' οὗ ὅμως ἐμήνυσε νὰ ἐξέλθωσι καὶ ἄλλοι στρατιῶται ἀπὸ τὸ χωρίον. Ἀλλὰ μόλις ἐπροχώρησεν ὀλίγον καὶ ἀπαντᾷ ἐρχομένους τοὺς Ἑλληνας, εἰς βοήθειαν τῶν ὁποίων ἐπήγαιεν.

Ἐνῶ ἐπέστρεφεν ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὴν κατοικίαν του καταβεβαρηνμένος ἀπὸ τὴν βροχὴν, ἀπὸ τὴν λάσπην καὶ ἀπὸ τὸν κόπον, ἰδὼν πλησίον του τὸν ἐθελοντήν (1), τὸν ὁποῖον ἐγνώριζεν ὅτι διὰ περιέργειαν καὶ φιλοτιμίαν ἐξέθεσε τὸν ἑαυτὸν του εἰς τοὺς κόπους καὶ τοὺς κινδύνους τῆς ἐκστρατείας. «Βλέπεις (λέγει πρὸς αὐτὸν) εἰς ποῖα βάσανα εἵμεθα ὑποκείμενοι; καὶ μ' ὅλα ταῦτα ποῖος μᾶς τὸ γνωρίζει; — Ἄν κατὰ τὸ παρὸν (ἀπεκρίθη ὁ νέος) τὰ πάθη δὲν ἀφίνουν νὰ γνωρισθῶσιν αἱ ἐκδουλεύσεις καὶ οἱ ἀγῶνες σου, δὲν πρέπει ν' ἀπελπισθῇς. Θέλει ἔλθει καιρὸς νὰ γνωρίσωσι τὴν ἀξίαν ἐκάστου καὶ ν' ἀποδώσωσι τὸν ἀνήκοντα ἔπαινον καὶ τὴν δικαίαν ἀμοιβήν. —

(1) Ὁ ἐνταῦθα ὑπονοούμενος ἐθελοντὴς εἶναι αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς τῆς παρούσης βιογραφίας (σημ. ἐκδότου).

Γράφε καὶν (ἐπανελάθεν ὁ Καραϊσκάκης) γράφε ὅ,τι βλέπεις καὶ τοῦτο θέλει εἶναι ἄρκετὴ ἀνταμοιβὴ δι' ἡμᾶς.

Τὸ φθάσιμον τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Δομπραΐναν ἔγεινεν ἀμέσως γνωστὸν εἰς ὅλας τὰς πέριξ ἐπαρχίας, ἀλλ' οἱ κάτοικοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα, ὑποπτεύοντες μὴπως ἡ ἐκστρατεία εἶναι προσωρινὴ καὶ μόνον διὰ λαφυραγωγίαν. Ταύτην τὴν ἀτολμίαν βλέπων καὶ ὁ Ρούκης ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην νὰ στείλῃ εἰς αὐτὸν στρατιωτικὴν τινα δύναμιν, διὰ νὰ ἐμφυχώσῃ τοὺς κατοίκους καὶ νὰ τοὺς κινήσῃ πάλιν εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Καραϊσκάκης πεπεισμένος καὶ ὁ ἴδιος διὰ τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἀπέστειλε τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν καὶ Νάκον Πανουργιᾶ μὲ περίπου τετρακοσίους στρατιώτας, γράψας καὶ πρὸς τὸν Δυοβουνιώτην καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀρχηγοὺς τῶν ὅπλων νὰ λάβωσι προθύμως μετοχὴν εἰς τὸν παρόντα κρίσιμον ἀγῶνα.

Διεδόθη καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἡ εἴδησις τῆς εἰς Δομπραΐναν ἀφίξεως καὶ στρατοπεδεύσεως τοῦ Καραϊσκάκη καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ εὕρισκομένους Στερεοελλαδίτας συσσωματούμενοι ἤρχοντο εἰς βοήθειάν του. Ἡ προθυμία τῆς εἰς Ρούμελην ἐκστρατείας ἀνεφάνη καὶ εἰς τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν Σουλιωτῶν ἀρχηγῶν στρατιώτας, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν ἤδη καὶ ν' ἀποσπῶνται, ὅταν καὶ οἱ ἴδιοι ἀρχηγοὶ τῶν ἀπεφάσισαν νὰ μεταβῶσι καὶ αὐτοὶ εἰς Δομπραΐναν καὶ νὰ συμμεθέξωσιν εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον ἀγῶνα. Μόνον ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τούτους ὁ Κώστας Μπότζαρης καὶ Κῆτζος Τσαβέλας δὲν ὠδήγησαν αὐτοπροσώπως τὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν σώματα εἰς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν εἶτε διὰ νὰ μὴν ἀναγνωρίσωσι μὲ τὴν πρᾶξιν ἀρχηγὸν τὸν Καραϊσκάκην, εἶτε διότι εἶχον σκοπὸν νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὴν τότε συγκροτουμένην Ἑθνικὴν Συνέλευσιν.

Οἱ κάτοικοι τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν ἂν καὶ ἔβλεπον ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ηὔξανεν ὁλοὲν καὶ ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἀποκατεστήνετο σημαντικωτάτη διὰ τὴν εἰς Βιτινρίτζαν διάβασιν τοῦ Δ. Μακρῆ καὶ Γ. Δράκου καὶ διὰ τὴν εἰς Ταλάντι ἀπόδασιν τῶν Ὀλυμπιακῶν στρατευμάτων, μ' ὅλα ταῦτα δὲν ἐτόλμων νὰ λάβωσι τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ συμπράξωσι μὲ τὸν Καραϊσκάκην. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ περὶ τὸ στρατόπεδον χωρία, μ' ὅλον ὅτι δὲν ἦσαν πλησίον Τοῦρκων, δὲν ἐτόλμησαν νὰ κινήθωσιν, ἀλλ' ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην δύναμιν. Ὁ Καραϊσκάκης ἀφ' οὗ ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀπεσταλμένους τῶν, ἔστειλεν εἰς βοήθειάν των τὸν Ἀντώνιον Κοντοσόπουλον καὶ Γιαννάκην ἀδελφὸν τοῦ Ὀδυσσέως μὲ διακοσίους περίπου στρατιώτας, οἱ ὅποιοι μετέβησαν ἀμέσως καὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰ χωρία Ζαγαρά καὶ Κουτουμουλά. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων θέλοντες νὰ δείξωσιν εἰς τοὺς ἐχθρούς,

(μετὰ τῶν ὁποίων, φαίνεται, συνεννοοῦντο) ὅτι ἐξ ἀνάγκης ἐδέχθησαν τοὺς Ἕλληνας, καὶ ν' ἀποκτήσωσι μὲ τοῦτο καταφύγιον εἰς ἐναντίαν περίστασιν, εἰδοποίησαν τὸν Μουσταφάμπεην ἀρχηγὸν τῶν κατὰ τὰς ἐπαρχίας ταῦτας τουρκικῶν στρατευμάτων, εὐρισκόμενον τότε εἰς Λεβαδείαν· αὐτὸς δὲ ἐτοιμασθεὶς ἐκίνησεν ἀμέσως πρὸς τὰ χωρία ταῦτα. Οἱ Ἕλληνες μὴ ἐλπίζοντες νὰ ἦναι τόσον μεγάλη ἡ ἐχθρική δύναμις, ἐξαπλωθέντες εἰς τόπον περισσότερον ἀπ' ὅσον ἦσαν ἱκανοὶ νὰ φυλάξωσι καὶ μὴ ὀχυρωθέντες καλῶς οὐδ' εἰς αὐτόν, ἠναγκάσθησαν εἰς πρώτην ἐφοδὸν τῶν ἐχθρῶν νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν, ἥτις ἀπέβη εἰς αὐτοὺς πολλὰ ἐπιζήμιος· διότι ἐφρονέυθησαν ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα πέντε καὶ ἐσυλλήφθησαν ζῶντες μερικοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Γιαννάκης ἀδελφὸς τοῦ Ὀδυσσέως, τὸν ὁποῖον ὁμως ἐφόνευσαν μετ' ὀλίγον.

Οἱ εἰς Ζαγαρᾶ πολεμήσαντες Τοῦρκοι, ὄντες ἕως ὀκτακόσιοι καὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Μουσταφάμπεην, ἦλθον τὴν ἐρχομένην ἡμέραν εἰς βοήθειαν τῶν εἰς Δομπραϊνὰν ἀποκλεισμένων. Ὁ Καραϊσκάκης μὴ γνωρίζων πόση ἦτον ἡ δύναμις αὕτη τῶν ἐχθρῶν καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτον θέσις ἀρμοδία εἰς τὸν δρόμον τοῦ διὰ νὰ προσπαθῇ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάβασίν των, διέταξε τοὺς Ἕλληνας νὰ φυλάττωσι καλῶς τὰς μεταξὺ Δομπραϊνᾶς καὶ Κακοσίου θέσεις των. Οἱ Τοῦρκοι, ἅμα ἐπλησίασαν εἰς τὸ χωρίον, χωρὶς νὰ στρατοπεδεύσωσι καὶ νὰ ἡσυχάσωσιν ὅπως οὐκ, ὥρμησαν ἀμέσως ἐναντίον σώματός τινος Ἑλλήνων ὠχυρωμένου εἰς μίαν ἐκκλησίαν, ἀπέχουσαν ὥς βολὴν τουφεκίου ἀπὸ τὰς ἀκρινὰς οἰκίας τῆς Δομπραϊνᾶς. Οἱ Ἕλληνες ὑπέμειναν τὴν ὀρμὴν των, οἱ δὲ Τοῦρκοι τοποθετηθέντες ὀπισθεν τῶν πέριξ πετρῶν ἀντεπολέμουν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας στιγμὰς οἱ Ἕλληνες ἐξελθόντες ἀπὸ τοὺς προμαχῶνάς των καὶ ἐφορμήσαντες κατ' αὐτῶν τοὺς ἐδίωξαν ἕως εἰς τὰς οἰκίας καὶ ἐτοποθετήθησαν αὐτοὶ ὅπου ἦσαν οἱ Τοῦρκοι. Μετὰ τινα ἀντιτουφεκισμόν, ἐπειδὴ ὁ στρατηγηγὸς Νικήτας ἐσηκώθη διὰ νὰ ἐφορμήσῃ πλητιέστερον κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οἱ Ἕλληνες νομίσαντες τοῦτο σημεῖον ὀπισθοδρομήσεως, ἀμέσως ἐπέστρεψαν ὅλοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ Τοῦρκοι κατέλαβον πάλιν τὴν προτέραν των θέσιν.

Ἡκολοῦθει ἀκόμη μὲ ζωηρότητα ἡ μάχη, ὅταν ἐφάνη ἐν σώμα ἐχθρῶν πεζῶν καὶ ἱππέων συνιστάμενον ἀπὸ χιλίους περίπου πολεμιστὰς καὶ ἐρχόμενον ἀπὸ Ἀττικὴν εἰς βοήθειαν τῶν εἰς Δομπραϊνὰν πολιορκουμένων. Οἱ Ἕλληνες, χωρὶς νὰ ταραχθῶσι διόλου διὰ τὴν παρουσίαν αὐτῆς τῆς σημαντικῆς ἐχθρικῆς δυνάμεως, ἐπέμειναν ἀντιμαχόμενοι εἰς τοὺς ἐχθροὺς ἕως τὴν νύκτα, ὅτε οὗτοι ἀνεχώρησαν εἰς Δομπραϊνὰν. Τὸ ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν ἐλθὼν στράτευμα δὲν ἔλαβε διόλου μέρος εἰς τὴν μάχην ταύτην, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ συμπεράνωσιν ὅτι τὴν ἐρχομένην ἡμέραν ἔμελλε νὰ γένῃ σημαντικὴ συμπλοκή. Κἀνὲν σῶμα δὲν ἠθέλησε νὰ μείνῃ εἰς τὴν ἐκ-

κλησίαν, φοβούμενον μὴν αποκλεισθῇ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ δὲν δυνηθῇ πλέον νὰ λάβῃ βοήθειαν· ὁ Καραϊσκάκης λοιπὸν διέταξε τοὺς φυλάττοντας ταύτην τὴν θέσιν ν' ἀναχωρήσωσι τὴν νύκτα, ἀφοῦ καταστρέψωσι τὰ περὶ τὴν ἐκκλησίαν ὀχυρώματα.

Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν κατέστη σημαντικὴ καὶ ὑποθέτων ὅτι ὁ Μουσταφάμπεης, Ἀλβανὸς πολεμιστὴς καὶ φιλότιμος, ἔμελλεν ἀφεύκτως νὰ κινήθῃ κατὰ τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ τῶν Ἑλλήνων, διέταξε καὶ κατεσκευάσθη διὰ νυκτὸς ἐν ὀχύρωμα εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ στρατοπέδου τὴν βλέπουσαν πρὸς Δομπραϊνὰν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων παλαιοῦ τιнос τείχους καὶ ἐσύστησε τὰς ἀναγκαίας περὶ τὸ στρατόπεδον φυλακὰς. Οἱ Τούρκοι ὅμως οὔτε τὴν νύκτα ἐκείνην, οὔτε τὰς ἀκολουθοῦς ἡμέρας δὲν ἔκαμαν καλὸν κίνημα· εὐχαριστήθησαν μόνον νὰ βάλωσι φρουρὰν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ἄφησαν οἱ Ἕλληνες, καὶ νὰ τὴν ὀχυρώσωσιν. Οἱ Ἕλληνες ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὴν ἀκινήσιάν τῶν Τούρκων, ἐξήρχοντο πολλάκις κατ' αὐτῶν καὶ ἔδιδον αἰτίαν πολέμου, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐκινούντο εἰς σημαντικὴν συμπλοκήν, ἠκροβολίζοντο μόνον μακρόθεν καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὰ ἴδια. Τελευταῖον ὁ Μουσταφάμπεης ἀφήσας ἕως ἑπτακοσίους πολεμιστὰς εἰς Δομπραϊνὰν, παρέλαβε τὰ λοιπὰ στρατεύματα καὶ ἀνεχώρησε.

Δὲν ἐβράδυναν πολὺ οἱ Ἕλληνες νὰ γνωρίσωσι τὴν αἰτίαν τῆς ἀπραξίας καὶ τῆς ἀπὸ Δομπραϊνὰν ἀναχωρήσεως τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Μουσταφάμπεης ἅμα ἔφθασεν εἰς Δομπραϊνὰν, ἔμαθε τὴν εἰς Ταλάντι ἀπόβασιν τῶν Ὀλυμπίων, οἱ ὅποιοι ἀπέκλεισαν στενῶς τοὺς φυλάττοντας τὰς ἀποθήκας Τούρκους. Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τὸ Ταλάντι ἐφέροντο αἱ τροφαὶ καὶ εἰς τὰ λοιπὰ τουρκικὰ στρατόπεδα, ἐστοχάσθη πλέον κατεπεῖγον νὰ τρέξῃ εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος, παρὰ νὰ πολεμήσῃ τὸ στρατόπεδον τοῦ Καραϊσκάκη, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτον τόσον ἐπικίνδυνον· διότι καὶ ἂν ἤθελεν ἐπιτύχῃ νὰ διώξῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ Δομπραϊνὰν, δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ σημαντικὴν ἀλλοίωσιν εἰς τὰ τουρκικὰ πράγματα.

Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι οἱ ἐχθροί, ἂν καὶ μὲ ὀλίγον ἵππικόν, ἐκυρίευσον ὅλην σχεδὸν τὴν ἔμπροσθεν τῆς Δομπραϊνᾶς πεδιάδα καὶ θέλων νὰ συστείλῃ καὶ ἀπὸ τοῦτο τὸ μέρος τοὺς ἐχθροὺς, διέταξε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἀτάκτου Ἑλληνικοῦ ἵππικοῦ Χατζῆ Μιχάλην Ταλιάνον, εὕρισκόμενον εἰς Μέργαρα, νὰ μεταβῇ εἰς Δομπραϊνὰν καὶ αὐτὸς ὑπακούσας ἀμέσως μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τὴν νύκτα τῆς ἐννάτης τοῦ Νοεμβρίου. Ὁ Καραϊσκάκης θέλων νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἄγνοίαν τῶν ἐχθρῶν διὰ νὰ κάμῃ κάμμίαν βλάβην εἰς αὐτούς, διέταξε νὰ μὴ ἐβγάλῃ τοὺς ἵππους εἰς μέρη ὅπου ἦτον δυνατὸν νὰ φανῶσιν εἰς τοὺς ἐχθρούς, καὶ τὴν νύκτα τῆς ἐνδεκάτης τοῦ αὐτοῦ

μηνὸς διώρισε τὸν Γιαννάκην Σουλτάνην νὰ ὑπάγῃ μὲ πεντήκοντα στρατιώ-
τας νὰ κάμῃ ἐνέδραν εἰς τοὺς ἀμπελῶνας τῆς Δομπραΐνας, ὅπου ἐσυνείθιζον
νὰ πηγαίνωσι συχνὰ οἱ ἐχθροὶ διὰ σταφύλια καὶ διὰ βοσκὴν τῶν ἵππων των,
καὶ ἂν μὲν παρουσιασθῶσιν ὀλίγοι ἐχθροί, νὰ τοὺς κτυπήσῃ προσπαθῶν νὰ
τοὺς ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν, διὰ νὰ δώσῃ αἰτίαν νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειάν
των οἱ λοιποὶ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Δομπραΐναν· ἂν δὲ ἦναι πολλοὶ καὶ ἵπ-
πεῖς, νὰ προσποιηθῇ φυγὴν πρὸς τὸ μέρος τῆς θαλάσσης καὶ νὰ ἀναβῇ εἰς
τὸν πλησίον λόφον, ὅπου ὁ τόπος εἶναι ἄβατος εἰς τὸ ἵππικόν. "Οποῖον δὲ ἀπὸ
τὰ δύο ταῦτα ἤθελε συμβῇ, τὸ Ἑλληνικὸν ἵππικόν, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ εἶναι
ἕτοιμον, ἅμα ἤθελεν ἀκούσει τοὺς πρῶτους πυροβολισμούς, ἔπρεπε νὰ ἐξέλθῃ
καὶ νὰ προσπαθῇ ν' ἀποκόψῃ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐχθρῶν. Συγχρόνως
ἔμελλε καὶ ὁ Δῆμος Τζέλιος νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν ἐπάνωθεν τῆς Δομπραΐ-
νας θέσιν, ὥστε ὁπόταν ἤθελεν ἰδεῖ ἐξερχομένους πολλοὺς ἐχθροὺς ἀπὸ τὸ
χωρίον, νὰ ἐφορμήσῃ εἰς αὐτό.

Δύο ὥρας πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου ἐκίνησεν ὁ Γιαννάκης Σουλτάνης
ἀπὸ τὸ Κακόνι καὶ μετὰ τρεῖς ὥρας συναπαντᾶται μὲ ἓν σῶμα πολεμίων,
συγκείμενον ἀπὸ τριάκοντα περίπου ἵππεῖς, καὶ ἀμέσως πυροβολεῖ κατ' αὐ-
τῶν. Οὗτοι ὀπισθοδρομήσαντες περισσότερον βολῆς τουφεκίου, ἐστάθησαν· οἱ
δὲ Ἕλληνες ἐπροσποιήθησαν φυγὴν. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι εἴτε ὑποπτεύσαντες,
εἴτε κατὰ τύχην, δὲν ἠκολούθουν κατόπι καὶ ἐπομένως δὲν ἀπεμακρύνοντο
πολλὰ ἀπὸ τὸ χωρίον. Τὸ Ἑλληνικὸν ἵππικὸν ἀφ' οὗ ματαίως ἐπρόσμενε
ἱκανὴν ὥραν διὰ ν' ἀπομακρυνθῶσιν οἱ ἐχθροί, τελευταῖον ὥρμησεν ὁμοῦ μὲ
τὸν Καραϊσκάκην κατ' αὐτῶν· ἀκολουθεῖτο δὲ καὶ ἀπὸ τετρακοσίους περίπου
πεζοὺς. Οἱ Τοῦρκοι μὴ ὄντες ἱκανοὶ ν' ἀντιπαραταχθῶσιν ἐπιστρέφουσιν
ἀμέσως εἰς Δομπραΐναν καὶ συσσωματωθέντες μὲ τοὺς ἐκεῖθεν ἐξελθόντας
πεζοὺς καὶ ἵππεῖς, ἐτοποθετήθησαν πλησίον τοῦ κάτω πύργου καὶ ἀντέ-
κρουον τοὺς Ἕλληνας. Ὁ Καραϊσκάκης ἰδὼν ὅτι ἀκροβολιζόμενος κατ' αὐτὸν
τὸν τρόπον μὲ τοὺς Τούρκους δὲν τοὺς ἔβλαπτε τίποτε καὶ ἐπιθυμῶν νὰ τοὺς
ἀποσπᾷ τὸν τρόπον τινὰ ἀπὸ τὰς οἰκίας καὶ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ πρὸς τὴν
πεδιάδα, ἔκαμε σημεῖον εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ προσποιηθῶσι φυγὴν· ἀλλ'
αὐτοὶ ἐκλαβόντες ὡς ἀληθῆ τὴν φυγὴν, ἀντὶ νὰ ὀπισθοδρομήσωσι κατ' ὀλί-
γον καὶ μὲ τάξιν, ἔφρουγον βιαίως πρὸς τὸ στρατόπεδον· ὠφελοῦμενοι ἀπὸ
τὴν ἀταξίαν ταύτην οἱ ἵππεῖς τῶν ἐχθρῶν, τρέχουσι κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ
ἵππικοῦ, καταφθάνουσι καὶ περικυκλόνουσι τὸν Γιαννάκην Σουλτάνην, ὁ
ὁποῖος ἐπιστρέψας ἀπὸ τὴν ἐνέδραν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ μὴ θέλων νὰ
μένῃ ἀργός, ἐνῶ ἐγίνετο μάχη, εἶχε λάβει ἓνα ἀπὸ τοὺς τυχόντας ἵπ-
πους τοῦ Καραϊσκάκη μὴ ὄντα οὔτε ἱκανόν, οὔτε συνειθισμένον εἰς πόλε-

μον, μὲ τὸν ὅποιον εἶχεν ὑπάγει εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ ἐνωθῇ μὲ τὸ ἱππικόν.

Ὁ Καραϊσκάκης εἶδεν εἰς ποῖον κίνδυνον ἐξετέθη ὁ Σουλτάνης καὶ ἀμέσως στρέφει πρῶτος τὸν ἵππον του, παρακινήσας δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς ἱππεῖς νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν, ὥρμησεν εἰς βοήθειαν. Ὁ Σουλτάνης, ἂν καὶ ἐπερικυκλώθη ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, ἂν καὶ ὁ ἵππος του δὲν ἦτον διόλου ἐπιτήδειος καὶ ἱκανὸς οὔτε διὰ πόλεμον οὔτε διὰ φυγὴν, ἀντεμάχετο μ' ὅλον τοῦτο μόνος πρὸς πολλοὺς καὶ ἀντεῖχε, μ' ὅλον ὅτι εἶχε λάβει ἤδη τέσσαρας πληγὰς. Ὁ Καραϊσκάκης καταφθάνει μὲ τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ ἱππικοῦ ⁽¹⁾ καὶ μὲ τέσσαρας ἢ πέντε τῶν εὐτολμοτέρων ἱππέων ἐπιπίπτουν εἰς τοὺς ἐχθροὺς, φονεύουν δύο ἐξ αὐτῶν, τρέπουν τοὺς λοιποὺς εἰς φυγὴν καὶ διασώζουν τὸν Σουλτάνην, μένοντα ἀκόμη ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ ἀντιμαχόμενον. Ἀλλ' αἱ πληγαὶ ἦσαν καίριαι καὶ ὁ ἥρως οὗτος μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἀπέθανεν.

Ἄν καὶ εἰς τὴν μάχην ταύτην κάμμιαν ἄλλην ζημίαν δὲν ἔλαβον οἱ Ἕλληνες, ἐνῶ ἐπροξένησαν ὅχι ὀλίγην εἰς τοὺς ἐχθροὺς, ὁ θάνατος ὅμως τοῦ Σουλτάνη ἐλύπησεν ὅλους κατὰκαρδὰ ὁ γενναῖος οὗτος πολεμιστής, ἐνῶ ἦτον εἰς τῶν ἀνδρειότερων καὶ φρονιμωτέρων πολεμικῶν τῆς Ἑλλάδος, εἶχε τὸν στολισμὸν τῆς μετριοφροσύνης, ὁ ὅποιος τὸν κατέστησεν εἰς ὅλους ἀγαπητόν· ὅσον ἡσυχος ἦτον εἰς καιρὸν ἡσυχίας, τόσον ἀνησυχοῦσεν ἐν καιρῷ μάχης· δὲν ἦτον δὲ κίνδυνος, ἀπὸ τὸν ὅποιον νὰ δειλιάσῃ ἡ ἀνδρία του ἐγνωρίσθη πρὸ πάντων εἰς τὰς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐφόδους ἐπὶ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ὅτε καὶ ἔλαβε δύο κατὰ διαφόρους καιροὺς πληγὰς. Ἀρχηγὸς τοῦ σώματος τῶν Παλαμηδιωτῶν, ἐφέρετο ἀξιολογώτατα καὶ ἡγαπᾶτο ἀπὸ ὅλους, πρὸ πάντων ὅμως ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὅποιος ἔδειξε ζωηροτάτην λύπην διὰ τὸν θάνατόν του. Ἀπέθανε δὲ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐνὸς λαμπροῦ σταδίου, τὸ ὅποιον τὰ προτερήματά του καὶ αἱ περιστάσεις ἔδειχνον ὅτι τοῦ προετοίμαζον.

Ὁ Καραϊσκάκης μαθὼν μετὰ τινας ἡμέρας, ὅτι οἱ εἰς Ταλάντι ἀποθάντες Ὀλύμπιοι ἐνικήθησαν καὶ ἐδιώχθησαν, ὑπώπτευσεν ὅτι ὁ Μουσταφάμπεης θέλει κινηθῇ κατὰ τοῦ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Γαρδικιώτου Γρίβα καὶ Νάκου Πανουργιᾶ σώματος, τοποθετημένου εἰς Δίστομον καὶ Ἀράχωβαν, διὰ νὰ τὸ καταστρέψῃ καὶ οὕτω νὰ ἐπέλθῃ μὲ περισσοτέραν δύναμιν καὶ τόλμην κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη. Διὰ νὰ προλάβῃ λοιπὸν τὸ πρᾶγμα καὶ διὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν ὁποίαν ἡ διαίρεσις τοῦ στρατεύματός του ἤμποροῦσε νὰ ἐπιφέρῃ βλάβην, βλέπων συγχρόνως ὅτι καθήμενος εἰς Δομπραίναν, ἐνῶ δὲν ἠδύνατο νὰ κατα-

(1) Τὸν Παναγιώτην Κακλαμάνον (σημ. ἐκδότου).

στρέψη τοὺς ἐχθροὺς, ἔδιδεν ὑποψίαν εἰς τοὺς κατοίκους διὰ τῆς ἀργοπορίας του ὅτι δὲν ἦτον εἰς κατάστασιν νὰ προβῇ, ἐπειδὴ τελευταῖον ἐξέλιπον διόλου καὶ αἱ τροφαί, ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ διὰ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸ λοιπὸν σῶμα καὶ μὲ τοὺς ἐπαναστατήσαντας στρατηγούς Ρούκην καὶ Δυώβουνιώτην. Τὸ ν' ἀφήσῃ στράτευμα νὰ πολιορκῇ τὴν Δομπραΐναν, τὸ ἔκρινε περιττόν διότι οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαναστατησάντων χωρίων εἶχον μεταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὅθεν ἐκίνησεν ἀπὸ Κακόσι πανστρατιᾷ περὶ τὰς δύο ὥρας τῆς νυκτὸς τῆς δεκάτης τετάρτης τοῦ Νοεμβρίου, διορίσας ὡς ὀπισθοφυλακὴν τὸ ἵππικόν, μὲ τὸ ὁποῖον ἐστάθη καὶ ὁ ἴδιος, μετέβη δὲ εἰς Χώστια, ὅπου ἦσαν τοποθετημένα καὶ τὰ ὑπὸ τοὺς Σουλιώτας στρατιωτικὰ σώματα. Οἱ Τούρκοι δὲν ἐνόησαν διόλου τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων, τὴν ἔμαθον δὲ ἀπὸ ἑνα τῶν ἐντοπίων χωρικῶν, ὅστις αὐτομόλῃσεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς· δὲν ἐτόλμησαν ὅμως νὰ καταδιώξωσιν ἐξ ὀπίσω τοὺς Ἑλληνας τὴν νύκτα, ἀλλὰ μόνον τὸ πρῶτ' περὶ τὰ ξημερώματα ἐφάνη μέρος τοῦ ἵππικοῦ των περὶ τὰ Χώστια. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπεμψεν ἀμέσως κατ' αὐτοῦ τὸ Ἑλληνικὸν ἵππικόν, ἀλλ' οἱ Τούρκοι μὴ τολμήσαντες ν' ἀντιταχθῶσιν, ὀπισθοδρόμησαν πρὸς τὴν Δομπραΐναν.

Ὁ Καραϊσκάκης μὴ ἔχων ἱκανὰς τροφάς διὰ τὸ στρατόπεδον καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ὠφελήσῃ τοὺς στρατιώτας μὲ τὴν διαρπαγὴν τῶν ποιμνίων τῶν Στεφανικιωτῶν, οἱ ὅποιοι, ἐπίμονοι εἰς τὴν τουρκολατρείαν των, συνείργησαν ἐν μέρει καὶ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ἐν Ζαγαρᾷ ἀγωνισθέντων Ἑλλήνων, διώρισεν ἑξακοσίους στρατιώτας νὰ ὑπάγωσιν εἰς τὸ χωρίον Στεφανίκου διὰ νὰ τὸ καταστρέψωσιν, ἂν δυνηθῶσιν, εἰδὲ μὴ, ν' ἀρπάσωσιν ὅλα τῶν κατοίκων τὰ ποίμνια. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην τὴν ἐκοινοποίησεν ὁ Καραϊσκάκης καὶ πρὸς τοὺς Σουλιώτας ἀξιωματικούς καὶ τοὺς ἐπρόβαλε νὰ πέμψωσιν ἐν μέρος ἀνάλογον· ἀλλ' οἱ Σουλιῶται συνελθόντες εἰς τὴν οἰκίαν του ἐπαρραπονέθησαν διατὶ νὰ κάμῃ τὴν ἀπόφασιν ταύτην χωρὶς νὰ συμβουλευθῇ καὶ αὐτούς, καὶ μετὰ τινα λογοτριβὴν περὶ τούτου ἀνενέωσαν πάλιν τῆς ἀρχηγίας τὸ πρόβλημα.

Ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατεύματος τοῦ Καραϊσκάκη ἀντέτεινον ἐπιμόνως λέγοντες, ὅτι δὲν θέλουν γνωρίσει ἄλλον ἀρχηγὸν παρὰ τὸν Καραϊσκάκην, ὥστε κατήντησαν σχεδὸν καὶ εἰς προφορικὰς ὕβρεις μετὰ τῶν Σουλιωτῶν. Ὁ Καραϊσκάκης ὅμως βλέπων ὅτι ἡ ἡμέρα προέβαινε καὶ τὸ στράτευμα δὲν ἔπρεπε νὰ χάνῃ καιρόν, ἀφ' ἑτέρου μέρους φοβούμενος μεγαλήτερα σκάνδαλα, παρεκάλεσε τοὺς μετ' αὐτοῦ νὰ παραχωρήσωσι, αὐτοὶ δὲ μόλις ἐπέστησαν, ἀφ' οὗ προεσυμφωνήθη τρόπον τινὰ ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ Σουλιώτου ἀρχηγοῦ θέλει περιορίζεται μόνον εἰς τὰ ὑπ' αὐτὸν Σουλιωτικὰ

σώματα, εἰς δὲ τὰ γενικά τοῦ στρατοπέδου θέλει συσκέπτεται μόνον μετὸν Καραϊσκάκην.

Ἀφ' οὗ ἔγινε δεκτὸν τὸ ζήτημα, ὁ Καραϊσκάκης ἐπρόβαλεν εἰς τοὺς Σουλιώτας νὰ κάμωσιν ἀμέσως τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των· καὶ συνήλθον ἐπὶ τούτῳ εἰς ἰδιαίτερον μέρος· ἀλλ' ἀφοῦ ἱκανὴν ὥραν συνεσκέφθησαν καὶ δὲν ἐδυνήθησαν ν' ἀποφασίσωσι τίποτε, ἀποστέλλουν δύο ἐξ αὐτῶν πρὸς τὸν Καραϊσκάκην, ὅστις ἐπρόσμενε τὴν ἀπόκρισιν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ μόνην ἀνέβαλε καὶ τὴν ἐδικήν του ἀναχώρησιν καὶ τὸ κίνημα τῶν διορισθέντων διὰ τὴν καταδρομὴν τοῦ Στεφανίου τοῦ ἀναγγέλλοντος δὲ ὅτι ἡ ἐκλογὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γένη τὴν στιγμὴν ταύτην, καθ' ἣν ἐτοιμάζονται διὰ ν' ἀναχωρήσωσιν· ὅταν ὅμως φθάσωσιν εἰς μέρος ἥσυχον, ὅπου θέλουν σταθῇ μερικὰς ἡμέρας, τότε θέλουν κάμει τὴν ἐκλογὴν. Ὁ Καραϊσκάκης ἠγανάκτησε μεγάλως δι' αὐτὴν τὴν ἀπόκρισιν, νομίζων ὅτι ἡ ἀναβολὴ γίνεται διὰ νέα σκάνδαλα, καὶ ἀμέσως ἐσηκώθη καὶ ἀνεχώρησε, διατάξας τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν· εἶπε δὲ καὶ μετὰ θυμὸν πρὸς τοὺς πλησίον του, ὅτι ἡ μάχαιρα θέλει διαλύσει τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Σουλιωτῶν.

Μετὰ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀξιωματικούς μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λάμπρου Βείκου, ὁ ὁποῖος ἐνομίζετο ὁ αἴτιος τούτων τῶν ταραχῶν καὶ εἰς τοῦ ὁποίου ἦσαν συναγμένοι ὅλοι οἱ Σουλιῶται ἀξιωματικοί, καὶ καθὼς ἦτον κυριευμένος ἀπὸ τὸν θυμὸν, ἄρχισε νὰ ὀνειδίζῃ τοὺς Σουλιώτας ὀνομάζων παράλογα καὶ ἀντιπατριωτικὰ τὰ κινήματά των· «Ἐὰν (εἶπε) δὲν εἶχετε σκοπὸν, ἡ δὲν ἠμπορούσατε νὰ κάμετε τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀρχηγοῦ σας, διατὶ νὰ τὴν προβάλετε μετὰ τόσῃ ἐπιμονῇ, ἡ ὁποία (ὰν ἤθελον ἐπιμείνει καὶ οἱ Στερεοελλαδίται ἀξιωματικοί) ἤθελεν ἀποβῇ ὀλεθριωτάτῃ εἰς ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς σὰς τοὺς ἰδίους ἀκόμη; Ἀφ' οὗ δὲ ἐκάμετε τὸ πρόβλημα καὶ ἔγινε δεκτὸν, διατὶ δὲν τὸ ἐκτελεῖτε ἀμέσως, ἀλλὰ τὸ ἀναβάλλετε; Ἐκ τούτου δὲν δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἄλλο, εἰμὴ ὅτι δὲν ἐκινήθητε διὰ νὰ ἐπιτύχητε τὴν ἀρχηγίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ φέρετε σκάνδαλον εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ νὰ ματαιώσετε τὴν ἐκστρατείαν». Οἱ Σουλιῶται χωρὶς νὰ ζητήσωσι νὰ δικαιολογηθῶσι διὰ τὸ παρὸν φέρισμόν των, ἐτράπησαν εἰς παράπονα καὶ εἰς διηγῆσεις ἐκδουλεύσεων, θανάτων καὶ ζημιῶν, τὰ ὁποῖα ἔπαθον πολεμοῦντες ὑπὲρ τόπου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οἱ μὲν περὶ τὸν Καραϊσκάκην ἔμελλον ν' ἀπολαύσωσιν ἀμέσως ὠφέλειαν, αὐτοὶ δὲ μικράς ἐλπίδας ἔπρεπε νὰ ἔχωσιν. Ὁ Καραϊσκάκης ἀφ' οὗ εἶδε διαφορὰν εἰς τὸν τρόπον τῶν Σουλιωτῶν καὶ ὅτι δὲν ὑπῆρχε τὸ πρὸ ὀλίγου ἀγέρωχον, τοὺς παρεκίνησε ν' ἀφήσωσι κατὰ μέρος ὅλα τὰ διατρέξαντα καὶ ν' ἀκολουθήσωσιν ὡς ἀδελφοὶ εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ ὅτι εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος κἀνεὶς δὲν θέλει

θησαν ἕως δέκα, ἐν οἷς καὶ εἰς εὐνοοῦμενος ὑπὸ τῆς τοῦ Μουσταφάμπεη, ἐπληρώθησαν δὲ ἕως τριάκοντα.

Οἱ Ἕλληνες μὴ ἔχοντες ἀποσκευὰς μαζύ των καὶ ὄντες γυμνοί, καθὼς ἐκίνησαν ἀπὸ Δίστομον, δὲν ἠμπόρεσαν διὰ τὴν ὑπερβολικὴν ψύχραν νὰ διαμείνωσιν εἰς τὴν πολιορκίαν. Κατ' ἀρχὰς ἐσυναλλάχθησαν, ἀλλ' ἔπειτα μὴ δυνάμενοι ν' ἀπαντήσωσι τὸ κρύος οὐδὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἄφησαν διόλου τὴν πολιορκίαν καὶ μετέβησαν εἰς τὰς οἰκίας τῆς Ἀράχωβας, ὅπου διενευκτέρευσαν ἄγρυπνοι, ἀπαντῶντες τὴν ὑπερβολὴν τοῦ κρύους μὲ τὰς φωτίας καὶ τὸν οἶνον⁽¹⁾. Οἱ Τοῦρκοι τὴν νύκτα ἐκείνην ἠδύναντο ν' ἀναχωρήσωσιν ἀβλαβεῖς ἢ μὲ ἐλίγην ζημίαν πρὸς ὅποιον μέρος ἤθελον ἀποφασίσαι· ἀλλ' οἱ ἀρχηγοὶ των δὲν κατεδέχθησαν· ἔγραψαν δὲ εἰς ὅλα τὰ πέριξ ἐχθρικά στρατόπεδα καὶ εἰς τὸν ἴδιον Κιουταχῆν νὰ τοὺς πέμψωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον νέας δυνάμεις διὰ νὰ διορθώσωσι τὸ συμβὰν εἰς αὐτοὺς ἀτύχημα. Πρὸ πάντων ἐπέμεινεν ὁ Κεχαγιάμπεης, ὦν φιλότιμος καὶ ἐπιστηριζόμενος εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀγάπην τοῦ Κιουταχῆ.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν, πρὶν ἀκόμῃ ἀνατεῖλῃ ὁ ἥλιος, ὁ Καραϊσκάκης ἐτοποθέτησε περὶ τοὺς ἐχθροὺς ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα, τὸ ὅποιον δὲν τοὺς ἄφινε πλέον οὐδὲ κεφαλὴν νὰ προβάλωσιν ἔξω ἀπὸ τὸ ὀχύρωμά των. Ἀφ' οὗ δὲ συνήχθησαν εἰς Ἀράχωβαν καὶ ὅσοι εἶχον ἀπομείνῃ εἰς Δίστομον καὶ ὅσοι ἦσαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῶν Σαλῶνων καὶ ἦλθε καὶ ὁ Δ. Μακρῆς μὲ τοὺς περὶ αὐτόν, ὁ Καραϊσκάκης ἀπέστειλε μέρος τοῦ στρατεύματος εἰς Ζεμενὸν καὶ μέρος εἰς τὴν ὁδὸν τὴν φέρουσαν εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Ἱερουσαλὴμ διὰ νὰ ἐμποδίσωσι τὰς βοήθειάς, αἱ ὅποιαι ἔμελλον νὰ ἔλθωσιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς. Ἀμα ἔφθασεν εἰς τὰ διάφορα Τουρκικὰ στρατόπεδα ἡ εἰδησις τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Μουσταφάμπεη καὶ Κεχαγιάμπεη καὶ αἱ προσκλήσεις αὐτῶν διὰ νὰ δράμωσιν εἰς βοήθειάν των, διάφορα σώματα ἐκίνησαν πρὸς Ἀράχωβαν καὶ ἀπὸ μὲν τὸ μέρος τοῦ Ζεμενοῦ ἤρχοντο ἕως ὀκτακόσιοι Τοῦρκοι ὀδηγούμενοι ἀπὸ τινὰ Ἀμπτουλᾶν Ἀλβανόν. Οἱ φυλάττοντες τὴν διάβασιν ταύτην Ἕλληνες ἀποσυρθέντες εἰς τὰς δύο πλευράς, ἄφησαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ στενόν, ἔπειτα ἐφορμήσαντες ἀπὸ τὰς δύο πλευράς τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν· ἐφόνευσαν ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα, ἤρπασαν μερικὰ φορτία καὶ τοὺς λοιποὺς κατεδίωξαν ἱκανὸν διάστημα πρὸς τὴν Δαύλειαν. Οἱ δὲ διὰ τοῦ μοναστηρίου τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐρχόμενοι δὲν ἐτόλμησαν οὐδὲ καὶ νὰ δοκιμάσωσι τὴν διάβασιν, ἀλλ' ἐλθόντες εἰς λόφον

(1) Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου φυγόντες βιαίως ἀπὸ τὰς οἰκίας των, εἶχον ἀφήσει τὰ κρεasia των καὶ ὀλίγα τινὰ τρόφιμα.

τινὰ ὅπου ἦτον δυνατὸν νὰ τοὺς ἰδῶσιν οἱ πολιορκούμενοι, ἐπυροδόγησαν μόνον χωρὶς νὰ προχωρήσωσιν. Ὅταν οἱ πολιορκούμενοι εἶδον τὸν πυροβολισμόν, εἴτε διότι ἦτον τοῦτο σύνθημα ἐξόδου, εἴτε διότι ἐμψυχώθησαν, ἐδοκίμασαν νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὸ περίφραγμά των πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἀπὸ τὸ κίνημα τοῦτο τῶν ἐχθρῶν ἐταράχθησαν τινὲς τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐφύλαττον τὸ πρὸς τὸν Παρνασσὸν μέρος, καὶ ἀνακατόθησαν ὡς διὰ φυγὴν. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης δραμὼν αὐτοπροσώπως πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, τοὺς μὲν Ἑλληνας ἐμψύχωσε, τοὺς δὲ πολιορκουμένους ἀντέκρουσε καὶ δὲν ἄφησε νὰ ἐξέλθωσιν. Μετὰ τοῦτο διευθύνθη ἀμέσως μὲ τινὰς στρατιώτας πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἐπυροδόγησαν οἱ ἐχθροί, διὰ νὰ ἀπαντήσῃ καὶ τούτων τὴν ὁρμήν· ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι.

Οἱ Τούρκοι στενοχωρούμενοι μεγάλως ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν νεροῦ καὶ τροφῶν, ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ λάβωσι βοήθειαν ἀπὸ τὰ πλησίον στρατόπεδα, ἐπρόβαλον εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ τοὺς συγχωρήσῃ τὴν ἐξοδον. Αὐτὸς ἐδέχθη μὲν τὸ πρόβλημα τοῦτο, ἀλλ' ἐζήτησε νὰ παραδοθῶσιν εἰς αὐτὸν αἱ πόλεις Λεβαδείας καὶ Σαλῶνων καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς ἐκτελέσεως νὰ μείνωσιν ἐνέχυρα εἰς αὐτὸν οἱ δύο ἀρχηγοὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατεύματος, ὁ Μουσταφάμπεης καὶ ὁ Κεχαγιάμπεης. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Τούρκων ἐλπίζοντες ἀκόμη εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Κιουταχῆ δὲν ἐδέχθησαν τοῦτο τὸ πρόβλημα, τὸ ὅποιον καὶ ἄλλως δὲν ἐσυμβιβάζετο μὲ τὴν φιλοτιμίαν των καὶ μὲ τὴν πολιτικὴν τῆς αὐλῆς των.

Ἀλλ' ἡ προσδοκωμένη βοήθεια τοῦ Κιουταχῆ δὲν ἐφαίνετο καὶ ὁ καιρὸς προχωρῶν κατέστηεν ἀφορήτους τὰς ἐλλείψεις των· τὸ δὲ χειρότερον, αἱ συμβᾶσαι βροχαὶ τὴν 22, 23 καὶ 24 τοῦ Νοεμβρίου καὶ ἡ παρακολουθήσασα χιὼν τοὺς ἔφεραν εἰς τὸν ἔσχατον βαθμὸν τῆς ἀπελπισίας. Καὶ ἄλλο ἔχι μικρὸν δυστύχημα τοὺς κατετάραξε καθ' ὑπερβολήν. Ὁ Μουσταφάμπεης περιερχόμενος καὶ ἐμψυχῶνων τοὺς Τούρκους, ἐπῆγεν εἰς ἓν μέρος, τὸ ὅποιον ἐκτυπᾶτο συνεχέστερον ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, καὶ διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἐν αὐτῷ ἐκάθισε καὶ ἐτουφέκιζεν ὁ ἴδιος, ἀλλὰ μὴ προφυλαττόμενος ὅσον ἔπρεπε πληγώνεται εἰς τὴν κεφαλὴν ἀπὸ βόλι Ἑλληνικόν, τὸ ὅποιον, ὡς ἐρχόμενον ἀπὸ μακρινὸν μέρος, δὲν ἐφάνη κατ' ἀρχὰς θανατηφόρον, τὸ κρῖνος ὅμως καὶ ἡ ἔλλειψις τῶν ἀναγκαίων καὶ τῆς ἀνηκούσης περιποιήσεως τὸ κατέστησαν τοιοῦτον, ὥστε οἱ Τούρκοι, ἂν καὶ ὁ Κεχαγιάμπεης τοὺς ἐνεθάρρυνεν, ὅτι εἶν' ἀδύνατον νὰ μὴν φθάσῃ βοήθεια παρὰ τοῦ Κιουταχῆ, καὶ τοὺς παρεκάλει νὰ ἐπιμείνωσιν ὀλίγον ἀκόμη εἰς τὰ δεινὰ, δὲν εἶχον πλέον προθυμίαν νὰ ὑπακούσωσιν· ἦτον δὲ τῷ ὄντι τρομερὰ ἡ κατὰστασίς των. Περιορισμένοι εἰς στενώτατον τόπον, τοῦ ὁποίου

τὸ ἔδαφος ἀποκατέστη λασπωδέστατον διὰ τὰς συνεχεῖς βροχὰς καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν ζώων, τὰ ὅποια ἦσαν κλεισμένα ὁμοῦ μὲ αὐτούς, δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχωσι κἀνὲν εἶδος ἀναπαύσεως, οὐδὲ κἀν νὰ καθίσωσι καὶ νὰ ἐξαπλωθῶσι· στερημένοι τροφῶν, ποτῶν καὶ ξύλων, δὲν εἶχον κἀνὲν μέσον τοῦ νὰ ἀποφύγωσι τὴν ὑπερβολὴν τῆς ψύχρας, ἣ ὅποια ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν ἀπέβαινε σημαντικωτέρα καὶ ἐπαισθητοτέρα. Πολλῶν εἶχον ἤδη βλαφθῇ οἱ πόδες ἀπὸ τὸν παγετὸν καὶ τὴν ὑγρασίαν καὶ ὁ θάνατος, ὁ ὅποιος εἶχεν ἤδη ἀρχίσει νὰ ὀλιγοστεύῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν, παρουσιαζόμενος ὡς ἀπαραίτητος εἰς τὰ ὅμματα ἐκάστου, ἐνέπνεε τρομερὰν ἀθυμίαν. Ὅτι ὁμοῦ ἐκορύφωσε τὰς δυστυχίας των ἦτον ἡ ὑπερβολικὴ χιὼν, ἣ ὅποια ἀρχισε νὰ πίπτῃ τὴν 24 τοῦ Νοεμβρίου καὶ τοὺς ἐπαπειλοῦσε νὰ τοὺς ἐνταφιάσῃ ζωντανούς. Τοιαῦτα δεῖνὰ μὴν ἠμποροῦντες πλέον νὰ ὑπομείνωσιν, ὥρμησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὸ μοναστήριον τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἐγείνε δὲ ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τοὺς Γκέκηδες.

Ἡ ὑπερβολὴ τοῦ χειμῶνος, ἣ ὅποια ἠνάγκασε τοὺς ἐχθροὺς νὰ ἀποφασίσωσι τὴν φυγὴν, ἔκαμε καὶ τοὺς Ἑλλήνας νὰ παραιτήσωσι τὰς περὶ τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον θέσεις των καὶ νὰ συνέλθωσιν εἰς τὰς οἰκίας τῆς Ἀράχωβας· ὀλίγοι δὲ μόνον διέμεινον ὡς φυλακῇ. Συνέβη δὲ πρὶν τῆς ἐξόδου τῶν ἐχθρῶν νὰ κοινοποιηθῇ ψευδῶς ὅτι ἔφυγον οἱ πολιορκούμενοι. Οἱ Ἕλληνες ἔδραμον ἀμέσως πρὸς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἀλλ' ἰδόντες ὅτι οἱ ἐχθροὶ διέμεινον εἰς τὰς θέσεις των, ἐπέστρεψαν ὀπίσω εἰς τὰς κατοικίας των. Ὅταν δὲ συνέβη ἀληθῶς ἡ φυγὴ, πολλοὶ μὴ δίδοντες πίστιν δὲν ἐξῆλθον εἰς καταδίωξιν, μ' ὅλον ὅτι ὁ ἴδιος Καραϊσκάκης ἐφώναξεν ἀναγγέλλων τὴν φυγὴν καὶ παρακινῶν ὀνομαστὶ τοὺς σημαντικωτέρους τοῦ στρατεύματος διὰ νὰ ἐξέλθωσιν εἰς καταδίωξιν. Ὁ Γαρδικιώτης Γρίβας καὶ ὁ Χριστόδουλος Χατζῆ Πέτρου, οἱ ὅποιοι ἦσαν φυλακῇ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἔκαμαν τὸ κίνημα οἱ ἐχθροί, μὴ ἔχοντες περισσοτέρους τῶν τριάκοντα στρατιωτῶν, δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀπαντήσωσι τὴν ὁρμὴν των. Ὑποχωρήσαντες λοιπὸν ὀλίγον κατώτερον τῆς ὁδοῦ καὶ ἀναγγείλαντες εἰς τὸν Καραϊσκάκην τὸ πρᾶγμα, ἔμειναν οὕτως, ἕως οὗ διέβη τὸ πλειότερον μέρος τῶν ἐχθρῶν. Ἐπειτα δὲ ἀφ' οὗ συνῆλθον καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὁμοῦ μὲ αὐτούς, ὥρμησαν εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρῶν καὶ διεχώρισαν τοὺς ὀπισθεν ἐρχομένους. Καταδιώκοντες δὲ τοὺς φεύγοντας, ἐφόνευσαν ὅχι κατὰ σειρὰν τὸν πρῶτον ἀπαντῶμενον, ἀλλ' ὅποιον ἐβλεπον ἰκανώτερον νὰ διασωθῇ· τοὺς δὲ λοιποὺς τοὺς ἄφινον θύματα τῶν ὀπισθεν ἀκολουθούτων Ἑλλήνων. Δὲν μετεχειρίσθησαν πυροβόλα διόλου εἰς ταύτην τὴν συμπλοκὴν, διότι ἀποκατέστησαν ἄχρηστα διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς χιόνος. Δύο ὥρας πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἔκαμαν ἀρχὴν τῆς φονικῆς

τάτης ταύτης καταδιώξεως οἱ Ἕλληνες, ἐπέμειναν δὲ ἕως μίαν ὥραν τῆς νυκτός, καὶ τότε ἐπέστρεψαν. Ἄλλος ὅμως ἐχθρὸς σκληρότερος ἐπέπεσεν εἰς τοὺς Τούρκους τοὺς διαφυγόντας τὴν Ἑλληνικὴν μάχαιραν. Ἀδυνατισμένοι ἀπὸ τὴν κακοπάθειαν καὶ ἀποκαμωμένοι ἀπὸ τὴν βίαν τῆς φυγῆς καὶ τὸν δρόμον, μόλις ἐκάθοντο διὰ ν' ἀναπαυθῶσι, καὶ ἀμέσως ἐπάγωναν καὶ δὲν ἦσαν πλέον ἱκανοὶ νὰ σηκωθῶσι καὶ νὰ κινηθῶσιν, ἀλλ' ἀπέθνησκον εἰς τὴν ὁποίαν ἤθελον εὐρεθῇ στάσιν.

Ὁ Καραϊσκάκης, μὴ ἀκούων κρότον πυροβόλων εἰς τὴν καταδίωξιν καὶ ἐπειδὴ οἱ φυλάττοντες τὸν πρὸς τὸ μοναστήριον δρόμον εἶχον πρὸ ὀλίγου ἀναχωρήσει ἀπὸ τὰς θέσεις των διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ψύχρας, ἐνόμισεν ὅτι οἱ Τούρκοι διέφυγον ἀβλαβεῖς. Ἐπαραινοῦσε μ' ὅλον τοῦτο τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ἀπέστελλεν εἰς τὴν καταδίωξιν· ἦτον ὅμως εἰς μεγίστην ἀθυμίαν καὶ λύπην. Τόσον δὲ παράδοξος τοῦ ἐφάνη ἡ καταστροφὴ τῶν ἐχθρῶν, ὅταν ἐπιστρέφοντες τινὲς μὲ λάφυρα τὴν ἀνήγγειλον, ὥστε ἐπῆγε καὶ ὁ ἴδιος ἀρκετὸν διάστημα διὰ νὰ ἴδῃ μὲ τὰ ἴδιά του ὄμματα ἂν τῷ ὄντι ἦτον τοιαύτη, ὁποίαν τὴν ἐπερίγραφον. Οἱ φονευθέντες ἐκείνην τὴν ἑσπέραν ἐχθροὶ ἦσαν ἕως ἑξακόσιοι, ἐπιάσθησαν δὲ καὶ πολλοὶ ζῶντες, ἀλλὰ μόλις ἕως πενήντα ἠμπόρεσε νὰ διασώσῃ ὁ Καραϊσκάκης· οἱ λοιποὶ ὄντες βλαμμένοι εἰς τοὺς πόδας ἀπὸ τὸ ὑπερβολικὸν κρύος ἀπέθανον μετ' ὀλίγον· ἐχάθησαν δὲ καὶ οἱ δύο ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοπέδου τῶν ἐχθρῶν, καὶ τὰς κεφαλὰς των ἔφερον οἱ στρατιῶται εἰς τὸν Καραϊσκάκην εἰς πίστωσιν. Ὁ Καραϊσκάκης ἐλπίζων πάντοτε ὡς ἐνδεχομένην τὴν συμβῆσιν καταστροφὴν τῶν ἐχθρῶν, εἶχεν ὑποσχεθῇ σημαντικὰς ἀμοιβὰς εἰς τὸν ὅστις ἤθελε δυνηθῇ νὰ συλλαβῇ ζῶντα κάνανα ἀπὸ τοὺς δύο τούτους ἀρχηγούς, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχεν· ἐπειδὴ ὁ μὲν Κεχαγιάμπης μὴ δυνάμενος νὰ κάμῃ γνωστὸν τὸν ἑαυτὸν του εἰς τοὺς Ἕλληνας διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς γλώσσης των, ἐφονεύθη ὀλίγον μακρὰν ἀπὸ τὸ ὄχύρωμα τῶν Τούρκων. Ὁ δὲ Μουσταφάμπης εἶχεν ἀποκεφαλίσθῃ εἰς τὴν καίρὸν τῆς ἐξόδου ἀπὸ τὸν ἴδιον ἀδελφόν του, διὰ νὰ μὴν συλληφθῇ ζῶν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, μὴ ὦν εἰς κατάστασιν νὰ φύγῃ ὁμοῦ μὲ τοὺς λοιπούς· τὴν δὲ κεφαλὴν του παρέδωκεν εἰς τινὰ τῶν οἰκείων του διὰ νὰ τὴν λάβῃ μαζὴ των καὶ νὰ μὴ γενῇ γνωστὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας· ἀλλ' αὐτοὶ μὴ δυνάμενοι, φαίνεται, νὰ τὴν διασώσωσι, τὴν ἔρριψαν καθ' ὁδόν, ὅπου τὴν εὗρον οἱ στρατιῶται οἱ ὅποιοι τὴν μετεκόμισαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην.

Ἀπ' ὅλον τὸ ἐχθρικὸν σῶμα, τὸ ὅποιον ὑπερέβαινε τοὺς χιλίους ὀκτακοσίους, μόλις διεσώθησαν ἕως τριακόσιοι καὶ ἐκ τούτων ὄχι ὅλοι ὑγιεῖς. Ἐκυρίευσαν δὲ οἱ Ἕλληνες εἰκοσι τρεῖς σημαίας, ὅλας τὰς ἀποσκευὰς καὶ ὅλα τὰ ζῶα τῶν ἐχθρῶν. Μ' ὅλον ὅτι τρεῖς ἡμέρας κατὰ συνέχειαν οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν

ἐπιθυμίαν τῶν λαφύρων περιήρχοντο ἐρευνῶντες εἰς τὰ μέρη ὅπου ἦτον ἐλπὶς ὅτι διεσπάρησαν οἱ ἐχθροί, πολλὰ πτώματα δὲν εὐρέθησαν, διότι ἐσκεπάσθησαν ἀπὸ τὴν χιόνα, καὶ τοῦτο ἔδωκεν αἰτίαν νὰ ὑποτεθῇ κατ' ἀρχὰς ἡ φθορὰ τῶν ἐχθρῶν ὅχι τόσον μεγάλη, ὅσον πραγματικῶς ἦτον· ἀκολουθῶς ὅμως, λυομένης τῆς χιόνης καὶ ἀνακαλυπτομένων τῶν πτωμάτων, ἐγνώσθη τὸ μέγεθος τῆς φθορᾶς τῶν ἐχθρῶν. Ἀπὸ δὲ τοὺς Ἕλληνας καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας καὶ τὴν ἔξοδον τῶν ἐχθρῶν ἐφονεύθησαν μόνον δώδεκα καὶ ἐπληγύθησαν ἕως εἴκοσι (1).

Ὁ Καραϊσκάκης ἀφ' οὗ διένειμεν εἰς τοὺς ἀνδραγαθήσαντας ἀναλόγους ἀμοιβὰς ὡς πρὸς τὰ ὀλίγα μέσα τὰ ὅποια εἶχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του, διέταξε νὰ ἐγερθῇ τρόπαιον εἰς Ἀράχωβαν ἀπὸ τὰς κεφαλὰς τῶν Τούρκων ἐν εἴδει πύργου. Τὸ ἔργον τοῦτο, λείψανον τῆς βαρβαρότητος τῶν ἡθῶν, δὲν ἔκρινε δι' ἄλλον λόγον ἀναγκαῖον νὰ τὸ μεταχειρισθῇ, εἰμὴ νὰ κάμῃ νὰ φανῶσιν ἔνοχοι εἰς τοὺς Τούρκους οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου καὶ νὰ χάσωσι τὴν ἐλπίδα τοῦ νὰ ὑποταχθῶσι πάλιν εἰς τοὺς ἐχθρούς (2). Ἐπέγραψαν δὲ εἰς αὐτό· «ΤΡΟΠΑΙΟΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ». Εἰς τὰς δύο πλευρὰς τοῦ ἔχοντος τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην λίθου ἐτέθησαν αἱ κεφαλαὶ τοῦ Κεχαγιάμπεη καὶ Μουσταφάμπεη.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν ταύτην τῶν ἐχθρῶν ἀπεφάσισε νὰ ὀχυρώσῃ τὴν Βελίτζαν μὲ στρατιωτικὴν δύναμιν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ βλάβῃ τοὺς εἰς Δαύλειαν ἐχθρούς καὶ νὰ δυνηθῇ νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὰ Ὀλύμπια στρατεύματα, πρὸς τὰ ὅποια εἶχε γράψαι καὶ κατ' εὐθείαν καὶ διὰ μέσου τῆς Κυβερνήσεως διὰ νὰ ἐπανέλθωσι πάλιν εἰς Ταλάντιον. Ἐστείλε δὲ πρῶτον τὸν Γ. Δουβουνιώτην, Ι. Ρούκην καὶ Χ. Πεῤῥαιδὸν μὲ τριακοσίους στρατιώτας, οἱ ὅποιοι διέβησαν τὴν νύκτα πλησίον τῆς Δαύλειας, μ' ὅλον ὅτι ἐστρατοπέδευεν εἰς αὐτὴν σημαντικὴ ἐχθρική δύναμις, Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἀφ' οὗ ὠχύρωσε τὸ Δίστομον, διορίσας εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κώστα Μπότζαρη, ὀδηγούμενον ἀπὸ τὸν Ἰωάννην Μπαίρακτάρην, καὶ τοποθετήσας Λειβαδίτας τινὰς ὀπληρχηγούς, ἀφ' οὗ ἔστειλεν εἰς Σάλωνα τὴν ἀναγκαίαν πρὸς πολιορκίαν δύναμιν ὑπὸ τὸν Γεώργιον Δράκον (3), αὐτὸς μὲ ὅλον τὸ λοιπὸν στράτευμα διαβὰς

(1) Πολλὰ περὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου λεπτομέρειαι ἔγειναν γνωσταὶ καὶ ἀπὸ τοὺς συλληφθέντας αἰχμαλώτους, πρὸ πάντων ὅμως ἀπὸ τὸν Ἰάτζην Μαγγίαν, ὁ ὁποῖος μεταβαίνων κοτζάμπασης εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, εὐρέθη κατὰ τύχην εἰς τὴν συνοδίαν τοῦ Κεχαγιάμπεη εἰς Ἀράχωβαν.

(2) Ἴσως ἀπεφάσισε τοῦτο καὶ διὰ τὴν φήμην ἧτις ἔμελλε νὰ διαδοθῇ, καθὼς ἐλέγετο, καὶ περὶ τοῦ πύργου τοῦ κατασκευασθέντος ἀπὸ τὰς κεφαλὰς τῶν Ἀλβανῶν.

(3) Μεγάλῃ φιλονεικίᾳ διέτρεξεν εἰς τὸν διορισμὸν τοῦ Δράκου· ἐπειδὴ ὁ Νάκος Πανουργιᾶς ἐπεθύμει νὰ κατασταθῇ εἰς ταύτην τὴν πολιορκίαν καὶ διὰ τὰς μετὰ τῶν κατοίκων

ἀπὸ τὴν Ἀγόριανην καὶ Σουβάλαν μετέβη τὴν 30 Νοεμβρίου εἰς Βελίτζαν.

Ἀπεφάσισε νὰ διατρίψῃ μερικὰς ἡμέρας αὐτόθι, πρῶτον μὲν διότι ἤλπιζε νὰ ἐπανέλθωσιν οἱ Ὀλύμπιοι, μετὰ τῶν ὁποίων ἐνούμενος ἤλπιζε νὰ ἐμποδίσῃ ὀλοτελῶς τὴν διὰ ξηρὰς διάβασιν ἐχθρικῶν στρατευμάτων καὶ τροφῶν, καὶ δεύτερον διότι ἐπεθύμει νὰ προξενήσῃ τινὰ βλάβην εἰς τὰ διαβαίνοντα ἐκεῖθεν ἐχθρικά στρατεύματα. Ἀλλὰ τὸ μὲν τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ὀλυμπίων σχέδιον, ἂν καὶ ἐξητήθη ἐπιμόνως, δὲν ἔλαβεν ἔκθασιν, εἰ μὴ μετὰ δύο μῆνας καὶ τότε πάλιν χωρὶς καρπὸν· δὲν ἀπέβη ὅμως ματαία ἢ εἰς Βελίτζαν διατρίβῃ του, ὅσον διὰ τὸ δεύτερον· ἐπειδὴ ἐκέρδησε νίκην ὅχι ἀσήμαντον.

Τὴν πέμπτην τοῦ Δεκεμβρίου ἀνηγγέλθη ἀπὸ τὰς σκοπιάς ὅτι ἔμελλε νὰ διαβῇ διὰ τῆς Φοντάνας ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐν σῶμα ἐχθρῶν ὑπὸ τὸν Ὀσμάν-πεην Κόρτζαν, συνιστάμενον ἀπὸ ἑπτακοσίους περίπου στρατιώτας ἐκτὸς τῶν ὑπηρετῶν καὶ τῶν ἀκολουθούντων ὡς ἔμποροι τὸ στρατόπεδον. Ὁ Καραϊσκάκης διώρισε τοὺς μὲν πεζοὺς νὰ κρυφθῶσιν εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ Τουρκοχωρίου, ὅπου ἐσυμπέραινε ὅτι ἔμελλον νὰ διευθυνθῶσιν οἱ ἐχθροὶ διὰ νὰ μείνωσι τὴν νύκτα, τὸ δὲ ἵππικὸν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ πλάγια τῆς ὁδοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἤρχοντο οἱ ἐχθροί, ὥστε νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ τὴν ἐπιστροφήν, ὅταν ἤθελον κυπηθῇ ἀπὸ τὰ ἔμπροσθεν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον δὲν ἐπέτυχεν ἐντελῶς διὰ τὴν ἀνυπομονησίαν τῶν κεκρυμμένων εἰς τὰ ἐρείπια. Ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ ἤρχοντο ἐξαπλωμένοι κατὰ μῆκος ὡς μία σειρά, καθὼς ἦτον ἐπόμενον διὰ τὴν στενότητα τῆς ὁδοῦ, μόλις ἐφάνη ἡ ἐμπροσθοφυλακή, καὶ οἱ εἰς τὸ Τουρκοχώριον Ἑλληνες ἐβγήκαν ἀπὸ τὰς ἐνέδρας των. Οἱ προπορευόμενοι Τοῦρκοι μὴ ὄντες ἔτοιμοι διὰ πόλεμον, διότι δὲν ἤλπιζον Ἑλληνικὴν δύναμιν εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὥπισθοδρόμησαν ἀμέσως· ἀφ' οὗ ὅμως ἐνώθησαν μὲ τοὺς ὀπισθεν ἐρχομένους καὶ συνεκεντρώθησαν ὁπωσοῦν, ἀντεστάθησαν εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ μετὰ μισῆς ὥρας συμπλοκὴν πολεμούμενοι κατὰ πρόσωπον μὲν ἀπὸ τοὺς πεζοὺς, εἰς τὸ πλάγιον δὲ ἀπὸ τὸ ἵππικόν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὸ μέρος ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἤρχοντο, ἡ στενότης ὅμως τῆς ὁδοῦ καὶ οἱ Ἑλληνες ἐπιδιώκοντες δὲν τοὺς ἐσυγχώρησαν νὰ διασώσωσιν ἐκ τῶν ὀκτακοσίων φορηγῶν, τὰ ὁποῖα ἔφερον μεθ' ἐκυτῶν, εἰμὴ πολλὰ μικρὸν ἀριθμόν· ἐφονεύθησαν δὲ εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης καὶ καθ' ὅδον ἔω; πεντήκοντα, ἐν οἷς καὶ τινες χριστιανοὶ ἀκολουθοῦντες ὡς ὑπηρεταὶ τοὺς ἐχθρούς.

σχέσεις του καὶ διὰ τὴν σύμπραξίν του εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν συγκατετέθη ἀφ' ἐνός μὲν μέρους διότι δὲν ἤθελε νὰ δώσῃ αἰτίαν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἐντοπίους ὀπλαρχηγούς νὰ ἀπαιτῶσι δικαιωματικῶς νὰ μένωσιν εἰς τὰς ἐπαρχίας των, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἐφόβεϊτο μὴν προστεθῇ καὶ ὁ Δράκος εἰς τὸ ὑπάρχον κατ' αὐτοῦ χόμμα τῶν Σουλωτῶν καὶ φέρῃ μεγαλῆτερον ἐμπόδιον εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του.

Τὸ δυστύχημα τοῦτο τῶν Τούρκων ἀνηγγέλθη καὶ εἰς τοὺς εἰς Δαύλειαν στρατοπεδεύοντας· ἀλλ' οὗτοι μὴ πιστεύοντες, ἀπέστειλαν διακοσίους περίπου ἵππεις διὰ νὰ παρατηρήσωσι καὶ νὰ λάβωσιν ἀκριβῆ πληροφορίαν περὶ τοῦ πράγματος. Ὁ Καραϊσκάκης ἰδὼν αὐτοὺς διευθυνομένους πρὸς τὸ Τουρκοχώριον καὶ ὑποθέτων ὅτι ἔμελλον νὰ διαβῶσι διὰ τῆς Φοντάνης, παρέλαβε μεθ' ἑαυτοῦ τινὰς τῶν ἱππέων καὶ ἔως τριακοσίους πεζοὺς καὶ μετέβη εἰς Τουρκοχώριον, ὅπου κρύψας ὅλους εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ χωρίου, τοὺς διέταξε νὰ περιμένωσιν, ἔως οὐ νὰ πλησιάσωσιν οἱ ἐχθροί. Οἱ ἐχθροὶ ὅμως ὑποπτεύσαντες φαίνεται, δὲν ἐπλησίασαν ὀλοτελῶς, ἀλλὰ κατασκοπεύοντες τὸν τόπον καὶ περιεργαζόμενοι μακρόθεν, ἅμα ἀπήντησαν τινὰ πτώματα τῆς προλαβούσης μάχης, βεβαιωθέντες ἐξ αὐτῶν περὶ τοῦ συμβάντος καὶ φοβηθέντες, ὥπισθοδρόμησαν ἀμέσως με βίαν. Οἱ Ἕλληνες ὥρμησαν καταδιώκοντες, ἀλλὰ δὲν ἔπουν δυνατὸν νὰ τοὺς φθάσωσι φεύγοντας οὕτω δρομαίως· μόλις οἱ ταχύτεροι τῶν ἱππέων καὶ πεζῶν ἐπλησίασαν καὶ ἀκροβολισθέντες ὀλίγον διελύθησαν διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα.

Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι διαμένων εἰς ταῦτα τὰ μέρη δὲν ἡδύνατο νὰ οἰκονομῇ τροφὰς διὰ τὸ στρατόπεδον καὶ ἐπειδὴ ἀπελπίσθη τοῦ νὰ ἰδῇ ἀνανευμενὴν τὴν εἰς Ταλάντιον ἐκστρατείαν τῶν Ὀλυμπίων, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Νέας Πάτρας, ὅπου καὶ τροφὰς ἀφθόγους ἔμελλε νὰ εὔρῃ καὶ Τούρκοι ἦσαν ὀλίγοι. Ἐκτὸς τούτων ἤλπιζεν ὅτι ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἔμελλε νὰ ἐλευθερώσῃ χωρὶς πόλεμον καὶ τὰς ἐπαρχίας τῶν Κραβάρων, Λιδωρικίου καὶ Καρπενησιῦ, διότι ἐπερικυκλῶνοντο τρόπον τινὰ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα. Ὅθεν ἀφήσας εἰς φύλαξιν τῆς Βελίτζας τὸν Ρούκην, τὸν Νάκον Πανουργιὰν καὶ τὸν Χ. Περραιβόν, αὐτὸς με ὅλον τὸ λοιπὸν στράτευμα ἐκίνησε τὴν δεκάτην τοῦ Δεκεμβρίου. Ἀλλ' ἀφ' ἧς ὥρας ἐβγήκεν ἀπὸ τὸ χωρίον μία βραχδαιότητα βροχὴ δὲν ἔκαμε διόλου διακοπὴν ἔως τὸ ἑσπέρας καί, τὸ χειρότερον, δὲν ὑπῆρχε κἀνὲν χωρίον, ὅπου νὰ μείνωσι τὴν νύκτα οἱ στρατιῶται καὶ νὰ λάβωσι τινὰ περιποίησιν διὰ τὸ κρύος καὶ τὸν κόπον. Οἱ προπορευόμενοι ἐπροχώρησαν ἔως νὰ εὔρωσιν ἀρμόδιον τόπον διὰ νὰ κατασκηνώσωσιν, οἱ δὲ ὅπισθεν ἐρχόμενοι μὴ δυνάμενοι νὰ καταφθάσωσι τοὺς ἔμπροσθεν ἀπεκόπτοντο, καὶ ἡ νύκτα, ἡ ὁποία κατέλαβε τοὺς περισσοτέρους εἰς τὸν δρόμον, κατέστησε δυσκολωτέραν τὴν πορείαν. Προσέτι ὁ προκείμενος ποταμὸς τῆς Γραβιᾶς (Κηφισσός), τοῦ ὁποίου τὸ ρεῦμα εἶχεν ἤδη ἐξογκωθῇ, ὥστε ὑπερέβαινε τὰς ζώνας τῶν διαβαίνοντων, ἐδυσκόλευσε μεγάλως τοὺς Ἕλληνας. Τέλος πάντων ὅμως ἐτοποθετήθησαν εἰς τινὰ δρυμῶνα πλησίον τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀνάψαντες φωτίαι, ἐπεριποιοῦντο ἑαυτοὺς. Καταγανακτισμένοι ὅμως ἀπὸ τὴν κακοπάθειαν καὶ τὸν κόπον, ἐξεθύμουν εἰς ὕβρεις κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη.

αὐτὸς ὅμως ἐφάνη πολὺ περιποιητικώτερος καὶ φιλοφρονέστερος ἐκείνην τὴν νύκτα ἅπ' ὅ,τι ἐκ φύσεως ἦτον, καὶ περιερχόμενος τὰς συνοικίας τῶν στρατιωτῶν τοὺς ἐνεθάρρυνε, φιλοφρονούμενος καὶ δεξιούμενος αὐτοὺς καὶ παρακινῶν καὶ συμπράττων εἰς τὸ ν' ἀνάψωσι φωτίας· ὥστε ἡ κατ' αὐτοῦ ἀγανάκτησις ἐξαλείφθη διόλου, καὶ ἅπ' οὐ μάλιστα ἔπαυσεν ἡ βροχὴ καὶ ἀναψαν τὰς φωτίας, ἀπέδωκαν τὴν αἰτίαν ὅπου φυσικὰ ἀνῆκε νὰ τὴν ἀποδώσωσιν, εἰς τὴν ἀχρειότητα τοῦ καιροῦ. Ἐπνίγησαν ἐκείνην τὴν νύκτα εἰς τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ δώδεκα στρατιῶται, ἀπέθανον δὲ ἀπὸ τὸ κρύος δύο, καὶ ἂν ἡ βροχὴ δὲν ἤθελε παύσει ἐγλήγορα, πολλοὶ ἤθελον ἀποθάνει ἀπὸ τὸ κρύος.

Ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι τὸ στράτευμα κακοπαθῆσαν τοιοῦτοτρόπως εἶχεν ἀνάγκην ἀναπαύσεως, ἀπεφάσισε νὰ τὸ μεταβιβάσῃ εἰς τὰ χωρία Σουβάλας καὶ Ἀγόριανης, ὅπου καὶ μετέβη τὴν ἐρχομένην ἡμέραν. Ἐνῶ δὲ διέτριβεν αὐτόθι, ἀναγγέλλεται εἰς αὐτόν ὅτι ὁ Ὁμέρ πασᾶς ὁ Καρυστινὸς ἐτοιμάζει ἐκστρατείαν διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειαν τῶν εἰς Σάλωνα ἀποκλεισμένων. Ὅθεν δὲν ἐνέκρινε ν' ἀκολουθήσῃ τὸ κατὰ τῶν Νέων Πατρῶν ἐπιχείρημα, ἀλλ' ἐπέστρεψεν εἰς Ἀρχαῶβαν τὴν 15 τοῦ Δεκεμβρίου ἑμοῦ μετ' ὅλην τὴν στρατίαν.

Ἡ ἐτοιμασία τῶν ἐχθρῶν ἐγένετο βραδυτάτη, καὶ ὁ Καραϊσκάκης μὴ θέλων ν' ἀφίην ἄργόν τὸ στράτευμα, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ πρὸς τὰς ἐπαρχίας Λιδωρικίου καὶ Κραθάρων διὰ νὰ καθάρισῃ καὶ αὐτὰς τὰς ἐπαρχίας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καὶ διὰ νὰ ζωοτροφήσῃ τὸ στρατόπεδον, χωρὶς νὰ ἀπομακρυνθῇ πολὺ ἀπὸ τὰ Σάλωνα καὶ τὸ Δίστομον, ὅπου, ὅταν ἤθελε τύχει νὰ γένῃ κίνημα παρὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐπεθύμει νὰ καταφθάσῃ εἰς βοήθειαν. Ἐπειδὴ δέ, ἂν καὶ ἔλαβεν ἀνταποκρίσεις μετ' ὃν Σεφάκαν (1) καὶ ἄλλους ἐκείνων τῶν μερῶν ὀπλαρχηγούς, ὑπώπτευε μ' ὅλον τοῦτο ὅτι ἡμποροῦσαν νὰ ἐναντιωθῶσιν, διέταξε τὸν Δ. Μακρὴν μετ' πεντακοσίους στρατιώτας νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Λιδωρικίου καὶ νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὸ χωρίον Γρανίτζαν, νὰ περιμείνῃ δὲ ἐκεῖ νέας διαταγὰς, ἂν ἀπαντήσῃ ἀντίττασιν, νὰ συνεννοηθῇ δὲ μετὰ τοῦ Σεφάκα διὰ νὰ κινηθῶσιν ἐκ συμφώνου κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἀμα ἔφθασεν εἰς Γρανίτζαν ὁ Μακρὴς εἰδοποίησε τὸν Σεφάκαν, εὕρισκόμενον κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς Ἀρτοτίναν, διὰ νὰ ἔλθῃ νὰ συνομιλήσωσιν· ὁ δὲ Σεφάκας ἀπεκρίθη, ὅτι ἐπειδὴ ἐξῆλθεν ἐν σῶμα ἐχθρῶν ἀπὸ Ναύπακτον καὶ ἐστρατοπέδευεν εἰς Κλημάχι μετ' σκοπὸν νὰ προβῇ πρὸς τὰ Σάλωνα, τὰ στρατεύματα νομίζει ἀναγκαῖον νὰ διευθυνθῶσι πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὅπου θέλει διευθυνθῇ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος· διὰ νὰ ἀνταμωθῶσι δὲ κρίνει ἄρμοδιώτερον τόπον

(1) Τὸν Ἀνδρίτσον Σεφάκαν (σημ. ἐκδότου).

τὰ Στελιώτικα Ῥουπάκια, ὅπου αὐτὸς θέλει ὑπάγει καὶ θέλει τοὺς περιμείνει. Ἐλθόντες λοιπὸν ἀμφοτέρω τὴν ἐπομένην ἡμέραν εἰς τὴν θέσιν ταύτην, ἔκαμαν τὸ σχέδιον τοῦ κινήματός των, καὶ ὁ μὲν Εὐδῆς καὶ Καλύβας μὲ διακοσίους πεντήκοντα στρατιώτας ἐστάλησαν εἰς Κράβαρα διὰ νὰ καταδιώξωσιν ἐν ἐχθρικὸν μικρὸν σῶμα εὐρισκόμενον εἰς Λουμπουτινά, τὸ δὲ λοιπὸν στράτευμα ἀπεφασίσθη νὰ τοποθετηθῇ εἰς Παλαιοξάρι διὰ νὰ ἀπαντήσῃ τὴν πρὸδον τῶν ἐκ Ναυπάκτου ἐξελθόντων ἐχθρῶν.

Ἄλλ' ἐνῶ, διαλυθείσης ταύτης τῆς συνελύσεως, οἱ μὲν περὶ τὸν Εὐδὴν καὶ Καλύβαν ἐκίνησαν πρὸς τὸ μέρος ὅπου διωρίσθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐμβῆκαν εἰς τὸν δρόμον τὸν πρὸς τὸ Παλαιοξάρι καὶ διέβησαν τὸν Μόρνον ποταμόν, ἀναγγέλλεται ὅτι ἔρχεται κατόπιν καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὅτι ἐκείνην τὴν νύκτα ἐμελλε νὰ μείνῃ εἰς τὸ στενὸν τοῦ Βελούχοβου. Ὁ μὲν Σεφάκας λοιπὸν ἐγύρισε πρὸς αὐτὸ τὸ μέρος διὰ νὰ προῦπαντήσῃ τὸν ἀρχηγόν, ὁ δὲ Μακρῆς μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν μετέβη εἰς Παλαιοξάρι, ὅπου ἔφθασε καὶ ὁ Καραϊσκάκης τὴν ἐρχομένην ἡμέραν ὁμοῦ μὲ ὅλον τὸ στράτευμα καὶ τὸ ἵππικόν.

Ἐπειδὴ δὲ οἱ περὶ τὸν Εὐδὴν καὶ Καλύβαν ἀνταποκριθέντες μὲ τοὺς κατοίκους τῶν Κραβάρων καὶ τὸν τότε ἀρχηγὸν τῶν ὅπλων αὐτῶν Μακρυγιάννην⁽¹⁾, ἐπληροφόρηθησαν ὅτι δὲν ἦσαν οὗτοι πρόθυμοι νὰ κινηθῶσι κατὰ τῶν Τούρκων, εἰδοποίησαν ἀμέσως τὸν Καραϊσκάκην καὶ ἐζήτησαν καὶ ἄλλην βοήθειαν διὰ νὰ βιάσῃσι τρόπον τινὰ τοὺς κατοίκους, ἂν θελήσῃσι νὰ ὑπερασπισθῶσι τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Καραϊσκάκης διώρισεν ἀμέσως τὸν στρατηγὸν Μακρῆν ὁμοῦ μὲ ὅλους τοὺς σὺν αὐτῷ διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειαν τῶν μετὰ τοῦ Εὐδῆ καὶ Καλύβα. Ἄλλ' ἐνῶ αὐτοὶ ἐπλησίαζον εἰς Βιτολίσταν, οἱ μετὰ τοῦ Εὐδῆ εἶχον ἤδη κινήσει διευθυνόμενοι εἰς Λουμπουτινά, ὅπου ἦσαν τοποθετημένοι ἕως ὀγδοήκοντα Τούρκοι. Ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐπλησίασαν εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, οἱ Τούρκοι εἰδοποιηθέντες ἀπὸ τοὺς κατοίκους, ἔβγαινον ἀπὸ τὰς οἰκίας καὶ ἔφευγον πρὸς Ναύπακτον. Οἱ Ἕλληνες ἐφορμήσαντες κατ' αὐτῶν τοὺς διέκοψαν εἰς δύο καὶ μέρος μὲν τὸ μεγαλύτερον διέφυγεν εἰς Ναύπακτον, μερικοὶ δὲ ἕως εἴκοσι ἀναγκασθέντες νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν, ἐκλείσθησαν εἰς δύο οἰκίας. Ταῦτα μαθὼν ὁ Μακρῆς μετέβη τὴν ἐρχομένην ἡμέραν εἰς Λουμπουτινὰν καὶ περικλείσας αὐστηρῶς τοὺς ἐχθρούς, τοὺς ἠνάγκασε νὰ παραδοθῶσι καὶ ἀφοπλίσας αὐτοὺς τοὺς ἀπέστειλεν εἰς τὸν Γενικὸν ἀρχηγόν.

(1) Ὁ Μακρυγιάννης οὗτος εἶναι ἕτερος ἢ ὁ διάσημος στρατηγός, ὅστις ἦτο Δωριεὺς τὴν καταγωγὴν (σημ. ἐκδότου).

Τὰ εἰς Λουμπουτινὰν συνελθόντα στρατεύματα διατρίψαντα αὐτοσε-
τρεῖς ἡμέρας, διαιρέθησαν εἰς δύο· τὸ ἐν σῶμα ὑπὸ τὸν Καλύβαν καὶ Ξύδην
μετέβη εἰς Ἀμόρανην ἐναντίον ἐνὸς ἀποσπάσματος ἐχθρῶν, τὸ ὁποῖον ἔφυ-
γεν εἰς Ναύπακτον, ἅμα εἶδεν ἐρχομένους τοὺς Ἑλληνας. Τὸ ἕτερον δὲ ὑπὸ
τὸν Μακρὴν μετέβη εἰς Πλάτανον· καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ μὲν Μακρὴς
μετέβη εἰς Ζυγόν, ἔχων μόνον τοὺς ἰδίους αὐτοῦ στρατιώτας, τὸ δὲ λοιπὸν
σῶμα, τὸ ὁποῖον ἦτον ὑπὸ τὸν Νικολάκην Κοντογιάννην, διευθύνθη εἰς Ἀρ-
τοτινάν, ὅπου ἦτον διατεταγμένοι νὰ περιμεῖνῃ νέας διαταγὰς τοῦ Ἀρχηγοῦ.

Τὸ σῶμα τῶν εἰς Κλημάκι στρατοπεδευμένων ἐχθρῶν ἐσύγκειτο ἀπὸ
χιλίους ὀκτακοσίους περίπου Τούρκους καὶ Χριστιανούς, ἐν οἷς ἦσαν καὶ ὁ
Ἀνδρέας Ἰσκου, ὁ Σωτῆρης Στράτος καὶ ὁ υἱὸς τοῦ γνωστοῦ διὰ τὴν τουρ-
κολατρείαν Σαδήμα, ἐσκόπευε δὲ νὰ διαβῇ ἀπὸ τὰ Σάλωνα καὶ νὰ ὑπάγῃ
εἰς τὸν Κιουταχῆν· ἀλλ' ὁ ἐρχομὸς τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ἐμα-
ταίωσε τὸ σχέδιόν των. Ὁ Καραϊσκάκης δοκιμάζων τὰς δυνάμεις των ἐπρο-
καλεῖτο αὐτοὺς εἰς μάχην, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἐξήρχοντο ἀπὸ τὰ ὀχυρώματά
των. Μὴ θέλων δὲ νὰ ἐφορμήσῃ αὐτὸς κατ' αὐτῶν, διὰ νὰ μὴ βλαφθῶσιν οἱ
Ἕλληνες, καὶ ἐπειδὴ συνέβησαν πολλαὶ βροχαὶ καὶ κακοκαιρίαι, δὲν ἠδυνήθη
νὰ κάμῃ κἀνὲν κίνημα ἢ στρατήγημα, ἀλλ' ἔμεινεν ἀργὸς εἰς τὰς θέσεις του,
ἕως οὗ οἱ Τούρκοι ἀπελπισθέντες τοῦ νὰ δυνηθῶσι νὰ προχωρήσωσιν, ἀπε-
φάσισαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ναύπακτον. Ἐνῶ δὲ ἐτοιμάζοντο διὰ τὴν ἀνα-
χώρησιν, ὁ Καραϊσκάκης ἐκινήθη μ' ὅλον τὸ στράτευμα κατ' αὐτῶν. Τοῦτο
ιδόντες οἱ Τούρκοι, οὔτε νὰ διαβῶσι τὸν Μόρνον ποταμὸν ἐτόλμησαν, φο-
βούμενοι τὴν καταδίωξιν τῶν Ἑλλήνων, οὔτε νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὰ ὀχυρώ-
ματά των διὰ πόλεμον, ἂν καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπλησίαζον εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς
ἐπροσκαλοῦσαν εἰς μάχην. Ἐβγήκε μόνον τὸ ἵππικόν των κατὰ τῶν Ἑλλή-
νων, ἀλλὰ καταδιωχθὲν ἐκρύβη καὶ αὐτὸ ὑπὸ τὰ ὀχυρώματά των. Τελευ-
ταῖον, ἐλθούσης τῆς νυκτός, χωρὶς νὰ γένῃ κἀνὲν σημαντικὸν ἔργον ⁽¹⁾, οἱ μὲν
Ἕλληνες ἐπέστρεψαν εἰς τὰς θέσεις των, οἱ δὲ Τούρκοι διέβησαν τὸν ποτα-
μόν, τὸν ὁποῖον προτάξαντες ὡς φραγμὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐστρατο-
πέδευσαν.

Ὁ Καραϊσκάκης μὴ ἔχων τροφὰς διὰ τὸ στρατόπεδον ἠθέλησε νὰ μετα-
χειρισθῇ τὰ ἐκ τῶν δεκάτων τῆς ἐπαρχίας Λιδωρικίου γεννήματα, συναγ-
μένα παρὰ τοῦ Σεφάκα καὶ ἐναποτεθειμένα εἰς ἀποθήκας. Ἀλλ' ὁ Σεφά-
κας προβάλλων ὅτι ἐχαρίσθησαν ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν εἰς αὐτόν, δὲν ἤθελε νὰ
συγκατατεθῇ· ὁ ἀρχηγὸς ἀφ' ἐνὸς μέρους παρουσιάζων εἰς αὐτὸν τὴν ἀνάγκη-

(1) Ἐπληγώθησαν μόνον τρεῖς ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ἐν οἷς καὶ ὁ στρατηγὸς Κ. Βέρης.

κην τοῦ στρατοπέδου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑποδεικνύων τὴν βίαν, ἐπέμενεν ἕως οὗ τελευταῖον ὁ Σεφάκας ἔδειξεν ὅτι ἐπέισθη νὰ δώσῃ μέρος διὰ τροφὴν τοῦ στρατοπέδου. Εἰς τὴν φιλονεικίαν ταύτην ὁ Σεφάκας, ὑποθαλάπμενος ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας, τοὺς ὁποίους ἠδυνήθη νὰ ἐλκύσῃ πρὸς τὸ μέρος του, ἐναντιώθη μὲ πολλὴν σκληρότητα εἰς τὸν Καραϊσκάκην, ὥστε εἶπον ἀμοιβαίως ὁ εἰς πρὸς τὸν ἄλλον πολλὰ σκληροὺς καὶ πειρακτικοὺς λόγους.

Ὁ Σεφάκας ἔχων σταθεράν ἀπόφασιν νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τὸν Καραϊσκάκην διὰ τὰ γεννήματα καὶ ἔχων ἀνάγκην ὑποστηρίξεως, ἀφ' οὗ ματαίως ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν πολλῶν στρατηγῶν καὶ ἀξιωματικῶν ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Καραϊσκάκη, κατῴρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας ἀρχηγούς· οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι καὶ πρὸ πάντων ὁ Λάμπρος Βεΐκος, ὁ ὁποῖος ἔθεωρεῖτο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὡς ψυχὴ αὐτοῦ τοῦ σώματος, ἐνηγκαλίσθησαν προθύμως τοῦ Σεφάκα τὸ πρόβλημα καὶ ἀντέστησαν προφανῶς εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Ὁ Σεφάκας διὰ νὰ κάμῃ στερεωτέρας τὰς μετ' αὐτῶν σχέσεις του, τοὺς ἐπροσκάλεσεν εἰς Ἀρτοσίαν, ὅπου εἶχε τὴν κατοικίαν του, καὶ παρεκάλεσε τὸν Λάμπρον Βεΐκον διὰ νὰ γένῃ ἀνάδοχος τοῦ νεογεννήτου τέκνου του. Ἐνῷ λοιπὸν αὐτοὶ ἐνησχολοῦντο εἰς ταῦτα, ὁ Καραϊσκάκης σκοπεύων νὰ μεταβῇ εἰς τὰ μέρη τῆς Λεβανείας, ἀπεφάσισε νὰ συστήσῃ στρατόπεδα εἰς τὰ περίξ τῆς Ναυπάκτου διὰ νὰ προφυλάξῃ τὰς ἐπαναστατημένας ἐπαρχίας. Διῶρισε λοιπὸν τὸν μὲν Γιώτην Δαγκλῆν εἰς Βελβίτζενα, τὸν δὲ Γιαννούσην εἰς Παλαιοζάρι· ἔστειλε συγχρόνως καὶ τὸν Δῆμον Τζέλιον εἰς Λεσίει διὰ νὰ πιᾷσῃ αὐτὴν τὴν νῆσον καὶ νὰ τὴν κάμῃ κέντρον τρόπον τινὰ τῶν κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα κινημάτων. Αὐτὸς δὲ ἐφοδιάσας τὸ στράτευμα μὲ τροφὰς τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τὰς ἀποθήκας τοῦ Σεφάκα, ἐκίνησε διὰ τῆς ποταμιᾶς Λιδωρικίου πρὸς Μαυρολιθάρι, εἰδοποιήσας συγχρόνως καὶ τοὺς Σουλιώτας ἀρχηγούς διὰ νὰ συνακολουθήσωσιν. Ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ ἔλθωσιν ὁμοῦ μὲ αὐτόν· μετέβησαν δὲ κατ' εὐθείαν εἰς Σάλωνα.

Ὁ Καραϊσκάκης ἀπεφάσισε νὰ διαβῇ πλησίον τῆς ἐπαρχίας Νέων Πατρῶν μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ δυνηθῇ νὰ λάβῃ τροφὰς ἀπὸ αὐτῆν· εἶχε δὲ γράψει πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτῆς, ὅτι ἂν δὲν ἤθελον προμηθεύσει τροφὰς εἰς τὸ στρατόπεδον, ἤθελε κινηθῇ κατ' αὐτῶν. Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀδύνατοι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν καὶ ἤθελεν ἐπιτύχει νὰ τοὺς διώξῃ, ἂν ἤθελε κάμει κίνημα κατ' αὐτῶν· ἐπειδὴ ὅμως εἶχε προσκληθῇ παρὰ τῆς Διοικήσεως διὰ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀττικὴν, ὅπου ἐκινδύνευεν ἡ Ἀκρόπολις, δὲν ἔκρινε συμφέρον νὰ βραδύνῃ περιπλεκόμενος εἰς τοιοῦτον σημαντικὸν ἐπιχειρήμα. Ὅθεν ἀφῆσας ἕνα ἐπιστάτην εἰς Λάζον διὰ νὰ λάβῃ τὰς παρὰ τῶν κατοίκων τῆς

ἐπαρχίας ταύτης διὰ συγκαταθέσεως τῶν Τούρκων ἀποστελλομένας τροφάς καὶ νὰ τὰς ἐναποθέσῃ διὰ μελλούσας χρείας, αὐτὸς διέβη ἀπὸ τὸ Μαυρολί-
θαρί καὶ ἔφθασε τὴν δεκάτην ὁγδόην τοῦ ἰδίου μηνὸς εἰς Βελίτζαν. Καθ' ὁδὸν
εἶχε μάθει ὅτι οἱ εἰς Τουρκοχώριον ἐστρατοπεδευμένοι ἐχθροὶ εἶχον ἀναχω-
ρήσει. Ὑποπεύων λοιπὸν μήπως διὰ τῆς Γραβιάς ὑπάγουν εἰς βοήθειαν τῶν
εἰς Σάλωνα πολιορκουμένων, ἐπετάχυνε τὴν ὁδοιπορίαν του πρὸς τὴν Γρα-
βιάν διαβαίνων ὅμως ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο ἐβεβαιώθη ὅτι οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐπέ-
ρασαν εἰς Σάλωνα. Ὅταν τέλος ἔφθασεν εἰς Βελίτζαν, ἐβεβαιώθη θετικῶς
ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐπῆγαν εἰς Δίστομον, ὄντες ἕως τέσσαρες χιλιάδες τὸν ἀριθμὸν
καὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Ὁμέρ πασᾶν.

Ὁ Καραϊσκάκης ὑποπεύων μήπως συμβῇ τι ἀπευκταῖον εἰς τοὺς εἰς
Δίστομον, ὄντας ὀλίγους ὡς πρὸς τοιαύτην ἐχθρικὴν δύναμιν, ἀπεφάσισε νὰ
ὑπάγῃ εἰς βοήθειάν των ἀμέσως· ἐσχεδίασεν ὅμως νὰ πράξῃ καὶ καθ' ὁδὸν
κάνεν ἀξιόλογον ἔργον. Ἀπέστειλε λοιπὸν πεζοδρόμον (εἰς τὸν ὅποιον ὑπε-
σχέθη πλουσίαν ἀμοιβήν, ἂν ἐν καιρῷ ἐκπληρώσῃ τὰ παραγγελλόμενα) διὰ
νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς εἰς Δίστομον Ἕλληνας ὅτι ἐμελλεν ἐκείνην τὴν νύκτα νὰ
ὑπάγῃ εἰς βοήθειάν των καὶ ὅτι ἐμελλε νὰ ἐπιπέσῃ εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατό-
πεδον. Παρεκινούσε δὲ καὶ αὐτοὺς νὰ μένωσιν ἄγρυπνοι καὶ νὰ ἦναι ἐτοι-
μοι ὥστε, ἅμα ἀκούσωσι τὴν συμπλοκὴν, νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὰς οἰκίας κατὰ
τῶν ἐχθρῶν. Περὶ τὴν δεκάτην ὥραν τῆς ἡμέρας ἐκίνησεν ἀπὸ Βελίτζαν μὲ
τετρακοσίους στρατιώτας καὶ ἀξιοματικούς. Ἦσαν δὲ ὅλοι πεζοὶ κατὰ παραγ-
γελίαν τοῦ ἀρχηγοῦ, καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ ἐννοηθῶσιν ἀπὸ τοὺς εἰς Δαύλειαν
στρατοπεδεύοντας ἐχθρούς, ὅθεν ἀναγκαίως ἔπρεπε νὰ διαβῶσι· δὲν ἠθέλησεν
οὐδὲ ὁ ἴδιος νὰ λάβῃ ἵππον, μ' ὅλον ὅτι ὅλοι τὸν παρεκίνησαν ἐπιμόνως. Διὰ
τὸ βαθύ τῆς νυκτὸς σκότος, διὰ τὴν ἀνωμαλίαν τῶν δρόμων καὶ διὰ τὰς
πολλὰς περιστροφάς, μόλις δύο ὥρας πρὶν ἐξημερώσῃ ἐπλησίασαν εἰς τὸ ἐχθρι-
κὸν στρατόπεδον, χωρὶς νὰ ἐννοηθῶσι διόλου ἀπὸ τοὺς φύλακας, καὶ ἐμβάι-
νουν εἰς αὐτὸ φωνάζοντες καὶ τουφεκίζοντες. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εἶδον νὰ γένῃ
ταῦτοχρόνως κανὲν κίνημα καὶ ἀπὸ τοὺς εἰς Δίστομον κατὰ τὴν παραγγελίαν
τοῦ Καραϊσκάκη, δὲν ἐπέμειναν εἰς μάχην, ἀλλὰ διαβάντες διὰ μέσου τῶν
σκηνῶν τοῦ ἐχθροῦ τουφεκίζοντες, ἔφθασαν εἰς Δίστομον. Οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐτόλ-
μησαν νὰ ἐξέλθωσι κατ' αὐτῶν, περιορίσθησαν δὲ μόνον εἰς τὸ νὰ φωνά-
ζωσι καὶ νὰ τουφεκίζωσι ἀπὸ τὰς σκηνάς των. Ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἐφο-
νεύθησαν μόνον δύο καὶ αἰχμαλωτίσθη εἰς, τῶν δὲ ἐχθρῶν ἡ ζημία κυρίως
μὲν δὲν ἔγεινε γνωστή, πιθανολογεῖται ὅμως νὰ ἦτον ὄχι μικρά. Οἱ εἰς Δίστο-
μον δὲν ἐκινήθησαν κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, διότι ὁ πεζοδρόμος δὲν
ὑπῆγεν ἐν καιρῷ νὰ τοὺς γνωστοποιήσῃ τὴν παραγγελίαν τοῦ Καραϊσκάκη.

ἐλυπήθησαν μεγάλως διότι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συμπράξωσιν εἰς ἓν σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἔμελλεν ἴσως νὰ ἐπιφέρῃ τὸν ὄλεθρον τοῦ ἔχθρου. Ὁ Ὁμερ πασσᾶς, ἀρχηγὸς τῶν Τούρκων εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, τόσον ἐξεπλάγη διὰ τὴν αἰφνίδιον παρουσίαν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ διὰ τὸ τόσον τολμηρὸν τοῦτο ἐπιχειρήμα, ὥστε τὴν ἐπομένην ἡμέραν τοὺς μὲν στρατιώτας, τοὺς ὄντας εἰς νυκτερινὴν φυλακὴν, ἀπεκεφάλισε διότι δὲν ἐνόησαν τὴν διάβασιν τῶν Ἑλλήνων, εἰς δὲ τὰς θέσεις του ὠχυρώθη καλλίτερον καὶ συγχρόνως ἔστειλε καὶ διὰ νέαν βοήθειαν, ὡς ἀπὸ αὐτομόλους ἐγένετο φανερόν.

Ἐνταῦθα ἃς ὀπισθοδρομήσωμεν ὀλίγον διὰ νὰ ἀναφέρωμεν τί ἔπραξεν ὁ Ὁμερ πασσᾶς, ἅμα ἔφθασεν εἰς Δίστομον, καὶ πῶς τὸν ἀντέκρουσαν οἱ φυλάττοντες ταύτην τὴν θέσιν Ἕλληνες. Ὁ Ὁμερ πασσᾶς διωρίσθη νὰ ὑπάγῃ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν Σαλῶνων, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐτόλμα νὰ εἰσβάλῃ εἰς ταύτην τὴν ἐπαρχίαν, ἀφίνων τρόπον τινὰ εἰς τὰ ὀπίσθιά του τοὺς εἰς Δίστομον Ἕλληνας, ἀπεφάσισε νὰ κινηθῇ πρῶτον κατ' αὐτῶν διὰ νὰ τοὺς καταστρέψῃ καὶ νὰ κάμῃ ἀσφαλὴ τὴν διάβασίν του. Ἐτοιμάσας λοιπὸν τὰς δυνάμεις του μετέβη τὴν δεκάτην ἔκτην τοῦ Ἰανουαρίου εἰς Δίστομον, πλησίον τοῦ ὁποίου καὶ ἐστρατοπέδευσε. Θέλων δὲ νὰ δοκιμάσῃ τὰς δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων καὶ νὰ ὀδηγηθῇ ἐπομένως εἰς τὴν ὁποίαν ἐμελέτα νὰ κάμῃ ἐπίθεσιν, ἔπεμψεν ἓν σῶμα πεζῶν καὶ ἱππέων διὰ νὰ ἀκροβολισθῇ με' αὐτούς. Ἰδὼν δὲ ὅτι αἱ δυνάμεις ἦσαν ὀλιγώταται, ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ τὴν ἐπομένην ἡμέραν γενικὴν εἰς τὸ χωρίον ἔφοδον.

Ἀμα ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ἤρχισεν ὁ κανονοβολισμὸς· ἐν μέγα κανόνιον, τοποθετημένον ὀλίγον μακρύτερον βολῆς τουφεκίου ἀπὸ τὸ χωρίον, διευθύνετο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὸν κατὰ πρόσωπον τοῦ χωρίου τότε νεωστὶ κατασκευασθέντα πύργον. Ἀφ' οὗ ἔγεινεν ἱκανὴ βλάβη τόσον εἰς αὐτόν, καθὼς καὶ εἰς ἄλλας τινὰς οἰκίας, ἐδόθη τὸ σημεῖον τῆς ἐφόδου. Ὅλοι οἱ ἐχθροὶ ἀλαλάζοντες καὶ τουφεκίζοντες ἐπιπίπτουν εἰς τὸ χωρίον ἀπὸ τρία διάφορα μέρη· ἀπὸ μὲν τὰ δεξιὰ οἱ Ἀλβανοί, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Καρεμφίλμπεην, ἀδελφὸν τοῦ εἰς Ἀράχωβαν φονευθέντος Μουσταφάμπεη, ἀπὸ δὲ τὰ ἀριστερὰ οἱ Γκέκηδες ὑπὸ τὸν Ὀσμάν πασᾶν, κατὰ πρόσωπον δὲ αὐτὸς ὁ Ὁμερ πασσᾶς με' τοὺς Χαλντούπηδες. Ὅλοι εἰσῆλθον ταῦτοχρόνως εἰς τὸ χωρίον καὶ ἐκυρίευσαν τὰς πλειοτέρας οἰκίας, τὰς ὁποίας δὲν ἐδύναντο νὰ κατέχωσιν οἱ Ἕλληνες, ὡς ὄντες ὀλίγοι. Ἐφώρμησαν ἔπειτα καὶ εἰς ἐκεῖνας, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν κλεισμένοι οἱ Ἕλληνες, ὥστε κατήντησαν εἰς μερικὰς ν' ἀποσπῶσι τὰ ξύλα τῆς στέγης καὶ νὰ κρημνίζωσι τὰς κεραμίδας. Ἀπὸ τοὺς φυλάττοντας τὴν ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκκλησίαν Ἕλληνας (ἐπειδὴ δὲν ἐπῆγαν κατ' αὐτῶν ἐχθροὶ) κατέβησαν μερικοὶ πρὸς βοήθειαν τῶν πολεμούντων εἰς τὰς οἰκίας. Συνέβη

ταύτοχρόνως νὰ φονευθῇ καὶ εἰς σημαντικὸς Τούρκος ἀπὸ τοὺς κατὰ πρόσωπον προσβαλόντας, ὥστε εἴτε διὰ τὸ ἓν, εἴτε διὰ τὸ ἄλλο συμβεβηκὸς δειλιάσαντες οἱ ἔχθροὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξελθόντες ἀπὸ τὰς οἰκίας τοὺς κατεδίωξαν ὀλίγα βήματα πρὸς τὸ στρατόπεδόν των· δὲν ἐπρόλαβον ὅμως νὰ φύγῃσι συγχρόνως καὶ οἱ ἀπὸ τὰ δεξιὰ προσβαλόντες καὶ διὰ τοῦτο, ὡς μείναντες ὕστεροι, ἐζημιώθησαν περισσότερον ἀπὸ τοὺς λοιπούς. Περὶ τὸ ἑσπέρας ἔφθασεν ἀπὸ Σάλωνα καὶ ὁ Γεώργιος Δράκος, ὁ ὁποῖος ὀρμήσας ἀμέσως κατὰ τῶν ὑπὸ τὸν Καρεμφίλμπην Ἀλβανῶν, τοποθετημένων ἐπὶ τοῦ πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ Διστόμου λόφου, τοὺς ἠνάγκασε νὰ φύγῃσι καὶ νὰ τοποθετηθῶσι πλησίον τοῦ στρατοπέδου των. Εἰς ταύτην τὴν μάχην οἱ φονεμένοι τῶν ἔχθρῶν ἦσαν πολλοί, ἀλλὰ τοὺς μὲν πεσόντας εἰς τὴν ἑφοδὸν τοὺς ἔλαβον οἱ ἔχθροὶ καὶ τοὺς μετεκόμισαν εἰς τὸ στρατόπεδόν των, ὅσοι δὲ πεσόντες περὶ τὸ χωρίον ἐγυμνώθησαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἦσαν ὑπὲρ τοὺς ὀγδοήκοντα· ἀπὸ δὲ τοὺς Ἕλληνας ἐφονεύθησαν δύο καὶ ἐπληρώθησαν ὀκτώ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Νικόλαος Μπότζαρης.

Ἀναπαυθεὶς ὀλίγον ὁ Καραϊσκάκης, ἅμα ἐφάνη ἡ ἡμέρα, περιῆλθε τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον καὶ ἐπαρτήρησε τὰς παρὰ τῶν ἔχθρῶν κατεχομένας θέσεις. Ἰδὼν δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς κορυφῆς τινος λοφιδίου πρὸ τοῦ χωρίου ἐπροσπαθοῦσαν οἱ ἔχθροὶ νὰ κατασκευάσωσι προμαχῶνα, τὸ ὅποιον ἤθελεν ἀποβῇ φθοροποιὸν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀπεφάσισε νὰ τοὺς ἀντικρούσῃ εἰς τὸν σκοπὸν των καὶ νὰ ματαιώσῃ τὸ σχέδιόν των. Ὅθεν διώρισε νὰ γεμισθῶσι μὲ χῶμα μερικὰ δέρματα καὶ καλάθια καὶ ἀφ' οὗ ἐτοιμάσθησαν, παρακινήσας τοὺς στρατιώτας, ἐπεχείρησε διὰ νυκτὸς ν' ἀναβῇ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λοφιδίου, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον κυριεύσει ἀκόμη οἱ ἔχθροί, ὡς κτυπώμενοι ἀπὸ τὰς οἰκίας καὶ ἀπὸ τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ἕλληνας. Προτάξας λοιπὸν τὰ δέρματα ταῦτα, ἀνήγειρε λιθόκτιστον πρόχειρον ὀχύρωμα μόλις τεσσαράκοντα βήματα ἀπέχον τοῦ ἔχθρου καὶ τοῦτο ἀσφάλισε τὸ χωρίον ἀπὸ ἓνα ὄχι μικρὸν κίνδυνον.

Ὁ δὲ Ὁμὲρ πασᾶς πληροφορηθεὶς διὰ τῆς πείρας ὅτι δὲν ἦτον πλέον δυνατόν νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου τὸ χωρίον, διέθεσε τὸ στρατόπεδόν του διὰ πολιορκίαν· ἀφ' ἑτέρου πάλιν μέρους ὁ Καραϊσκάκης βλέπων ὅτι δι' ἐφόδου ἢ συμπλοκῆς κατὰ πρόσωπον δὲν ἦτον δυνατόν νὰ καταστρέψῃ τοὺς ἔχθρους, ἐστοχάσθη νὰ τοὺς ἀποκλείσῃ πιάνων τὰς δύο ὁδοὺς ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐφέροντο αἱ τροφαὶ εἰς τοὺς ἔχθρους. Διώρισε λοιπὸν ἐπὶ τούτῳ τῷ σκοπῷ νὰ ἔλθωσιν εἰς Δίστομον τὰ εἰς Σάλωνα, Λιδωρίκι καὶ Δίστομον εὐρισκόμενα στρατεύματα, ἀφ' οὗ μείνωσιν εἰς ἕκαστον μέρος ὀλίγοι μόνον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν κατοίκων· ἐτοποθέτησε δὲ εἰς μὲν τὴν Ἀράχωβαν τὸν Γ. Δω-

βουνιώτην καὶ Ν. Πανουργιᾶν, εἰς δὲ τὸ Στεῖρι τὸν Γιαννούσην καὶ τὸ ἱππικόν, καὶ τοὺς διώρισε νὰ προσμείνωσιν ἕως οὐ νὰ συνέλθῃ ἡ ἀναγκασία δύναμις καὶ νὰ παρουσιασθῇ ὁ ἀνήκων καιρὸς πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆς ἀποκλείσεως. Ἐν τοσούτῳ, ἐπειδὴ τὸ ἐχθρικὸν κανόνιον ἐμψύχωνε τοὺς Τούρκους καὶ ἔφερεν ἀθυμίαν εἰς τοὺς Ἑλλήνας, διώρισε καὶ αὐτὸς καὶ ἔφεραν δύο κανόνια καὶ ἀντεκτύπα τὸν ἐχθρόν.

Παρήλθον ἱκαναὶ ἡμέραι καὶ ἐκτὸς ἀκροβολισμῶν τινῶν, κἄνεν ἄλλο σημαντικὸν ἔργον δὲν ἐπράχθη οὔτε ἀπὸ τὸ ἓν, οὔτε ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Ἀλλὰ τὴν τριακοστὴν πρώτην τοῦ Ἰανουαρίου συνέβη μία μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν μόνην κατ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐκστρατείας ἐνικήθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ὑπέπεσον εἰς αἰσχρὰν φυγὴν· ἀλλὰ καὶ τοῦτο συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ δοξάσῃ περισσότερο τὸν Καραϊσκάκη, ὁ ὁποῖος ἐφάνη πολὺ σημαντικώτερος, παρὰ ἂν ἤθελε κατορθώσει ἀξιόλογον νίκην.

Στρατιῳταὶ τινες ἀπὸ τοὺς εἰς Στεῖρι εὐρίσκομένους, παρατηρήσαντες ὅτι μερικὰ ζῶα τῶν ἐχθρῶν βόσκοντα ἀφύλακτα ἀπεμακρύνθησαν ὀλίγον ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ὥρμησαν κατ' αὐτῶν καὶ περικυκλώσαντές τα, τὰ ἔλαβον καὶ ἐπέστρεφον εἰς τὸν τόπον τῆς κατοικίας των. Ἐβγῆκαν πρὸς καταδίωξιν αὐτῶν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πλησιέστερον εὐρεθέντας ἐχθρούς, ἄλλοι δὲ ἠκολούθουν κατόπιν· οἱ δὲ εἰς Στεῖρι, βλέποντες ὅτι ἐκινδύνευον νὰ περικυκλωθῶσιν οἱ φέροντες τὰ ζῶα, ἐξῆλθον ὅλοι εἰς βοήθειαν καὶ ἀπαντήσαντες τοὺς πρώτους τῶν ἐχθρῶν, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν. Θέλων νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Καραϊσκάκης, διώρισε νὰ ὑπάγωσι καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐν Διστόμῳ πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῶν ἀπὸ Στεῖρι ἐξεληόντων. Ὅλοι ὁμοῦ λοιπὸν διώκοντες τοὺς ἐχθρούς, ἔφθασαν ἕως βολὴν τουφεκίου πλησίον τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν καὶ καταλαβόντες ἓνα λόφον ἐκτυποῦσαν τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὸ στρατόπεδόν των.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐπιθυμῶν νὰ κάμῃ σημαντικὴν τινα βλάβην εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ διαμείνωσιν οἱ Ἕλληνες καὶ τὴν ἐπερχομένην νύκτα εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκοντο θέσεις καὶ ἐπομένως νὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιον τῆς ἀποκλείσεως· ἐπειδὴ δὲ ὁ λόφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχον τοποθετηθῇ οἱ Ἕλληνες, ἐπεριτριγυρίζετο ἀπὸ πεδιάδα, φοβούμενος μήπως περικυκλωθῶσιν εἴτε διὰ τοῦ ἱππικοῦ τῶν ἐχθρῶν, εἴτε διὰ τινος ἄλλου ἀνελπίστου συμβεβηκότος, κατέλαβεν αὐτὸς μὲ ὀλίγους στρατιώτας ἓνα τόπον πετρῶδη ἐν τῷ μέσῳ τῆς πεδιάδος καὶ ὀχυρωθεὶς αὐτοσχεδίως εἰς αὐτὸν ἀντεπολέμει τοὺς ἐχθρούς καὶ ἐφύλαττεν ἀσφαλῆ τὴν κοινωνίαν τῶν ἐπὶ τοῦ λόφου Ἑλλήνων μὲ τοὺς εἰς Δίστομον.

Πέντε περίπου ὥρας ἀκροβολίζοντο οἱ Ἕλληνες πλησίον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, καὶ ἐπειδὴ εἶχε γνωστοποιηθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ ἀπόφασις τοῦ Καραϊσκάκη τοῦ νὰ διαμείνωσιν εἰς τὴν θέσιν των καὶ τὴν ἐπερχομένην νύκτα, ἤρχισαν ἤδη νὰ ὀχυρόνωνται, ὅταν παρ' ἐλπίδα ἐφάνη ἐρχόμενον πρὸς βοήθειαν τῶν ἐχθρῶν ἐν σῶμα τακτικῶν. Οἱ Ἕλληνες μὴ ἔχοντες προϋπάρχουσαν εἰδησιν καὶ μὴ ἡξεύροντες πόσος ἦτον ὁ ἀριθμὸς των, ἐδειλίασαν. Ἐνῷ δὲ οἱ τοποθετημένοι εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου, κρίναντες ἀναγκαῖον νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ὀλίγον, ἐκινήθησαν πρὸς τὰ ὑψηλότερα καὶ ὀχυρώτερα τοῦ λόφου μέρη, οἱ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου νομίσαντες τοῦτο τελείαν ἀναχώρησιν, ἔφευγον οἱ μὲν πρὸς Στεῖρι, οἱ δὲ πρὸς Δίστομον. Οἱ Τοῦρκοι ἐμψυχωθέντες ἀπὸ τὴν βοήθειαν τῶν τακτικῶν, ἐνθαρρυνθέντες ὁμῶς πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν φυγὴν τῶν Ἑλλήνων, ὥρμησαν ὅλοι, οἱ μὲν πρὸς Δίστομον, οἱ δὲ κατὰ τῶν φευγόντων. Ἀλλ' οἱ μὲν πρὸς Δίστομον ἀντικρουσθέντες γενναίως ἀπὸ τοὺς ἐν αὐτῷ Ἕλληνας, δὲν ἐπροχώρησαν. Οἱ δὲ ἄλλοι ἐπέμενον διώκοντες τοὺς φεύγοντας, τῶν ὁποίων τὴν πρὸς τὸ χωρίον διάβασιν ἐπροσπάθησαν νὰ κόψωσι διὰ τοῦ ἵππικοῦ των. Ὁ Καραϊσκάκης ὁμῶς, ὁ ὁποῖος εἶχε προβλέψει πόσον κινδυνῶδες καὶ ὀλέθριον ἦτον ἐὰν ἤθελον περικυκλωθῇ οἱ Ἕλληνες, ἐπέμενε εἰς τὴν θέσιν του, ἀντικρούων τοὺς ἀλλεπαλλήλους ἐφορμῶντας κατ' αὐτῆς πεζοὺς καὶ ἵππεῖς. Ἐν ᾧ δὲ οἱ πλειότεροι τῶν μετ' αὐτοῦ δειλιάσαντες ἔφευγον κατ' ὀλίγον, αὐτὸς μὲ μόνον εἴκοσιν Ἕλληνας ἀντεμάχετο, ἕως οὗ διέβησαν οἱ φεύγοντες καὶ διέφυγον τὸν κίνδυνον· καὶ τότε τελευταῖον ἔφυγε καὶ αὐτὸς μὲ ὅλους τοὺς σὺν αὐτῷ ἐκτὸς ἐνός, τὸν ὁποῖον ἤρπασαν ζῶντα τινὲς τῶν ἱππέων τοῦ ἐχθροῦ (1). Ὁ Καραϊσκάκης ἀκολουθῶν τελευταῖος τοὺς φεύγοντας, ἐπροσπάθει νὰ τοὺς ἐμψυχώσῃ νὰ σταθῶσι, μάλιστα ἀφ' οὗ ἔφθασαν εἰς τόπον, ὅπου δὲν ἦτον κίνδυνος ἀπὸ τὸ ἵππικόν· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἔφευγον χωρὶς νὰ τὸν ἀκούσωσιν. Ἀγανακτῶν πολλάκις διότι δὲν ἐτουφέκιζον οὐδὲ κἂν φεύγοντες, ἐφώναζεν, ἐπαρακινουῖσεν, ὕβριζεν καὶ τελευταῖον ἀρπάζων τὰ τουφέκια τῶν πλησιεστέρων ἐπυροβόλει κατὰ τῶν ἐχθρῶν· εἶχον ἤδη ἐξέλθει τινὲς καὶ ἀπὸ τὸ Δίστομον εἰς βοήθειαν τῶν φευγόντων, ὥστε οἱ ἐχθροί, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὴν δίωξιν ἐπὶ λόφου πετρώδους, ὅπου τὸ ἵππικόν των δὲν ἦτον πλέον χρήσιμον, ὥπισθοδρόμησαν. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἀπὸ μὲν τοὺς ἐχθροὺς ἐφονεύθησαν ἕως τριακόντα, ἀπὸ δὲ τοὺς Ἕλληνας μόνον ἕξ, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ αἰχμαλωτισθέντος. Εἶναι τῷ ὄντι παράδοξον πῶς εἰς τόσον σημαντικὴν φυγὴν νὰ μὴ βλαφθῶσι περισσό-

(1) Οὗτος ἦτον ὁ γενναῖος Κωνσταντὴς Γριβογιώργου, ὁ ὁποῖος μετὰ τινα καιρὸν διέσωθη ἀπὸ τὰς γαῖρας τῶν ἐχθρῶν διὰ τινος τολμηρᾶς καὶ παραδόξου φυγῆς.

τερον οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν φρόνησιν καὶ τὴν τολμηρὰν ἀπόφασιν τοῦ Καραϊσκάκη, ὁ ὁποῖος ἂν δὲν ἤθελε πιάσει ἐκείνην τὴν θέσιν καὶ δὲν ἤθελεν ἐπιμείνει εἰς αὐτήν, καταφρονῶν γενναίως τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἤθελον περικλεισθῇ ἐπὶ τοῦ λόφου καὶ δὲν ἤθελον δυνηθῇ νὰ διασωθῶσι.

Μ' ὅλον ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὑπερίσχυσαν εἰς ταύτην τὴν συμπλοκὴν, μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἔκαμαν κίνημα κατὰ τῶν Ἑλλήνων τὰς ἀκολούθους ἡμέρας. Οἱ πυροβολισταὶ μόνον τῶν νεωστὶ ἐλθόντων τακτικῶν, παραλαβόντες τὸ κανόνιον εἰς τὴν ἐξουσίαν των, ἐκανονοβολοῦσαν ἀδιακόπως, ὥστε κατήντησαν νὰ κάμωσι καὶ τριακοσίας βολὰς εἰς μίαν μόνην ἡμέραν· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἐβλάπτοντο ἐπαισθητῶς ἀπὸ αὐτό, προφυλαττόμενοι εἰς τὰς ὀχυρωτέρας οἰκίας καὶ εἰς μέρη μὴ ἐκτεθειμένα εἰς τὸ κανόνιον. Συνέβη κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν νὰ κάμωσιν εἰς Ταλάντι τὴν δευτέραν ἀπόβασίν των τὰ Ὀλύμπια στρατεύματα καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὰς τροφάς, τὰς ὁποίας τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐπρομηθεύετο ἀπὸ αὐτὸ τὸ μέρος. Ὁ Ὁμὲρ πασᾶς λοιπὸν φοβοῦμενος τὴν ἔλλειψιν τῶν τροφῶν, βλέπων τὸ στρατεύμα του κακοπαθοῦν ἐν καιρῷ χειμῶνος εἰς τὸ ὕπαιθρον, ὑποπτέων μὴν περικλεισθῇ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, τῶν ὁποίων ἠῤῥακε καθ' ἡμέραν ὁ ἀριθμὸς, καὶ τελευταῖον μὴ ἐλπίζων νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του νέα ἐχθρικὴ δύναμις, ἀπεφάσισε καὶ ἔφυγε τὴν νύκτα τῆς πέμπτης τοῦ Φεβρουαρίου, ἀφήσας ἕως ἑκατὸν σκηνάς, πολλὰς ἀποσκευὰς καὶ τὸ κανόνιον, ἀφ' οὗ κατέκοψεν μόνον τοὺς τροχοὺς τῆς ἀμάξης του.

Οἱ Ἕλληνες ἂν καὶ ἦσαν ἄγρυπνοι εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἐν μέρει δὲν ἀπείχον ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν περισσότερον ἀπὸ τεσσαράκοντα βήματα, μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἐννοήσωσι τὴν φυγὴν των· μετὸς τὴν προσοχὴν καὶ ἡσυχίαν ἔγεινεν. Ἀφ' οὗ ὅμως οἱ ἐχθροὶ ἐξεμάκρυναν, αὐτόμολός τις χριστιανὸς ἐλθὼν ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἀνήγγειλε τὴν φυγὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἀμέσως ἔδραμον πρὸς τὸ στρατόπεδον· ἀλλ' οἱ μὲν πρῶτοι ἐπέπεσον εἰς τὰ λάφυρα· μόλις δὲ οἱ μὴ εὐρίσκοντες πλέον τι νὰ λαφυραγωγήσωσι, διευσθύνθησαν πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἔφυγον οἱ ἐχθροί· ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῶν οἱ ἐπιτυγχάνοντές τι καθ' ὁδὸν ἐπέστρεφον, ὥστε ὀλίγοι μόλις ἔφθασαν εἰς τὴν ὀπισθοφυλακὴν τῶν ἐχθρῶν, μετὰ τῆς ὁποίας ἐσυγκρούσθησαν, χωρὶς ὅμως νὰ τὴν βλάβωσιν ἐπαισθητῶς. Ἐζημιώθη μ' ὅλα ταῦτα ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν φυγὴν ταύτην, ἐκτὸς τῶν ἀποσκευῶν καὶ σκηνῶν, ὑπὲρ τοὺς τριάκοντα φονευθέντας καὶ αἰχμαλωτισθέντας. Οἱ ἐχθροὶ τὴν νύκτα ἐκείνην μετέβησαν εἰς Δαύλειαν· ἐκεῖθεν δὲ παραλαβόντες καὶ τοὺς ἐκεῖ στρατοπεδεύοντας μετέβησαν εἰς Λεβαδείαν, ὅθεν ἀκολούθως ὁ Ὁμὲρ πασᾶς μετέβη εἰς Εὐρίπον, μὴ δυνηθεὶς νὰ φέρῃ εἰς ἑκβασιν τὸ ἐπιχείρημά του. Οἱ δὲ εἰς τὸ φρούριον τῶν

Σαλόνων πολιιορούμενοι, μαθόντες τὴν φυγὴν τοῦ Ὁμέρ πασᾶ καὶ ἀπελπισθέντες ὀλοτελῶς τοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς αὐτοὺς βοήθεια, ἔφυγον ἀπὸ τὸ φρούριον μὲ ὄσας ἐκ τῶν ἀποσκευῶν των ἡδυνήθησαν νὰ συμπαραλάβωσιν. Οἱ Ἕλληνες εἰδοποιήθησαν, ἀλλὰ βραδέως περὶ τῆς φυγῆς ὥστε ὅταν ἔδραμον εἰς τὴν καταδίωξιν, μόλις ἐκατάφθασαν τὴν ὀπισθοφυλλικὴν, ἐκ τῆς ὁποίας φονεύσαντες μερικοὺς, διέσωσαν τινὰς αἰχμαλώτους καὶ ἔλαβον ὀλίγας ἀποσκευάς.

Ὁ Καραϊσκάκης εἶχε προσκληθῇ καὶ προλαβόντως παρὰ τῆς Διοικήσεως διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειαν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν κινδυνευούσης, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν διαταγὴν ταύτην διὰ τὴν ἐπισυμβῆσαν ἐκστρατείαν τοῦ Ὁμέρ πασᾶ. Ἀφ' οὗ δὲ ἐλευθερώθη καὶ ἀπὸ αὐτῆν, ἀπεφάσισε πλέον νὰ τρέξῃ εἰς βοήθειαν, διότι μάλιστα ἐπροσκαλεῖτο καὶ ἀπὸ τοὺς ἐντὸς τοῦ φρουρίου ὀπλαρχηγούς. Περιπλέον τὴν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐκστρατείαν του κατέστησεν ἀναγκαιοτάτην ἡ φθορὰ τὴν ὁποίαν ἔπαθον εἰς Καματερὸν τὰ στρατεύματα τὰ ὑπὸ τὸν Μπούρμπαχην, Βάσον καὶ Π. Νοταρᾶν. Ὅθεν διορίσας εἰς μὲν τὰ Κράβαρα τὸν Γιώτην Δαγκλῆν, εἰς δὲ τὸ Λιδωρίκι τὸν Σεφάκαν καὶ εἰς τὸ Δίστομον τὸν Α. Κουτσονίκαν μὲ περίπου πεντακοσίους, αὐτὸς παραλαβὼν ὅλους τοὺς λοιποὺς ὀπλαρχηγούς καὶ ἕως χιλίους διακοσίους στρατιώτας ἀνεχώρησεν ἀπὸ Δίστομον τὴν εἰκοστὴν πρώτην τοῦ Φεβρουαρίου. Μετὰ δύο δὲ ἡμερονυκτίων συνεχῇ ὁδοιοποιεῖαν ἔφθασεν εἰς Ἑλευσίνα, ὅπου τοποθετήσας τὸ στράτευμα, διέταξε καὶ τὸν Βάσον, διατρίβοντα τότε εἰς Μέγαρα, νὰ μεταβῇ ἀμέσως μὲ τοὺς περὶ αὐτόν. Μετέβη ἔπειτα εἰς Φαληρέα, παρετήρησε τὸ ἐκεῖ στρατόπεδον καὶ συνωμίλησε τὰ δέοντα μὲ τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὀπλαρχηγούς· μετὰ τοῦτο ἐπέραςεν εἰς Σαλαμῖνα, ὅπου διορίσας πολιτάρχην τὸν Νικολὸν Καραμῆτσον διεκήρυξεν ὅτι ἐντὸς εἰκοσιτεσσάρων ὥρων ὅλοι οἱ ἐκεῖ στρατιῶται νὰ μεταβῶσιν εἰς Ἑλευσίνα καὶ ἐπέραςεν εὐθὺς καὶ αὐτὸς εἰς Ἑλευσίνα, ἀφήσας εἰς τὸν πολιτάρχην νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς διαταγῆς του.

Μόλις ἀνεπαύθη ὀλίγον καὶ ἀμέσως ἐπροσκάλεσε κατ' ἰδίαν μόνον τοὺς ἀρχηγούς τῶν ὑπ' αὐτῷ διαφόρων σωμάτων διὰ νὰ τοὺς κοινοποιήσῃ τὸ σχέδιον, τὸ ὅποιον εἶχε κατὰ νοῦν νὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν. Καὶ διὰ νὰ μὴν λάβῃ τινὰ ἀντίκρουσιν, ἐφρόντισεν ἅψ' ἑνὸς μὲν μέρους νὰ ἐνσπεύρῃ ἐλπίδας τινὰς πληρωμῆς καὶ ἀμοιβῆς τῶν ἀγώνων των, ἅψ' ἑτέρου δὲ νὰ κολακεύσῃ τὴν φιλοτιμίαν των. Εἶναι δὲ ἀληθές ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἶχε μεγάλας ἐλπίδας ὁ Καραϊσκάκης ὅτι ἔμελλε νὰ βοηθηθῇ διὰ χρημάτων εἰς τὸ ἐπιχειρήμα του. Ἐπειδὴ οἱ πληρεξούσιοι τοῦ ἔθνους ἦσαν εἰς δύο διηρημένοι καὶ ἕκαστον τῶν μερῶν ἐνόμιζεν ὅτι ἤθελεν ὑπερισχύσει, ἂν προσελάμβανε

μέ τὸ μέρος του τὸν Καραϊσκάκη. Αὐτὸς δὲ ζητούμενος καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐπολιτεύετο ἀμφοτέρα, χωρὶς νὰ προστεθῇ φανερά καὶ σταθερά εἰς κανένα, ἐλπίζων μὲ τοῦτον τὸν τρόπον νὰ ἐπιτύχῃ καλῆτερα τὸν σκοπὸν τῆς πολιτικῆς του· ἤλπιζεν ὁμοίως καὶ εἰς ἐξωτερικὰ βοηθήματα ⁽¹⁾ καὶ πρὸ πάντων τῆς Φιλελληνικῆς ἐταιρείας τῶν Παρισίων, τῆς ὁποίας ἐπεθύμει καθ' ὑπερβολὴν ν' ἀποκτήσῃ καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἔπαινον ⁽²⁾.

Τὸ σχέδιον ἦτον νὰ τοποθετηθῇ τὸ ἐν Ἐλευσίνι στράτευμα εἰς Κερατζίι, ὅθεν προχωροῦν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀναλόγως τῶν προστιθεμένων νέων δυνάμεων, νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ἐλαιῶνα καὶ διὰ τοῦ ἐλαιῶνος, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε βλάπτεσθαι ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν ἱππικόν, νὰ προχωρήσῃ ἕως εἰς τὸ φρούριον καὶ νὰ ἀνοίξῃ συγκοινωνίαν τῶν πολιτοικουμένων μὲ τὴν θάλασσαν. Ὅταν δὲ τοῦτο ἤθελε κατορθωθῇ, ὁ ἐχθρὸς ἤθελε κρίνει περιττὸν νὰ ἐπιμένῃ εἰς μίαν ἀνωφελῆ πολιορκίαν καὶ ἤθελεν ἀναχωρήσει, ἀφίπων ἐλεύθερον ἀπὸ τοὺς βεβήλους πόδας του τὸ ἱερὸν ἔδαφος τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ σχέδιον τοῦτο φαίνεται δυσκατόρθωτον, δὲν ἦτον ὅμως ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχῃ. Ὁ φρόνιμος καὶ προφυλακτικὸς τρόπος, τὸν ὁποῖον μετεχειρίσθη ὁ Καραϊσκάκης, δίδει ἱκανὰς ἐλπίδας, ὅτι ἂν ὄχι ἐντελῶς, τοῦλάχιστον ὅμως κατὰ μέγα μέρος ἤθελεν ἀποβῇ κατὰ τὰς ἐλπίδας του.

Κοινοποιῶν εἰς τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου τὸ σχέδιον τοῦτο, ἐφρόντισε νὰ τοὺς τὸ προβάλῃ ὡς συμβουλευόμενος, καὶ τοῦτο τοὺς ἠνάγκασε νὰ τὸ δεχθῶσι προθυμότερον, τὸν ἐβεβίωσαν δὲ περὶ τῆς τελείας ἐμπιστοσύνης των εἰς ὅσα αὐτὸς κρίνει εὐλόγα καὶ τῆς προθύμου ὑπακοῆς εἰς τὰ διαταττόμενα. Οὕτω λοιπὸν διέταξε τριακοσίους στρατιώτας ὑπὸ τὸν Καλύβαν, Κασιμούλην καὶ Ἀθανασούλην Βαλτινὸν νὰ ἀναχωρήσωσι διὰ θαλάσσης καὶ ἀκολουθοῦντες ἓνα ἔμπειρον τῆς τοποθεσίας ὁδηγόν, μὲ τὸν ὁποῖον τοὺς ἐσυντρόφευσε, νὰ ὑπάγωσιν εἰς Κερατζίι καὶ νὰ κατασκευάσωσιν ἐν ὀχύρωμα εἰς τὴν ἀρμοδιωτέραν θέσιν· τὸ δὲ λοιπὸν στράτευμα νὰ μεταβῇ τὴν νύκτα διὰ ξηρᾶς· τὸ κίνημα τόσον τῶν διὰ ξηρᾶς, καθὼς καὶ τῶν διὰ θαλάσσης ἀπεφασίσθη νὰ γενῇ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, διὰ νὰ μὴ γνωσθῇ

(1) Τὰ βοηθήματα τοῦ Μεγαλειοτάτου Βασιλέως τῆς Παναρίας, ὁ ὁποῖος πρῶτος τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης ἐνέδωκεν εἰς τὴν φωνὴν τῆς φιλανθρωπίας καὶ ἔπεμψεν ὁμοῦ μὲ τὰ βοηθήματά του καὶ τὸν Συνταγματάρχην Ἐιδέκον, ὁ ὁποῖος ἐνεψύχωσε τὸν Καραϊσκάκην εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν ὑπεστήριξε διὰ τῆς φρονίμου διανομῆς τῶν βοηθημάτων.

(2) Ὁ ἔνδοξος ἱατρὸς Μπαλῆς, ὁ ὁποῖος δικαίως ἀπέκτησε τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους καὶ διὰ τὰς σημαντικὰς ἱατρικὰς του ἐκδουλεύσεις καὶ διὰ τὰ εὐγενῆ του ὑπὲρ αὐτοῦ αἰσθήματα, ἔχων τὴν ἐπιστάσιαν τῶν ἀπὸ τὴν Φιλελληνικὴν ἐταιρείαν πεμπομένων βοηθημάτων συνετέλεσε πολὺ εἰς ὑποστήριξιν τοῦ ἀγῶνος τοῦ Καραϊσκάκη.

ἀπὸ τὰς σκοπιάς τῶν ἐχθρῶν. Ἡ σάλπιγξ ἐσήμανε τὴν ὥραν, καὶ ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ ἔμβασεν εἰς τὰ πλοῖα τοὺς διωρισμένους νὰ ὑπάγωσι διὰ θαλάσσης καὶ τοὺς ἐκίνησεν, ἀνεχώρησεν ἀπὸ Ἑλευσῖνα μὲ τὸ ἐπίλοιπον στράτευμα.

Οἱ διὰ θαλάσσης ἐκστρατεύσαντες, φθάσαντες εἰς τὸν διωρισμένον τόπον καὶ ἀποβάντες εἰς τὴν ξηράν, κατεσκεύασαν ἀμέσως ἐν ὀχύρωμα ἀνάλογον μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν φθάσας μετὰ ταῦτα καὶ ὁ ἀρχηγὸς μὲ τὸ λοιπὸν στράτευμα διώρισε τὸν Χριστόδουλον Χατζῆ Πέτρου νὰ τοποθετηθῇ εἰς μίαν ἐκκλησίαν καὶ τινα περὶ αὐτὴν ἐρείπια οἰκιῶν, θέσιν κειμένην πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Ὁμοῦ μὲ αὐτὸν ἐτοποθέτησε καὶ τοὺς διὰ θαλάσσης ἐλθόντας, εἰς δὲ τὸ ὑπ' αὐτῶν κατασκευασθὲν ὀχύρωμα ἐδιώρισε τὸν Γιαννοῦσιν καὶ Βάσον· μεταξὺ δὲ εἰς τὰς δύο ταύτας θέσεις ἐτοποθέτησε τὸν Π. Νοταρᾶν. Ἐνῷ οἱ στρατιῶται ἐνησχολοῦντο εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῶν θέσεων τούτων, ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὸν Ροΐκην καὶ Γαρδικιώτην ἐπροχώρησεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον παρατηρῶν τὸν τόπον· ἔφθασε δὲ εἰς ἐν μετόχι, τὸ ὁποῖον ἐφάνη εὐλογον εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ νὰ πιασθῇ ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνας καὶ νὰ ὀχυρωθῇ. Ἐπιστρέψας ἐκοινοποίησε τὴν γνώμην του καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἀξιωματικούς, καὶ ἐπειδὴ ὅλοι τὴν ἀπεδέχθησαν, διορίζει ἑκάτὸν πενήντα στρατιώτας ἀπὸ τοὺς νεωστὶ ἐλθόντας ἀπὸ Παλαμῆδι καὶ ἄλλους τόσους ἀπὸ ἄλλα σώματα νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς ταύτην τὴν θέσιν. Ἀλλὰ μόλις ἐπροχώρησαν οὗτοι ὀλίγα βήματα, καὶ τοὺς προσκαλεῖ νὰ ἐπιστρέψωσιν ὀπίσω καὶ νὰ ὑπάγωσιν ἕκαστος εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἦτον διωρισμένος προτῆτερα. Ἀποροῦντες ὅλοι διὰ τὴν ταχυτάτην ταύτην μεταβολὴν τῆς ἀποφάσεως, ἐρωτοῦν τὴν αἰτίαν. «Ὅταν, ἀπεκρίθη, δὲν βλέπω συμφωνίαν μετὰξὺ σας, δὲν ἐπιχειρῶ πολεμικὰ ἔργα». Ἐρώτησαν ποῖος εἶναι ὁ αἴτιος τῆς διαφωνίας, ἀλλ' αὐτὸς δὲν ὠμολόγησε κἀνένα· εἶπε δὲ ὅτι αὐριοὺς θέλει τὸν γνωστοποιήσῃ καὶ ἃς περάσῃ οὕτως ἡ παρούσα νύκτα. Τοῦτο δὲ τὸ εἶπε διὰ νὰ ἀναπαύσῃ, φαίνεται, τοὺς ἐξετάζοντας, ἐπειδὴ εἰς τὸ ἐξῆς δὲν ἔγεινε πλέον λόγος περὶ αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου, τοῦλάχιστον δημοσίως.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ⁽¹⁾ πολλὰ πρωτὶ ἐπῆγεν ἔφιππος ὁμοῦ μὲ ἓνα ἐκ τοῦ ἱππικοῦ διὰ νὰ κατασκοπεύσῃ τὴν θέσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Συρόμενος ἀπὸ τὴν περιέργειαν τοῦ νὰ ἰδῇ πλησιέστερον καὶ νὰ μάθῃ τι περὶ σότερον, ἐπλησίασεν ὑπὲρ τὸ δέον εἰς ἓνα ἐχθρικὸν προμαχώνα, ὥστε τὸν ἐπυροβόλησαν μετέβη ἐκ τούτου εἰς ἄλλον, καὶ λαβὼν δύο ἵππους βόσκοντας πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἐχθρῶν, ἐπέστρεψεν ἀφ' οὗ ἔκαμε τὰς ἀναγκαίας

(1) 3 Μαρτίου.

παρατηρήσεις του· ἐπειδὴ δὲ εἶδε τριακοσίους ἵππεῖς ἀποκοπέντας ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ διευθυνομένους πρὸς τὸ Ἑλληνικόν, ἔδωκεν ἀμέσως διαταγὴν νὰ ἐτοιμασθῶσιν ὅλοι καὶ νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰς θέσεις των.

Οἱ Τοῦρκοι ἵππεῖς φθάσαντες πλησίον εἰς τὸ Μετόχι, τὸ ὁποῖον, ὡς ἀνωτέρω, δὲν εἶχε πιασθῇ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ἀπέβησαν ἀπὸ τοὺς ἵππους, συνεκεντρώθησαν εἰς ἓν καὶ ἐκάθισαν. Κατὰ περίστασιν τὴν στιγμὴν ταύτην εἶχον εὐρεθῇ μέσα εἰς τὸ Μετόχιον τοῦτο διάφοροι ἀξιωματικοὶ ἐκ τοῦ σώματος τῶν Παλαμηδιωτῶν, ἐλθόντες χάριν περιεργείας, οἱ ὁποῖοι ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ Μετόχιον, ἀρήσαντες πέντε στρατιώτας μόνον διὰ νὰ φαίνωνται εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ νὰ δίδωσιν αἰτίαν νὰ ὑποπτεύωσιν, ὅτι ἡ θέσις αὕτη δὲν εἶναι ἀφύλακτος· μετὰ ἱκανὴν ὥραν συνήχθη καὶ πεζικὸν ἐχθρικὸν στράτευμα, συγκείμενον ἀπὸ ὀκτακοσίους περίπου στρατιώτας· τὸ στράτευμα τοῦτο ὠδηγεῖτο ἀπὸ τὸν ἴδιον Κιουταχῆν, ὅστις μαθὼν ἀπὸ τὰ περὶ τὸν Φαληρέα στρατεύματά του, ὅτι ἤλθον τὰ ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκη στρατεύματα, ἐπῆγε νὰ παρατηρήσῃ μόνος του καὶ νὰ δοκιμάσῃ τὴν δύναμιν αὐτῶν.

Τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔχων καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἐτοίμασε τοὺς Ἑλληνας καὶ διώρισε νὰ ἐξέλθωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν· νὰ κάμωσι δὲ ἀρχὴν τοῦ ἀκροβολισμοῦ οἱ ὀλίγοι ἵππεῖς Ἑλληνες, βοηθούμενοι καὶ ἀπὸ τοὺς ἔχοντας ἵππους ἀξιωματικούς τοῦ πεζικοῦ, ὅσοι ἐπροθυμήθησαν νὰ μεθέξωσι καὶ τούτου τοῦ κινδύνου. Ἀφ' οὗ συνεκρούσθησαν ὀλίγην ὥραν τὰ δύο σώματα, χωρὶς νὰ ὑπερτερήσῃ οὔτε τὸ ἓν, οὔτε τὸ ἄλλο μέρος, οἱ Τοῦρκοι διεύθυναν ἓν ἀπόσπασμα στρατιωτῶν διὰ νὰ πιάσῃ ἓν ὕψωμα γῆς, τὸ ὁποῖον ἀπείχεν ἐξ ἴσου ἀπὸ αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ἐφαίνετο δὲ ὅτι ἔκειτο εὐφυῶς καὶ εἰς ἀσφάλειαν καὶ εἰς περίστασιν καταδρομῆς ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Καραϊσκάκης ἐνόησας ἐν ἀκαρεὶ καὶ τὸν σκοπὸν τῶν ἐχθρῶν καὶ τὴν σημαντικότητα τῆς θέσεως, διέταξε τινὰς τῶν Ἑλλήνων νὰ τρέξωσιν εἰς ταύτην τὴν θέσιν· ἡ ταχύτης τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ἡ προθυμία τῶν στρατιωτῶν συνέτρεξαν εἰς τὸ νὰ προληφθῇ ἡ θέσις αὕτη, τὸ ὁποῖον ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ὀπισθοδρομήσωσι πρῶτον, ἔπειτα νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν ὅλοι, ἵππεῖς καὶ πεζοί, καὶ νὰ μείνωσιν οἱ Ἑλληνες νικηταί, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐνεθαρρύνθησαν εἰς τοὺς λοιποὺς ἀγῶνας.

Μετὰ τὸν ἀκροβολισμὸν τοῦτον στοχαζόμενος ὁ Καραϊσκάκης ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐμελλε νὰ κινηθῇ μὲ μεγαλητέρας δυνάμεις κατ' αὐτοῦ, διέταξε νὰ πιασθῇ καὶ τὸ Μετόχιον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπίασαν οἱ προσδιορισθέντες στρατιῶται καὶ ἔκαμαν καὶ τὰς ἀναγκαίας προετοιμασίας πρὸς ἀντίκρουσιν ἐχθρικῆς προσβολῆς. Ὁ Καραϊσκάκης, ἐπειδὴ πολλοὶ στρατιῶται εἰς τὴν ἀπὸ Ἑλευσῖνα μετά-

θασιν τοῦ στρατοπέδου δὲν συνηκολούθησαν, ἀποδειλιάσαντες εἰς τὸ ἐπιχειρήματα τοῦτο, μὴ ἔχων ἱκανὴν δύναμιν διὰ νὰ κατέχη καὶ τὸν λόφον, τὸν ὅποιον προλαβόντες οἱ Ἕλληνες τοὺς Τούρκους ἐκυρίευσαν, διέταξε τὴν εἰς αὐτὸν φρουρὰν καὶ ἀπεσύρθη. Ἄλλ' ἀμέσως ἐτοποθετήθησαν εἰς αὐτὸν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἀνεγείρῳσιν ὀχυρώματα· τὸ ἴδιον ἔκαμαν καὶ ἀντικρὺ τοῦ Μετοχίου. Ὅλα δὲ ταῦτα ἐγίνοντο ὑπ' ὄψιν καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Κιουταχῆ, ὅστις διώρισε καὶ μετεκόμισαν καὶ ἐν κανόνιον, τὸ ὅποιον ἐτοποθέτησαν ἀντικρὺ τοῦ Μετοχίου καὶ τὸ κατέστησαν διὰ νυκτὸς ἑτοιμον.

Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ὁ Κιουταχῆς συνήθροισεν ὅλον τὸ εἰς τὰς θέσεις ταύτας εὐρισκόμενον στράτευμά του, συμποσούμενον, ὡς ἐλέγετο, ἀπὸ τέσσαρας χιλιάδας πεζοῦς καὶ δύο χιλιάδας ἵππεις, καὶ τὸ ἐδίδρισε νὰ προσβάλῃ εἰς τὸ Μετόχιον· ἀνὰ χίλιοι πεζοὶ προσέβαλον ἀπὸ ἐκάστην πλευράν· οἱ δὲ λοιποὶ, προηγουμένων δύο κανονίων, ἐκινήθησαν κατὰ πρόσωπον, ἠκολούθουν δὲ καὶ οἱ ἵππεις παρατεταγμένοι εἰς τρεῖς σειράς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπροχώρουσαν κανονοβολοῦντες, ἕως οὗ ἐπλησίασαν πανταχόθεν εἰς τὸ Μετόχιον ἐντὸς βολῆς τουφεκίου. Τέσσαρας περίπου ὥρας διέμειναν εἰς ταύτην τὴν θέσιν κανονοβολοῦντες μόνον τὸ Μετόχιον. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐπερίμενον νὰ καταστρέψωσι τὰ ἐμπροσθινὰ ὀχυρώματα διὰ νὰ κάμωσιν ἐπομένως ἔφοδον· οἱ δὲ ἐντός, μ' ὅλον ὅτι οἱ τοῖχοι κρημνιζόμενοι καὶ αἱ πέτραι συντριβόμεναι τοὺς ἐπροξένουν ἱκανὰς πληγὰς, ἐπέμενον ὅμως μὲ καρτερίαν καὶ ἀνήγειρον προθύμως τὰ κρημνιζόμενα μέρη· δὲν ἀνταπεκρίνοντο δὲ διόλου μὲ ὅπλα εἰς τοὺς ἐχθροὺς, θέλοντες νὰ ἦναι ὅλοι ἑτοιμοὶ διὰ νὰ πυροβολήσωσι ταῦτοχρόνως, ὅταν ἔμελλον νὰ κάμωσιν ἔφοδον, τὸ ὅποιον ἤλπιζον ἐξ ἅπαντος. Οὕτω λοιπὸν ἔμειναν εἰς βαθυτάτην σιωπὴν, καὶ δὲν ἠκούετο εἰμὴ μόνον ἡ σάλπιγξ, καὶ αὕτη ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν. Ὁ ἀρχηγὸς βλέπων τὸν κατεδαφισμὸν τῶν οἰκοδομῶν, τὸν ὅποιον ἐπροξενούσαν τὰ ἐχθρικά κανόνια, καὶ ὑποπτεύων μὴ δειλιάσωσιν οἱ ἀποκλεισμένοι καὶ ἀφῆσαντες τὴν θέσιν ἀναχωρήσωσιν, ἔπεμψεν ἕνα ἱππέα καὶ τοὺς ἐνεθάρρυνεν ὅτι αὐτὸς ἐπαγρυπνεῖ εἰς τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὅτι θέλει ἔλθει εἰς βοήθειάν των, ὅταν ἦναι ὥρα ἀρμοδία· ἐν τοσοῦτῳ αὐτοὶ ν' ἀντέχωσι γενναίως εἰς τὰς ἐχθρικάς προσβολὰς. Οἱ εἰς τὸ Μετόχιον ἐπεβεβαίωσαν τὴν ἱππέα ὅτι θέλουν ἐπιμείνει σταθερῶς εἰς τὴν θέσιν των, καὶ οἱ ἔξωθεν ἄς κάμωσιν ὑπὲρ αὐτῶν ὅ,τι ἡ τιμὴ καὶ τὸ συμφέρον ὑπαγορεύει.

Περὶ τὸ μεσημέρι τέλος πάντων οἱ εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ Μετοχίου ἐχθροὶ ἐφόρμησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὠχυρωμένων εἰς τὰ ἐρείπια μιᾶς οἰκίας· αὐτοὶ δὲ μὴ δυνηθέντες ν' ἀντιέξωσιν εἰς τὴν ὁρμὴν των, ἀπεσύρθησαν. Τοῦτο βλέπων ὁ ἀρχηγὸς ἀπεφάσισε νὰ κινηθῇ καὶ πρὸς μὲν τοὺς ἐν δεξιᾷ ἐχθροὺς,

ἔστειλεν ἕως ἑκατὸν πεζοὺς καὶ δεκαπέντε ἵππεις δι' ἀντιπερισπασμόν. Αὐτὸς δὲ ἐμψυχώσας τοὺς μεθ' ἑαυτοῦ ἐφώρμησε κατὰ τῶν εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ μοναστηρίου, τοὺς ὁποίους ἐβίασε νὰ παραιτήσωναι τὴν κυριευθεῖσαν θέσιν καὶ νὰ ἐπανεέλθωσι φεύγοντες εἰς τὸν πρῶτον τόπον των. Μετ' ὀλίγον ὁ Κιου-ταχῆς ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἐπιθέσεως, καὶ μετὰ τὴν συνήθη δι' ἀλαλαγμῶν εὐχὴν των οἱ Τοῦρκοι ἐκίνησαν διηρημένοι εἰς δύο σώματα, τὸ μὲν κατὰ τοῦ στρατοπέδου τοῦ Καραῖσκάκη, τὸ δὲ ἕτερον, τὸ ὁποῖον ἦτον καὶ τὸ πολυπληθέστερον, κατὰ τοῦ Μετοχίου. Οἱ ἐν τῷ Μετοχίῳ ἀφῆσαντες τοὺς Τοῦρκους νὰ πλησιάσωσιν ἕως εἴκοσι βήματα, τοὺς ἐτουφέκισαν ταῦτοχρόνως· οἱ Τοῦρκοι ὁμῶς διὰ ν' ἀποφύγωσι τὴν ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ὀπλῶν φθοράν, ἐξαπλώθησαν κατὰ γῆς, περιμένοντες τὴν κατάπαυσιν διὰ νὰ ἀνανεώσωσι τὴν ἐφοδον. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, ἀφ' οὗ εἰς ὀλίγην ὥραν εἶδον ὅτι οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐπροχώρουν, ἐξέρχονται ἀπὸ τοὺς προμαχῶνας των καὶ ἐφορμοῦν κατ' αὐτῶν. Οἱ Τοῦρκοι ὠφελούμενοι ἀπὸ τὴν κατάπαυσιν τοῦ πυροβολισμοῦ, φεύγουν ἀβλαβεῖς· διότι οἱ Ἕλληνες φοβούμενοι τὸ ἐχθρικὸν ἵππικὸν δὲν ἐτόλμησαν νὰ τοὺς καταδιώκωσιν ἐπὶ πολὺ.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ Καραῖσκάκης κρύψας ἐν μέρος πεζῶν εἰς ἓνα εὐθετον τόπον πρὸς τὰ δεξιὰ, διώρισε τὸ Ἑλληνικὸν ἵππικὸν νὰ ἐξέλθῃ ὡς εἰς μάχην κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἔπειτα νὰ προσποιηθῇ ὅτι φεύγει, φεύγον δὲ νὰ σύρῃ τὸ ἐχθρικὸν ἵππικὸν εἰς τὴν προετοιμασθεῖσαν ἐνέδραν. Τὸ σχέδιον ἐν μέρει ἐπέτυχεν· οἱ ἐχθροὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι μὲ βιαίαν φυγὴν· ἡ ζημία των ὁμῶς δὲν ἐστάθη σημαντικὴ. Ταῦτοχρόνως διώρισεν ὁ Καραῖσκάκης τὸ ὑπόλοιπον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἵππικοῦ καὶ τοὺς ἔχοντας ἵππους ἀξιωματικούς νὰ κινηθῶσιν ἐξ ἀριστερῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· ὥστε οὗτος προσβαλλόμενος συγχρόνως καὶ ἀπὸ τὸ κέντρον καὶ ἀπὸ τὰς πτέρυγας, ἠναγκάσθη ν' ἀποσυρθῇ διὰ τῆς φυγῆς πρὸς τὰς ὠχυρωμένας θέσεις του. Τοῦτο ἰδόντες καὶ οἱ εἰς Φαληρέα στρατοπεδευμένοι Ἕλληνες καὶ ἐμψυχωθέντες ἀπὸ τὸ παράδειγμα, ἔκαμαν ἐξοδον κατὰ τῶν εἰς αὐτοὺς ἀντιταγμένων ἐχθρῶν καὶ εὐδοκίμησαν. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐγένετο μέγα καὶ σημαντικόν, ὅχι διότι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ ἦτον τοιοῦτον, ἀλλὰ διότι ἐμψυχώθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἐνεθάρρυνθησαν καὶ διότι ὑπῆρξεν ἀρχὴ καὶ βάσις τρόπον τινὰ τῶν εἰς Κερατζίινι ἐπιγενομένων ἀγώνων. Εἰς τὴν συμπλοκὴν ταύτην ἀπὸ μὲν τοὺς Ἕλληνας ἐφονεύθησαν τρεῖς καὶ ἐπληγώθησαν ἕως εἴκοσιν· ἐκ δὲ τῶν ἐχθρῶν εὐρέθησαν περὶ τὸ Μετόχιον φονευμένοι ἕως εἴκοσι πέντε· φαίνεται ὁμῶς ὅτι ἐφονεύθησαν καὶ ἄλλοι ἱκανοί, πλὴν ἐπρόλαβον καὶ τοὺς μετεκόμισαν εἰς τὰ ὀχυρώματά των οἱ ἐχθροί, καὶ ἂν πρέπη νὰ πιστεῦσῃ τις ἓνα Τζάμην χριστιανόν, ὅστις ἦλθε τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ὡς ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὸν Λάμπρον

Κάντζον, αἰχμαλωτισθέντα εἰς Καματερόν ἐπὶ τῆς δυστυχοῦς ἐκστρατείας τοῦ Μπούρμπαχη, ὁ ἀριθμὸς τῶν φονευθέντων ἐχθρῶν ἀνέβη εἰς τριακοσίους, τῶν δὲ πληγωθέντων εἰς τοὺς πεντακοσίους.

Ἡ εἰδήσις τῆς νίκης ταύτης, διασπαρεῖσα τάχιστα, ἐνεθάρρυνε πολλοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι δὲν ἐτόλμησαν ν' ἀκολουθήσωσιν ὅταν ἐγείνεν ἡ ἐκστρατεία. Συνερχόμενοι λοιπὸν οὗτοι καθ' ἡμέραν, ἠύξανον ἐπαισθητῶς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον. Ὁ δὲ ἀρχηγὸς ἐνησχολεῖτο ἀδιακόπως εἰς τὸ νὰ ἐμψυχώσῃ τὸ στράτευμα, νὰ ὀχυρώσῃ τοὺς προμαχῶνας καὶ νὰ ἔχῃ τοὺς στρατιώτας εἰς παντοτεινὴν σχεδὸν κίνησιν καὶ ἄμιλλαν. Ὅθεν μίαν ἐσπέραν διέταξε τοὺς εἰς Μετόχιον νὰ ἐξέλθωσιν εἰς πόλεμον κατὰ τῶν πλησιεστέρων εἰς αὐτοὺς ἐχθρικῶν προμαχῶνων μὲ σκοπὸν ἀντιπερισπασμοῦ· αὐτὸς δὲ μὲ ἑκατὸν πενήντα ἐκλεκτοὺς στρατιώτας ἐκίνησε μὲ σκοπὸν νὰ εἰσπηδήσῃ εἰς ἓνα προμαχῶνα, ὅθεν ἠδύναντο, ἂν τὸν ἐκυρίευσον, νὰ βλάπτωσι σημαντικὰ τὸν ἐχθρόν.

Ἐπροχώρησαν μὲ ταχύτητα καὶ ὄρμην πολλὰ πλησίον τοῦ ἐχθρικοῦ προμαχῶνος, ἀλλὰ μὴ δυνηθέντες νὰ ἐξώσωσι τοὺς ἐχθροὺς ἐξ ἐφόδου, ἠναγκάσθησαν νὰ σταθῶσιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον πιάσει περὶ τὸν προμαχῶνα θέσιν. Μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ βλάψωσι διὰ τῶν πυροβόλων τοὺς ἐχθρούς, μετεχειρίσθησαν τὰς πέτρας, κτυπούμενοι ὁμῶς καὶ αὐτοὶ μὲ πέτρας ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἀπὸ τὸ ὅποιον καὶ ἐδολάφθησαν ὥπως οὖν, καὶ ἰδόντες ἐν σῶμα πολυάριθμον Ἀλβανῶν ἐρχόμενον εἰς βοήθειαν τῶν ἀποκλεισμένων, ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν, ἄφ' οὗ ἐφρονεύθη ὁ Σκαμπαρδώνης καὶ ἐπληγώθησαν καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται.

Βλέπων δὲ ὁ Καραϊσκάκης ὅτι τὸ Μετόχιον ἦτον θέσις ἀρμυδιωτάτη πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, ἀπεφάσισε καὶ τὸ ὠχύρωσε μὲ δύο εἴς προμαχῶνας, ἓνα ἐκ δεξιῶν καὶ ἓνα ἐξ ἀριστερῶν. Ὅταν ἡσύχαζον τὰ στρατεύματα, ἐσυνείθιζον νὰ κάμνωσι μεταξὺ τῶν διάφορα ἐρωτήματα. Ἐξετάζοντες λοιπὸν μίαν ἡμέραν οἱ ἐχθροὶ ποῖος τῶν ἀξιωματικῶν Ἑλλήνων ἦτον εἰς ἕκαστον ὀχύρωμα, ἐρώτησαν καὶ περὶ τοῦ ὀχυρώματος εἰς τὸ ὅποιον ἦτον ὁ Βάσος· καὶ ὅταν ἔμαθον τοῦτο, ἀπεκρίθησαν περιφρονητικῶς ὅτι «αὐτὸς εἶναι δι' ἡμᾶς». Ὁ Βάσος, μὴ ὑποφέρων τὴν περιφρόνησιν ταύτην, ἠθέλησε νὰ πράξῃ κἀνὲν ἔργον, δι' οὗ ν' ἀποδείξῃ ψευδῇ τὴν κατ' αὐτοῦ ιδέαν τῶν ἐχθρῶν, καὶ οὕτω διευθυνθεὶς πρὸς τὸν Καραϊσκάκην ἐζήτηε νὰ διορισθῇ εἰς τινα ἐπικίνδυνον θέσιν, ὅπου πολεμῶν ἢ νὰ ἀποθάνῃ ἐνδόξως, ἢ ν' ἀνακτήσῃ τὴν βλαφθεῖσαν ὑπόληψίν του. Πειθόμενος ὁ ἀρχηγὸς εἰς τὴν αἵτησίν του τὸν διώρισε νὰ ὑπάγῃ διὰ νυκτὸς νὰ τοποθετηθῇ εἰς τὴν κορυφὴν ἑνὸς λόφου πλησίον τῶν ἐχθρικῶν προμαχῶνων καὶ νὰ κατασκευάσῃ καὶ ὀχύρωμα.

Ἐτοιμασθεὶς λοιπὸν μὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἐπῆγεν εἰς τὴν θέσιν. Ἄλλ' ἐνῷ ἄρχισαν νὰ οἰκοδομῶσιν, ἤκουσαν οἱ ἔχθροὶ τὸν κτύπον καὶ ἐπυροβόλησαν κατ' αὐτῶν· αὐτοὶ δὲ δειλιάσαντες ἐλειποτάκτησαν καὶ ἔφυγον ἄπρακτοι, ὥστε ὁ Βάσος ἐβλάβη μᾶλλον, παρ' ὅ,τι ὠφελήθη ἀπὸ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο.

Ἡ αὐξήσις τοῦ στρατοπέδου τοῦ Καραϊσκάκη ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐγίνετο ἐπαισητοτέρα· διάφορα Πελοποννησιακὰ σώματα εἶχον ἤδη φθάσει καὶ ἄλλα ἐπεριμένοντο. Ὁ Καραϊσκάκης βοηθούμενος ἀπὸ τὰ χρήματα τὰ ὅποια ἐπεμψαν εἰς αὐτὸν οἱ ἐν Ἑρμιόνη πληρεξούσιοι, ἐνέπνευσε πολλὴν προθυμίαν εἰς τοὺς στρατιώτας, τὴν ὁποίαν ἔτι μᾶλλον ἠύξησεν ἡ εἰδησις τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀφίξεως τοῦ λόρδου Κοχράνου. Ὅσον ὅμως ἡ κατάστασις τοῦ στρατοπέδου τούτου ἐφαίνετο εὐχάριστος, τόσον ἐλεεινὴ ἐπαρουσιάζετο ἡ κατάστασις τῶν πολιορκουμένων. Ἐπίτηδες ἀπεσταλμένος ἀπὸ τὴν Ἀκρόπολιν μὲ γράμματα παρέστησεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην, ὅτι ἂν ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν δὲν γένη κάμμία θεραπεία, τὸ φρούριον χάνεται. Ὁ Καραϊσκάκης ἀπήντησεν ἀμέσως εἰς τοὺς πολιορκουμένους μὲ τὸν ἴδιον ἀπεσταλμένον των, ὅτι ἓνα καὶ μόνον σκοπὸν ἔχει, τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας, καὶ ὅτι εἰς τοῦτο ἐνασχολεῖται μ' ὅλας τὰς δυνάμεις του. Ἐπρόσθεσε δὲ καὶ ὅσα ἐνόμισεν ἀρμόδια εἰς τὴν περίστασιν διὰ νὰ ἐμψυχώσῃ τοὺς πολιορκουμένους νὰ ὑπομείνωσι. Μετὰ τοῦτο ἐκάλεσεν ἀμέσως τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου καὶ τοὺς ἀνέγνωσε τὰς ἐπιστολάς τῶν πολιορκουμένων. Ἐπρόβαλε δὲ ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἀνάγκη τῆς Ἀκροπόλεως παρουσιάζεται σημαντικὴ, μ' ὅλον ὅτι τὰ ἐκ Πελοποννήσου στρατεύματα δὲν ἔφθασαν ἀκόμη ὅλα, νὰ δοκιμάσωσι μόνοι των οἱ εἰς τὸ στρατόπεδον εὐρισκόμενοι νὰ λάβωσι κοινωνίαν μετὰ τῶν εἰς Φαληρέα Ἑλλήνων, διασχίζοντες εἰς τὸ μέσον τὰ ἐχθρικά στρατεύματα, διὰ νὰ δυνηθῶσιν ἐπομένως ὅλοι ὁμοῦ νὰ προοδύσωσιν ὅπως οὖν πρὸς τὸν ἑλαιῶνα.

Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐγένετο δεκτὸν ἀπ' ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς, καὶ ἀμέσως ὁ Καραϊσκάκης ἐπεχείρησε νὰ τὸ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν· διώρισε νὰ κατασκευασθῶσι δύο ὁχυρώματα εἰς δύο ἐρείπια οἰκίων κειμένων πρὸς τὸν Πειραιᾶ, θέλων μὲ τοῦτο νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν λιμένα καὶ νὰ μὴν ἔχῃ ἐκ τοῦ πλησίον ἐμπόδια εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις του· κατεσκεύασε δὲ καὶ ἐκ δεξιῶν τοῦ Μετοχίου ἓνα προμαχῶνα, ὅπου ἐτοποθέτησε τριακοσίους στρατιώτας· διὰ νὰ γείνωσι δὲ ταῦτα συντομώτερον, ἐπεστάτησε καὶ ὁ ἴδιος καὶ συνειργάσθῃ μὲ τοὺς στρατιώτας, ὥστε τὸ πρῶτ' εὐρέθησαν ἕτοιμα καὶ καλῶς διατεθειμένα.

Ὁ Κιουταχῆς ἰδὼν τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὴν πύρρον ταύτην τῶν Ἑλλήνων καὶ ὑποπτέων τὴν αὐξήσιν καὶ ἐπιτυχίαν των, ἔλαβε κατὰ νοῦν καὶ τὸ σχέδιον τῆς ἐνώσεως τοῦ Καραϊσκάκη μετὰ τῶν εἰς Φαληρέα νὰ ἐμπο-

δίση καὶ τὸ εἰς Κερατζίινι στρατόπεδον ν' ἀποκλείσῃ, ὥστε νὰ τὸ βιάσῃ διὰ τῆς ἐλλείψεως τῶν τροφῶν νὰ διαλυθῇ. Ἐπεμψε λοιπὸν ὀλίγους ἵππεις νὰ παρατηρήσωσι τὰς περὶ τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον τοποθεσίας καὶ λαβῶν παρ' αὐτῶν τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας ἔκαμε κίνημα μὲ δύο περίπου χιλιάδας πεζοὺς καὶ ἑξακοσίους ἵππεις· ἄφησεν ἔξ αὐτῶν τριακοσίους εἰς μίαν ἐκκλησίαν καὶ μὲ τοὺς λοιποὺς διευθυνόμενος διὰ τοῦ παραθαλασσίου τοῦ λιμένος, ἀνέβη εἰς τὴν παρακειμένην ράχην, σκοπὸν ἔχων, φαίνεται, νὰ κατασκευάσῃ ἐπ' αὐτῆς ὄχυράματα καὶ νὰ βάλῃ κανόνια εἰς τὴν ἄκρην διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσπλευσιν τῶν πλοίων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Κερατζίιου. Ταυτοχρόνως ἔστειλε καὶ χιλίους πεζοὺς καὶ πεντακοσίους ἵππεις ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Δαφνίου διὰ νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς τὴν θέσιν τῆς Περαιταρίας καὶ νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἐκείθεν διάβασιν τῶν Ἑλλήνων, ὥστε τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἀποκλεισθὲν τοιοῦτοτρόπως καὶ στερηθὲν τροφῶν ν' ἀναγκασθῇ νὰ διαλυθῇ. Διατάξας ταῦτα ὁ Κιουταχῆς καὶ δώσας τὰς ἀναγκαίας ὁδηγίας εἰς τὰ διάφορα σώματα, αὐτὸς συνωδευμένος ἀπὸ ἑκκτὸν περίπου ἐκλεκτοὺς ἵππεις ἐστέκετο ἀντικρὺ τοῦ Μετοχίου διὰ νὰ παρατηρῇ τὰ γινόμενα καὶ νὰ δίδῃ τὴν ἀναγκαίαν συνδρομὴν εἰς τὰ σώματα, ὅσα ἤθελον πιασθῇ εἰς μάχην. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἀπέστειλε πεντακοσίους πεζοὺς καὶ ἕως πεντήκοιτα ἵππεις διὰ ν' ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τῶν εἰς τὴν ράχην ἐχθρῶν· διώκουσε δὲ τοὺς εἰς τὸ Μετόχιον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸ προμαχῶνας νὰ μένωσιν ἡσυχρὶ εἰς τὰς θέσεις των, ἐκτὸς ἂν ἴδωσι κινδυνεύοντας τοὺς μαχομένους, τότε δὲ νὰ στείλωσι μικράν τινα δύναμιν μόνον. Ἐπλησίασαν οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς περὶ τὴν ράχην ἐχθροὺς καὶ ἤρχισαν τὸν ἀκροβολισμόν, ἀλλ' οἱ ἵππεις τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι ἐπροπορεύοντο τῶν πεζῶν, ὀπισθοδρομήσαντες δαίγον διὰ νὰ γεμίσωσι τὰ πυροβόλα των, ἔδωκαν καίρὸν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ ἐφορμήσωσιν, ἀντέστησαν ὅμως οἱ πεζοὶ καὶ τοὺς ἀντέκρουσαν. Ἐν τούτῳ τῷ μεταξὺ ὁ Καραϊσκάκης λαβὼν ἓν σῶμα πεζῶν διευθύνθη διὰ τοῦ παραθαλασσίου κατὰ τῶν ἐχθρῶν, σκοπεύων νὰ ἐπιπέσῃ εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ὀπίσθια· μόλις ἐπροχώρησεν ὀλίγον ὁ Καραϊσκάκης, καὶ οἱ Τούρκοι ἰδόντες τὸν κίνδυνον, εἰς τὸν ὅποιον ἔμελλον νὰ ἐκτεθῶσιν, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ μὲν Τούρκοι λοιπὸν ἔφευγον ἔχοντες εἰς τὴν πλευράν των τὴν θάλασσαν, οἱ δὲ Ἕλληνες τοὺς κατεδίωκον διὰ τῆς πεδιάδος καὶ ἐπιταχύνοντες τὴν καταδίωξίν των ἠνάγκασαν τοὺς μὲν πεζοὺς νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν πλησιέστερον προμαχῶνά των, τοὺς δὲ ἵππεις νὰ συνέλθωσιν εἰς τὸ ὄχυρῶμα ὅπου ἦτον καὶ ὁ Κιουταχῆς. Ἐνῷ δὲ οὗτοι ἔφευγον, τοὺς ἐκτύπησαν καὶ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ ὄχυράματα τὰ πλησιέστερα εἰς τὴν διάβασίν των, φονεύσαντες τινὰς τῶν ἱππέων καὶ πληγώσαντες μερικοὺς. Ἐνῷ δὲ τινὲς τῶν Ἑλλήνων ἐνη-

σχολοῦντο εἰς τὸ νὰ λαφυραγωγῇσωσιν ὅσους ἐκ τῶν φονευθέντων ἔλαβον εἰς τὴν ἐξουσίαν των καὶ ἦσαν διὰ τοῦτο εἰς ἀταξίαν, νομίσας ἁρμόδιον καιρὸν ὁ Κιουταχῆς, ἐφορμᾷ ὁ ἴδιος μὲ ὅλους τοὺς περὶ αὐτὸν ἱππεῖς καὶ προλαμβάνει τοὺς Ἑλληνας ἔξω ἀπὸ τὰ ὀχυρώματά των· γίνεται λοιπὸν συμπλοκὴ ἐκ τοῦ πλησίον, ὥστε τὰ τουφέκια ἀποκατέστησαν ἄχρηστα. Οἱ Ἕλληνες ἂν καὶ ἦσαν πεζοὶ καὶ ἀντεμάχοντο μὲ ἱππεῖς καὶ εἰς τὴν πεδιάδα, ἀντεστάθησαν ὅμως μὲ γενναιότητα, ὥστε οἱ ἐχθροὶ ἐβιάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσιν ὀπίσω εἰς τὰς θέσεις των· καὶ τοῦτο ὑπῆρξε τὸ τέλος ταύτης τῆς μάχης. Ἡ ζημία ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ὑπῆρξεν ὁμοία σχεδόν, οἱ Ἕλληνες ὅμως ἔλαβον τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ δὲ Κιουταχῆς δὲν ἀπῆλαυσεν ἄλλο εἰς τῆς ἡμέρας ταύτης τὸ κίνημα, εἰμὴ τὸ νὰ ὀχυρώσῃ τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἔστειλεν ἱκανὰς τροφὰς καὶ πολεμεφόδια.

Οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἰδόντες τοὺς ἀγῶνας τούτους ἐνεθαρρύνθησαν, καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἀποστείλαντες πεζοδρόμον ἀνήγγειλαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην, ὅτι δύνανται ἀκόμη καὶ δέκα ἡμέρας περισσύτερον ν' ἀνθέξωσιν· ὅθεν ἂς μὴ βιασθῶσιν, ἀλλ' ἂς ἐνασχοληθῶσι νὰ κάμωσι καλὸν σχέδιον διὰ νὰ διαλυθῇ ἡ πολιορκία τοῦ φρουρίου. Ὁ ἀρχηγὸς τοὺς ἔγραψεν ἐνθαρρύνων, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἐλπίζει μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ νὰ τοὺς ἀπαλλάξῃ τῶν δεινῶν των. Παρῆλθον μερικαὶ ἡμέραι χωρὶς νὰ γένη καμμία σημαντικὴ συμπλοκή, ἐκτὸς ἀκροβολισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον πάντοτε τὴν ὑπεροχὴν οἱ Ἕλληνες· οἱ Τοῦρκοι δὲ ἐφαίνοντο εἰς ἀθυμίαν, συλλογιζόμενοι ἴσως τοὺς κινδύνους καὶ τὰ δεινὰ τῆς φυγῆς, ἂν ἤθελον βιασθῇ νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀναχωρήσωσιν. Ὁ Καραϊσκάκης ἐνησchoλεῖτο ἀδιακόπως καὶ μ' ἐπιμονὴν εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν ὀχυρωμάτων· κ' ἔγραφε συχνότατα πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ὀπλαρχηγούς, ὅσοι ἦσαν διωρισμένοι νὰ λάβωσι μέρος εἰς τοῦτο τὸ στρατόπεδον, διὰ νὰ καταφθάσωσι τὸ συντομώτερον· διότι ἐπεθύμει νὰ ἐξαπλώσῃ τὸ στρατόπεδόν του διὰ νέων ὀχυρωμάτων, διὰ τῶν ὁποίων ν' ἀποκλείσῃ τὴν κοινωνίαν τῶν περὶ τὸν Φαληρέα ἐχθρῶν μὲ τὸ λοιπὸν στρατόπεδον. Ἐνῷ δὲ ἐγίνετο λόγος περὶ τούτου μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοπέδου, ὁ Βάσος ἐπιθυμῶν νὰ ἐκπλύνῃ τὸ προσοφθέν εἰς αὐτὸν ὄνειδος τῆς ἀνανδρίας μὲ κἀνὲν λαμπρὸν κατόρθωμα, ἐπαρακάλεσε τὸν Καραϊσκάκην νὰ τὸν διορίσῃ νὰ κατασκευάσῃ εἰς τὴν θέσιν ταύτην κἀνὲν ὀχύρωμα. Ὁ Καραϊσκάκης ἀποδεχθεὶς τὴν αἵτησίν του τὸν ἐδιόρισε νὰ ἐτοιμάσῃ ἀρκετὸν ἀριθμὸν παλουκιῶν· διώρισε ταῦτοχρόνως καὶ τοὺς εἰς Φαληρέα Ἑλληνας νὰ ἐτοιμάσωσι τὴν ἀναγκαίαν ὕλην διὰ νὰ κατασκευάσωσι τρία ὀχυρώματα.

Ἀφ' οὗ εἰς διάστημα τριῶν ἡμερῶν ἔγεινεν ἡ ἀναγκαία ἐτοιμασία, ἐπῆ-

γεν ὁ Καραϊσκάκης μόνος του εἰς Φαληρέα καὶ ἐπροσδιόρισε τὰς θέσεις, ὅπου ἔπρεπε νὰ κατασκευαθῶσι τὰ ὀχυρώματα, κατέστησεν ἐπιστάτην τὸν Μακρυγιάννην, διέταξε ποῖα σώματα νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς ἕκαστον ὀχύρωμα καὶ τοὺς ἐπαρακίνησεν ἐπιμόνως νὰ ἐργασθῶσι δι' ὅλης τῆς νυκτός, ὥστε τὸ πρῶτ' νὰ εὐρεθῶσιν ἔτοιμα καὶ καλῶς ἁσφαλισμένα τὰ ὀχυρώματα. Μετέβη μετὰ τοῦτο εἰς Κερατζίνι καὶ λαβὼν τὸν Βάσον ὁμοῦ μὲ τὰ διωρισμένα σώματα, ἐπῆγε διὰ νυκτός καὶ κατεσκεύασε δύο δυνατὰ ὀχυρώματα, περιγυρισμένα μὲ τάφρον καὶ ἔχοντα ὑπογείους οἰκίσκους, εἰς τοὺς ὁποίους νὰ προφυλάττωνται οἱ στρατιῶται ἀπὸ τὰς βολὰς τῶν ἐχθρικῶν κανονίων. Ὁ σκοπὸς τοῦ ἀρχηγοῦ ἦτον νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς περὶ τὸν Φαληρέα ἐχθροὺς τοῦ νὰ συγκοινωνῶσι μὲ τὸ λοιπὸν στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ. Μὴ διακρίνων καθαρὰ τὸν τόπον διὰ τὸ βαθὺ τῆς νυκτός σκότος, ἐνόμιζεν ὅτι ἐπλησίασεν ἀρκετὰ εἰς τὰ ἄλλα ὀχυρώματα τὰ ἀνεγερθέντα ἀπὸ τοὺς εἰς Φαληρέα Ἑλληνας, ὥστε νὰ ἀποκλεισθῶσιν οἱ ἐχθροί· πλὴν ἠπατήθη, καὶ τὸ πρῶτ' τὴν ἐρχομένην ἡμέραν εἶδε τὸ λάθος.

Μεταξὺ τῶν προμαχόνων τῶν ἀνεγερθέντων ἀπὸ τοὺς εἰς Φαληρέα Ἑλληνας καὶ ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν Καραϊσκάκην ἔμεινε κενὸν διάστημα, ὅθεν ἡδύναντο νὰ διαβαίνωσιν οἱ ἐχθροὶ καὶ νὰ συγκοινωνῶσι μὲ τὸ λοιπὸν στρατόπεδον χωρὶς βλάβην των. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπιθυμῶν νὰ ὠφεληθῇ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἀπὸ τὸ λάθος τοῦτο, διώρισεν ἓν σῶμα Ἑλλήνων νὰ ἐνεδρεύσῃ κεκρυμμένον ὀπισθεν τῶν εἰς τὸ κενὸν τοῦτο διάστημα διεσπαρμένων πετρῶν. Οἱ Τούρκοι νομίζοντες ἐλευθέραν τὴν διάβασιν, ἐκίνησαν πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπεδον, ὅπου κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτον καὶ ὁ ἴδιος Κιουταχῆς, ἀλλ' ἀντικρυσθέντες ἀπὸ τοὺς ἐνεδρεύοντας ἐμποδίσθησαν ἱκανὴν ὥραν, τελευταῖον ὅμως διέβησαν βιάσαντες τοὺς ἐνεδρεύοντας ν' ἀφήσωσι τὴν ὁποίαν ἐφύλαττον διάβασιν. Ἀπὸ τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐνόησεν ὁ Κιουταχῆς καὶ τὸ λάθος τῶν Ἑλλήνων καὶ τὸν κίνδυνον εἰς τὸν ὅποιον ἤθελεν ἐκτεθῆ τὸ κατὰ τὸν Φαληρέα στράτευμά του, ἐὰν δὲν ἤθελε βοηθηθῇ ἀπὸ τοῦτο τὸ λάθος. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ κάμῃ ὅσον τάχος τὴν διόρθωσιν, καὶ διὰ τοῦτο ὅλην ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐνησχολεῖτο εἰς ἐτοιμασίαν. Τὰς ἐτοιμασίας ταύτας παρατηρήσαντες οἱ εἰς τὸ Μετόχιον Ἕλληνες καὶ ἐνόησαντες τὸν σκοπὸν, ἐπεμψαν εἰδήσιν καὶ εἰς τὸν Βάσον, παρακινουντές τον νὰ πέμψῃ τὴν ἐρχομένην νύκτα ἱκανὸν σῶμα στρατιωτῶν εἰς νυκτερινὴν φυλακὴν ἀντὶ τῶν ὀλίγων στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους ἐσυνείθιζε νὰ πέμπῃ προλαβόντως. Ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἔπραξε κατὰ τὴν παραγγελίαν. Τὴν νύκτα λοιπὸν δύο περίπου χιλιάδες Τούρκοι, ἐφωδιασμένοι μὲ διάφορα ἐργαλεῖα, ἐστάλησαν ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν διὰ νὰ κατασκευάσωσι προμαχῶνα εἰς τὸν τόπον, τὸν ὅποιον

εἶχον ἀφήσει κενὸν οἱ Ἕλληνες. Ἀμα ἔφθασαν ἐκεῖ ἐδίωξαν τὴν παρὰ τοῦ Βάσου διωρισμένην ὀλιγάνθρωπον φυλακὴν καὶ ἤρχισαν νὰ καταβάλλωσι τὰ θεμέλια τοῦ ὀχυρώματός των.

Ἀμέσως εἰδοποιήθη ὁ Καραϊσκάκης τὸ ἐχθρικὸν τοῦτο κίνημα, καὶ τὴν αὐτὴν στιγμὴν διαβάς ἀπὸ τὰ πλησιέστερα ὀχυρώματα, ἔλαβε μαζὺ του μερικοὺς στρατιώτας καὶ τινὰς τῶν ἀξιωματικῶν καὶ μετέβη ὅπου ἦτον ὁ Βάσος, τὸν ὅποτον ἀφ' οὗ ἐπέπληξεν αὐστηρά, τὸν διέταξε νὰ λάβῃ ὅλους τοὺς σὺν αὐτῷ καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ κατόπι του. Συγκροτήσας οὕτως ἐν σῶμα ἱκανόν, ὥρμησε κατὰ τῶν Τούρκων, πρὸς τοὺς ὁποίους ἐφώναξε μάλιστα ὁ ἴδιος, ὅτι πηγαίνει αὐτοπροσώπως. Οἱ Τούρκοι ἀντέστησαν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων, καὶ βλέποντες αὐτοὺς καθαρῶς εἰς τὸ φῶς τῆς Σελήνης (διότι ἦτον πανσέληνος) τοὺς ἀντέκρουσαν μὲ ἐπιμονήν, ὥστε ἐκινδύνευσε καὶ ὁ ἴδιος ἀρχηγός. Ἀλλὰ τελευταῖον οἱ Ἕλληνες ἐφορμήσαντες μὲ ἀνδρίαν ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ ἀποσυρθῶσιν· ἔμειναν μόνον ὀλιγῶτατοι εἰς τὸ νεοκασκευασθὲν ἐκ τοῦ προχείρου ὀχύρωμα, οἱ ὅποιοι καὶ ἀντιπολεμοῦντες ἐπλήγωσαν τινὰς τῶν Ἑλλήνων, τοὺς πλησιάσαντας περισσότερον. Ἡ ἄγνοια τοῦ ἀριθμοῦ τῶν διαμεινάντων ἐχθρῶν καὶ ἡ εἰδησις τῶν πληγωθέντων ἔκαμε τοὺς Ἕλληνας νὰ ὀπισθοδρομήσωσι, καὶ οὕτως ἀπέτυχε τὸ κίνημα.

Ὁ Καραϊσκάκης πνέων ὅλος ἀγανάκτησιν, ἐπιστρέφει εἰς τὸ ὀχύρωμα τοῦ Βάσου καὶ ἀφ' οὗ ὠνείδισεν αὐτὸν μὲ πολλὴν σκληρότητα, τοῦ ἐπρόσθεσεν ὅτι τὴν ἰδίαν νύκτα ἣ πρέπει μὲ τοὺς μετ' αὐτοῦ νὰ διώξωσι τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τὴν θέσιν ταύτην, ἣ θέλει τοὺς ἀποκαταστήσῃ ὄνειδος τοῦ στρατεύματος (1). Φιλοτιμούμενοι οὗτοι νὰ διορθώσωσι τὸ σφάλμα των, ἐπιπίπτουν ἐκ νέου κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ κατορθώνουν νὰ τοὺς τρέψωσι εἰς φυγὴν. Ἀλλ' εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ φονεύεται ὁ σαλπικτῆς καὶ εἰς ἀξιωματικὸς καὶ πληγώνονται καὶ μερικοὶ στρατιῶται. Τοῦτο τὸ συμβάν, ἐνῷ ἐβράδυνε τὴν ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων, ἐμψύχωσε τοὺς ἐχθροὺς, ὥστε ἀντέστησαν θαρρᾶλῶς καὶ ἐπέμειναν εἰς τὸ ὀχύρωμά των, τὸ ὅποτον ἤδη εἶχον ἐπισκευάσει καλῆτερον. Ἡ ἀποτυχία αὕτη ἐλύπησε μεγάλως τὸν ἀρχηγόν, τὸ περισσότερον διότι ἀπὸ μικρὸν λάθος ὑστερήθη μέγα ἀποτέλεσμα καὶ διότι ἔβλεπεν ὅτι ὄχι μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν του μὲ μόνας τὰς ὁποίας εἶχε δυνάμεις, ἀλλ' ὅτι ἔπρεπε καὶ νὰ κινδυνεύσῃ διὰ νὰ βασταχθῇ εἰς τὰς θέσεις του. Ἀπε-

(1) Ἡ ὁργὴ αὕτη τοῦ Καραϊσκάκη κατὰ τοῦ Βάσου χαρακτηρίζει μὲν τὸν ἀρχηγὸν τὸν ἀπαιτοῦντα τὴν πιστὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν του, καμμίαν ὅμως μομφὴν δὲν δύναται νὰ προσάψῃ κατὰ τοῦ ἐπίσης γενναίου Βάσου, ἀφοῦ πρὸ ὀλίγου αὐτὸς ὁ Καραϊσκάκης εἶχεν ἀποτύχῃ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς θέσεως ἐκείνης. Ἡ ἀνδρεία ἄλλως δὲν μετρεῖται διὰ τῆς ἐπιτυχίας (σημ. ἐκδ.).

φάσις δὲ νὰ μὴν κάμῃ κἀνὲν νέον κίνημα, ἀλλὰ νὰ ἐξασφαλίζηται εἰς τὰς θέσεις τοῦ ἔως νὰ λάβῃ νέας δυνάμεις.

Δὲν ἐπέρασαν ὅμως πολλαὶ ἡμέραι καὶ ἔφθασεν εἰς τὸ στρατόπεδον ὁ Ἰωάννης Θ. Κολοκοτρώνης, οἱ Πετμεζαῖοι, ὁ Χ. Σισίνης καὶ ἄλλοι μὲ δύο περίπου χιλιάδας στρατεύματα. Ὁ Καραϊσκάκης ἀγανακτημένος ἀπὸ τὴν παρελθοῦσαν ἀποτυχίαν, εἶχε μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ πράξῃ κἀνὲν σημαντικὸν ἔργον πρὸς βλάβην τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἠυξήθησαν ἱκανῶς αἱ δυνάμεις του, ἐνόμισεν ὅτι ἦτο πλέον ἀρμόδιος εἰς τοῦτο καιρὸς. Ὅθεν μίαν ἡμέραν περὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου λαμβάνει ὅλον τὸ ἱππικὸν καὶ ὀλίγους πεζοὺς καὶ διευθύνεται πρὸς τὸν ἐλαιῶνα. Ὁ Κιουταχῆς, ὅστις ἐφοβεῖτο καὶ ὑπώπτευεν ἀπ' ὅλα τὰ κινήματα τοῦ Καραϊσκάκη, εἶχε πάντοτε ἐτοίμην μίαν δύναμιν ἀπὸ τριακοσίου ἱππεῖς καὶ χιλίους πεζοὺς διὰ νὰ κινήται ἀμέσως εἰς τὴν προσταγὴν του. Τὴν δύναμιν ταύτην διέυθυνεν ἀμέσως κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη· τὴν διώρισε δὲ νὰ προσπαθήσῃ νὰ διακόψῃ τὸν Καραϊσκάκην ἀπὸ τὸ στρατόπεδόν του πιάνουσα τὸν δρόμον, ὅθεν ἔμελλε νὰ ἐπιστρέψῃ. Τὸ κίνημα τοῦτο ἐνοήσας ἀμέσως ὁ Καραϊσκάκης ἀπεσύρθη μὲ ταχύτητα εἰς τὸ στρατόπεδον, ἀφήσας εἰς ἐνέδραν τοὺς μετ' αὐτοῦ πεζοὺς. Ὅταν οἱ ἐχθροὶ ἐπλησίασαν, οἱ ἐνεδρεύοντες ἐπυροβόλησαν· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐπιπεσόντες εἰς αὐτοὺς καὶ πεζοὶ καὶ ἱππεῖς τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ν' ἀποσυρθῶσι πρὸς τὸν πλησίον λόφον· ἔπειτα ἔδραμον κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱππικοῦ. Ἰδόντες τὸ κίνημα τοῦτο οἱ εἰς τὸ Μετόχιον Ἕλληνες καὶ ὑποπτεύσαντες ἔδραμον εἰς βοήθειαν τῶν οἰκείων των. Ἀλλ' ἔως οὗτοι νὰ φθάσωσιν, οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἤδη συλλάβει ζῶντα τὸν σείταρῆν (τυμπανιστὴν) τοῦ ἱππικοῦ. Ὅταν δὲ ἔφθασαν, ἀπέκρουσαν τὴν ὁρμὴν τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἡ μάχη ἤλθεν εἰς ἰσορροπίαν. Ἡ στιγμιαία ὅμως τροπὴ τῶν ἐνεδρευσάντων Ἑλλήνων ἔκαμε νὰ δράμωσιν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ὅλοι οἱ μετὰ τοῦ Ι. Θ. Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὰ πλησίον ὀχυρώματα, ὥστε ἐσυσσωματώθησαν ἔως δύο χιλιάδες. Ὁ Καραϊσκάκης εὐρεθεὶς περικυκλωμένος ἀπὸ τοσαύτην δύναμιν καὶ ἐπιθυμῶν νὰ μὴν ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ στρατόπεδον ἄπρακτος, ἐνεθάρρυνε τοὺς Ἕλληνας καὶ παρακινῶν ὀνομαστὶ τοὺς σημαντικωτέρους τοὺς διορίζει νὰ ἐφορμήσωσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὑπήκουσαν ἀμέσως εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ἐφορμήσαντες ἔτρεψαν εἰς φυγὴν ὅλην τὴν ἐχθρικὴν δύναμιν καὶ ἀκολουθοῦσαν διώκοντες, ἔως οὗ οἱ Τοῦρκοι ἀπεσύρθησαν ὠθοῦντες ἀλλήλους καὶ ἐσυσσωρεύθησαν εἰς ἓν κοίλωμα τὸ ὁποῖον τοὺς ἐπροφύλαττεν ἀπὸ τὰ πυροβόλα τῶν Ἑλλήνων· ἐπροσπάθησαν νὰ ὀχυρωθῶσιν εἰς τοῦτο τὸ μέρος, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἐφορμήσαντες τοὺς ἐξέβαλον καὶ τοὺς διεσκόρπισαν, καὶ οἱ μὲν ἱππεῖς διευθύνθησαν εἰς τὴν πρὸς Ἀθήνας πεδιάδα, οἱ δὲ πεζοὶ εἰς ἓν

τῶν γειτνιαζόντων ὀχυρωμάτων. Ὁ Κιουταχῆς λέγουν ὅτι ἀπεκεφάλισε δύο ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τῶν ντελήδων πρωταιτίους τρόπον τινὰ τῆς φυγῆς. Τοῦ ἐφάνη δὲ παράδοxon νὰ καταδιώκωνται ἀπὸ τόσον ὀλιγάριθμον ἱππικὸν Ἑλληνικὸν τριακόσιοι περίπου ἱππεῖς Ὀθωμανοί.

Ὁ Καραϊσκάκης ἰδὼν ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἤδη ἀποκάμει ἀπὸ τὸν ἀγῶνα, τὸν κόπον καὶ τὴν δίψαν καὶ μὴ θέλων νὰ τοὺς ἐκθέσῃ εἰς νέαν προσβολήν, τὴν ὁποίαν πιθανῶς ἠδύνατο νὰ κάμῃ ὁ Κιουταχῆς, τοὺς διέταξε ν' ἀποσυρθῶσι τακτικῶς καὶ προφυλακτικῶς διὰ νὰ μὴ βλαφθῶσιν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, ἂν τυχὸν ἐπιχειρήσωσι νὰ τοὺς καταδιώξωσιν. Ἡ μάχη αὕτη διήρκεσεν ἐξ ὥρας κατὰ συνέχειαν· ἐφονεύθησαν δὲ ἐκ μὲν τῶν Ἑλλήνων ἕως εἴκοσι, ἐπληρώθησαν διπλάσιοι, ἐφονεύθησαν καὶ εἴκοσι δύο πολεμιστῆριοι ἱπποῖ· τῶν δὲ ἐχθρῶν ἡ ζημία δὲν ἔγινε γνωστή, συμπεραίνεται ὁμως νὰ ἔγινε σημαντικὴ ἀφ' ὅσα διηγῆθησαν δύο νέοι χριστιανοὶ ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν Λιδωρικίου, οἱ ὅποιοι ἦσαν μισθωτοὶ εἰς τὸ σῶμα τοῦ Τζέλιου Πίτζαρη καὶ ἐν καιρῷ τῆς μάχης ἠῤτομόλησαν πρὸς τοὺς Ἕλληνας λαβόντες τὴν σάλπιγγα, τὴν ὁποίαν πρὸ ἡμερῶν εἶχον λάβει οἱ Τοῦρκοι φονεύσαντες τὸν σαλπιγκτήν.

Ἡ νίκη αὕτη ἐμψύχωσεν ὅλους ἐν γένει τοὺς συγκροτοῦντας τὸ στρατόπεδον καὶ ὁ Καραϊσκάκης, ἐφορεύων μόνος του, δὲν ἄφινε νὰ μένωσιν ἄργοι οἱ Ἕλληνες, ὥστε καθ' ἡμέραν σχεδὸν ἐγίνοντο ἀκροβολισμοὶ εἰς διάφορα μέρη τοῦ στρατοπέδου. Οἱ ἀκροβολισμοὶ οὗτοι ἐγίνοντο ἐνίοτε γενικώτεροι, ὥστε ἀποκατεσταίνοντο μάχαι, καθὼς καὶ τὴν 30 Μαρτίου, ὅτε ἐφονεύθησαν τινὲς καὶ ἐπληρώθησαν ὁ Λεόντιος Λαζόπουλος Ὀλύμπιος καὶ ὁ Ἀναστασιέλος.

Κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ἐν Τροιζήνι Συνέλευσιν ἔγινε πρόβλημα νὰ διορισθῇ ἀρχιστράτηγος ὁ Τζιούρτζ. Οἱ εἰς αὐτὴν ἀπεσταλμένοι πληρεξούσιοι τοῦ στρατοπέδου ἐνόμισαν ἀναγκαῖον, πρὶν συγκατατεθῶσιν εἰς τοῦτο, νὰ τὸ γνωστοποιήσωσιν εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Ὁ Καραϊσκάκης ἀπεκρίθη μὲ γενναιότητα: «Αἱ Ἀθῆναι νὰ ἐλευθερωθῶσι, τὰ μέσα τοῦ στρατοπέδου νὰ μὴ λείψωσι, καὶ εἶμαι πρόθυμος νὰ δεχθῶ ὅποιονδήποτε ἀρχηγὸν διορίσωσιν». Ἐφάνη ὁμως μετὰ ταῦτα ὅτι ὁ διορισμὸς οὗτος ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τρόπον τινὰ τοῦ θανάτου του.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ συνήχθησαν καὶ ἄλλα στρατεύματα, νομίζων ὅτι ἦτον ἤδη εἰς κατάστασιν νὰ κατασκευάσῃ τὸν προμαχῶνα ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπιχειρήσας δὲν εἶχεν ἐπιτύχει, διέταξε τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὸ Μετόχιον νὰ παραχωρήσωσι τὴν θέσιν των εἰς τὸν Ι. Θ. Κολοκοτρώνην καὶ νὰ ἦναι ἔτοιμοι νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν, ὅταν τοὺς διορίσῃ. Ἐτοιμάσας λοιπὸν τὴν ἀναγκαίαν ὕλην, ἐπῆγε μὲ αὐτοὺς τὴν νύκτα καὶ ἐπεχεί-

ρησε νὰ κατασκευάσῃ τὸν προμαχῶνα. Μ' ὅλον ὅτι δὲ οἱ ἐχθροὶ τοὺς ἐννόησαν καὶ τοὺς ἀντεπολέμησαν ἀπὸ τὰ πλησίον ὀχυρώματα μὲ πυροβόλα καὶ μὲ ἐν κανόνιον, οἱ Ἕλληνες φιλοτιμούμενοι ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν καὶ ἀμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐπέμειναν καὶ κατεσκεύασαν τὸ ὀχύρωμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον μόνις ἀπεῖχεν ἀπὸ τὰ ἐχθρικά ἕως ἐβδομήκοντα βήματα.

Ὁ Κιουταχῆς φοβούμενος μὴ κατορθώσωσιν οἱ Ἕλληνες νὰ κάμωσι προμαχῶνας καὶ εἰς τὸν ἐλαιῶνα, τὸ ὁποῖον ᾔθελεν εἶναι πολλὰ ἐπικίνδυνον δι' αὐτόν, κατεσκεύασε καὶ αὐτὸς ἄλλους προμαχῶνας μεταξὺ τοῦ ἐλαιῶνος καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου. Ἐπροσπαθοῦσε δὲ παντοιοτρόπως ν' ἀντικρούῃ τὴν πρόοδον τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐν σῶμα στρατιωτῶν διωρισμένον ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην ἐπῆγε νὰ πιάσῃ ἐν πηγάδιον, κείμενον εἰς τὴν παρακειμένην πεδιάδα, ὁ Κιουταχῆς ἐκινήθη κατ' αὐτοῦ μὲ ἱκανὴν πεζικὴν καὶ ἰππικὴν δύναμιν, στοχαζόμενος ἴσως ὅτι ἀνεγείρων ὀχυρώματα καὶ πιάνων θέσεις πλησίον τῶν Ἑλλήνων, ἡδύνατο νὰ τοὺς στενοχωρήσῃ καὶ νὰ τοὺς βλάψῃ. Οἱ Ἕλληνες ἀντεστάθησαν καὶ τὸν ἀντέκρουσαν μὲ ἀνδρίαν, δὲν ἡμπόρεσαν μ' ὅλον τοῦτο νὰ τὸν ἐμποδίσωσι τοῦ νὰ κυριεύσῃ τὸ πηγάδιον καὶ ἄλλας τινὰς περὶ αὐτὸ θέσεις, ὅπου κατεσκεύασαν ὀχυρώματα· ἀπῆλαυσεν ὁμῶς τὰ μετὰ μὲ ζημίαν ἑκάστὸν περίπου φονευμένων· ἀπὸ δὲ τοὺς Ἕλληνας ἐφονεύθησαν ἕως δεκαπέντε καὶ ἐπληρώθησαν διπλάσιοι.

Ὁ Καραϊσκάκης διὰ νὰ διορθώσῃ τὴν ἐκ τῆς στερήσεως τοῦ πηγαδίου βλάβην, διώρισε καὶ κατεσκεύασαν δύο ὀχυρώματα ἐπὶ τινος λόφου πρὸς τὸ πηγάδιον, τὰ ὁποῖα μόνις ἀπεῖχον τῶν ἐχθρικῶν ἕως διακόσια βήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐτοποθέτησε τοὺς Πετμεζαίους καὶ τὸν Σισίνην μὲ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των. Βλέπων δὲ ὅτι εὐδοκίμοῦσαν τὰ ἐπιχειρήματά του καὶ προώδευον ἀρκετά, εἶχε μεγάλην χαρὰν, ἡ ὁποία ἐφαίνετο πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου φέρσιμόν του. Δὲν ἐφείδετο κἀνὲν εἶδος ἐπαίνου πρὸς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ᾔθελον πράξῃ κἀνὲν ἔργον ἀνδρίας ἢ φρονήσεως εἰς τὸν πόλεμον· πρὸ πάντων ὑπερεξεθείαζε τὸ ἐν Μετοχίῳ σῶμα, διὰ τοῦ ὁποίου κατῴρθωσε νὰ κατασκευάσῃ τὸ ὀχύρωμα ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀποτύχει τὴν πρώτην φορὰν καὶ τὸ ὁποῖον ἐθεώρει ὡς σημαντικώτατον, διότι ἐκεῖθεν ἐθεώρει τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπροστάτευσεν τὰ περὶ αὐτὸ λοιπὰ ὀχυρώματα.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἦτον τὸ στρατόπεδον ὅταν ἔφθασεν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ὁ Κόχραν διωρισμένος ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴν Συνέλευσιν Ναύαρχος. Ἐφερε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ διάφορα πολεμικὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ τὸ δίκροτον ἢ «Ἑλλάς». Ὁ Καραϊσκάκης συνωδευμένος ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοπέδου ἐπῆγεν εἰς συνέντευξιν αὐτοῦ. Ὁ τρόπος τῆς

ὑποδοχῆς, τὸν ὁποῖον μετεχειρίσθη πρὸς αὐτοὺς ὁ Κόχραν, τοὺς εἴλκυσε πολλὰ, ὥστε ἔγεινε λόγος μεταξύ των ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἦναι ψευδῆ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα. Ὁ Κόχραν ἐρώτησεν εἰς τὴν συνέντευξιν ταύτην τὸν ἀρχηγὸν περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ στρατοπέδου καὶ περὶ τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Αὐτὸς τοῦ ἐξέθεσεν ἐν συνόψει τὴν κατάστασιν τοῦ στρατοπέδου, περὶ δὲ τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ ἐκοινοποίησε τὰς τελευταίας ἐπιστολάς τῶν πολιορκουμένων. Ὁ Κόχραν ἐπαινέσας τὸν ζῆλον τοῦ στρατεύματος, ἐπρόσφερεν εἰς αὐτὸ διὰ τοῦ Καραϊσκάκη μίαν σημαίαν κυανῇν, ἔχουσαν ἐν τῷ μέσῳ τὴν γλαῦκα, ὑπεσχέθη δὲ νὰ οἰκονομήσῃ ὅλας τὰς ἐλλείψεις του. Περὶ δὲ τῆς Ἀκροπόλεως ὠμίλησε μὲ πολλὴν ζωηρότητα. Εἶπεν ὅτι καὶ τὴν ἰδίαν του ζωὴν προσφέρει διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἀθηνῶν· ὑπεσχέθη χίλια δίστηλα εἰς ἐκεῖνον, ὅστις πρῶτος ἤθελε στήσῃ τὴν σημαίαν εἰς τὰ τείχη τῆς Ἀκροπόλεως, καὶ ἔταξε πολλὰς δωρεὰς καὶ ἀμοιβὰς εἰς ὅλους, ὅταν ἤθελε διαλυθῇ τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον.

Ὅσῃν ὑπόληψιν ἔλαβεν ὁ Καραϊσκάκης πρὸς τὸν Κόχραν, τόσῃν καταφρόνησιν καὶ ἀπέχθειαν πρὸς τὸν Τζιούρτζ, διορισθέντα καὶ αὐτὸν ἀρχιστράτηγον. Ἄν καὶ ἦναι πιθανὸν νὰ ἐκινήθῃ εἰς τοῦτο ἀπὸ ζηλοτυπίαν, μ' ὅλον τοῦτο τὰ πρῶτα τοῦ ἀρχιστράτηγου κινήματα τοῦ ἔδωκαν ἱκανὴν αἰτίαν νὰ τὸν μεμφθῇ καὶ νὰ τὸν κατακρίνῃ. Ὁ Τζιούρτζ, ἅμα διωρίσθη, ἐπεχείρησε νὰ στρατολογήσῃ καὶ ἔδωκε διὰ τοῦτο χρήματα εἰς τὸν Κώσταν Βλαχόπουλον. Μετέβη ἔπειτα εἰς Μέγαρα, ὅπου διέτριβον οἱ Σουλιῶται ἀρχηγοί· ἔδωκε καὶ εἰς αὐτοὺς μίαν ποσότητα χρημάτων καὶ τοὺς κατέπεισε μ' αὐτὰ νὰ συμμεθέξωσι τοῦ ἀγῶνος. Ὡστε τί συνέβη ἐκ τούτου; Οἱ μὴ κινδυνεύσαντες καὶ μὴ ἀγωνισθέντες ἐπροπληρώθησαν διὰ νὰ λάβωσι μέρος εἰς τὸν ἀγῶνα, οἱ δὲ συγκροτοῦντες τὸ στρατόπεδον καὶ ἀγωνισθέντες δὲν ἀπῆλυσαν τίποτε. Ἡ δυσἀρέσκεια διὰ τὴν ἀνισότητά ταύτην ἦτον γενικὴ εἰς τὸ στρατόπεδον, ἡ ἐλπίς ὅμως ἐνὸς μέλλοντος εὐτυχοῦς ἔκαμνε τοὺς στρατιώτας νὰ ὑπομένωσιν.

Ὅταν ἔφθασε καὶ ὁ Τζιούρτζ εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐπῆγεν εἰς συνέντευξιν τοῦ ὁ ἀρχηγὸς μὲ τοὺς σημαντικωτέρους ἀξιωματικούς του. Τὰς αὐτὰς σχεδὸν ἐρωτήσεις τοῦ Κόχραν ἔκαμε καὶ αὐτὸς καὶ τὰς ἰδίας ἀπαντήσεις ἔλαβεν. Ἐμβῆκε δὲ εἰς ἐνέργειαν, καὶ τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ ἐστάθη νὰ διορίσῃ νέους φροντιστάς, τὸ ὁποῖον ἐλύπησε καιρίως τὸν Καραϊσκάκην· διότι ὑπετίθετο δυσπιστία εἰς τοὺς παρ' αὐτοῦ διωρισμένους φροντιστάς. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ διευθύνθη πρὸς τὸν Καραϊσκάκην διὰ τινὰς ἀνάγκας τῶν ἱππέων, αὐτὸς διεύθυνε τὸν ἀπεσταλμένον πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον, λέγων ὅτι πρὸς ἐκεῖνον πρέπει ν' ἀποτείνωσι τοῦ λοιποῦ τὰς αἰτήσεις των. Ὁ ἀπεσταλμένος ἐπρόβαλε τὴν ἀνάγκην τοῦ ἱππικοῦ εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον, ἀλλ'

αὐτὸς ἀπεκρίθη, ὅτι δὲν δύναται νὰ τοῦ χορηγήσῃ τὸ ζητούμενον, διότι δὲν ἔβαλεν εἰσέτι εἰς τάξιν τὰς ὑποθέσεις του. Ἡ ἄρνησις αὕτη ἐπέβραξε τοὺς ἱππεῖς καὶ ἐπαρAPONÉθησαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην, ὁ ὁποῖος ἔδειξε τὴν δυσαρέσκειάν του καὶ τοὺς ἐφανέρωσεν ὅτι συμπάσχει καὶ ὁ ἴδιος.

Μ' ὅλον τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης ἐνεργοῦσεν ἀκούραστα τὰ καθήκοντά του, καὶ εὐχαριστούμενος διὰ τὰς καθ' ἡμέραν προστιθεμένας νέας δυνάμεις, ἐνησχολεῖτο προθύμως εἰς τὴν διευθέτησιν αὐτῶν, ἐπέβλεπε πανταχοῦ καὶ διοί-κει τὸ στράτευμα τόσον τακτικά, ὥστε ὅλοι ἐθαύμαζον τὴν φρόνησιν καὶ δραστηριότητά του. Καὶ τῷ ὄντι ὁ Καραϊσκάκης ἦτον πρῶτος ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἀρχηγούς, ὅστις ἔλαβεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του διὰ μιᾶς δεκαπέντε περίπου χιλιάδας στράτευμα καὶ τὸ διοίκησε μὲ τὴν μεγαλητέραν τάξιν, ἐμπειρίαν καὶ φρόνησιν.

Ἀλλ' ὅσον εὐχάριστος ἦτον ἡ κατάστασις τοῦ στρατοπέδου, τόσον ἀθλία ἐπαρουσιάζετο ἐκείνη τῶν πολιορκουμένων. Ἀνήγγειλαν κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὸν ἀρχηγὸν ὅτι ἐξέλιπον διόλου σχεδὸν καὶ αἱ τροφαὶ καὶ τὸ νερὸν καὶ τὰ ἰατρικὰ διὰ τοὺς πληγωμένους καὶ ἀσθενεῖς, ὥστε εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἐσχάτην ἀμνηχανίαν. Τοῦτο ἔδωκεν αἰτίαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ συγκροτήσῃ συμβούλιον περὶ τῆς Ἀκροπόλεως. Συνήλθον λοιπὸν εἰς τὴν σκηνὴν του μέρος τῶν προκριτωτέρων ἀξιωματικῶν καὶ ὁ Κόχραν. Γενομένης δὲ συζητήσεως περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν θέλουν δυννηθῇ νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν διάλυσιν τῆς πολιορκίας, ὁ Καραϊσκάκης ἐπρόβαλεν ὅτι νομίζει τῆς πρώτης ἀνάγκης τὸ νὰ κυριευθῇ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας τὸ μοναστήριον τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος εἰς Πειραιᾶ· διότι μὲ τοῦτο ἤθελον πέσει εἰς τὴν ἐξουσίαν των καὶ ὅλα τὰ περὶ αὐτὸ ὀχυρώματα, ὥστε τὸ εἰς Κερατζίνι στρατόπεδον ἤθελεν ἐνωθῇ μὲ τὸ εἰς Φαληρέα, καὶ τότε ὅλοι ὁμοῦ ἤθελον εἶναι εἰς κατάστασιν νὰ ἐπιχειρήσωσι κἀνὲν κίνημα γενικὸν κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου μὲ ἐλπίδα ἐπιτυχίας. Ὁ Κόχραν ἐζήτησε ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν νὰ τοῦ εἰπῇ τί νὰ πράξῃ, ἢ πῶς νὰ κατασταθῇ ὠφελιμώτερος εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ προβυλλομένου σχεδίου, ὁ δὲ Καραϊσκάκης κολακευθεὶς ἀπὸ τὸν εὐγενῆ τρόπον τοῦ Κόχραν, ἀπεκρίθη ὅτι ἀφιερώνει εἰς αὐτὸν τὴν κατεδάφισιν τοῦ μοναστηρίου· διότι τὸν νομίζει ὑπέρτατον τῶν μηχανικῶν καὶ τολμηρότατον ἐκτελεστήν καὶ τῶν πλέον ἐπικινδύνων ἐπιχειρήσεων.

Ἀφ' οὗ ἐνεκρίθη αὐτὸ τὸ σχέδιον, ὁ Κόχραν ἐζήτησε νὰ ἰδῇ τὴν θέσιν τοῦ μοναστηρίου· καὶ ὁ Καραϊσκάκης τὸν ὠδήγησεν εἰς ἓνα ὠχυρωμένον λόφον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ἰδῇ καὶ τὴν θέσιν ταύτην καὶ τὸ λοιπὸν στρατόπεδον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Κόχραν δὲν ἐνόμισεν ἱκανὰς ὄσας παρατηρήσεις ἔκαμεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν λόφον καὶ ἐζήτησε νὰ ὀδηγηθῇ πλησιέστερον, ὁ Κα-

ραϊσκάκης διώρισε τὸν Χατζῆ Μιχάλην, ἀρχηγὸν τοῦ ἱππικοῦ, νὰ τὸν ὀδηγήσῃ ὅσον πλησιέστερον ἦτον δυνατόν. Ὁ Κόχραν λοιπὸν διὰ θαλάσσης, ὁ δὲ Χατζῆ Μιχάλης διὰ ξηρᾶς ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν θέσιν τοῦ μοναστηρίου ὅσον πλησιέστερον ἡδυνήθησαν· καὶ ἀφ' οὗ ἔκαμεν ὁ Κόχραν ὅσας ἐπεθύμει νὰ κάμῃ παρατηρήσεις, ὑποσχέθη νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατεδάφισιν τοῦ μοναστηρίου.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ ἐπραξέ ταῦτα μετὰ τοῦ Κόχραν, ἔδωκε τὰς ἀκολουθούσας διαταγὰς. Ἐπειδὴ κέντρον τῆς μάχης ἔμελλε νὰ γένη τὸ μοναστήριον, τοῦ ὁποίου τὴν κατεδάφισιν εἶχεν ὑποσχεθῇ νὰ ἐπιχειρήσῃ ὁ Κόχραν, οἱ εἰς τὴν ράχην εὐρισκόμενοι Ἕλληνες νὰ μὴν κάμωσι κἀνὲν κίνημα, ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ᾔθελεν εἶναι ἡ ἔκβασις τοῦ κατὰ τὸ μοναστήριον ἐπιχειρήματος. Ὅσοι δὲ δὲν εἶναι διωρισμένοι εἰς ὀχυρώματα, καθὼς καὶ ὅσοι πλεονάζουσιν εἰς αὐτά, νὰ ἦναι ἔτοιμοι ν' ἀκολουθήσωσι τὸν ἀρχηγὸν ὅταν τοὺς προσκαλέσῃ. Εἰς τὸ πλησιέστερον τοῦ Παλαιοκάστρου Ἑλληνικὸν ὀχύρωμα διέταξε νὰ στηθῇ ἐν κανόνιον, διὰ νὰ κανονοβολῶσι τοὺς εἰς τοῦτο ἐχθρούς, ὅχι διὰ νὰ τοὺς βλάπτωσιν, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ τοὺς ἀπασχολῶσι. Διέταξε ταῦτοχρόνως καὶ τὸν Νικόλαον Πετμεζᾶν νὰ διαβῇ διὰ θαλάσσης ὀπισθεν τοῦ μοναστηρίου καὶ νὰ κινηθῇ καὶ αὐτὸς ἐκεῖθεν κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Πρὸς τὸ μέρος, ὅπου οὗτος ἔμελλε νὰ ἀποβῇ, οἱ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἐχθροὶ εἶχον πέμψει φυλακὴν συγκειμένην ἀπὸ ἑκατὸν περίπου στρατιώτας. Οἱ περὶ τὸν Πετμεζᾶν ἐφορμήσαντες κατ' αὐτῶν τοὺς τρέπουσιν εἰς φυγὴν· ἐνῶ δὲ οὗτοι ἀκολουθοῦσαν διώκοντες καὶ ἐπλησίαζον εἰς ἐν ἐχθρικὸν ὀχύρωμα, οἱ εἰς Φαληρέα κινηθέντες εἰς ἄμιλλαν ἀπὸ τὸ παράδειγμα καὶ προηγουμένου τοῦ σημαιοφόρου τῶν Ὑδραίων, ἐφορμοῦν ἕως χίλιοι εἰς τὸ Τουρκικὸν ὀχύρωμα καὶ εἰσπηδῶσιν εἰς αὐτό, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐπέπιπτον εἰς αὐτὸ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ περὶ τὸν Πετμεζᾶν. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἐν αὐτῷ Τούρκους διέφυγον τὴν μάχαιραν τῶν Ἑλλήνων κατέφυγον ἔντρομοι εἰς τὸ μοναστήριον καὶ εἰς τὰ πλησιέστερα ἐχθρικά ὀχυρώματα.

Τὴν εὐτυχῇ ταύτην ἔκβασιν θεωρήσας ἀπὸ τὸ ἀντιπέραν μέρος ὁ ἀρχηγός, ἐπαρακίνησε τοὺς μετ' αὐτοῦ νὰ κινηθῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ι. Θ. Κολοκοτρώνην, ἐφορμᾷ κατὰ τοῦ Παλαιοκάστρου. Οἱ εἰς αὐτὸ Τούρκοι δὲν ἡδυνήθησαν ν' ἀντισταθῶσιν, ἀλλ' ἀμέσως ἔντρομοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Διέσπειραν τὸν τρόμον καὶ εἰς τὰ πλησίον ὀχυρώματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐθεώρουν τὴν ἄτακτον φυγὴν των, ὥστε εἰς ὀλίγων στιγμῶν διάστημα οἱ Ἕλληνες προοδεύοντες μὲ προθυμίαν ἀποκατέστησαν κύριοι ὅλων τῶν παρὰ τὴν θάλασσαν Τουρκικῶν ὀχυρωμάτων καὶ ἐπολιορκήσαν στενώτατα τὸ μοναστήριον. Τοιοῦτος τρόμος ἐνεσπάρη ἐκείνην τὴν ἡμέραν

εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ εἰς τὴν ἀθυρίαν καὶ δειλίαν ἐφαίνοντο βυθισμένοι, ὥστε ὀλίγη προσβολή, ὡς πολλοὶ ἐσυμπέραινον, ἤθελε τοὺς τρέψει εἰς φυγὴν καὶ οἱ Ἕλληνες ἤθελον δυνηθῆ νὰ φθάσωσιν εἰς τὸν ἐλαιῶνα. Ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἐνέκρινε νὰ ἐπεκτείνῃ περισσότερον τὴν νίκην του, φοβούμενος ἴσως τὴν ἀπροσχεδιάστον ἐξάπλωσιν τοῦ στρατοπέδου. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὑπῆρξεν ἡμέρα πανηγύρεως διὰ τοὺς Ἕλληνας· διὸ συγχρόνως μὲ τοὺς πολεμοῦντας ἐπυροβόλουν καὶ ὅλοι οἱ λοιποί, καθὼς καὶ οἱ πολιορκούμενοι εἰς τὸ φρούριον, ἐξηγοῦντες μὲ τοῦτο τὴν εὐχαρίστησίν των εἰς τὰ γενόμενα.

Ὀλίγας ὥρας μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφθασαν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τὰ εἰς Μέγαρα διατρίβοντα Σουλιώτικα σώματα, τὰ ὁποῖα ἐτοποθέτησεν ὁ ἀρχηγὸς εἰς ἓν ἀπὸ τὰ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν κυριευθέντα ἐχθρικά ὄχυράματα. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωμάτων τούτων, καὶ πρὸ πάντων ὁ Κώστας Μπόττзарης, ἐπροσπάθησαν νὰ δείξωσιν εἰς τὸν Καραϊσκάκην, ὅτι γνωρίζουσι τὴν φρόνησιν καὶ ἐμπειρίαν του καὶ ὅτι τὸν σέβονται διὰ ταῦτα καὶ εὐχαρίστως δέχονται νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν πατρίδα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἀποκριθεὶς μετριοφρόνως καὶ ἀποδώσας τὴν αἰτίαν τῆς μεταξὺ των διαφωνίας εἰς τὰ ἀφεύκτως ἐπακολουθοῦντα τὴν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν λάθη, τοὺς ἐπαρακάλεσε νὰ ἦναι πρόθυμοι εἰς τὸν μέλλοντα ἀγῶνα καὶ νὰ συνεργασθῶσιν ὡς ἀδελφοὶ μὲ ὁμόνοιαν καὶ καθαρότητα καρδίας.

Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφ' οὗ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ Παλαιόκαστρον, τὸ ὁποῖον αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἐξουσίασεν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἀφ' οὗ διώρισε καὶ εἰς τὰ λοιπὰ ὄχυράματα τὰς ἀναγκαίας φυλακὰς, ἐκάλεσε τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου διὰ νὰ σκεφθῇ μετ' αὐτῶν ποῖον μέτρον ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῶσι διὰ νὰ βιάσωσι τοὺς ἀποκλεισθέντας εἰς τὸ μοναστήριον νὰ παραδῶσιν ταχύτερον. Ἐνεκρίθη δὲ νὰ μεταχειρισθῶσι καλῆτερον μέσα συμβιβαστικά, μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ ὅτι κατορθώνεται συντομώτερον δι' αὐτῶν ἢ ἀναχώρησις τῶν ἐχθρῶν, τὸ ὁποῖον ἐπεθύμει καθ' ὑπερβολὴν ὁ Καραϊσκάκης, διὰ νὰ δυνηθῇ, ἀπαλλαττόμενος ἀπὸ τὰς πρὸς αὐτὸ τὸ μέρος ἐνασχολήσεις, νὰ προοδεύσῃ εἰς τὸ ὑπὲρ τῆς Ἀκροπόλεως σχέδιόν του. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπρότεινε νὰ κοινοποιηθῇ ἡ γνώμη αὕτη καὶ εἰς τὸν Κόχραν καὶ μάλιστα εἰς αὐτὸν ν' ἀφιερῶσωσι τὸ νὰ κάμῃ εἰς τοὺς ἀποκλεισμένους τὸ πρόβλημα τοῦ ν' ἀναχωρήσωσι μ' ὁποίας συνθήκας ἤθελον εὐαρεστηθῇ, διότι, εἶπε, δὲν ἔχουν οἱ Τούρκοι πρὸς αὐτὸν τὴν ὁποίαν ἔχουν πρὸς τοὺς Ἕλληνας καταφρόνησιν.

Κατὰ συνέπειαν τούτων ὁ Κόχραν ἔπεμψεν ἀμέσως εἰς τοὺς πολιορκουμένην λέμβον διὰ νὰ τοὺς προβάλῃ νὰ παραδοθῶσι· ἀλλὰ μόλις ἐφάνη πλησιάζουσα πρὸς τὸ μοναστήριον ἡ λέμβος, καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἐπυροβόλη-

σαν κατ' αὐτῆς, ὥστε ἐπλήγωσαν ἓνα Ἄγγλον Φιλέλληνα. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι καὶ ἡ ἀποστολὴ των δὲν ἔλαβεν ἔκβασιν. Ὁ Κόχραν ἀγανακτήσας καθ' ὑπερβολὴν διὰ τὸ παράλογον φέρεσιμον τῶν Τούρκων, διέταξεν ἀμέσως τὸ δίκροτον καὶ τὰ λοιπὰ πλοῖα τὰ συγκροτοῦντα τὸν στόλον του νὰ κανονοβολήσωσι τὸ μοναστήριον. Τὰ πλοῖα ἐξακολουθήσαντα ἕως τὸ ἑσπέρας κατὰ συνέχειαν τὸν κανονοβολισμόν, κατεκρήμνισαν τὰ τεῖχη τοῦ μοναστηρίου· μ' ὅλον τοῦτο οἱ Τούρκοι ὑπέμεινον, διότι (καθὼς ἔπειτα παραδοθέντες ὡμολόγησαν) δὲν ὑπέφερον σημαντικὸν φόνον ἀπὸ τὸν κανονοβολισμόν τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐφρόντισε ν' αὐξήσῃ τὰς πολιορκούσας τὸ μοναστήριον φρουράς, διὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ σταλῶσιν εἰς τοὺς ἀποκλεισμένους βοήθεια καὶ τροφαὶ ἀπὸ τὸν Κιουταχῆν, τὸ ὅποιον ὑπώπτει· ὁ Κιουταχῆς ὅμως, μ' ὅλον ὅτι οἱ ἀποκλεισμένοι κατῴρθωσαν νὰ τοῦ γνωστοποιήσωσι διὰ τινος ἐπίτηδες ἀπεσταλμένου τὴν δεινότητα τῆς θέσεώς των καὶ τὰς ἀνάγκας των, δὲν ἔπραξέ τι πρὸς βοήθειάν των οὔτε ἐκείνην τὴν νύκτα, οὔτε τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἢ διότι δὲν ἠδύνατο, ἢ διότι ἐνόμισεν ὅτι δὲν ἦσαν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην, ἀλλ' ἠδύναντο ἀκόμη ν' ἀνθέξωσι.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὰ πλοῖα ἐπανέλαβον τὸν κανονοβολισμόν, ἅμα ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, καὶ δὲν ἔπαυσαν εἰμὴ τὸ ἑσπέρας. Οἱ Τούρκοι βλέποντες ὅτι κατεδαφίσθη ὀλοτελῶς τὸ μοναστήριον, ὅτι τοὺς ἐξέλιπον αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμοφόδια, πρὸ πάντων δὲ τὸ νερόν, τελευταῖον μὴ βλέποντες οὐδὲ βοήθειαν καμμίαν, οὐδὲ κἂν προσπάθειαν συνδρομῆς ἀπὸ τὸ μέρος τῶν οἰκείων των, ἐνῶ μόλις ἀπείχον πεντακόσια βήματα, ἀπεφάσισαν νὰ ζητήσωσι συνθήκας καὶ διεύθυνον ταῦτοχρόνως τὸ πρόβλημά των εἰς τὸν Καραϊσκάκην, τὸν Ναύαρχον καὶ τὸν Ἀρχιστράτηγον.

Τὸ πρόβλημα τῶν Τούρκων ἦτον νὰ ἐξέλθωσι μὲ τὰ ὅπλα καὶ τὰς ἀποσκευάς των καὶ νὰ μεταβῶσιν ἀνενόχλητοι εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐπιθυμῶν νὰ δεχθῇ αὐτὸ μὲ τὴν γνώμην τρόπον τινὰ καὶ τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ στρατοπέδου, περιῆλθε μόνος του τὰς διαφόρους θέσεις καὶ τὸ ἐκοινοποίησε. Ἀπαντῶν δὲ δυσκολίας τινάς εἰς μερικοὺς, ἐπροσπάθει καὶ τοὺς ἔπεισε βάλλων πρὸ ὀφθαλμῶν των τὴν ἀνάγκην τῆς ταχίστης συνδρομῆς, τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει Ἕλληνες, τὸ ἄδηλον τοῦ μέλλοντος, τὸ ἄστατον τῆς τύχης τοῦ πολέμου καὶ τέλος τὰ ἀδόμενα περὶ ἐκστρατείας τοῦ Ἱμπρατῆ εἰς Ἀττικὴν. Τὸ δὲ ἔγγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεδέχετο τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν προβαλλομένην συνθήκην, ἔβαλε καὶ τὸ ὑπέγραψεν καὶ οἱ Σουλῳται, ἅφ' ἐνὸς μὲν μέρους διὰ νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ τὸ ν' ἀντιπράξωσιν, ἅφ' ἐτέρου δὲ διότι ἐδίδον πολλὴν πίστιν οἱ Ἀλ-

θανοὶ εἰς αὐτοὺς. Οἱ Τοῦρκοι λαβόντες τὸ ἔγγραφον τοῦτο καὶ εὐχαριστούμενοι τρόπον τινὰ ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην, τοῦ ἐμήνυσαν διὰ τῶν ἀπεσταλμένων του, ὅτι ἐπειδὴ τοὺς συγχωροῦν νὰ ἐξέλθωσι μὲ τὰ ὅπλα καὶ τὰς ἀποσκευὰς των καὶ ἐπειδὴ ὁ Κιουταχῆς δὲν ἐφρόντισεν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας των, ὑπόσχονται μεθ' ὅρκου ὅχι μόνον νὰ μὴ κινήσωσιν ὅπλα κατὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς μελλούσας μάχας, ἀλλ' ἀκόμη καὶ νὰ ἀναχωρήσωσι διόλου ἀπὸ τὸ στρατόπεδον, παραλαμβάνοντες μαζύ των καὶ ὅσους ἄλλους δυνηθῶσιν ἐκ τῶν συγγενῶν, φίλων καὶ συμπατριωτῶν των.

Πρὸς ἀσφαλῆ ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης ταύτης οἱ Τοῦρκοι ἐζήτησαν ἐνέχυρα καὶ ἐδόθησαν εἰς αὐτοὺς ὁ Βάσος, ὁ Ἰωάννης Λογοθέτου καὶ ἄλλοι τινές, τοὺς ὁποίους παραλαβόντες οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸ μέσον των, ἐκίνησαν ἀπὸ τὸ μοναστήριον πρὸς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῆ, προπορευομένου καὶ ὀδηγοῦντος αὐτοὺς τοῦ Καραϊσκάκη. Πρὸ τῆς παραδόσεως τῶν Τούρκων ἐκονολογεῖτο εἰς τὸ στρατόπεδον ὅτι ἦσαν πλουσιώτατοι καὶ μὲ πλῆθος πολυτίμων ὅπλων καὶ ἀποσκευῶν· διὰ τοῦτο πλῆθος στρατιωτῶν συνέρρευσεν εἰς τὸ μοναστήριον κινούμενον ἀπὸ περιέργειαν νὰ ἰδῇ. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἄφ' οὗ δὲν εἶδον σύμφωνα τὰ πράγματα μὲ τὰ λεγόμενα, ἠκολούθουν τοὺς Τούρκους συρόμενοι ἀπὸ μίαν περιέργειαν, τὴν ὁποίαν ἐκινούσεν εἰς αὐτοὺς ἐν θέαμα σπάνιον εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, ὁ ὁποῖος ἀμφοτέρωθεν ἐγίνετο ἐξολοθρευτικός. Εἶχον ἀρκετὰ προχωρήσει οἱ Τοῦρκοι, ὅταν Ἑλλήν τις ἐκ τῶν παρακολουθούντων ἐζήτησε νὰ λάβῃ βιαίως ἀπὸ ἑνα Τοῦρκον ἐν πυροβόλον (τουφέκι). Ὁ Τοῦρκος ἀντέτεινεν, ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἑλλήν ἐπέμενεν εἰς τὴν ἀρπαγὴν προσθέτων καὶ ἀπειλὰς, ὁ Τοῦρκος στενοχωρηθεὶς πυροβολεῖ κατὰ τοῦ Ἑλλήνος μὲ τὴν πιστόλα του. Οἱ στρατιῶται οἱ ὅποιοι, φαίνεται, ἐπεθύμουν αἰτίαν, ἔλαβον ἀμέσως μέρος εἰς τὴν ταραχὴν, καὶ ὁ μὲν πλησιέστερος κτυπᾷ καὶ φονεύει τὸν Τοῦρκον, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπιπίπτουν εἰς τοὺς ἄλλους. Οἱ παρευρεθέντες ἀξιωματικοὶ ἐπροσπάθησαν νὰ καταπαύσωσι τὴν ταραχὴν μεταχειρισθέντες καὶ παρακλήσεις καὶ ἀπειλὰς, δὲν ἠμπόρεσαν ὅμως νὰ τὸ κατορθώσωσι. Ἐφρονεύθησαν δὲ ἐκ τῶν τριακισίων διακόσιοι πεντήκοντα, οἱ δὲ λοιποὶ μόλις διέφυγον τὴν σφαγὴν. Εἰς τὸν θόρυβον τοῦτον ἐφρονεύθησαν καὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ἕως δέκα καὶ ἐπληρώθησαν διπλάσιοι. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης καὶ τὰ ἐνέχυρα, καθὼς καὶ οἱ παρευρεθέντες ἀξιωματικοὶ μόλις διέφυγον τὸν κίνδυνον.

Ὁ Καραϊσκάκης τόσῃν λύπῃν αἰσθάνθη διὰ τὴν βάρβαρον καὶ ἀπάνθρωπον ταύτην πράξιν, ὥστε τοῦ ἦτον προκριτώτερον νὰ χαθῇ παρὰ νὰ ἐπιζήσῃ εἰς ἔργον, τὸ ὁποῖον ἔμελλε ν' ἀμυρώσῃ τὴν ὑπόληψιν ὅλου τοῦ στρατοπέδου. Τὸ μέγεθος τῆς θλίψεώς του ἠδύνατό τις νὰ τὸ συμπεράνῃ ἀπὸ τὰ

παράξενα καὶ μανιώδη κινήματά του. Ὑβριζε τὸν αἷτιον καὶ τοὺς ἀξιωματικούς, ὅσους ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἐφρόντισαν ὅσον ἔπρεπε διὰ νὰ προλάβωσιν, ἢ νὰ ἐμποδίσωσι τὸ δυστύχημα, ἀναθεμάτιζε τὴν ὥραν καὶ ὅ,τι ἄλλο ἤρχετο εἰς τὸν νοῦν του ἐκείνην τὴν στιγμήν. Τρέμων ἀπὸ τὸν θυμὸν του, ἐκινεῖτο ὡς μανιώδης ἱκανὴν ὥραν χωρὶς ν' ἀποφασίσῃ τίποτε· τελευταῖον διώρισε καὶ ἐμάζωζαν τὴν σκηνὴν του διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ· ἀνήγγειλε δὲ τὴν φυγὴν του καὶ εἰς τοὺς οἰκειότερους του διὰ νὰ τὸν συνακολουθήσωσι, λέγων ὅτι δὲν θέλει πλέον νὰ διοικῇ ἐπίορκον καὶ ἄπιστον στρατεύμα. Πολλοὶ τῶν σημαντικωτέρων ἀξιωματικῶν συνελθόντες περὶ αὐτὸν μόλις τὸν κατέπεισαν μὲ τὰς παρακινήσεις των νὰ ἀναλάβῃ τὴν συνέχειαν τῶν ἐργασιῶν του καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ ἐκπλύνῃ τὸ ὄνειδος τοῦ στρατοπέδου, εὐρίσκων καὶ τιμωρῶν τὸν αἷτιον τῆς τρομερᾶς ταύτης ἀπιστίας· ἐξετάζων δὲ ὁ Καραϊσκάκης ἐπληροφορήθη, ὅτι ὁ πρωταίτιος ἦτον εἰς ἐκ τῶν στρατιωτῶν τοῦ Ἰωάννου Νοταρᾶ. Ἀμέσως λοιπὸν διέταξε καὶ ἐβάρηθη ὑπὸ φύλαξιν ὁ στρατηγὸς οὗτος, ἕως οὗ εὖρη καὶ παραδώσῃ εἰς τὸ στρατόπεδον τὸν ἔνοχον.

Εἰς ταῦτα ἐνησχολεῖτο ὁ Καραϊσκάκης ὁμοῦ μὲ τοὺς σημαντικωτέρους τῶν ἀξιωματικῶν, ὅταν ἐγχειρίζεται εἰς αὐτὸν διαμαρτύρησις ἀπὸ μέρους τοῦ ἀρχιστρατήγου διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς συνθήκης καὶ τὴν σφαγὴν τῶν ἐχθρῶν. Συναρπασθεὶς ἀμέσως ἀπὸ θυμὸν καὶ ἀγανάκτησιν εἶπε σωρείαν ὕβρεων καὶ κακολογιῶν ἐναντίον τοῦ ἀρχιστρατήγου ἐνώπιον καὶ τοῦ ἰδίου ἀπεσταλμένου του· στραφεὶς ἔπειτα πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς του εἶπε μὲ τόνον ἐνταυτῷ καὶ παράπονον· « Ἐχει ἄρά γε γνῶσιν, ἐνῷ θεωρεῖ ἀπὸ τὴν γολέτταν τὸν πόλεμον, νὰ διευθύνῃ διαμαρτυρήσεις εἰς ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι ἀντιπαλαίωμεν μὲ τόσων εἰδῶν διαβόλους; » Ὁ Καραϊσκάκης διὰ τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποκτήσει εἰς τὸ στρατόπεδον ὑπόληψιν καὶ δύναμιν δὲν ἐφοβεῖτο, οὐδὲ ἐσέβετο τὸν ἀρχιστράτηγον, ὁ ὅποιος, ὡς μὴ συμμετέχων μάλιστα τῶν κακοπαθειῶν καὶ κινδύνων τοῦ πολέμου, δὲν ἐνομίζετο ἀρχηγός, ἀλλὰ προμηθευτὴς τῶν ἀναγκαίων τοῦ στρατοπέδου, καὶ ἐπειδὴ οὐδὲ ταῦτα δὲν ἦσαν ἱκανὰ καὶ ἄφθονα, ὡς ἤλπισαν κατ' ἀρχάς, δὲν εἶχε δύναμιν ἀνάλογον μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ ὑπουργήματός του. Ἐλυπήθη ὅχι ὀλίγον καὶ ὁ Κόχραν διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς συνθήκης καὶ εἰς τὴν πρώτην ὁρμὴν τοῦ θυμοῦ του διώρισε καὶ ἐξῆλθον ὅλα τὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του πλοῖα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ ἄραξαν ἀπὸ τὸ ὀπισθεν μέρος· συγχρόνως διέταξε καὶ ἀνεχώρησαν τριακόσιοι περίπου ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ στρατολογηθέντων, οἱ ὅποιοι πρὸ ὀλίγου εἶχον ἀποβῇ καὶ τοποθετηθῇ εἰς τὸ Παλαιόκαστρον. Ὁ Καραϊσκάκης μ' ὅλα ταῦτα δὲν ἀπέκαμεν, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσε τὰς ἐργασίας του ὅπως ἠδύνατο.

Κατέπεισε δὲ καὶ τὸν στόλαρχον καὶ τὸν ἀρχιστράτηγον νὰ λησμονήσωσι τὰ γενόμενα καὶ νὰ συμπράξωσιν ὡς καὶ πρότερον.

Ἐχων δὲ πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν κίνδυνον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ βλέπων τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ κάμῃ κἀνὲν ἀποφασιστικὸν κίνημα ὑπὲρ τῶν ἐν αὐτῇ πολιορκουμένων, πολλὰς ἡμέρας κατὰ συνέχειαν ἦτον εἰς ἀνησυχίαν καὶ περιφερόμενος εἰς τὰς διαφόρους θέσεις τοῦ στρατοπέδου ἐπαρατηροῦσε καὶ ἐσχεδίαζεν. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν παραλαμβάνει τοὺς σημαντικωτέρους τῶν ἀξιωματικῶν καὶ μεταβαίνει εἰς τὸ εἰς Φαληρέα στρατόπεδον, διὰ νὰ κάμῃ κ' ἐκεῖθεν παρατηρήσεις. Ἀφ' οὗ ἱκανὴν ὥραν μὲ τὸ τηλεσκόπιον περιειργάσθη ὅλον τὸν μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς Ἀκροπόλεως τόπον, ἐκάλεσε πλησίον του τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς εἶπεν ὅτι νομίζει ὠφέλιμον νὰ κινηθῶσιν οἱ Ἕλληνες πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν διηρημένοι εἰς δύο σώματα, ἀνὰ τέσσαρας χιλιάδας ἕκαστον, καὶ ἐφωδιασμένοι μὲ ὀκτὼ ἡμερῶν τροφὰς καὶ πολεμεφόδια καὶ μὲ τ' ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα πρὸς κατασκευὴν ὀχυρωμάτων. Τὸ ἐν ἐκ τῶν δύο τούτων σωμάτων νὰ διευθυνθῇ δεξιόθεν, τὸ δὲ ἐξ ἀριστερῶν διὰ τοῦ ἐλαιῶνος· ἐδείκνυε δὲ ταῦτοχρόνως καὶ τὰς θέσεις ὅπου ἐνόμιζεν ἀσφαλὲς νὰ τοποθετηθῶσι τὰ σώματα ταῦτα, διὰ ν' ἀντικρούσωσι τὴν πρώτην ὁρμὴν τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ἐνεργήσωσιν ἔπειτα ἐκεῖθεν περὶ τῆς προόδου των εἰς Ἀκρόπολιν.

Ἀφ' οὗ ἐκοινοποίησε τὸ σχέδιον τοῦτο καὶ εἰς τὸν στόλαρχον καὶ εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον καὶ ἔγεινε δεκτόν, ἐπροσκάλεσεν εἰς τὴν σκηνὴν του ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ στρατοπέδου διὰ νὰ σχεδιάσωσι λεπτομερέστερον περὶ τοῦ τρόπου, μὲ τὸν ὅποιον ἔπρεπε νὰ κινηθῶσι τὰ σώματα καὶ πῶς καὶ ἀπὸ ποίους νὰ ὀδηγηθῶσι. Γνωρίζων δὲ τὸ φίλαρχον τῶν Σουλιωτῶν, ἐπρότεινεν εἰς αὐτοὺς νὰ ὀδηγήσωσι τὸ ἐν σῶμα, τὸ δὲ ἕτερον εἶπεν ὅτι ἔμελλε νὰ τὸ ὀδηγήσῃ αὐτοπροσώπως ὁ ἴδιος· ἀνέλαβε δὲ εἰς τὸν ἑαυτὸν του νὰ κινηθῇ εἰς τὴν ἐκ δεξιῶν ἐκστρατείαν, ἥτις ἔμελλε νὰ ἦναι ἡ δυσκολωτέρα· ἀλλ' οἱ Σουλιῶται κινούμενοι ἀπὸ φιλοτιμίαν καὶ ἀμιλλαν ἐζήτησαν νὰ διορισθῶσιν αὐτοὶ εἰς τὸ κινδυνωδέστερον μέρος, καὶ ὁ Καραϊσκάκης συγκατετέθη.

Τὴν ἐπιούσαν ὁ Καραϊσκάκης διώρισεν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν Σουλιωτῶν τὸν Ἰωάννην Νοταρᾶν, τὸν ὅποιον εἶχεν ἤδη ἀφῆσει ἐλεύθερον ὡς ἀναδειχθέντα ἀθῶον τῆς εἰς τοὺς Τούρκους γενομένης ἀπιστίας, καὶ τὸν Μακρυγιάννην, διότι εἶχεν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του τοὺς Ἀθηναίους, οἱ ὅποιοι ὡς ἔμπειροι τῶν θέσεων ἐχρησίμευσον καὶ ὡς ὀδηγοί. Αὐτὸς δὲ συνεκρότησε τὸ σῶμά του ἀπὸ τὰ λοιπὰ στρατεύματα. Μὴ ἔχων δὲ τὰ ἀναγκαῖα ἐργαλεῖα, ἠναγκάσθη νὰ βραδύνη ὀλίγας ἀκόμη ἡμέρας τὸ κίνημα, ἕως οὗ νὰ

προμηθευθῇ ταῦτα ἀπὸ Σαλαμίνα καὶ Αἴγιναν, ὅπου εἶχε στείλει ἐπίτηδες πλοῖα.

Ἀφ' οὗ ἐφωδιάσθη καὶ ἀπὸ ταῦτα, εἰδοποίησε τοὺς ἀρχηγούς ὅσοι ἐμελλον νὰ ἐκτελέσωσι τὸ σχέδιον, διὰ νὰ ἐτοιμασθῶσιν. Ἐπλησίασαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τὰ πλοῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμελλον νὰ ἐπιβῶσι τὰ στρατεύματα· ἀλλ' ἀνεβλήθη κ' ἐκείνην τὴν νύκτα τὸ κίνημα διὰ τινὰς ἐλλείψεις, τὰς ὁποίας δὲν ἐπρόλαβον νὰ οἰκονομήσωσι· τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἐπεμψεν ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον ζητῶν πολεμεφρόδια διὰ νὰ ἐφοδιάσῃ τὰ στρατεύματα, ὅσα ἐμελλον νὰ κάμωσι τὸ κίνημα· ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος τοῦ ἐπεμψεν ὀκτῶ μόνον κιβώτια, αὐτὸς νομίζων ὀλιγωτάτην τὴν ποσότητα ταύτην ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν στρατιωτῶν καὶ τὸ ἐπιχέιρημα καὶ γνωρίζων τὴν δυσκολίαν τοῦ νὰ ἐφοδιασθῶσιν ἄλλοτε, ἀφ' οὗ ἤθελον τοποθετηθῇ μακρὰν τοῦ στρατοπέδου καὶ τῆς θαλάσσης, ἠγανάκτησε καθ' ὑπερβολὴν καὶ εἶπε μυρίας ὕβρεις ἐναντίον τοῦ ἀρχιστρατήγου, ἐπὶ παρουσίᾳ μάλιστα τοῦ ἀπεσταλμένου του. Ἡ βραδύτης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐνεργεῖτο ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἐναντίον τῆς ἐπιθυμίας του, τὰ συμβαίνοντα συχνὰ ἐμπόδια, αἱ ἀντενέργειαι αἱ ὁποῖαι πλαγίως τοῦ ἐγίνοντο, ἢ ἐνόμιζεν ὅτι τοῦ ἐγίνοντο, ἴσως καὶ ἡ συνεχὴς τοῦ νοός του ἐνασχόλησις εἰς τὸ κίνημα τοῦτο τὸν ἐτάραξαν τόσον κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ὥστε ἐκυριεύθη ἀπὸ πυρετόν.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἦτον ὁ Καραϊσκάκης, ὅταν ἐπαρουσιάσθη εἰς αὐτὸν ὁ Κώστας Βλαχόπουλος, ἀρχηγὸς ἑνὸς σώματος, στρατολογηθέντος μὲ χρήματα τοῦ ἀρχιστρατήγου, εἰς τὸν ὅποιον ἰδίως ἀνῆκε καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος· ἦτον διωρισμένος εἰς ἓν ὀχύρωμα πολλὰ πλησίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀναγκαζόμενος νὰ ἴναι ἀδιακόπως εἰς πόλεμον ὑπέφερε πολὺ, διότι ἐπληγόνοντο καθ' ἡμέραν ὀκτῶ ἕως δέκα τῶν στρατιωτῶν του. Βλέπων λοιπὸν ὅτι ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἐγίνετο ἀσθενέστερον τὸ σῶμά του καὶ διὰ νὰ προλάβῃ κάθε ἐνδεχόμενον ἐκοινοποίησεν εἰς τὸν Καραϊσκάκην τὴν κατάστασιν του καὶ τοῦ ἐζήτηι βοήθειαν. Ὁ Καραϊσκάκης ἀγανακτημένος ἀπὸ τὰ κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας διατρέξαντα, τεταραγμένος ἀπὸ τὴν θέρμην, δυσαρεστημένος πρὸ πάντων διότι ὁ ἀρχιστράτηγος εἶχε δώσει χρήματα εἰς αὐτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του, ἐνῶ δὲν εἶχον συμμαθεῖν τῶν κινδύνων τῆς ἐκστρατείας ταύτης, τὸν ἐδέχθη μὲ πολλὴν ἀγριότητα καὶ ὠνείδισεν ὡς ἀνανδρον καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς στρατιώτας του, τοῦ ἐπρόσθεσε δὲ ὅτι, καθὼς αὐτοὶ μόνον καθ' ὅλον τὸ στρατόπεδον λαμβάνουν χρήματα, οὕτω πρέπει καὶ εἰς μεγαλητέρους κινδύνους νὰ εἶναι ἐκτεθειμένοι. Ματαίως ὁ Κώστας Βλαχόπουλος ἐπροσπάθησε μὲ συστολὴν καὶ ταπείνωσιν νὰ δικαιολογήσῃ τὸ ζήτημά του· ὁ Καραϊσκάκης εὐρισκόμενος πάντοτε εἰς τὴν ἰδίαν ἐξαψιν· «Φύγε

(εἶπεν εἰς αὐτὸν) μὲ τοὺς ἑξακοσίους ἀνάνδρους στρατιώτας σου· τὴν θέσιν ἐκείνην διακόσιοι μόνον ἐμπειροπόλεμοι στρατιῶται εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὴν φυλάξωσιν». Καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Γεώργιον Γεροθανάση, παρευρεθέντα ἐκεῖ· «Πήγαινε (εἶπε) λάβε διακοσίους ἀπὸ τοὺς ἀνδρείους συστρατιώτας σου καὶ ἀνάλαβε τὴν φύλαξιν αὐτῆς τῆς θέσεως». ἐσκεπάσθη ἔπειτα διὰ νὰ ἡσυχάσῃ καὶ νὰ κοιμηθῇ. Τὴν διαταγὴν ταύτην ὡς πηγάζουσιν ἀπὸ τὴν ἑξαψιν τοῦ θυμοῦ δὲν ἔκριναν εὐλογον νὰ τὴν βάλωσιν εἰς ἐνέργειαν οὔτε ὁ Βλαχόπουλος, οὔτε ὁ Γεώργιος Γεροθανάσης.

Τὴν στιγμὴν ταύτην Κρητικοὶ τινες καὶ Ὑδραῖοι προχωρήσαντες πρὸς τὸ μέρος τῶν Τούρκων ἠκροβολίζοντο, παρακινοῦντες τρόπον τινὰ τοὺς ἑχθροὺς εἰς ἀντίκρουσιν. Οἱ πλησιέστεροι τῶν Τούρκων ἔπεμψαν κατ' αὐτῶν ἀνάλογον δύναμιν. Ἄλλ' ἐπειδὴ συνέρρεον κατ' ὀλίγον πολλοὶ Ἕλληνες εἰς βοήθειαν τῶν πολεμούντων, καὶ οἱ Τούρκοι ἔπεμψαν ὁμοίως καὶ ἄλλην βοήθειαν εἰς τοὺς ἐδικούς των. Τελευταῖον ὁ Νικήτας, ἐπιθυμῶν νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὸ ἀπροσδόκητον καὶ ἀπὸ τὴν προθυμίαν, τὴν ὁποίαν ἐβλεπεν εἰς τοὺς στρατιώτας, κατέβη εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης μὲ τὴν σημαίαν του· τὸ ἴδιον ἔπραξαν καὶ οἱ ἄλλοι ὀπλαρχηγοί, ὥστε ἡ μάχη ἐγένετο ἤδη σημαντική. Ὁ Νικήτας μάλιστα ἔκαμιν ἔφοδον κατὰ τινος ἐχθρικοῦ ὀχυρώματος· ἀλλὰ πρὶν δυνηθῶσι νὰ εἰσπηδήσωσιν εἰς αὐτό, πληγώνεται εἰς τὴν σιαγὸνα αὐτός, πληγώνονται ταῦτοχρόνως καὶ ἄλλοι τινὲς ἀξιωματικοὶ καὶ ἱκανοὶ στρατιῶται, ὥστε εὗρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπισθοδρομήσωσιν. Οἱ συνεχεῖς πυροβολισμοί, αἱ κραυγαὶ καὶ ὁ θόρυβος τῶν πολεμούντων ἔδωκαν αἰτίαν εἰς τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐρωτήσῃ τὸ γινόμενον. Ἐξῆλθε δὲ ἀμέσως καὶ ἀπὸ τὴν σκηνὴν του διὰ νὰ ἰδῇ. Ἐγείνε δὲ τοῦτο καθ' ἣν στιγμὴν ὠπισθοδρόμησαν οἱ Ἕλληνες. Ἰδὼν εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην τὰ πράγματα, ἐθύμωσεν ἐναντίον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἄνευ διαταγῆς καὶ ἀσκέπτως ἐκίνησαν μάχην κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἐπιθυμῶν δὲ νὰ διορθώσῃ τὴν ἔλλειψιν τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ ταπεινωθῇ τὸ πνεῦμά των, καθ' ἣν στιγμὴν μάλιστα ἐτοιμάζετο εἰς νέον καὶ μέγαν ἀγῶνα, πηδᾷ εἰς τὸν ἵππον του καὶ τρέχει ὁ ἴδιος κατὰ τῶν ἐχθρῶν, λαβὼν εἰς τὴν χεῖρά του ἓν γιγατόνιον ἀπὸ τινος τῶν παρατυχόντων (1).

Παραλαβὼν δὲ μεθ' ἑαυτοῦ ὅσους τῶν ἱππέων ἢ ἐφίππων ἀξιωματικῶν ἀπήντησε καθ' ὁδόν, διευθύνεται πρὸς τοὺς ἐχθροὺς παρακινῶν καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς Ἕλληνας, ὅσους ἀπαντοῦσε καθ' ὁδόν, καὶ ἐπιτυχάνει νὰ τοὺς τρέψῃ εἰς φυγὴν καὶ νὰ τοὺς βιάσῃ νὰ κλεισθῶσιν εἰς τὰ πλησιέστερα ὀχυ-

(1) Τὸ γιγατόνιον λέγουν ὅτι ἦτον τοῦ Ἰωάννου Λογοθέτου ἀπὸ Βόνιτζαν.

ρώματα. Ἀλλὰ μὴ ἀρκούμενος εἰς τοῦτο προχωρεῖ ἀνάμεσα τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρωμάτων μὲ μόνον τοὺς σὺν αὐτῷ ἵππεις καὶ στενοχωρεῖ μεγάλως τοὺς εἰς τὰ ὀχυρώματα Τούρκους περιτριγυρίζων τρόπον τινὰ αὐτὰ ἀφ' ἑνὸς μὲν μέρους μὲ τὸ ἵππικόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τοὺς πεζοὺς. Ὁ Κιουταχῆς ὑποπτεύσας ἀπὸ τὴν πρόδον ταύτην τοῦ Καραϊσκάκη, ἀποστέλλει ἐναντίον του ὅλον τὸ ἵππικόν. Οἱ περὶ τὸν Καραϊσκάκην λοιπὸν μὴ δυνάμενοι ν' ἀνθέξωσιν εἰς τοσοῦτον ἀνωτέραν δύναμιν τρέπονται εἰς φυγὴν· ὁ δὲ Καραϊσκάκης μένων ὕστερος εἰς τὴν ἀναχώρησιν διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ καὶ τοὺς λοιποὺς καὶ νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ γένῃ ἐπιβλαβὴς ἢ καταδίωξις, πληγώνεται καὶ πίπτει ἀπὸ τὸν ἵππον του· ἀλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἀναλαμβάνει πάλιν τὰς δυνάμεις του, ἀναβαίνει εἰς τὸν ἵππον του καὶ διαμένει ἐνθαρρύνων τὸ ἵππικόν εἰς τὸ νὰ περιμένῃ καὶ βοηθῇ τοὺς πεζοὺς ὀπισθοδρομοῦντας. Ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ ἵππικοῦ Κακλαμάνος, διαμένων πλησίον τοῦ Καραϊσκάκη εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους τῆς ἡμέρας ταύτης, ἔδειξεν ἡρωϊσμόν καὶ τόλμην ἀσυνεΐθιστον· μάλιστα ὅταν σφαῖρα ἐχθρικοῦ κανονίου τοῦ ἀφαίρεσε τὴν δεξιὰν χεῖρα, αὐτὸς χωρὶς νὰ δεῖξῃ διόλου δειλίαν, ἐξακολούθησε τὴν μάχην, λαβὼν μὲ τὴν ἀριστεράν του τὸ σπαθίον, τὸ ὁποῖον ἐκράτει εἰς τὴν κοπεῖσαν χεῖρά του. Ἐφανεύθησαν εἰς τὴν μάχην ταύτην ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι καὶ ἐπληγώθησαν ἕως ἐξήκοντα, οἱ περισσότεροι ἀξιωματικοὶ καὶ σημαντικοί.

Ἀφ' οὗ εἶδεν ὁ Καραϊσκάκης ὅτι ἦσαν πλέον ἐκτὸς κινδύνου οἱ Ἕλληνες, τότε ἐσχέφθη περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ φήμη εἶχεν ἤδη διαδώσει εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ ὀλέθριον συμβάν καὶ πλῆθος ἀξιωματικῶν συνέδραμον περὶ αὐτόν, τὸν παρέλαβον καὶ τὸν ἐσυντρόφευσαν ἕως τὴν θάλασσαν καὶ ἐκείθεν τὸν μετέφερον εἰς μίαν γολέτταν, ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ τῷ χορηγήσωσι περισσότερα βοηθήματα διὰ τὴν πληγὴν του. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ὁδοιπορίας του δὲν μετέβαλε διόλου τὸ ἥθός του, ἀλλ' εἶχε πάντοτε τὴν αὐτὴν γενναϊότητα καὶ ὠμίλει ἐλευθέρως περὶ παντὸς εἶδους ἀντικειμένων, περὶ τῶν ὁποίων ἐγένετο λόγος. Ἀφ' οὗ κατεστήθη εἰς τὴν γολέτταν καὶ τοῦ ἐγένοντο παρὰ τῶν ἱατρῶν ἐπισκέψεις εἰς τὴν πληγὴν του, διώρισε νὰ γράψωσιν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς Παλαμηνδιώτας (τοὺς ὁποίους ὠνόμασε μάλιστα παλαιοὺς καὶ σταθεροὺς συναγωνιστάς του) νὰ ἔλθωσιν νὰ τοὺς ἴδῃ. Αὐτοὶ ὅμως μὴ νομίζοντες καλὸν ν' ἀφήσωσι τὰς θέσεις των εἰς μόνους τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ ὑπάγωσιν ὅλοι, ἔκλεξαν καὶ ἔστειλαν τὸν Χριστόδουλον Χατζῆ Πέτρου καὶ τὸν Γαρδικιώτην Γρίβαν. Ἀμα ἐπαρουσιάσθησαν εἰς αὐτὸν οὗτοι· «Ἐλᾶτε (τοὺς εἶπε) νὰ σᾶς ἀσπασθῶ». Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἐδάκρυον, ἐπροσπάθησεν ὁ Καραϊσκάκης νὰ τοὺς ἐγκαρδιώσῃ· ἔπειτα τοὺς εἶπεν ὡς τελευταίαν παραγγελίαν· «Νὰ καταβάλετε ὅλην σας τὴν φροντίδα διὰ νὰ φυλάξετε καλὰ τὰς

θέσεις σας και να λύσετε επομένως την πολιορκίαν τῶν Ἀθηνῶν. Πρὸ πάντων σῆς οἱ παλαιοὶ συναγωνισταί μου να μὴν ἐντροπιασθῇτε. Ἐγὼ μεταβαίνω εἰς Αἰγιναν και ἅμα ἀναλάβω ἐπιστρέφω διὰ κάθε ἐνδεχόμενον ὅμως ἰδοὺ καὶ ἡ διαθήκη μου εἰς μὲν τὸν υἱόν μου ἀφίνω τὸ τουφέκι μου, τὴν μόνην περιουσίαν, τὴν ὁποίαν ἔχω τώρα (1). τὰς δὲ θυγατέρας μου τὰς ἀφιερώνω εἰς σᾶς τοὺς συναγωνιστάς μου (2). — Μὴν ἀναφέρης τὸν θάνατον (εἶπεν ὁ Χριστόδουλος) ἐπειδὴ δὲν εἴμεθα εἰς ἐκείνην τὴν κατάστασιν. — Ἠκούσατε, (ἐπανέλαβεν ὁ Καραϊσκάκης) ὅσα σᾶς εἶπα διὰ τὰ παιδιὰ μου διὰ σᾶς ὅμως τοὺς συναγωνιστάς μου τί να εἶπω; Ἐπεθύμουν να ἔχω τὸ ἔθνος ἔμπροσθέν μου διὰ να τοῦ εἰπῶ τί ἀξίζετε. Ἀσπασθῇτε ἀπὸ μέρους μου ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς συναδελφούς σας και αὐριον τὸ πρῶτὸ να ἔλθητε ὅλοι να σᾶς ἰδῶ. Λέγουν ὅτι ἐν παρόδῳ τρόπον τινὰ ἀνέφερεν εἰς αὐτοὺς ὅτι ἐπληγώθη ἀπὸ τὸ μέρος τῶν Ἑλλήνων, ὅτι ἐγνώριζε τὸν αἷτιον και ὅτι, ἂν ᾔθελε ζήσῃ, ᾔθελε τὸν κάμει γνωστὸν και εἰς τὸ στρατόπεδον (3).

Ἡ πληγὴ ἦτον εἰς τὸ ὑπογάστριον και ἀνίατος κατὰ τὰς παρατηρήσεις τῶν ἱατρῶν. Μ' ὅλον ὅτι οἱ παρεστῶτες ὅλοι ἐζητοῦσαν να παραστήσωσιν εἰς

(1) Ὅταν μετὰ τὸν θάνατόν του ἐξετάσθησαν τὰ πράγματα και τὰ ἔγγραφα του, δὲν εὗρεθῇ να ἔχη διόλου περιουσίαν. Ἦτον εἰς πολλοὺς γνωστὸν ὅτι εἶχεν ἱκανὴν χρηματικὴν κατάστασιν πρὸ τῆς ἐκστρατείας ταύτης· φαίνεται λοιπὸν ὅτι τὴν ἐξώδευεν εἰς αὐτήν. Τοῦτο φαίνεται ἀκόμη πιθανώτερον, ὅταν ἐξετάσῃ τις μὲ πόσῃν μεγαλοδωρίαν ἐφέρετο πρὸς τοὺς ἀρίστεινους τῶν στρατιωτῶν και πῶς ἐξώδευεν ἐξ ἰδίων του ἢ ἀπὸ δάνεια, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανεν ἀπὸ τοὺς πλουσιωτέρους τῶν ἀξιωματικῶν, εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοπέδου, παρατηρήσῃ δὲ καὶ ἀφ' ἑτέρου πόσον ὀλίγα χρήματα τοῦ ἐδόθησαν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν καθ' ὅλον τῆς ἐκστρατείας ταύτης τὸ διάστημα.

(2) Τοῦτο ἀπετείνετο, φαίνεται, εἰς τὸν Γαρδικιώτην, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑποσχεθῇ να λάβῃ εἰς σύζυγόν του τὴν μεγαλητέραν τῶν θυγατέρων του· ἀλλὰ δὲν ἔκαμεν εἰς αὐτὸν ὁποῖαν ἐντύπωσιν ἔπρεπε.

(3) Ἰδοὺ ἡ διαθήκη τοῦ ἀειμνήστου Καραϊσκάκη, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κ. Παπαρρηγοπούλου κατὰ τὸ παρ' αὐτῷ πρωτότυπον:

«Σαραντατέσσαρες χιλιάδες γρόσια εἰς τὸ κεμέρι τοῦ Μήτρου Ἀγραφιῶτη. Ἀπὸ αὐτὰ αἱ τριάντα χιλιάδες να δοθοῦν εἰς ταῖς τσοῦπαις μου να τὰς περιλάβουν οἱ δύο Μήτρηδες, τοῦ Σκυλοδήμου καὶ Ἀγραφιῶτης. Δύο χιλιάδες να πάρῃ ὁ ἕνας Μήτρος και δύο ὁ ἄλλος, ὅπου μὲ ἐδόυλεαν. Χίλια να πάρουν ἐκεῖνοι ὅπου θὰ μὲ θάψουν. Δύο χιλιάδες ἔχει ὁ γραμματικός, τέσσαρες χιλιάδες γρόσια τῆς Μαργιώ. Τὰ ἄλλα να μοιρασθοῦν διὰ τὴν ψυχὴν μου. Αὐτὰ ὅπου ἔχω εἰς τὴν σακκούλαν μου να τὰ λάβουν οἱ γραμματικοὶ και τζαουσά-δαις μου.

22 Ἀπριλίου

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Τὸ τουφέκι καὶ ἄτμα μου να πᾶνε τῶν παιδιῶν μου, και ὥρα μου (τὸ ὥρολόγιόν του (σ. ἐκδ.). Ἐξ χιλιάδες γρόσια μοῦ θέλει ὁ Νοταρᾶς Ἰωάννης· δεκαπέντε χιλιάδες γρόσια ἔχει ὁ Μήτρος τοῦ Σκυλοδήμου διὰ τὸν Κασινίκα και λοιπούς, Δαγλῇ καὶ ἄλλους ἀξιωματικούς» (σ. ἐκδ.).

τὸν Καραϊσκάκην ὅτι δὲν ἦτον ἐπικίνδυνος, αὐτὸς μετὰ τινας ἐδικὰς του παρατηρήσεις ἐξήγησε μὲ μίαν συνήθη του φράσιν του, ὅτι ἐγνώρισε τὸ ἀνίατον, δὲν μετέβαλε δὲ διόλου ἦθος, ἀλλὰ διέμεινεν ὁ ἴδιος δημηγορῶν καὶ ὀμιλῶν μεγαλοφώνως μὲ τοὺς παρευρισκομένους, ἕως οὗ ὀλίγας ὥρας μετὰ τὴν μεσημβρίαν ἀπέθανεν, ἀφήσας τελευταίαν παραγγελίαν νὰ τὸν ἐνταφιάσωσιν εἰς μίαν μεγάλην ἐκκλησίαν (1).

Ἡ φήμη διέδωκεν ἀμέσως πανταχοῦ τὴν εἰδήσιν τοῦ θανάτου του, καὶ μία τρομερὰ φρίκη καὶ κατῆφεια ἐκυρίευσεν ὅλους. Τὸ στρατόπεδον ἐνόμισεν ἀπ' ἐκεῖνην τὴν στιγμήν ὅτι ἔχασε τὸν πατέρα του, τὸν ὁδηγόν του καὶ ἐνὶ λόγῳ τὸν σωτήρά του. Ἐσβύσθη ἀμέσως ἡ προθυμία καὶ ἡ τόλμη, τὴν ὁποίαν ἔδειχεν εἰς ὅλας τὰς πράξεις του, εἰς τὰς ὁποίας εἶχεν ὁδηγόν, θεατὴν καὶ κριτὴν τὸν Καραϊσκάκην, καὶ ὠμοίαζεν ὥς σῶμα χωρὶς ψυχὴν. Ὅλοι δὲ αἱ προσπάθειαι καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ νὰ τὸ παρηγορήσωσι καὶ νὰ τὸ ἐμψυχώσωσιν ἀπέβησαν μάταιαι, καθὼς τὰ μετὰ ταῦτα συμβάντα τὸ ἀπέδειξαν.

Ὁ ἀρχιστράτηγος διέταξε νὰ μετακομίσωσι τὸ σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη εἰς Σαλαμίνα διὰ νὰ τὸ ἐνταφιάσωσι μὲ τὰς ἀνηκούσας τελετάς· διέδωκε δὲ εἰς τὸ στρατόπεδον ὅτι τὸ ἔπεμψεν εἰς Αἰγίναν, ὑποπτεῶν μετὰ λόγου, ὅτι πολλοὶ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἐν τῶν στρατιωτῶν ἀκόμη ἤμποροῦσαν νὰ μεταβῶσιν εἰς Σαλαμίνα διὰ νὰ συνοδεύσωσι τὸν νεκρὸν καὶ νὰ τοῦ ἀποδώσωσι τὰς τελευταίας τιμὰς, καὶ ὅτι ἡ ἀπουσία των ἐδύνατο ν' ἀποβῇ ἐπιβλαβὴς εἰς τὸ στρατόπεδον εἰς τοιαύτην μάλιστα περίστασιν. Ἐξῆλθεν ἔπειτα εἰς τὴν ξηρὰν καὶ προσκαλέσας τοὺς ἀξιωματικούς ὅλου τοῦ στρατοπέδου τοὺς ὠμίλησεν ὅσα ἐνόμιζε πρόσφορα εἰς τὴν περίστασιν, τοὺς ἐπαρηγόρησε διὰ τὴν στέρησιν τοῦ Καραϊσκάκη καὶ τοὺς ἐπαρακίνησε νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸν ἀγῶνα μὲ τὴν ἰδίαν προθυμίαν καὶ γενναϊότητα, ὑποσχόμενος νὰ συναγωνισθῇ καὶ ὁ ἴδιος καὶ νὰ πράξῃ ὑπὲρ τοῦ στρατοπέδου ὅτι τοῦ ἐπιτρέπουν τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα τὸ ἔθνος ἐνεπιστεύθη εἰς αὐτόν. Προβάλλει τελευταῖον ἂν ἐγκρίνουν νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸ ἴδιον σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη, ἢ νὰ διευθετήσωσι κατ' ἄλλον τρόπον τὸ κίνημα. Πολλοὶ τῶν ἀξιωματικῶν διὰ τὴν ὑπόληψιν τὴν ὁποίαν εἶχον εἰς τὰ σχέδια τοῦ Καραϊσκάκη καὶ διὰ τὸ πρὸς αὐτὸν σέβας, ἐπρόβαλον νὰ ἐξακολουθήσωσι τὸ αὐτὸ σχέδιον. Ὁ Κώστας Μπότζαρης ὅμως ἐπρότεινε τὸ ἐναντίον, λέγων ὅτι τὸ στρατόπεδον διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἦτον τρόπον τινὰ χωρὶς κέντρον· ὅτι τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν θέλει δυνηθῇ νὰ τὸ ἐκτελέσῃ κανεὶς καθὼς ὁ Καραϊσκάκης, ὁ ὁποῖος,

(1) Τὴν ἐν Σαλαμῖνι ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου (σημ. ἐκδ.).

ἐπειδὴ τὸ συνέλαβεν ὁ ἴδιος καὶ τὸ ἐμελέτησε πρὸ καιροῦ, ἡδύνατο νὰ προὐδῇ κάθε ἐναντίον καὶ τὰς ἀτελείας του, ἂν ἤθελεν ἔχῃ, νὰ τὰς διορθώσῃ καὶ εἰς τὸν καιρὸν ἀκόμη τῆς ἐκτελέσεως καὶ νὰ προλάβῃ τοὺς ἐξ αὐτῆς κινδύνους. Ἀλλὰ μετὰ τινὰς διαφιλονεικῆσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεφαίνετο ἤδη ἡ διαίρεσις τοῦ στρατοπέδου, ὑπερίσχυσαν οἱ ζητοῦντες τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ τοῦ σχεδίου. Ἀλλ' ὅ,τι συμβαίνει πάντοτε εἰς τὰς ἐπιμόνους διαφιλονεικῆσεις, ὅπου οἱ φιλονεικοῦντες δὲν προσπαθοῦν νὰ εὕρωσι τὸ ὀρθὸν καὶ τὸ συμφέρον, ἀλλὰ νὰ κατορθώσωσι νὰ ὑπερισχύσῃ ἡ γνώμη των, τοῦτο συνέβη καὶ εἰς ταύτην τὴν περίστασιν. Δὲν ἐσυμβιβάσθησαν νὰ βάλωσιν εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιον, ὁποῖον ἐδόθη ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκη, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἔκαμαν τινὰς μεταβολάς.

Πρὶν ἔμβωμεν εἰς τὴν διήγησιν τοῦ ὁλεθρίου τούτου ἐπιχειρήματος ἃς μεταβῶμεν εἰς Σαλαμίνα διὰ ν' ἀποδώσωμεν τὰς τελευταίας τιμὰς εἰς τὸν ἥρώα μας. Ἄμα ἔφθασεν εἰς Σαλαμίνα τὸ πλοῖον τὸ φέρον τὸ νεκρὸν σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη, ὅλοι οἱ κατοικοῦντες καὶ παροικοῦντες εἰς αὐτὴν ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ καὶ γέροντες ἐξῆλθον εἰς προὔπαντησιν μὲ μίαν γοερὰν κατήφειαν, μὲ θρήνους καὶ μὲ δάκρυα. Προηγείτο εἰς τὴν ἐκφορὰν τὸ ἱερατεῖον ἐνδεδυμένον τὴν ἱερατικὴν στολὴν. Δὲν ἠκούετο δὲ εἰς τὴν πολυἀριθμὸν ἐκείνην ὁμήγυριν εἰμὴ ἡ λυπηρὰ ψαλμωδία καὶ ὁ γοερὸς τόνος τῶν ἱερέων διακοπτόμενος ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τοῦ στεναγμοῦ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦς συγκεχυμένους καὶ διακεκομμένους θρήνους τῶν συνακολουθούντων γυναικῶν καὶ παιδίων. Ἐὰν ἐξέταξέ τις ὅλων τῶν παρευρισκομένων τὰ πρόσωπα, ἤθελεν εὐκόλως ἰδεῖ, ὅτι καὶ ἄλλο αἶσθημα δὲν ἐκυρίευσεν τὰς καρδίας των, εἰμὴ τὸ τῆς λύπης διὰ τὴν στέρησιν τοιοῦτου ἀνδρὸς (εἰς τὸν ὁποῖον ὅλοι ἀπέδιδον τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ σωτῆρος) καὶ τὸ τοῦ φόβου μελλόντων κινδύνων, εἰς τοὺς ὁποίους δικαίως ὑπώπτευν ὅτι ἔμελλε νὰ ἐκτεθῇ τὸ ἔθνος μας. Μὲ τοιαύτην παράταξιν ὠδήγησαν τὸν νεκρὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀφ' οὗ τοῦ ἔγεινεν ἡ συνήθης ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ, ὃ κύριος Γ. Αἰνιὰν ἐξεφώνησεν ἐπιτάφιον λόγον, ὃ ὁποῖος ἔτι μᾶλλον ἐξῆψε τὴν λύπην μὲ τὴν διήγησιν τῶν προτερημάτων καὶ τῶν ἀνδραγαθιῶν τοῦ ἐνδόξου τούτου ἥρωος· μετέφερον ἔπειτα τὸ σῶμα εἰς τὸν ἐτοιμασθέντα τάφον καὶ τὸ κατέθεσαν μὲ τὸν συνήθη πυροβολισμόν. Τοιαῦται νεκρώσιμοι τελεταὶ ἔγειναν καὶ εἰς Πόρον (1)

(1) Ἡ ἀπλὴ καὶ αὐτοσχέδιος ῥητορικὴ τοῦ κ. Σ. Τρικούπη ἐκίνησεν εἰς δάκρυα καὶ εἰς θαυμασμόν τοὺς παρευρεθέντας εἰς τὴν εἰς Πόρον γενομένην νεκρώσιμον τελετὴν τοῦ Καραϊσκάκη, μ' ὅλον ὅτι δὲν ὠμίλησεν εἰμὴ μόνον περὶ τῆς δεκαμήνου τελευταίας ἐκστρατείας του.

καί εἰς Ναύπλιον καὶ ἀλλαχοῦ. Πανταχοῦ δὲ τὰ πρόσωπα τῶν Ἑλλήνων ἔδειχον ὅτι ἡ αὐτὴ λύπη ἐκυρίευε τὰς καρδίας των.

Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη δὲν ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ ἄγνωστος καὶ εἰς τοὺς ἐχθρούς. Αἰγύπτίους τις τακτικός, αὐτομολήσας πρὸ καιροῦ εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ τὰ τάγματα τοῦ Ἱμπραίμη, ἦτον ὡς ἱπποκόμος εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς Σουλιώτας ἀξιωματικούς. Αὐτὸς λαβὼν τὸν ἵππον τοῦ κυρίου του καὶ δραπετεύσας ἀπὸ τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον μετέβη εἰς τοὺς ἐχθρούς καὶ ἔδωκε τὴν εἰδησιν τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη. Ὅσῃ λύπην, ἀθυμίαν καὶ δειλίαν εἶχον αἰσθανθῇ οἱ Ἕλληνες διὰ τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη, τόσῃ χαρὰν καὶ θάρρος ἔλαβον οἱ ἐχθροί (1). Ἐπροσπαθοῦσαν δὲ νὰ τὴν γνωστοποιήσωσι καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας μ' ὁποῖα μέσα ἠδύναντο. Ἐφώναζον ἀπὸ τὰ ὀχυρώματα των· « Δὲν ὑπάρχει πλέον ὁ Καραϊσκάκης· πρέπει νὰ ἐνδυσθῇτε τὰ μαῦρα ». Οἱ Ἕλληνες ἐζήτησαν κατ' ἀρχὰς νὰ κρύψωσι τὸν θάνατον τοῦ Καραϊσκάκη καὶ νὰ δεῖξωσιν ἀδιαφορίαν εἰς τὰ λεγόμενα. Ἀλλ' ἡ λύπη, ἡ ὁποία ἐκυρίευε τὰς καρδίας των, δὲν τοὺς ἐσυγχώρει νὰ ὑποκριθῶσι προσηκόντως τὸ ὁποῖον ἀνελάμβανον προσωπεῖον.

Κατὰ τὴν ἀπόφασιν, ἡ ὁποία ἐπὶ τῆς συνελεύσεως τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου ἐγένεεν, ὡς ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, τοῦ νὰ βάλωσιν εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη, ἐπειδὴ ἤδη εἶχον γένει ἔτοιμα καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα, ὅλοι οἱ διωρισμένοι νὰ λάβωσι μέρος εἰς τοῦτο τὸ κίνημα κατέβησαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον τὴν 24 τοῦ Ἀπριλίου καὶ μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐπιβάντες εἰς πλοῖα ἐκίνησαν καὶ ὕστερον ἀπὸ τινα ἐμπόδια ἐξ αἰτίας τῶν ἐναντίων ἀνέμων ἔφθασαν καὶ ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηράν, ὀδηγούμενοι δὲ ἀπὸ τὸν Μακρυγιάννην ἐπροχώρησαν πρὸς τὸ φρούριον, διαιρούμενοι εἰς σώματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ μὲν ἐτοποθετήθησαν κατὰ σειρὰν εἰς ὁποίας ἐνόμισαν ἀρμοδιωτέρας θέσεις, τὰ δὲ προώδευσαν πρὸς τὸ φρούριον διὰ νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς τὰς παρὰ τοῦ Καραϊσκάκη σημειωθείσας θέσεις. Ἀλλὰ κινούμενοι ἀπὸ παράκαιρον ἄμιλλαν δὲν περιωρίσθησαν εἰς τὰς σημειωθείσας θέσεις, ἀλλ' ἐξηπλώθησαν καὶ διεμοιράσθησαν εἰς πολλὰς, διὰ τὸ ὁποῖον καὶ ἀδυνάτισαν. Ἐπροχώρησαν δὲ καὶ πρὸς τὸ φρούριον καὶ προπαρετάχθησαν τὸ σῶμα τῶν Σουλιωτῶν, τῶν Κρητῶν, τῶν Ἀθηναίων καὶ τὸ τακτικόν. Συνέβη δὲ εἴτε κατὰ λάθος, εἴτε κατὰ περιφρόνησιν ἢ ἀδιαφορίαν νὰ μὴν τοποθετηθῇ κἀνὲν σῶμα εἰς μίαν θέσιν, τὴν ὁποίαν ὡς μὴ πατουμένην

(1) Τόσον φόβον εἶχον λάβει οἱ ἐχθροὶ διὰ τὸν Καραϊσκάκη, ὥστε μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν ἐγένεε παροιμία καὶ ὅταν ἔβλεπον τινὰ φεύγοντα μὲ βίαν ἔλεγον· «Ποῦ φεύγεις ὡς νὰ σὲ κυνηγᾷ ὁ Καραϊσκάκης;».

ἀπὸ τὸ ἱππικὸν εἶχε συστήσει ἰδιαιτέρως ὁ Καραϊσκάκης διὰ νὰ πιασθῇ ἀπὸ ἐν σῶμα δυνατόν· καὶ τοῦτο ἐπέφερε σημαντικὴν βλάβην εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ Κιουταχῆς, ἅμα ἐξημέρωσε καὶ εἶδε τοὺς Ἕλληνας εἰς ταύτας τὰς θέσεις, συνήθροισεν εἰς Σέγκιον (Ἄρειον Πάγον) ὅσον στράτευμα ἡδύνατο νὰ μετακινήσῃ καὶ ἀφ' οὗ τοὺς παρεκίνησε καὶ τοὺς ἐνεθάρρυνε μὲ ὑποσχέσεις καὶ ἀμοιβάς, τοὺς διέταξε νὰ ἐφορμήσωσι κατὰ τῶν προτεταγμένων Ἑλλήνων, τὸ ὅποιον καὶ ἐπραῖξαν μὲ τρομερὰν μανίαν καὶ ὄρμην. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι μάλιστα δὲν εἶχον προφθάσει νὰ κάμωσι δυνατοὺς τοὺς προμαχωνάς των, μόλις ἐκένωσαν τὰ πυροβόλα των καὶ εὐρέθησαν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Τούρκων, χωρὶς νὰ λάβωσι καιρὸν νὰ γεμίσωσι πάλιν. Πολεμοῦντες λοιπὸν συμμεμιγμένοι μὲ τοὺς ἐχθροὺς, ἐχάθησαν σχεδὸν ὅλοι. Τὴν φθορὰν ταύτην ἰδόντες οἱ εἰς τὰ λοιπὰ ὀχυρώματα Ἕλληνες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὶν ἔλθωσιν εἰς μάχην μετὰ τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ τὸ ἱππικὸν τοῦ ἐχθροῦ ἐφόνευεν ὅσους ἐπρολάμβανεν. Ὁ τρόμος ἀποκατέστη γενικὸς καὶ ὅλοι ἐφευγον πρὸς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ σωθῶσιν εἰς τὰ πλοῖα. Ὁ δὲ Κόχραν καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐξέλθει εἰς τὴν ξηράν, ἔπесον εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ προλάβωσι νὰ φύγωσιν. Ὁ ὀλεθρος ἤθελε γένει γενικὸς καὶ ὑποκάτω ἀκόμῃ εἰς τὰ κανόνια τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, ἂν ὁ Νικόλαος Ζέρβας δὲν ἐμπόδιζε μὲ τὸ σπαθὶ εἰς τὰς χεῖρας τοὺς φεύγοντας καὶ δὲν τοὺς ἐμφύχωνε μὲ τὸ παράδειγμά του διὰ νὰ συσσωματωθῶσι καὶ ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὰς ἐχθρικὰς προσβολάς. Οἱ Τούρκοι πλησιάσαντες εἰς τὸ παραθαλάσσιον καὶ ἰδόντες τοὺς Ἕλληνας συσσωματωμένους καὶ ἐτοίμους δι' ἀντίκρουσιν, προστατευομένους μάλιστα καὶ ἀπὸ τῶν πλοίων τὰ κανόνια, δὲν ἐπεχείρησαν ἄλλην προσβολήν, εὐχαριστημένοι, φαίνεται, ἀπὸ τὴν ἄχρι τοῦδε ἔκβασιν, ἀλλ' ἐπέστρεψαν εἰς τὸ στρατόπεδόν των.

Ἡ ζημία τὴν ὁποίαν ἔλαβον οἱ Ἕλληνες εἰς ταύτην τὴν μάχην ὑπῆρξε μεγίστη καὶ ὁποία δὲν συνέβη ἕως ταύτην τὴν ἐποχὴν. Πεντακόσιοι περίπου Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ αἰχμωλήθησαν, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι ἦσαν τακτικοί, Κρητὲς καὶ Σουλιῶται· πρὸ πάντων ὅμως ἡ μάχη αὕτη ὑπῆρξεν ὀλεθρία διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἐφονεύθησαν ἢ ἐπιάσθησαν ζῶντες· μεταξὺ τῶν πρώτων συναριθμοῦνται ὁ Λάμπρος Βέικος, ὁ Γεώργιος Τζαβέλας, ὁ Ἀθανάσιος Τούσια Μπότζαρης καὶ ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς· μεταξὺ δὲ τῶν αἰχμωλήθειντων ὁ Γεώργιος Δράκος καὶ ὁ Δημήτριος Καλλέργης⁽¹⁾.

(1) Ὁ Γεώργιος Δράκος μεταγόμενος εἰς Χαλκίδα ἐφονεύθη, ἢ κατ' ἄλλους ἠτοκτόνησε καθ' ὁδόν. Ὁ δὲ Δ. Καλλέργης ἐξηγοράσθη ὑπὸ τῶν συγγενῶν του ἀντ' 70 χιλ. γρῶσιων, ἀκρωτηριασθέντος μόνον ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ ἐτέρου ἐκ τῶν ὠτων του.

Ἴσως δὲν ἤθελε γένει τόσον σηματικὴ ζημία εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐὰν ἅμα συνεκροτήθῃ ἡ μάχη εἰς τοῦτο τὸ μέρος, οἱ εἰς Κερατζίνι ἤθελον ἐφορμήσει κατὰ τῶν ἀντικρῦ των τοποθετημένων ἐχθρῶν, καθὼς ἦτον τὸ σχέδιον τοῦ Καραϊσκάκη· ἀλλ' εἰς τὸ συμβούλιον, τὸ ὁποῖον προανεφέραμεν, δὲν ἐνεκρίθη νὰ γένῃ ἀπὸ τοῦτο τὸ μέρος κίνημα. Μ' ὅλον τοῦτο, ἐνῶ συνεκροτεῖτο ἡ μάχη, εἰς τὸ πέραν μέρος τινὲς τῶν ἀξιωματικῶν ἐκ τῶν τοῦ σώματος τοῦ Καραϊσκάκη, βλέποντες διάφορα σώματα Τούρκων ἀποκοπτόμενα ἀπὸ τὰ πλησίον ὀχυρώματα καὶ μεταβαίνοντα εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, ἐπρόβχλον νὰ γένῃ καὶ ἀπὸ μέρους των κίνημα κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τοῦλάχιστον ὅσον νὰ τοὺς ἐμποδίσωσι τοῦ νὰ δώσωσι βοήθειαν εἰς τοὺς μαχομένους· ἀλλ' ὁ Γιαννούσης ἐπρότεινε νὰ μὴν κάμωσι κἀνὲν κίνημα ἕως νὰ γένῃ μισῆς ἢ καὶ μιᾶς ὥρας μάχη εἰς τὸ πέραν μέρος, καὶ τότε νὰ ἐφορμήσωσι ἐδῶθεν διὰ νὰ κάμωσι λαμπρότερον ἔργον κάμνοντες ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὸν ἐχθρόν. Τὸ πρόβλημα τοῦτο εἰσηκούσθη χωρὶς δυσκολίαν, διότι ἐφαίνετο εὐλογον καὶ διότι ὅλοι ἐσέβοντο τὸν Γιαννούσην (καθὼς καὶ ὁ ἴδιος Καραϊσκάκης) διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ πολεμικὴν ἐμπειρίαν του· ἀλλ' ἕως οὗ νὰ κινηθῶσιν οὗτοι, εἰς τὸ ἀντικρὺ μέρος ἄλλοι μὲν εἶχον ἤδη κατακοπῇ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, οἱ δὲ λοιποὶ τραπέντες εἰς φυγὴν κατεδιώκοντο.

Διὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην καὶ διὰ τὴν τρομερωτάτην σφαγὴν ὅλον τὸ στρατόπεδον ἔπεσεν εἰς μεγίστην ἀθυμίαν· ὁ δὲ γενικὸς κανονοβολισμὸς τῶν ἐχθρῶν ἀποκατέστησε ζωηροτέραν τὴν λύπην καὶ τὸν φόβον δεινότερον, ὥστε μόλις ἔπαυσεν ἡ μάχη καὶ ὁ Ἰωάννης Θ. Κολοκοτρώνης, οἱ Πετμεζαῖοι καὶ ὁ Σισίνης ἐμύνησαν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ σώματος τοῦ Καραϊσκάκη διὰ νὰ στείλωσι στράτευμα νὰ πιάσῃ τὰς ὁποίας αὐτοὶ κατεῖχον θέσεις, διότι δὲν ἤμποροῦν νὰ κρατήσωσι τοὺς στρατιώτας των, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι μὲν ἤρχισαν ἤδη νὰ φεύγωσι κρυφίως, ἄλλοι δὲ ζητοῦν φανερά τὴν φυγὴν.

Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη προσκαλέσασα καὶ ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοπέδου ἔκαμε σύσκεψιν περὶ τοῦ πρακτέου καὶ εὐρέθη εὐλογον νὰ συσφίξωσι τὸ στρατόπεδον καταβαίνοντες πάλιν εἰς τὰς πρώτας θέσεις των καὶ νὰ φυλάξωσι τὴν σειρὰν τῶν ὀχυρωμάτων ἀπὸ Κερατζίνι ἕως Φαληρέα. Διὰ νὰ μὴ λάβῃ δὲ ὁ ἐχθρὸς εἶδῃσιν καὶ προξενήσῃ τινὰ βλάβην, ἡ μετὰβασις ἀπεφασίσθη νὰ γένῃ τὴν νύκτα μ' ὅλην τὴν ἀπαιτουμένην μυστικότητα καὶ φρόνησιν. Ὅσον ἀναγκαιοτέρα ἐνομιζέτο ἡ μυστικότης, τόσον ὀλιγώτερον τὴν ἐφύλαξαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν ὥραν τῆς μεταβάσεως. Ἀπὸ τὰς συνομιλίας, ἀπὸ τὸν κτύπον τῶν κανοναμαζῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀπροσεξίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐκτελοῦσαν τὰ διαταττόμενα, ἐνόησεν ὁ ἐχθρὸς τὴν φυγὴν των.

Εἰς τὴν ὥραν ταύτην κἀνεῖς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας δὲν εἶχεν ἄλλο πρὸ

ὀφθαλμῶν, εἰμὴ τὴν ἰδίαν τοῦ σωτηρίαν, καὶ κρίνων ἀπὸ τὸ αἶσθημα, τὸ ὅποιον ἐκυρίευσεν τὴν καρδίαν του, δὲν ἐμπιστεύετο εἰς ἄλλον· ἐστέλλετο καὶ νεῖς εἰς σκοπιάν; ἐνόμιζεν ὅτι οἱ λοιποὶ τὸν ἄφῃσαν καὶ ἔφυγον, ἢ ὅτι θέλουν τὸν ἀφήσει, καὶ οὔτε αὐτὸς ἐκτελοῦσεν ὡς ἔπρεπε τὸ χρέος του, οὔτε οἱ λοιποὶ ἠδύναντο νὰ ἐμπιστευθῶσι. Θόρυβος καὶ ἀταξία μεγίστη ἐκυρίευσεν καθ' ὅλον τὸ στρατόπεδον καὶ ἔφυγον ὅλοι μὲ βίαν πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ τὸν Φαληρέα. Οἱ πλησιέστεροι ἐκ τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐννοήσει τὴν ἀναχώρησιν καὶ ἦσαν ἑτοιμοὶ, μόλις εἶδον τοὺς Ἕλληνας ἀναχωρήσαντας, ἐμβαίνουν εἰς τοὺς ἐγκαταλειφθέντας προμαχῶνας καὶ βάλλουσι φωτίαν εἰς τὰς καλύβας διὰ νὰ δώσωσιν εὐκολώτερον καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς Τούρκους τὴν εἶδῃσιν τῆς φυγῆς.

Ὅσοι ἦσαν τοποθετημένοι πλησιέστερον τῶν ἐχθρῶν, φεύγοντες πρὸς τὴν θάλασσαν, εὗρισκον ἐρήμους τοὺς προμαχῶνας, ὅθεν διέβαινον, ἐνῶ οἱ φυλάττοντες αὐτοὺς Ἕλληνες ἦσαν εἰς χρέος νὰ τοὺς περιμείνωσι, νὰ ἐνωθῶσιν ὅλοι ὁμοῦ καὶ οὕτω ν' ἀναχωρήσωσι. Τοῦτο αὐξήσεν τὴν δυσπιστίαν καὶ τὴν ταραχήν· ὅ,τι ὅμως τὴν ἐκορύφωσεν ἦτον, ὅτι ἐλθόντες εἰς τὰ ἐχυρώματα, εἰς τὰ ὅποια εἶχον ἀποφασίσει νὰ τοποθετηθῶσι, δὲν εὗρισκον ἐκείνους, οἱ ὅποιοι τὰ ἐφύλαττον· ὥστε ἂν οἱ Τούρκοι ἐγνωρίζον τὴν κατάστασιν τῶν φευγόντων καὶ ἤθελον τοὺς καταδιώξει μὲ ὀλιγώτερον φόβον καὶ συστολήν, ἤθελον τοὺς προξενήτει σημαντικωτάτην ζημίαν. Τόσον μέγας ἦτον ὁ φόβος, ὅστις ἐκυρίευσεν τὸ στρατόπεδον, ὥστε ἡ ἐμπροσθοφυλακή, ἡ κάλλιον οἱ φεύγοντες πρῶτοι, ἀπαντήσαντες ἐν ποίμνιον ἐνόμισαν ὅτι ἦτον ἐχθρὸν ἱππικόν, καὶ ὀπισθοδρομήσαντες διέδωκαν τὴν εἶδῃσιν ταύτην εἰς τοὺς ἀκολουθοῦντας, ὥστε ἂν δὲν ἤθελον ἐβγῇ ὀγλίγωρα ἀπὸ τὴν ἀπάτην, πολὺ μέρος τοῦ στρατεύματος ἤθελε ριφθῇ εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἐφθασαν εἰς τὸ μέρος ὅπου ἦτον τοποθετημένον τὸ ἱππικόν, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδ' αὐτοῦ δὲν ἐστάθησαν, ἀλλ' ἔφυγον μὲ τὴν ἰδίαν ἀταξίαν, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ ἠναγκάσθη νὰ συνακολουθήσῃ εἰς τὴν φυγὴν, ἀφήσας ὅλας τὰς σκηνάς καὶ πολλὰς ἀποσκευὰς τοῦ ἱππικοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διάβασις ἔμελλεν νὰ γένῃ ἀπὸ μίαν ξυλίνην γέφυραν, οἱ ἱππεῖς θέλοντες νὰ προλάβωσι διὰ νὰ μὴν τύχῃ καὶ τὴν πιάσωσιν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἐπομένως βλαφθῶσι, μὴ οὐσης ἄλλης διαβάσεως δι' αὐτοὺς, ἐτάχυνον τὸν δρόμον των. Τοῦτο ἔδωκεν αἰτίαν εἰς τοὺς πεζοὺς νὰ τρέχωσι μ' ὅλας τὰς δυνάμεις των διὰ νὰ μὴν μείνωσιν ὀπίσω καὶ ἠῤῥησαν εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν τὸν θόρυβον. Ἐλεεινὸν θέαμα! Ἐκεῖνοι οἵτινες διέβησαν τὴν νύκτα διὰ μέσου τοῦ στρατοπέδου τοῦ Ὁμέρ πασᾶ εἰς Δίστομον, προξενήσαντες θάμβος καὶ ἔκστασιν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἐκεῖνοι οἵτινες ἐπέπεσον τὴν νύκτα εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ πολιορκοῦν τὸ

Μεσολόγγιον καὶ εἰσεχώρησαν ἀνὰ μέσον τῶν σκηνῶν ἕως εἰς αὐτὸ τὸ ἄσυλον τοῦ Κιουταχῆ, ἔφευγον μὲ τὴν πλέον φρικτὴν ἀταξίαν καὶ κυριευμένοι ἀπὸ μέγιστον τρόμον, ἐνῶ δὲν κατεδιώκοντο ἐκ τοῦ πλησίον ἀπὸ τὸν ἐχθρόν, ἀπέδειξαν ἐμπράκτως ὅτι φρόνιμοι καὶ ἀνδρεῖοι ἀρχηγὸς εἶναι καλῆτερος ἀπὸ μέγα καὶ ἀνδρεῖον στρατόπεδον.

Συνήλθον τέλος πάντων εἰς Φαληρέα ὅλοι οἱ φεύγοντες ἐκτὸς τῶν Πετμεζαίων, οἱ ὁποῖοι μὲ ὀκτακοσίους περίπου στρατιώτας διευθύνθησαν πρὸς Ἑλευσίνα. Οἱ Τοῦρκοι ἀκολουθοῦσαν μακρόθεν μὲ παρατήρησιν καὶ περιέργον προσοχήν, ὑποπτεύοντες ἴσως καμμίαν ἐνέδραν, ἀλλ' ἦσαν μακρὰν τοῦ νὰ γνωρίσωσι τὴν ἀληθεῖ κατὰστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος. Ἐπλησίασαν μ' ὅλον τοῦτο εἰς τοὺς περὶ τὸν Φαληρέα προμαχώνας, ὅπου ἐὰν δὲν ἤθελον σταθῇ ὁ Κῆτζος Τζαβέλας καὶ ὁ Κώστας Βλαχόπουλος, ἤθελον ἴσως κυριεύσει οἱ ἐχθροὶ καὶ τὰ κανόνια. Ματαίως ἐπροσπαθοῦσαν οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ ἐμψυχώσωσιν ὅπως οὖν τὸ στρατεῦμα καὶ νὰ τὸ πληροφορήσωσιν ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον κίνδυνος. Οἱ στρατιῶται καὶ πρὸ πάντων οἱ ἐσχάτως ἐλθόντες ἀπὸ τὰς νήσους, ὄντες ἀσυνείθιστοι ἀπὸ τοιαῦτα πράγματα, συνήρχοντο πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ ἀπέβλεπον πρὸς αὐτήν, ὡς τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας των. Ὅστις εἶδε τὸ στρατόπεδον τοῦτο εἰς τὴν ἀκμὴν του, ζῶντος ἔτι τοῦ Καραϊσκάκη, δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ δακρύσῃ βλέπων τοιαύτην μεταβολὴν εἰς αὐτό, τὸ ὁποῖον ὠμοίαζεν ὡς ποιμνιον διασκορπισθὲν ἀπὸ τοὺς λύκους. Ἡύξησε δὲ ἔτι μᾶλλον τὴν ἀθυμίαν καὶ τὸν φόβον τῶν στρατιωτῶν ἡ διήγησις τοῦ τρομεροῦ δυστυχήματος, τὸ ὁποῖον ἔπαθον οἱ ἐκστρατεύσαντες, καὶ τὸ ὁποῖον διηγούμενοι μόνον των οἱ διασωθέντες, τὸ ἀποκατέστηνον ἐλεεινότερον καὶ αἰσθαντικωτέρας λύπης καὶ φόβου πρόξενον.

Ἐφάνη τελευταῖον ἡ ἡμέρα, ἡ ὁποία τόσον ἐπιθυμητοτέρα ἦτον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅσον ἔμελλε νὰ διασκεδάσῃ τὸ τρομερὸν κακὸν τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀταξίας. Οἱ Τοῦρκοι ἐπέστρεψαν εἰς τὰς σκηνάς των, ἀφήσαντες μόνον μερικοὺς εἰς τὸ μοναστήριον. Ὁ Γιαννούσης θέλων νὰ ἐμψυχώσῃ ὅπως οὖν τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ τοὺς ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς φυγῆς, τοὺς παρεκίνησε νὰ προσβάλῃσι κατὰ τῶν εἰς τὸ μοναστήριον ἐχθρῶν· κινεῖται πρῶτος μὲ προθυμίαν καὶ τὸ παράδειγμά του ἐμψύχωσεν ἱκανούς. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως μὴ ἔχοντες, φαίνεται, σκοπὸν νὰ φυλάξωσι τὸ μοναστήριον, δὲν ἐπιάσθησαν εἰς μάχην, ἀλλ' ἔφευγον πρὶν ἀκόμη πλησιάσωσιν οἱ Ἕλληνες. Μετὰ τοῦτο συνελθόντες οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοπέδου (ἐπειδὴ ὁ ἀρχιστράτηγος δὲν εἶχεν ἀκόμη φανῇ ἕως εἰς ἐκείνην τὴν στιγμήν) καὶ ἔχοντες ἀκόμη κάποιαν ἐλπίδα, ὅτι ἡμυροῦσε νὰ συνέλθῃ εἰς αὐτὸ τὸ στρατόπεδον, ἐσκέποντο πῶς νὰ διαθέσωσι τὰ πράγματα. Ἀπεφάσισαν δὲ νὰ τοποθετη-

θῶσιν εἰς τὸ μοναστήριον, εἰς ἓν ὀχύρωμα πλησίον τοῦ μοναστηρίου καὶ εἰς τὸν Φαληρέα.

Ἄλλ' ἐνῷ κατεγίνοντο εἰς τοῦτο οἱ ἀξιωματικοί, οἱ στρατιῶται ἐσκέπτοντο περὶ τρόπου ἀναχωρήσεως ἀπὸ τὸ στρατόπεδον καὶ εἰς ὀλίγον διάστημα ὅλοι ἐν γένει οἱ νησιῶται, ἔχοντες πλοῖα ἐδικὰ των, ἢ γνωρίζοντες τοὺς πλοιάρχους ἀνεχώρησαν, ἐκτός τινων ἀξιωματικῶν μόνον, οἱ ὅποιοι διέμειναν εἰς τὸ στρατόπεδον ἀπὸ φιλοτιμίαν. Ἀνεχώρησαν ὁμοίως καὶ πολλοὶ ἄλλοι στρατιῶται, ὅσοι ἠδυνήθησαν νὰ εὕρωσι πλοῖα, ὥστε μόλις τὸ ἥμισυ τοῦ στρατεύματος διέμενεν ἀκόμη εἰς τὸ στρατόπεδον. Μ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰς προσδιορισθείσας θέσεις τὰ διαμένοντα στρατεύματα· καὶ ὅταν περὶ τὸ δειλινὸν εἶδον τὸν Κιουταχῆν ἐρχόμενον ἀπὸ τὰς Ἀθήνας μὲ τρεῖς χιλιάδας περίπου πεζοὺς καὶ ἵππεις, ἐτοιμάσθησαν διὰ νὰ τὸν ἀντικρούσωσιν. Ἄλλ' αὐτὸς περιελθὼν καὶ ἐπισκεφθεὶς ὅλους τοὺς προμαχῶνας καὶ τὰ ὀχυρώματα, τὰ ὅποια εἶχον ἀφήσει οἱ Ἕλληνες, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Ὅταν οἱ Ἕλληνες εἶδον ὅτι δὲν εἶχε σκοπὸν διὰ πόλεμον, ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ μοναστήριον καὶ ἀκολούθησαν ὀλίγον κατόπιν του, προκαλούμενοι αὐτὸν τρόπον τινὰ ὡς εἰς μάχην.

Αἱ νέαι δυνάμεις, αἱ ὅποια ἔφθασαν κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὸ στρατόπεδον ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Κώστα Δροσίνη, Γιαννάκη Στράτου καὶ ἄλλων τινῶν, ἔδωκαν ἐλπίδα εἰς τοὺς ἀξιωματικούς, ὅτι ἦτον ἀκόμη δυνατόν νὰ μὴ διαλυθῇ τὸ στρατόπεδον. Ἐλαβον λοιπὸν μέτρον νὰ τοποθετηθῶσιν ἀρμοδίως τὰ διάφορα σώματα εἰς τὰς θέσεις, ὥσας ἐνόμιζον ἀναγκαίας διὰ νὰ μὴν καταδιωχθῶσιν ἢ ἀποκλεισθῶσιν ἐπὶ ὑποθέσει ἐφόδου ἐχθρικῆς. Ἄλλ' ἡ ἔλλειψις ἀρχηγοῦ ἐματαίωσεν ὅλα τὰ σχέδια. Τὸ στρατόπεδον ἐσύγκειτο ἀπὸ διάφορα σώματα, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχηγοὶ δὲν κατεδέχοντο νὰ ὀδηγηθῶσιν ἀπὸ ἄλλον ὁμοίόν των. Ἀφίνω κατὰ μέρος τὰς ματαίας ἐλπίδας, τὰς ὁποίας ἤμποροῦσαν νὰ ἔτρεφον μερικοί· ὁ Κῆτσος Τζαβέλας καὶ ὁ Κώστας Μπότσαρης ἐνόμιζοντο ἱκανώτεροι νὰ διαδεχθῶσι τὸν Καραϊσκάκην. Ἀποτυχία σημαντικαί, αἱ ὅποια εἰς διαφόρους μάχας συνέβησαν εἰς τὸν Μπότσαρην, ἐδίδαν τὴν ὑπεροχὴν εἰς τὸν Τζαβέλαν καὶ ἴσως ὁ τελευταῖος οὗτος ἤθελεν ἐπιτύχει τῆς ἀρχηγίας, ἐὰν τὸ σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη ἤθελε συγκατατεθῇ νὰ τὸν δεχθῇ· ἡ ἀντιζηλία ὅμως ἡ μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Στερεοελλαδιτῶν, ἡ ὁποία ἀπέβη τόσον σημαντικὴ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης τοῦ Καραϊσκάκη, δὲν ἄφινε τοὺς ἀξιωματικούς τούτου τοῦ σώματος νὰ δεχθῶσι δι' ἀρχηγὸν τὸν Τζαβέλαν.

Μετὰ πολλὰς καὶ ἐπεμόνους διαφιλονεικῆσεις περὶ τῆς ἀρχηγίας, ἐπροβλήθη τελευταῖον νὰ διορισθῇ καὶ προσωρινὸς ἀρχηγὸς ὁ Τζαβέλας, διὰ νὰ

μὴ μένη τὸ στράτευμα χωρὶς κεφαλὴν· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο δὲν ἔγεινε δεκτόν· ἀπεφασίσθη δὲ μόνον νὰ διοικῇ ὁ Τζαβέλας ἐν ὧσιν τὸ στρατόπεδον εὐρίσκειται εἰς Φαληρέα. Ἐν τούτοις παρουσιάζεται εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν ἀξιωματικῶν ὁ Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνης καὶ ζητεῖ τὴν ἄδειαν ν' ἀπέλθῃ εἰς Πελοπόννησον, προβάλλων ὅτι ἡ πατρίς του ἔχει ἀνάγκην τῆς παρουσίας αὐτοῦ καὶ τῶν στρατευμάτων του διὰ τὸν παρὰ τοῦ Ἰμπραήμη κίνδυνον· τὰ αὐτὰ συγχρόνως ἐπρόβαλε καὶ ὁ Σισίνης. Ἀλλ' οἱ ἀξιωματικοί, οἱ ὅποιοι ἐπροσπαθοῦσαν νὰ διατηρήσωσιν ἀκόμη τὸ στρατόπεδον, ἀπεκρίθησαν ὅτι τὸ ζήτημὰ των δὲν εἶναι ἀρμόδιον εἰς τὴν περίστασιν, δὲν εἶναι δὲ οὔτε εὐλογον, οὔτε ἔντιμον εἰς αὐτοὺς ν' ἀναχωρήσωσι καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ στρατόπεδον ἔχει ἀνάγκην ἐνδυναμώσεως καὶ ὑποστηρίξεως. Ὁ Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνης ἔχων, καθὼς ἐφαίνετο, σταθερὰν ἀπόφασιν διὰ νὰ ἀναχωρήσῃ, ἐπέμεινε δικαιολογῶν τὸ ζήτημά του· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἀξιωματικοὶ ἀντέτεινον, ἡ φιλονεικία ἀπέβη ζωηροτάτη, καὶ ὁ Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνης ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ καὶ ἐναντίον τῆς ἐπιθυμίας του εἰς τὸ στρατόπεδον.

Ἡ δυσκολία, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον εἰς τὸν Ἰ. Θ. Κολοκοτρώνην, ἔδωκεν αἰτίαν εἰς τοὺς ἄλλους Πελοποννησίους ἀρχηγούς νὰ μεταχειρισθῶσι πλαγίους τρόπους πρὸς ἀναχώρησιν. Ὁ μὲν Σισίνης λοιπὸν ἔφυγε κρυφίως, μεταβάς εἰς τὸ ἀντικρὺ τοῦ Κερατζινίου νησίδιον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀνεχώρησε μισθώσας μὲ ἱκκινὴν χρηματικὴν ποσότητα ἐν πλοιάριον. Ὁ δὲ Π. Νοταρᾶς, λαβὼν τὴν ἄδειαν ν' ἀπέλθῃ εἰς Σαλαμίνα δι' ὀλίγας ἡμέρας, διευθύνθη εἰς Κόρινθον μετὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ λάβῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του τὸ φρούριον. Τοιούτους τρόπους μεταχειριζόμενοι καὶ ἄλλοι κατώτεροι ἀξιωματικοὶ ἀνεχώρουν ἀδιακόπως ἀπὸ τὸ στρατόπεδον.

Ὁ ἀρχιστράτηγος ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους τὴν ἀποτυχίαν εἰς τὸ τελευταῖον ὑπὲρ αὐτῶν κίνημα καὶ τοὺς ἐσυγχώρησε τρόπον τινὰ νὰ διαπραγματευθῶσι μὲ τὸν ἐχθρόν, ἂν δὲν δύνανται ν' ἀνθέξωσιν. Οἱ πολιορκούμενοι ἐπεμψαν ἐπίτηδες ἓνα ἐκ τῶν σημαντικωτέρων ἀξιωματικῶν, ὀνομαζόμενον Τριαντάφυλλον Λήμιον¹⁾, διὰ νὰ γνωστοποιήσωσιν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον ὅτι μὲ στενοχωρίαν μὲν, πλὴν δύνανται νὰ ἀνθέξωσιν ἀκόμη τρεῖς μῆνας, ἔαν καὶ τὸ ἔξω στρατόπεδον διαμείνῃ εἰς Φαληρέα. Ὅταν οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ σώματος τοῦ Καραϊσκάκη ἤκουσαν τὴν εἰδησιν ταύτην, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ κρύψωσι τὴν ἀγανάκτησιν, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθησαν, ἀλλ' ἐφώναζαν· Ἡ ἀνοησία τοῦ νὰ μᾶς κρύψωσι τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τοῦ φρουρίου ἔγεινεν αἰτία νὰ χάσωμεν τὸν ἀρχηγόν μας, διότι ἂν αὐτὸς τὴν ἐγνώριζεν,

1) Τὸν Τριαντάφυλλον Τζουρᾶν ἐκ Λήμνου (σημ. ἐκδ.).

ἡδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ ἄλλα μέσα ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνα καὶ μὲ περισσότεραν ἐλπίδα ἐπιτυχίας διὰ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν».

Ὁ ἀρχιστράτηγος κατὰ συνέπειαν τῆς ἀγγελίας ταύτης ἀπεφάσισε νὰ στερεώσῃ στρατόπεδον εἰς Φαληρέα· ἀλλ' ὦν ἄπειρος τῶν πραγμάτων καὶ μὴ γνωρίζων τὰς μεταξὺ τοῦ στρατοπέδου φατρίας καὶ ἀντιζηλίας, δὲν ἡδύνατο νὰ ἐξακολουθήσῃ ἐν συνεχῆς σχέδιον, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ τὸ μεταβάλλῃ καθ' ὅσα τοῦ ἔλεγον διάφοροι ἀξιώματικοὶ καὶ κατὰ τὰς ὁποίας ἀπαντοῦσε δυσκολίας. Θέλων δὲ νὰ βεβαιωθῇ πόσα καὶ ποῖα σώματα ἐμελλον σταθερῶς νὰ διαμείνωσιν εἰς Φαληρέα, διέταξε νὰ γείνῃ κατ'ἀλογος καὶ πρὸς πλειοτέραν ἀσφάλειαν νὰ ὑπογραφῶσιν εἰς αὐτὸν οἱ πρῶτιστοι ἀξιώματικοί. Οἱ συγκροτοῦντες τὸ σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη δὲν ἠθέλησαν νὰ συγκαταριθμηθῶσι μὲ τοὺς εἰς Φαληρέα, οὔτε μέρος τῆς δυνάμεώς των νὰ πέμψωσιν εἰς ἕτερον ὀχύρωμα παρὰ τὰ ὁποῖα ἤδη κατεῖχον, προβάλλοντες ὅτι δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ διαιρεθῶσιν, ὅτι δὲ ὑπόσχονται νὰ φυλάξωσι τὰς θέσεις εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκονται· τοῦτο ἐλύπησε τοὺς εἰς Φαληρέα καὶ τὸν ἀρχιστράτηγον· μ' ὅλον τοῦτο οἰκονομοῦσαν τὸ πρᾶγμα ἕως νὰ γένῃ ἀμυμία βάσιμος διόρθωσις.

Ὁ ἀρχιστράτηγος ἀποπέμπων ἀπὸ τὸ στρατόπεδον τὸ ἱππικὸν ὡς ἄχρηστον καὶ ὡς δυσοικονόμητον, διώρισε νὰ μετακομισθῶσιν ἄλλοι καὶ οἱ ἵπποι τῶν ἀξιώματικῶν ὠφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν εὐκαιρίαν ταύτην καὶ πολλοὶ στρατιῶται ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον· τοῦτο ἐγέννησεν ὑποψίας εἰς τοὺς μένοντας, ὥστε ἅμα ἐπαρουσιάζετο τρόπος φυγῆς εἰς αὐτοὺς, δὲν ἐδυσκολεύοντο νὰ τὸν βάλλωσιν εἰς ἐνέργειαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὀλιγόστευσις τοῦ στρατοπέδου ἐγένετο ἡμέραν ἐξ ἡμέρας σημαντικωτάτη, ὁ ἀρχιστράτηγος διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν παντελῆ διάλυσιν, διώρισεν ἀπὸ μὲν τὴν θάλασσαν πλοῖα, ἀπὸ δὲ τὴν ξηρὰν τὸν Γιαννάκην Στράτον διὰ νὰ μὴ συγχωρῶσι τὴν χωρὶς ἀδείας ἀναχώρησιν ἀπὸ τὸ στρατόπεδον. Ἐπρόκῆρυξε δὲ καὶ ἀμοιβὰς εἰς ὅλους ὅσοι ἤθελον διαμείνειν εἰς τὰς θέσεις των· κατεσκεύασε καὶ τάφρον ἀπὸ τὸ πηγᾶδι ἕως εἰς τὸν αἰγικλὸν δι' ὀχύρωσιν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ στρατοπέδου· ἐν γένει δὲ ἐπροσπάθησε μ' ὅλους τοὺς δυνατοὺς τρόπους νὰ διατηρήσῃ τὸ στρατόπεδον. Ὅλα ὅμως ταῦτα δὲν ἔκκαμαν ἄλλο ἀποτέλεσμα εἰμὴ ν' ἀναβάλωσι μόνον πρὸς ὥραν τὴν διάλυσίν του.

Ἡ καθημερινὴ πείρα ἀπέδειξεν εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον, ὅτι ἐχρειάζετο εἰς τὸ στρατόπεδον ἀρχηγὸς ἄξιος νὰ διαδεχθῇ τὸν Καραϊσκάκην. Νομίζων δὲ ἱκανώτερον τῶν λοιπῶν τὸν Τζαβέλαν, τοῦ ἐπρότεινε νὰ τὸν διορίσῃ· ἀλλ' αὐτὸς γνωρίζων ὅτι δὲν ἡδύνατο νὰ διοικήσῃ καλῶς, ἐὰν δὲν ἤθελε λάβει πλήρη τὴν συγκατάθεσιν ὅλου τοῦ στρατοπέδου, δὲν συγκατετέθη νὰ δεχθῇ τὴν ἀρχηγίαν, εἰμὴ ἀνίσως ὅλοι οἱ σημαντικοὶ τοῦ στρατοπέδου ἤθελον

τὸν ἀναγνωρίσει ἐγγράφως· τοῦτο δὲ ἦτον ἀδύνατον νὰ γένη διὰ τὰς προεκτεθείσας αἰτίας, καὶ τὸ πρᾶγμα ἔμεινεν εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ συνέβη καὶ ἑλλειψις τροφῶν· οἱ στρατιῶται, οἱ ὅποιοι δὲν ἤλπιζον πλέον νὰ κάμῃ καρπὸν αὐτὸ τὸ στρατόπεδον καὶ ἐπεθύμουν τὴν διάλυσίν του, ἔκαμαν ἰσχυρὰ παράπονα εἰς τοὺς ἀρχηγούς των, αὐτοὶ δὲ ἐγνωστοποίησαν ταῦτα εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον, ὅστις εὗρίσκετο κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς Μέγαρα. Μ' ὅλον ὅτι ἐγείνεν ἡ ἐξοικονόμησις τῶν τροφῶν καὶ τὸ πρᾶγμα ἔλαβε τὴν ἐπιθυμητὴν διόρθωσιν, τὸ κακὸν ὅμως τῆς λιποταξίας ὅχι μόνον δὲν ἐδιορθώθη, ἀλλ' ἐξηπλώθη καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀρχίσει νὰ φοβῶνται καὶ διὰ τὴν ἰδίαν των ὑπαρξιν καὶ ἀσφάλειαν, διότι ἔβλεπον λιποτακτοῦντας ἀδιακόπως τοὺς στρατιώτας των· μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς ἐπεχείρησαν μάλιστα νὰ λιποτακτήσωσιν, ἀλλὰ γενόμενοι γνωστοὶ ἐπέσυρον εἰς ἑαυτοὺς τὸ ὄνειδος ὅλου τοῦ στρατοπέδου· μ' ὅλον τοῦτο ἐγείναν αἵτιοι νὰ εἰσχωρήσῃ γενικὴ ὑποψία εἰς ὅλους τοὺς συγκροτοῦντας τὰ διάφορα σώματα, ὥστε οὔτε ὁ ἀξιωματικὸς ἐνεπιστεύετο εἰς τὸν στρατιώτην, οὔτε ὁ στρατιώτης ἔβαλλε βᾶσιν εἰς τοὺς λόγους τοῦ ἀρχηγοῦ του· ὥστε μόνον σχεδὸν αἷτιον, τὸ ὁποῖον ἐμπόδιζεν ἔτι τὴν διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου, ἦτον τῶν πλοίων ἡ ἑλλειψις.

Ὁ ἀρχιστράτηγος βλέπων τὴν ἐλκεϊνὴν ταύτην κατάστασιν καὶ ἐπιθυμῶν νὰ κάμῃ κάμμίαν διόρθωσιν, ἐπροσχάλεσεν εἰς συμβούλιον ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς ἐρώτησε πῶς ἡδύνατο νὰ κάμῃ σταθερὸν τὸ στρατόπεδον καὶ ν' ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον τῆς διαλύσεως. Ὁ Κῆτζος Τζαβέλας ὡς ἐκ μέρους καὶ τῶν λοιπῶν εἶπεν ὅτι, διὰ νὰ κατορθωθῇ τοῦτο πρέπει νὰ μὴ συμβῇ ἡ παραμικρὰ ἑλλειψις τροφῶν, νὰ προσκληθῶσι δὲ καὶ νέα στρατεύματα. Ὁ ἀρχιστράτηγος ὑπεσχέθη νὰ κατορθώσῃ ἀμφοτέρω· ἀλλὰ μ' ὅσιν εὐκολίαν αὐτὸς ὑπέσχετο, μὲ τόσῃ δυσκολίαν ἐπίστευον οἱ Ἕλληνες. Ἐως οὗ δὲ νὰ ἐκπληρώσῃ ὁ ἀρχιστράτηγος τὰς ὑποσχέσεις του, ἀπεφασίσθη νὰ διαθέσωσιν ἐπὶ τὸ ὠφελιμώτερον τὸ ἤδη ὑπάρχον στρατεύμα. Ἐπροβλήθησαν ἀπὸ τινος μερικαὶ μετατοπίσεις, δὲν ἐνεκρίθησαν δὲ ἀπὸ ἄλλους, καὶ τέλος διελύθησαν οἱ συνελθόντες, ἀφήσαντες τὰ πράγματα εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὗρίσκοντο.

Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ὁ Νικήτας εἶτε κατὰ τύχην, εἶτε ἐκ προμελέτης λαμβάνει μίαν σημαίαν καὶ συναθροίσας περὶ αὐτὸν ἕως πεντακοσίου στρατιώτας, κηρύττει τὸν Τζαβέλαν ἀρχηγὸν τοῦ στρατεύματος καὶ συγχρόνως ζητεῖ καὶ ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον τὴν ἐπικύρωσιν. Ὁ ἀρχιστράτηγος εἶχεν ἤδη γνωρίσει καλῶς τοὺς συγκροτοῦντας τὸ στρατόπεδον καὶ ἤξευρε πόσον δύσκολος ἦτον ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ τοῦ προβλήματος· μ' ὅλον τοῦτο εἶπεν ὅτι

ἀποδέχεται τὸ πρόβλημα καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν θέλει ἐκδώσει περὶ τοῦτου διαταγὴν. Ὁ Νικήτας ἐπιστρέφει εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Τζαβέλα καὶ τὸν συχαίρει διὰ τὸν διορισμόν· αὐτὸς ὅμως ἐγνώριζε πολλὰ καλὰ τὰ πράγματα ὥστε νὰ βάλῃ βάσιν εἰς τὰ λεγόμενα. Ὁ Νικήτας μ' ὅλον τοῦτο διέταξε τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ ἐπυροδόλησαν τρεῖς· τοῦτο κατὰ μίμησιν ἔγεινε καὶ εἰς τὸ λοιπὸν στρατόπεδον· ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἐκινήθη εἰς τοῦτο μηχανικῶς, νομίζον ὅτι αἰτία ἦτον κάμμία χαροποιὰ ἀγγελία. Χωρὶς καρπὸν ἀπέβη καὶ τοῦτο τὸ κίνημα τοῦ Νικήτα, διότι οὔτε ὁ Τζαβέλας ἀνεδέχθη τὰ χρέη ἀρχηγοῦ, οὔτε τὸ στρατόπεδον τὸν ἐγνώρισεν, ἢ τὸν ἐνόμισεν ὡς τοιοῦτον.

Εἶδον τέλος πάντων ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοπέδου, ὅτι μ' ὅλας τὰς προσπαθείας τῶν ἦτον ἀδύνατον νὰ διατηρηθῇ τὸ στρατόπεδον· καὶ οὕτω συνελθόντες εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦ ἐπρόβαλον ν' ἀφήσῃ τὴν θέσιν ταύτην καὶ νὰ μεταβιβάσῃ τὰ στρατεύματα εἰς τὴν Μεγαρικὴν. Ὑστερον ἀπὸ πολλὰς παρακινήσεις τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ ἀρχιστράτηγος εἰς τοὺς ἀξιωματικούς διὰ νὰ μείνωσι, βεβαιωθεὶς ἀπὸ ὅλους ὅτι δὲν ἦτον πλέον δυνατόν νὰ διατηρηθῇ στρατόπεδον εἰς τὰς θέσεις ταύτας, ἀπεδέχθη τὸ πρόβλημα καὶ διέταξε τὰ περὶ τῆς μεταβάσεως. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἐν μέγιστον στρατόπεδον, τὸ μεγαλύτερον ἀπ' ὅσα συνεκροτήθησαν καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεώς μας, διελύθη ἢ μᾶλλον ἀπέθανε διὰ μίαν καὶ μόνην αἰτίαν, τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ του.

Τ Ε Λ Ο Σ

Σημ. Ἡ ἐπομένη συλλογὴ «ἀνεκδότων καὶ ἀποφθεγμάτων» τοῦ Καραϊσκάκη κατηρτίσθη ὑπὸ τοῦ ἐκδότου. Τὰ πλεῖστα τῶν ἀνεκδότων σήμερον πρῶτον δημοσιεύονται.

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ἦς τὰ Γιάννινα, τὸν καιρὸ τοῦ Ἀλήπασσα, ὁ Καραϊσκάκης, νεὶὸς ἀκόμα, χόρευε μιὰ φορὰ μ' ἄλλα παληκάρια. Ἐνῶ ἔσερνε, μπροστινός, τὸν Τσάμικο, κ' ἔκανε πολλές γύρες ὅς τὸν τόπο, ὅπως λέν, πέρασε τὴν ἴδια στιγμή ὁ Μουχτάρ πασσᾶς, γιὸς τοῦ Ἀλήπασσα. Ἡ φουστανέλλα τοῦ Καραϊσκάκη σηκώθηκε τὸν ἀνήφορο καὶ φάνηκαν τὰ πλιάτσικα. Ὁ Μουχτάρ πασσᾶς πειράχτηκε. Πῆγε ὅς τὸν πατέρα του καὶ παραπονέθηκε. Κράζει τότε ὁ Ἀλήπασσας τὸν Καραϊσκάκη καὶ θυμωμένος τοῦ λέει·

— Τί ἔκαμες, ὦρὲ Παλιόγυφτο, ὅς τὸ γιὸς τὸ δικό μου;

— Τίποτα, πασσᾶ μου, λέει ὁ Καραϊσκάκης. Δὲν τῷθελα. Χόρευα κ' ἔκαμα ἔτσι μιὰ φορὰ... (κ' ἔφερε μιὰ γύρα). Τότε πέρναγε ὁ γιὸς σου ὁ Μουχτάρ πασσᾶς καὶ θύμωσε. Τί φταίω γώ, ὁ μαῦρος;...

Ὁ Ἀλήπασσας ἔσκασε τὰ γέλοια.

— Πῶς ἔκαμες, ὦρὲ μπέρο μ'; Κάμε το πάλε, ὦρέ!

— Ἔτσι, πασσᾶ μου...

— Κάμε το ἄλλη μιὰ φορὰ, ὦρὲ Γιῶργο!.. Μπράβο, ὦρὲ Γιῶργο!..
Ἄιντε τώρα.

ΤΙ ΖΗΤΗΣΕ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΛΗΠΑΣΣΑ

— Τί θέλεις νὰ σὲ κάμω, ὦρὲ Καραϊσκάκη; τὸν ρώτησε κάποτε ὁ Ἀλήπασσας.

— Ἄν μὲ γνωρίζης, πασσᾶ μου, ἄξιον γι' ἀφέντη, κάμε με ἀφέντη ἂν μὲ γνωρίζης ἄξιον γιὰ χουսμεκιάρη (δοῦλο), κάμε με χουսμεκιάρη ἂν δὲ μὲ γνωρίζης ἄξιον γιὰ τὸ τίποτα, ρίξε με ὅς τὴ λίμνη. (Γ. Γαζῆς)

Η ΤΟΛΜΗ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

Ἦς τὸ Κομπότι, ὅς τὸν πόλεμο ποῦ ἔκαμε ὅς τὰ 1821, 8 Ἰουνίου, ποῦ νίκησε τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς πῆρε ὅς τὸ κυνήγι, ἀνέβηκε σὲ μιὰ πέτρα κ' ἔβριζε τοὺς Τούρκους δυνάττα. Καὶ γιὰ νὰ τοὺς προσβάλλη χειρότερα καὶ νὰ δώσῃ θάρρος ὅς τοὺς δικούς του σήκωσε τὴ φουστανέλλα, κατέβασε τὸ βρακί καὶ τοὺς ἔδειξε τὸν πισινό του. Τότε ἓνας Τούρκος, Γκέκας, κρυμμένος κάπου ὅς τὰ κλαριά, τὸν τουφέκισε καὶ τὸν λάδωσε ὅς τὰ δυὸ μηριά καὶ ὅς ἓνα ἄλλο μέρος.

ΓΡΑΜΜΑ 'Σ ΤΟ ΧΟΥΡΣΙΤ ΠΑΣΣΑ

“Όταν ὁ Χουρσίτ πασσᾶς, ἀρχιστράτηγος τῶν Τούρκων, ’σ τὰ 1822, τοῦ παράγγειλε νὰ πάῃ νὰ τὸν προσκυνήσῃ ’σ τὴ Λάρσα, ὁ Καραϊσκάκης τοῦστελε εὐτὴ τὴν ἀπόκριση·

Μοῦ γράφεις ἓνα μπουγιουντί, λέγεις νὰ προσκυνήσω·
 κ’ ἐγώ, πασσᾶ μου, ρώτησα τὸν π... μου τὸν ἴδιον
 κι’ αὐτὸς μοῦ ἀποκρίθηκε νὰ μὴ σὲ προσκυνήσω·
 κι’ ἂν ἔλθῃς κατ’ ἐπάνω μου, εὐθὺς νὰ πολεμήσω! (Γ. Γαζής).

Ο ΜΗΑΤΣΟΣ

Φεύγοντας ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι οἱ Τούρκοι, ’σ τὰ 1823, τράβηξαν νὰ περάσουν ἀπὸ τοῦ Κοράκου τὸ γιοφύρι (δῆμος Ἀργιθέας). Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν ’σ τὸ μοναστήρι τῆς Τατάρνας. Μπῆκε ’σ τὴν ἐκκλησιὰ καὶ προσευχήθηκε·

— Τώρα θὰ σὲ ἰδῶ, Μαυρομάτα· ἂν νικήσωμε, θὰ σὲ προσκυνῶ γιὰ Παναγία, εἰδὲ...

Κ’ ἔκοψε τὸ λόγο του, πρὶν τὸν τελειώσῃ. Ἔγrote ἔπιασε τὸν Αἰβλάση. Ἄμα ζύγωσαν οἱ Τούρκοι, ὁ Καραϊσκάκης γνῶρισε τὸ μπροστινόν, γιὰτὶ τὸν ἤξερε ἀπὸ τὰ Γιάννινα·

— Καρτέρα με, Ἰσλιὰμ Μπέντο! τοῦ φώναξε.

— Σὲ καρτερῶ! τοῦ ἀπάντησε ὁ Ἰσλιὰμ Μπέντος.

Ὁ Καραϊσκάκης, νευρικός κι’ ἀνυπόμονος, ἔτρεμε πρὶν ἀρχίσῃ ὁ πόλεμος.

Κοντά του ἦταν ὁ Τσάκας, πελώριος παληκαρᾶς, παλιός του σύντροφος. Γυρίζει καὶ λέει ’σ τὸν Καραϊσκάκη·

— Τί τρέμεις, ὦρὲ Γύφτο; Φοβᾶσαι;

Καὶ τοῦ τραβάει ἓναν κατακέφαλο. Τὸν ἔφαγε καλόν, χωρὶς νὰ θυμώσῃ ὁ Καραϊσκάκης. Γύφτος ἦταν τὸ παράνομά του, γιὰτὶ ἦταν μελαψός. Μιὰ παράδοση μάλιστα τὸν λέει γιὺ τοῦ καπετὰν Ἀραπογιάννη.

Ἡ νίκη τοῦ Αἰβλάση ἦταν ἀπὸ τὰ πρῶτα κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη καὶ μεγάλωσε τ’ ὄνομά του.

ΓΡΑΦΕ ΡΑΓΚΟ

’Σ τὸ Μεσολόγγι, ὅταν κατηγοροῦσαν τὸν Καραϊσκάκη πῶς τάχα εἶχε κρυφῇ συνεννόηση μὲ τοὺς Τούρκους, περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὸν κατὰ-τρεχε ὁ Ράγκος, γιὰτὶ ἀντιφέρονταν οἱ δύο τους γιὰ τ’ ἀρματωλίκι τῶν Ἀγράφων. Μιὰ ἡμέρα ὁ φίλος τοῦ Καραϊσκάκη ὁ Ἀντρέας Ἴσκος σηκώνεται, παίρνει μαζί του τέσσερους πέντε στρατιῶτες, ποὺ εἶχαν πολεμήσῃ μὲ τὸν Καραϊσκάκη, καὶ πάει ’σ τὸ κονάκι τοῦ Ράγκου νὰ τὸν ἰδῇ. Ἀρχισαν νὰ τὰ λέν. Τὰ παληκάρια ἔμειναν ἀπόξω, ’σ τ’ ἄλλο δωμάτιο. Ἀξαφὰ ὁ Ἴσκος ἔκαμε πῶς θέλει ν’ ἀνάψῃ τὸ τσιμποῦκι του καὶ φώναξε ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ

μέσα. Ἐκεῖ ποῦ τοῦθ' ἀνέετο τὴ φωτιά, τὸν ρωτᾷ ὁ στρατηγός, ἀδιάφορα, μὲ ποῖον ἔκαμε ὡς τώρα καὶ ποῦ πολέμησε.

— Μὲ τὸν Καραϊσκάκη, Καπετάνε, ἀπαντᾷ ὁ στρατιώτης. Ἦμνα κοντά τ' ἀπ' τὸν καιρὸ τ' Ἀεπενιώτη. Πολεμήσαμε πολλές βολές ἀντάμα. Νὰ τὰ σημάδια . . .

— Καλά, καλά, ἄντε τώρα.

Ἀφοῦ βγήκε ὁ στρατιώτης, γυρίζει ὁ Ἴσκος καὶ τοῦ λέει τοῦ Ράγκου.

— Γράφε, Ράγκο!

Ἵστερα ὁ Ἴσκος κράζει ἄλλον στρατιώτη.

— Ἄμ' ἐσὺ μὲ ποῖον ἔχεις κάμη, ὦρέ, ὡς τώρα 'ς τὸν πόλεμο;

— Ἐγὼ, στρατηγέ μ'; Πολέμησα 'ς τὴν Ἄρτα νυχτόσημερα μὲ τὸν Καραϊσκάκη, πολέμησα 'ς τὸ Νιοχωρί, 'ς τὸ Κομπότι, πολέμησα . . .

— Καλά, φεύγα! λέει καὶ 'ς αὐτὸν ὁ Ἴσκος.

Ἵστερα γυρίζει κατὰ τὸ Ράγκο.

— Γράφε, Ράγκο! τοῦ λέει πάλι.

Φωνάζει ἄλλον στρατιώτη. Ἀρχίζει κ' ἐκεῖνος τὰ δικά του.

— Πολέμησα 'ς τοῦ Κοράκου τὸ γιοφύρι, πολέμησα . . .

— Γράφε Ράγκο!

Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ

Κάποτε ὁ Μεγαπάνος, ἄρχοντας ἀπὸ τὸ Κάρλελι (Ἀκαρνανία), τοῦ εἶπε.

— Ὡρὲ Καραϊσκάκη, δὲ μαζώνεις λίγο τὴ γλῶσσα σου;

— Ἄμα μαζώξης ἐσὺ τὴ βρακοζώνη σου, θὰ μαζέψω κ' ἐγὼ τὴ γλῶσσά μου, τοῦ εἶπε ὁ Καραϊσκάκης.

Ὁ Μεγαπάνος κυνηγοῦσε τῆς γυναῖκες.

ΤΟ ΦΙΛΙ ΤΟΥ ΜΑΡΚΟΥ

Ἦν τὸν πόλεμο τοῦ Κεφαλόβρουσου, ὅπου σκοτώθηκε ὁ Μάρκος Μπότσαρης, εἶχε στείλῃ κι' ὁ Καραϊσκάκης ἓνα μικρὸ σῶμα, αὐτὸς ὅμως δὲν ἔλαβε μέρος 'ς τὸν πόλεμο, γιατί ἦταν ἄρρωστος 'ς τὸ μοναστήρι τοῦ Προυσοῦ. Ἀφοῦ σκοτώθηκε ὁ Μάρκος, ἔφεραν οἱ Σουλιῶτες τὸ λείψνόν του καὶ τὸ ξάπλωσαν ἐμπρὸς 'ς τὸ νάρθηκα τῆς ἐκκλησιᾶς τοῦ Μοναστηριοῦ. Σηκώθηκε τότε ὁ Καραϊσκάκης ἀπὸ τὸ κρεβάτι κ' ἐπῆγε σέρνοντας καὶ φίλησε μὲ δάκρυα τὸ νεκρὸ τοῦ Μάρκου. κ' εἶπε.

— Ἄμποτε, ἥρωα Μάρκο, κ' ἐγὼ ἀπὸ τέτοιο θάνατο νὰ πάω.

Κ' ἐπῆγε ἀληθινὰ ὅπως εὐχήθηκε, ὁ ἥρωας.

Αὐτὸν τὸ θάνατο εὐχόνταν ὅλοι οἱ γενναῖοι ἐκεῖνον τὸν καιρό. νὰ πᾶν ἀπὸ βόλι. Τὸν ἴδιο θάνατο εὐχήθηκε κι' ὁ Γκούρας κι' ἀπ' αὐτὸν ἐπῆγε.

Η ΜΑΡΙΩ

Ὁ Καραϊσκάκης ὅς τῃς ἐκστρατεῖς του εἶχε πάντα μαζί του μιὰ Τουρκοπούλα βαφτισμένη, ποὺ τὴν ἔλεγαν Μαριώ. Αὐτὴ ἦταν ντυμένη φουστανέλλες, σὰν ἄντρας, κ' εἶχε τ' ὄνομα Ζαφείρης ἀνάμεσα ὅς τὰ παληκάρια. Κάποτε λοιπὸν ὁ Καραϊσκάκης περαστικὸς κατάλυσε ὅς τὸ σπίτι του, μὲ κάμποσα παληκάρια. Πάει ὁ Ζαφείρης ὅς τὸ μαγερεῖο καὶ ρίχνεται ὅς τῆς δούλες κι' ἀρχίζει τσιμπιές, γαργαλητά, φιλιά. Βάνουν τῆς φωνὲς ἐκεῖνες καὶ τρέχουν ὅς τὴν καπετάνισσα. Τρέχει κ' ἡ κυρὰ Γκόλφω, ἡ Καραϊσκάκαινα, ὅς τὸ στρατηγὸν καταθυμωμένη.

— Τί πράματα εἶναι αὐτά; τοῦ λέει· τὰ παληκάρια σου παλεύουν τῆς ψυχοκόρες μου!

— Ἐγνοῖα σου, μωρή, τῆς λέει ὁ στρατηγός, ἔχω καὶ γιὰ ὅσένα π... Μὴ θυμώνεις.

ΤΙ ΕΠΕ ὩΣ ΤΟΝ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗ

Κάποτε ὅς τὰ 1825, ὅς τὴν ἐκστρατεία τῆς Μεσσηνίας, μάλλωσε μὲ τὸν Κουντουριώτη καὶ τοῦ εἶπε·

— Ὠρέ, Κουντουριώτη ἄκουγα καὶ νόμιζα θὰ εἶναι ὄλο γιομαῶτο μυαλὸ τὸ κεφάλι σου. Ἐσὺ ὅμως ἔχεις τόσο μυαλὸ, ὅσο ἔχω γ'ὼ σπόρο ὅς τ' ἄ... μου!

ΠΩΣ ΑΓΑΠΗΣΕ ΜΕ ΤΟ ΖΑΪΜΗ

Ὁταν ὁ Καραϊσκάκης πῆγε ὅς τ' Ἀνάπλι, ὅς τὰ 1826, ἐνῶ τὴν Ἀθήνα τὴν πολιορκοῦσε ὁ Κιουταχῆς, καὶ διορίστηκε Γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν στρατεμάτων τῆς Ρούμελης γιὰ νὰ πάη νὰ τὸν πολεμήσῃ, παρουσιάστηκε ὅς τὴ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ. Τότε ὁ πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς, ὁ Ζαΐμης, πρῶτος τὸν συχώρεσε γιὰ τὴν παλιά τους ἔχτρα, ποὺ βάσταγε ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ ἐμφύλιου πολέμου, ὅταν ὁ Καραϊσκάκης εἶχε κάμῃ πολλὰ κακὰ ὅς τὰ σπία καὶ χτήματα τοῦ Ζαΐμη ὅς τὴν Κερπινή. Ὁ Ζαΐμης ὅμως γενναϊόκαρδα τὸν συχώρεσε. Ὁ Καραϊσκάκης δάκρυσε. Τότε φιλήθηκαν οἱ δυὸ καὶ ξεχάστηκαν τὰ περασμένα. Ὡς τὴ σκηνὴ αὐτὴ ἔτυχε νὰ εἶναι κι' ὁ ἀρχοντας Ὑδραῖος Βασίλης Μπουντούρης κ' εἶπε ὅς τὸν Καραϊσκάκη.

— Δὲν ἔκαμες ὡς τώρα ὅσο ἔπρεπε τὸ χρέος σου ὅς τὴν πατρίδα, Καραϊσκάκη· ὁ Θεὸς νὰ σὲ φωτίσῃ νὰ τὸ κάμῃς ἀπὸ ὅδῳ κι' ὀμπρός.

— Δὲν τ' ἀρνιῶμαι, ἀποκρίθηκε ὁ Καραϊσκάκης. Ὁταν θέλω, γίνομαι ἄγγελος κι' ὅταν θέλω, γίνομαι διάβολος. Ἀπὸ τώρα ἔχω σκοπὸ νὰ γίνω ἄγγελος.

ΤΟ ΒΡΑΚΙ ΤΗΣ ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ

Ὡς τὸν πόλεμο τῆς Δομπραίνας ὁ Καραϊσκάκης εἶχε διατάξῃ τὸν ὀπλαρχηγὸ Βασίλη Μπούσγο νὰ πιάσῃ μιὰ ράχη παραπέρα ἀπὸ ὅκει ποῦ γίνον-

ταν ὁ πόλεμος καὶ νὰ περιμένη ὡς ποῦ νὰ τὸν κράξῃ. Ἐνῶ λοιπὸν ἀκούθουσε ὁ πόλεμος, ὁ Καραϊσκάκης ἤρε μεγάλη ἀντίστασι 'σ τοὺς Τούρκους κ' ἔστειλε ἕνα παληκάρι νὰ πάῃ νὰ φωνάξῃ τὸ Μπουσγο βοήθεια. Ὁ στρατιώτης ὅμως δέλιασε καὶ δὲν ἔφερε τὴ διαταγὴ τοῦ στρατηγοῦ 'σ τὸ Μπουσγο. Ἔτσι ὁ Καραϊσκάκης ἀναγκάστηκε νὰ τραβηχτῇ καὶ φτάνει 'σ τὴ ράχη, ὅπου φύλαγε, ἄνεργος, ὁ Μπουσγος. Δικιμονίστηκε καθὼς τὸν εἶδε ὁ Καραϊσκάκης, γιατί νόμισε πῶς ἀπὸ φόβο δὲν εἶχε ἔρθῃ βοήθεια του.

— Τὸ βρακὶ τῆς Κατερίνας! Φέρτε μου τὸ βρακὶ τῆς Κατερίνας!

Ὁ Καραϊσκάκης γιὰ ντρόπιασμα τῶν δειλῶν εἶχε μαζί του ἕνα παλιό-βρακο, ποῦ τῷζεραν ὅλοι μ' αὐτὸ τ' ὄνομα «τὸ βρακὶ τῆς Κατερίνας» καὶ υποχρέωνε ὅσους ἔπιανε φοβιτσαρῆδες νὰ τὸ φορέσουν. (Αὐτὸ μᾶς θυμίζει τὴ Μόσκα τοῦ Τζαβέλα, ποῦ ἅμα ζύγωνε πόλεμος ἔβανε ντελάλι μέσα 'σ τὸ Σούλι, ὅτι ὅποιοι Σουλιώτης μείνῃ 'σ τὸ χωριὸ καὶ δὲν πάῃ μὲ τοὺς ἄλλους νὰ πολεμήσῃ, θὰ φορέσῃ γυναικεία).

Ὁ Μπουσγος ὅμως, ἀφοῦ δὲν ἔφταιγε σὲ τίποτα, ἄναψε κι' αὐτὸς ἀπὸ τὸ θυμὸ του. Τραβιέται πίσω, κι' ἔξω τὴν κουμπούρα! Ἐκεῖ ὅμως ξηγήθηκαν τὰ πράματα κι' ὁ Καραϊσκάκης, ἀφοῦ κατὰλαβε τὸ λάθος του, ζήτησε συμπάθειο ἀπὸ τὸ Μπουσγο καὶ δακρυσμένο, τὸν φίλησε.

ΤΗΣ ΚΛΑΝΟΜΑΡΩΣ ΤΑ ΚΑΜΩΜΑΤΑ

'Σ τὸ Δίστομο, πρὶν γίνῃ ὁ περίφημος πόλεμος, ἦταν μὲ τὸ σῶμα τοῦ Καραϊσκάκη ἕνας στρατιώτης, ποῦ κανεῖς δὲν ἤξερε ποῦθε κρατοῦσε ἡ σκούφια του. Κοντός, κουρελιάρης, μὲ μακρυὰ καὶ λερὴ φουστανέλλα, ποῦ κατέβαινε περὶ κάτου ἀπὸ τὰ γόνατά του, ἄσκημος, σπανός, ξεραγκιανὸς καὶ πολὺ φοβιτσαρῆς. Ἐκανε 'σ τὸ στρατόπεδον τῆς γυναικείας δουλειῆς, ἔπλυνε, ἐτοίμαζε τὰ σφαχτὰ κ' ἔψηνε τὰ κοκορέτσα καὶ τὰ σπληνάντερα. Ἦταν μ' ἄλλα λόγια ἀπὸ 'κείνους, ποῦ τοὺς ἔλεγαν 'σ τὰ στρατόπεδα χατζαρούλες. Τὸ στρατιώτῃ αὐτὸν γιὰ τοὺς τρόπους του καὶ γιὰ τῆς ταπεινῆς δουλειῆς ποῦ ἔκανε τὸν ἔλεγαν οἱ συντρόφοι τοῦ Κλανομάρω. Ἀφοῦ ζύγωνε λοιπὸν ὁ πόλεμος, ἡ Κλανομάρω ἄφησε τὰ συνειθισμένα της καὶ φόρεσε σελιάχι καὶ κρέμασε μπαλάσκες κ' ἔβαλε καὶ μιὰ μακρυὰ κουμπούρα 'σ τὸ σελιάχι· κι' ἀφοῦ 'τοιμάστηκε γιὰ πόλεμο, παρουσιάζεται ἄξαφνα ἀνάμεσα 'σ τὰ παληκάρια, 'σ τὸ φοβερὸ ἐκεῖνο στρατόπεδον. Δὲ λέγεται ἡ ταραχὴ καὶ τὰ γέλοια καὶ τὰ πειράγματα καὶ τὰ χωρατὰ, ὅταν εἶδαν τὴν Κλανομάρω τὰ παληκάρια. Χάλασε ὁ κόσμος γύρω της, καθὼς περνοῦσε καμαρώνοντας σὰ σκεπάρνι ἡ Κλανομάρω, τριγυρισμένη ἀπὸ τὸ περὶ διαλεχτὸ ἐπιτελεῖο, ποῦ θὰ ζήλωνε κάθε στρατιγός, μ' ἄλλα λόγια ἀπὸ τὰ καλύτερα παληκάρια τοῦ Καραϊσκάκη.

Τὴν ἄλλῃ μέρα, ἡμέρα τοῦ δοξασμένου ἐκείνου πολέμου, ἐνῶ οἱ Ἀρβανῆτες μὲ τὸν Κρουοφίλμπεη νικημένοι κυνηγιῶνταν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ὁ Καραϊσκάκης ἀκράτητος, φοβερός, τραντάζοντας μὲ τῆς φωνῆς του τῆς ράχης γύρω, καθὼς προχωροῦσε μὲ τ' ἄλογο, κάνει ἔτσι καὶ βλέπει κρυμμένον ἄνθρωπο μέσα σὲ μιὰ πατουλιά. Νόμισε πῶς ἦταν Τούρκος κι' ἀμέ-

σως τραβάει ἀπὸ τὴ σέλλα τὴ μιὰ πιστιόλα, ἑτοιμος νὰ ρίξῃ. Ἀξαφνα ὅμως πηδάει ὄξω ἀπὸ τὴν πατουλιὰ ἡ Κλανομάρω καὶ φωνάζει τρομασμένη·

— Μὴ καπετάνε! μὴ, εἴμ' ἐγώ! Μὴ γιὰ τὸ Θεό!

Κράτησε ὁ στρατηγὸς τ' ἔλογο καὶ κάνοντας τάχα πῶς παραξενεύτηκε καὶ πῶς δὲν κατάλαβε τίποτε, λέει 'ς τὴν Κλανομάρω·

— Ὁρέ, ἐσὺ ἐδῶ μέσα, ὦρὲ Μάρω;

— Τί νὰ κάμω, καπετάνε, βούλωσε τὸ ντουφέκι μου καὶ δὲ μπόργα νὰ πολεμήσω.

— Νά, ὦρὲ Μάρω, πᾶρε τὸ δικό μου καὶ σὲ θέλω νὰ μοῦ φέρῃς κεφάλια Ἀρβανίτικα!

Κι' ἀμέσως δίνει 'ς τὴν Κλανομάρω τὸν κοντό του σισανέ, τὸν ἀσημύδετον καὶ φλωροκαπνισμένον.

Τότε ἡ Κλανομάρω, ἀφοῦ ἔπιασε 'ς τὰ χέρια τὸ φοβερό ὄπλο τοῦ Καραϊσκάκη, ἔγινε ἀλλοιώτικη. Χύθηκε ἀπόκοντα 'ς τοὺς Ἀρβανίτες καὶ σὲ κάμποση ὥρα γύρισε φέρνοντας θριαμβευτικὰ δυὸ ματωμένα, ὀλόζεστα Ἀρβανίτικα κεφάλια. Φαντάζεται κανένας τὰ ζήτω τῶν παληκαριῶν γιὰ χάρη τῆς Κλανομάρως.

Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

'Σ τὰ 1826, ὕστερα ἀπὸ τοὺς περίφημους πολέμους τῆς Ἀράχωβας, τοῦ Διστόμου καὶ τόσους ἄλλους, ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὸ στρατό του εἶχε κινήσῃ κ' ἔρχονταν βοήθεια τῆς Ἀθήνας, ποῦ κιντύνευε ἀπὸ τὸν Κιουταχῆ. Ἐφτασε 'ς τὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Σεραφεῖμ, ὅπου εἶναι καὶ τὸ λείψανό του, τιμημένο πολὺ λείψανο ἀπὸ τοὺς Ρουμελιώτες. Ἐκεῖ ὁ Καραϊσκάκης γονατιστὸς 'ς τὸν ἅγιον τάφο κοντά, μ' ὅλα τὰ παληκάρια του, προσευχήθηκε· «Βόηθησέ μας, Αἰσεραφεῖμ, νὰ διώξωμε τὸν Κιουτάγια ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, νὰ γλυτώσωμε τοὺς κλεισμένους χριστιανοὺς καὶ νὰ κάμωμε 'ς τοὺς Τούρκους δεύτερη Ἀράχωβα, καὶ νὰ σοῦ φέρω χρυσὸ καντῆλι 'ς τὸν τάφο σου καὶ λαμπάδες ἑκατὸ ἴσα μὲ τὸ κορμὶ μου καὶ νὰ στολίσω σὰν παλάτι τὸ μοναστήρι σου!» Κι' ὅλος ὁ στρατὸς ξεσκούφωτος καὶ γονατισμένος εἶπε τὴν ἴδια προσευχή. Ὁ Ἁγιος Σεραφεῖμ ὅμως δὲν τοὺς ἀξίωσε.

ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ ΚΑΙ ΚΙΟΥΤΑΧΗΣ

Τῆς 9 Αὐγούστου, 'ς τὰ 1826, ὁ Καραϊσκάκης ἀνταμώθηκε κατὰ τύχην μὲ τὸν Κιουταχῆ 'ς τὴ Γαλλικὴ φεργάδα τοῦ ναυάρχου Δερνῦ, ποῦ ἦταν ἀραγμένη 'ς τὸν Πειραιᾶ. Ὁ Κιουταχῆς μὲ τὸν Ὁμέρ πασσᾶ τῆς Χαλκίδας εἶχαν πάη νὰ ἰδοῦν τὸ ναύαρχο. Δὲν πρόφτασαν νὰ κατεβοῦν 'ς τὴ σάλλα καὶ φτάνει ὁ Καραϊσκάκης μὲ τὸ Χρηστίδη σὲ βάρκα Ἑλληνικὴ ἀπὸ τὸ μπρίκι τὸ Ψαριανὸ τοῦ Γιαννίτση, ποῦ ἦταν ἀραγμένο 'ς τὴ Λεσφίνα καὶ τόχῃ ὁ Καραϊσκάκης 'ς τῆς διαταγῆς του. Λένε πῶς ἐπίτηδες ὁ Γάλλος ναύαρχος εἶχε φέρῃ ἔτσι τὸ πρᾶμα, γιὰ νὰ σμίξουν οἱ δυὸ ἀρχιστράτηγοι. Κι' αὐτὸ τοῦ τὸ εἶχε ζητήσει ὁ Κιουταχῆς.

Ταράχτηκε ὁ Καραϊσκάκης καθὼς εἶδε τὸν Κιουταχῆ μπροστὰ του. Ἐβαλε τὸ χέρι 'σ τὸ σπαθί κ' εἶπε 'σ τὸ Χρηστίδη.

— Ὡρὲ Χρηστίδη, μὴ μᾶς κάνουν καμμιά μπαμπεσά;

Τὸν καθησύχασε ὁ Χρηστίδης. Κι' ὁ Κιουταχῆς ὁμῶς ταράχτηκε, καθὼς εἶδε τὸν Καραϊσκάκη. Χαιρέτησε ὁ Καραϊσκάκης τὸν Κιουταχῆ, κατὰ τὴν τούρκικη συνήθεια (μὲ τὴν ἀπαλάμη 'σ τὸ στῆθος) καὶ κάθισε. Χαιρέτησε κι' ὁ Κιουταχῆς μὲ τὸ κεφάλι, ἀγέρωχος, καὶ μίλησε πρῶτος Ἀρβανίτικα.

— Τί κάνεις, Καραϊσκάκη; Ἐλπίζα νᾶρθης 'σ τὰ Μπιτόλια νὰ μὲ προσκυνήσης καὶ νὰ σοῦ δώσω ὅλα τὰ βιλαέτια, ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ὡς τὴν Ἄρτα.

— Ἐγὼ νὰ σὲ προσκυνήσω; τοῦ ἀποκρίνεται ὁ Καραϊσκάκης. Ἄν εἴσαι Ρούμελη Βαλεσῆς ἐσύ, εἶμαι κ' ἐγὼ Ρούμελη Βαλεσῆς. Κι' ἂν ἤξερε ἡ Διοίκησή μου ὅτι κρένομε τώρα μαζί, μὲ κρέμαγε κ' ἐμένα καὶ δεκαπέντε χιλιάδες στρατέματα, ποῦ ἔχω 'σ τὴ Λεφίνα.

— Καὶ πῶς μπορεί νὰ σὲ κρεμάση;

— Μήπως δὲ σὲ κρεμάει ἐσένα ὁ Σουλτάνος, ὅταν θέλῃ; Ναὶ ἢ ὄχι;

— Ναί, γιατί τὸν ἔχω βασιλιά.

— Λοιπὸν μὲ κρεμάει κ' ἐμένα, γιατί τὴν ἔχω βασίλισσα!

Χαμογέλασε ὁ Κιουταχῆς. Σηκώθηκε πρῶτος κ' ἔφυγε ἀπὸ τὸ καράβι.

Τὴν ἄλλη μέρα ὁ Κιουταχῆς τοῦστειλε καφφέ, ζάχαρη καὶ καπνό. Ὁ Καραϊσκάκης τοῦστειλε ἓνα φόρτωμα κρασί.

ΠΩΣ ΝΑ ΕΞΟΥΣΙΑΖΩΝΤΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ

Ρώτησαν τὸν Καραϊσκάκη πῶς μπορεί νὰ ἐξουσιάζῃ κανεὶς τοὺς Ἕλληνες. Ἀποκρίθηκε.

— Ὅποιος θέλει νὰ ἐξουσιάζῃ καλὰ τοὺς Ἕλληνες, πρέπει νᾶχῃ 'σ τὴν πλάτη του ἓνα δισάκκι ποῦ νὰ εἶναι γιοματο διαόλους ἀπὸ πίσω, ὁ Χριστὸς μπροστὰ κι' ὁ παρᾶς 'σ τὴ μέση.
(Γ. Γαζής).

ΠΟΙΟΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΕΙΝΑΙ Ο ΑΡΧΗΓΟΣ

«Ὁ καλὸς καπετάνος πρέπει νᾶχῃ φρονήματα πετεινοῦ (γιὰ νὰ ἐξουσιάζῃ), καλωσύνη σκύλου (γιὰ νὰ τὸν ἀγαποῦν), παληκαριὰ καὶ θεωρία λιονταριοῦ (γιὰ νὰ τὸν σέβωνται καὶ νὰ τὸν φοβῶνται), ὕπνο καὶ περπάτημα λαγοῦ (γιὰ νὰ εἶναι ἄγρυπνος καὶ γλήγορος) καὶ πονηριὰ γυναίκας (γιὰ νὰ ξεγελάῃ καὶ νὰ σέρνῃ τοὺς ἀνθρώπους)».
(Γ. Γ.).

ΟΙ ΚΑΚΙΕΣ ΤΩΝ ΤΡΑΝΩΝ

«Ὅποιος προκομμένος ἄνθρωπος δὲν κρύβει τὰ ἐλαττώματά του ἀπὸ τὰ μάτια τοῦ πολλοῦ κόσμου εἶναι κουτότερος ἀπὸ τὴ γάτα, ποῦ θάφτει τὴν κοπριά της, γιὰ νὰ μὴ φαίνεται 'σ τὸ φῶς».
(Γ. Γ.).

ΠΩΣ ΚΕΡΔΙΖΕΤΑΙ Η ΔΟΞΑ

Τὸν ρώτησαν πῶς ἕνας ἄνθρωπος τοῦ πολέμου μπορεῖ νὰ γίνῃ μεγάλος καὶ ν' ἀποκτήσῃ ὑπόληψη. Εἶπε·

Φρόνιμος καὶ παληκάρι,
πλούσιος καὶ γαλαντόμος
μέγας γίνεταί 'σ τὸν κόσμον.

(Γ. Γ.)

ΓΝΩΜΗ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΝΟΘΟΥΣ

«Καθὼς ἡ φύση δέχεται τὰ κεντρώματα καὶ δείχνει τὰ μπολιασμένα δέντρα πλεὶς καλὰ ἀπὸ τ' ἄγρια, ἔτσι κι' ὁ Θεὸς κάνει πολλὰς βολὰς τὰ μπάσταρδα παιδιὰ πλεὶς ἄξια ἀπὸ τ' ἄλλα, τὰ γνήσια». (Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν νόθος κι' αὐτός).

(Γ. Γ.)

Ο ΔΕΙΛΟΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ

Φοβιτζάρης τὸ ἄσκέρι σὰν πανούκλα τὸ μολεύει
καὶ δειλὸς ἀπελπισμένος γίνεταί ἀντρειωμένος.

(Γ. Γ.)

ΠΩΣ ΕΞΟΥΣΙΑΖΟΝΤΑΙ ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

«Ἡ γυναίκα καὶ τὸ ἄττι θέλουν ἄξιον καθαλλάρη».

(Γ. Γ.)

ΤΑ ΚΑΛΑ ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Τὸν ρώτησαν τί ἀπόλαψε 'σ τὸν κόσμον. Ἀποκρίθηκε·

Νέος ὑπανδρεύθηκα, ὡραίαν γυναίκα πῆρα¹⁾,
ζέφκια πολλὰ ἐτράβησα, δόξαν μεγάλην ἔῤῃρα
καὶ γρόσια ἐκαζάντησα ὅσα μοῦ ἦτον χρεία.

(Γ. Γ.)

1) Ὁ Καραϊσκάκης ἦταν παντρεμένος πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 1821. Ἡ Καραϊσκάκινα πέθανε τὸ 1827 'σ τὸν Κάλαμο, ἐνῷ ὁ στρατηγὸς πολεμοῦσε 'σ τὴν Ἀθήνα τὸν Κιουταχῆ. Ἡ Κυβέρνηση ἀνησυχῆσε τότε μὴν ἀφήσῃ ὁ στρατηγὸς τὸ στρατόπεδον καὶ πάη νὰ παρηγορήσῃ τὴν οἰκογένειάν του. Αὐτὸς ὅμως ἔκαμε μεγάλη καρδιά κ' ἔγραψε καὶ 'σ τὴν Κυβέρνηση νὰ τὴν ἡσυχάσῃ.

Ἡ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ σκοπὸν ἔχει τὴν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κοινὸν παροχὴν σπουδαίων ἀναγνωσμάτων, συντελούντων εἰς τὴν πληρεστέραν γνῶσιν τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, ἢ διαφωτιζόντων ὅλως ἄγνωστα σημεῖα ἢ κεφάλαια αὐτῆς.

Εἰς τὴν ΙΣΤΟΡΙΚΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ δημοσιεύονται μελέται ἱστορικαί, βιογραφίαι, ἀπομνημονεύματα καὶ πᾶν ἔργον ἀναφερόμενον εἰς τὸν Ἰερὸν Ἀγῶνα, τὴν πρὸ αὐτοῦ μέχρι τῆς Ἀλώσεως ἐποχὴν καὶ τὴν μετ' αὐτὸν μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν.

Ἡ τιμὴ ἐκάστου ἐκδιδομένου τεύχους, ἀνάλογος πρὸς τὸν ὄγκον αὐτοῦ, θὰ εἶναι πάντοτε λίαν εὐθηνή, ὥστε ἡ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ νὰ εἶναι εἰς πάντα προσιτή.

Χάριν τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ ἔργου, ἀπαιτοῦντος πολλὰς δαπάνας, γίνονται δεκτοὶ ἰδιαίτεροι συνδρομηταὶ διὰ 10 τεύχη ἀντὶ δραχ. 10 ἢ φο. 8 οἱ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Πᾶσα ἐπιστολή: Πρὸς τὸν ἐκδότην τῆς ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ Ἰωάννην Βλαχογιάννην εἰς Ἀθήνας.

Ἐξεδόθησαν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ πωλοῦνται εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα: ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ—Ἀθηναϊκὸν Ἀρχεῖον: Τόμ. Α' (σχῆμα μέγα ὄγδοον, σελίδες 560). Τιμᾶται δραχμῶν 15.

Τιμὴ τοῦ παρόντος τεύχους δραχ. 1.50.